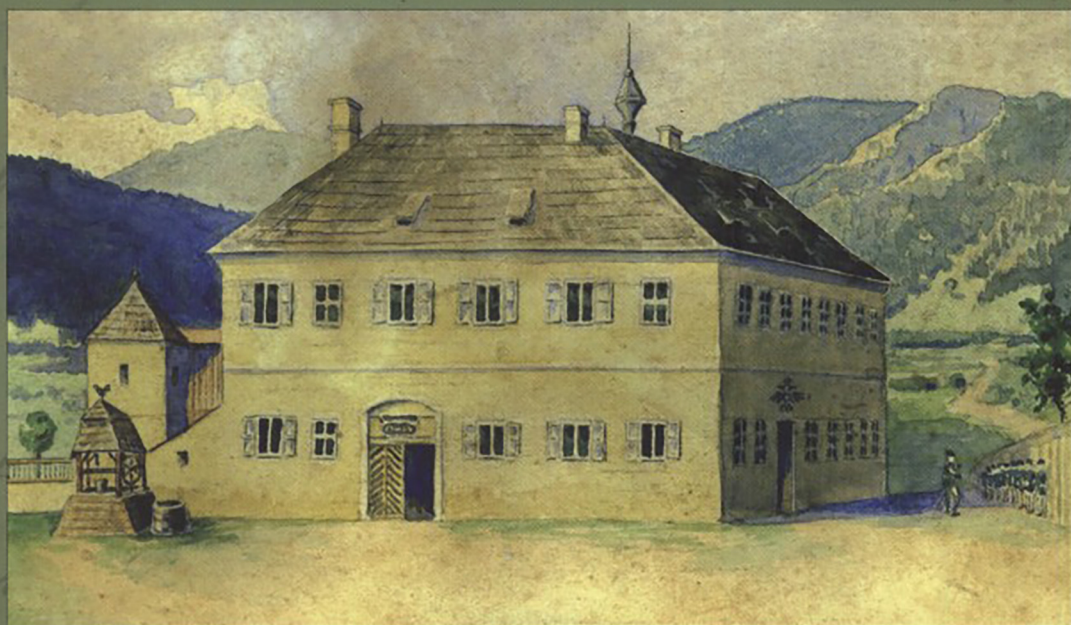

MUZEUL GRĂNICERESC NĂȘĂUDEAN
UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚ”
CLUJ-NAPOCA

ARHIVA SOMEȘANĂ

XIII

2014

ARHIVA SOMEȘANĂ

**REVISTĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ
SERIA A III-A**

XIII

Pe copertă: Edificiul nou al Gimnaziului năsăudean – fotografie de epocă
(colecția Muzeului Grăniceresc Năsăudean).

MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚ” CLUJ-NAPOCA

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ
SERIA A III-A

XIII

NĂSĂUD
2014

REFERENȚI DE SPECIALITATE:

Prof. Francesco Guida, Universitatea „Roma Tre”, Roma
Prof. Ardian Ndreca, Universitatea Pontificala „Urbaniana”, Roma
Prof. Jakov Kulič SJ, Institutul Pontifical Oriental, Roma
Prof. Nicolae Bocșan, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Prof. Toader Nicoară, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

COLEGIUL DE REDACȚIE:**Redactori coordonatori:**

Dan Lucian Vaida, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Mirela Popa-Andrei, Academia Română, Institutul
de Istorie „George Bariț”, Cluj-Napoca

Membri:

Aurelia Dan, Școala Gimnazială „Lucian Blaga”, Bistrița
Cristian Găzdac, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
Adrian Onofreiu, Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud
Dan Prahase, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Paul-Ersilian Roșca, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca,
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Claudia Septimia Sabău, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Floare Vaida, Colegiul Național „George Coșbuc”, Năsăud

Coperta: Marcela Tamaș
Tehnoredactare: Rodica Pop
Traducere texte: Andreea Sărmașiu
Prelucrare imagini foto: Dumitru Rotari

Orice corespondență se va adresa:
MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
Năsăud, B-dul Grănicerilor nr. 19
Tel.: 004-0263-361363
E-mail: muzeu_gr@yahoo.com
România

Please send any mail to the following address:
MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
Năsăud, B-dul Grănicerilor nr. 19
Tel.: 004-0263-361363
E-mail: muzeu_gr@yahoo.com
Romania

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor din cuprinsul volumului
aparține exclusiv autorilor.

ISSN 1583-3542

LISTA AUTORILOR

Alexandru Dărăban Sângeorz Băi.
Vasile Dobrescu	Universitatea „Petru Maior” Târgu Mureș.
Dorin Dologa	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.
Ironim Marțian	Universitatea Tehnică Cluj-Napoca.
Iuliu-Marius Morariu	Student, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă.
Maria Onofreiu	Colegiu Tehnic „Grigore Moisil” Bistrița.
Adrian Onofreiu	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.
Gheorghe Pleș	Uniunea Comunelor Grănicerești Năsăud.
Dan Prahase	Muzeul Grăniceresc Năsăudean.
Paul Ersilian Roșca	Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă.
Dan Lucian Vaida	Muzeul Grăniceresc Năsăudean.
Florin Vlașin	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.

CUPRINS

Lista autorilor.....	5
----------------------	---

I. ȚARA NĂSĂUDULUI – ISTORIE ȘI CULTURĂ

ADRIAN ONOFREIU

Informațiile statistice – importantă bază de date pentru perioada Districtului Năsăud.....	11
<i>Statistiques – une base de données importante pour la période du District de Năsăud</i>	49

DORIN DOLOGA

Românii din zona Năsăudului și alegerile în funcțiile administrative ale Comitatului Bistrița-Năsăud în perioada dualismului austro-ungar	51
<i>Les roumains de Năsăud et les élections pour les fonctions Administrative du Comitat de Bistrița-Năsăud pendant le dualisme austro-hongrois</i>	5648

MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU

Comuna Salva în perioada 1880–1910. Studiu demografic.....	67
COMUNA SALVA ÎN PERIOADA 1880–1900. STUDIU DEMOGRAFIC.....	72

MARIA ONOFREIU

Proiecte pentru o grădină botanică la liceul din Năsăud la cumpăna dintre veacurile XIX–XX	73
<i>Plans d'aménagement d'un jardin botanique au lycée de Năsăud à la fin du XIXème siècle et au début du XXème siècle</i>	91

FLORIN VLAȘIN, DORIN DOLOGA

Locuitori din Năsăud participanți la Primul Război Mondial.....	95
<i>Les habitants de Năsăud, participants à la Première Guerre Mondial</i>	101

VASILE DOBRESCU

Evoluția activităților financiare ale băncii „Aurora” din Năsăud în perioada interbelică (1919–1940).....	117
EVOLUȚIA ACTIVITĂȚILOR FINANCIARE ALE BĂNCII „AURORA” DIN NĂSĂUD ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1919–1940).....	147

IRONIM MARȚIAN

Anuarele Școlii Normale din Năsăud pe anii școlari 1930–31 și 1931–32.....	149
<i>Les annuaires de l'École Normale de Năsăud pour les années 1930-31 et 1931-32</i>	162

ALEXANDRU DĂRĂBAN	
<i>Chiaburul, ca sursă a tuturor relelor – oglindit în presa comunistă a Regiunii Rodna...</i>	163
<i>CHIABURUL, CA SURSĂ A TUTUROR RELELOR – OGLINDIT ÎN PRESA</i>	
<i>COMUNISTĂ A REGIUNII RODNA –.....</i>	172

GHEORGHE PLEȘ	
Prestațiile manageriale ale profesorului Octavian Ruleanu la Liceele Pedagogic și „George Coșbuc” din Năsăud între 1946 și 1958	173

DAN LUCIAN VAIDA	
O navă cu numele „Năsăud” în flota maritimă comercială a României.....	189
<i>Un navire, nommé d'après la ville de Năsăud, dans la flotte de navires de commerce de la Roumanie</i>	198

II. VARIA

PAUL-ERSILIAN ROȘCA	
Spovedanie și euharistie. Convertirea Reginei Maria a României la ortodoxie.....	217
<i>Confession and Eucharist. The Conversion of Queen Marie of Romania to orthodoxy</i>	225

DAN PRAHASE	
Contribuția regimentului de graniță năsăudean la campania anului 1815.....	227
<i>CONTRIBUȚIA REGIMENTULUI DE GRANIȚĂ NĂSĂUDEAN LA CAMPANIA ANULUI 1815.....</i>	229

III. RESTITUIRI

MIHAIL DOMIDE	
Mihail Domide – primul autor al monografiei comunei Șanț.....	233

I. ȚARA NĂSĂUDULUI – ISTORIE ȘI CULTURĂ

INFORMAȚIILE STATISTICE - IMPORTANTĂ BAZĂ DE DATE PENTRU PERIOADA DISTRICTULUI NĂSĂUD

Adrian ONOFREIU

Alături de alte binefaceri ale sistemului militar, preocuparea pentru adunarea și sistematizarea informațiilor din varii domenii ale vieții economico-sociale a fost o constantă în zona fostului confiniu militar năsăudean. Dacă în perioada existenței structurii militarizate, prioritare au fost informațiilor referitoare la domeniul specific, o dată cu desființarea acesteia, interesul s-a focalizat pe alte elemente. Trecută în stadiul „civil”, societatea fostă grănicească s-a integrat în cutumele și normele general valabile pentru Transilvania.

Din această postură, localitățile foste militarizate au urmat același traiect al consemnării informațiilor statistice, ca și întreaga provincie. Cele mai importante au fost cele referitoare la înregistrarea proprietății, sub variile ei aspecte. Fie ea individuală¹, fie – în această zonă, cu atât mai mult – colectivă², proprietatea a fost în amănunt, până la detalii de ordinul stânenilor pătrați, consemnată și, lucru foarte important, păstrată în documente.

Desigur, o dată cu profesionalizarea administrației, s-au înregistrat – și, aici, s-au și păstrat – o serie de sinteze statistice, cuprinzând informații din varii domenii, fie sub forma datelor din colile individuale de recensământ din anul 1869³, fie sub forma înregistrărilor din alte domenii.

¹ Adrian Onofreiu, *Contribuții referitoare la consemnarea proprietății individuale în „granița năsăudeană” în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Fascinația trecutului. Omagiu istoricului Simion Retegan la împlinirea vârstei de 75 de ani”, coordonatori Daniela Deteșan, Mirela Popa-Andrei, Mádly Loránd, Editura Mega, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, pp. 511-527.

² Vezi sinteza la: Adrian Onofreiu, *Contribuții referitoare la consemnarea proprietății în „granița năsăudeană” în secolele XVIII-XIX*, coord. Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean, „Economia regională: Ipostaze rurale și urbane”, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2011, p. 188; de asemenea Idem, „Districtul Năsăud 1861-1876”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, cap. 2, Viața social economică, pp. 39-55, și anexele. Hărți, Grafice, Tabele, nr. 6-20, pp. 360-419.

³ O contribuție inedită în acest domeniu, Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, „Familiele din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, sau în manuscris, pentru localitatea Telciu, la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare ANSJB), fond *Oficiul parohial gr-cat. Telciu*, reg. inv. nr. 46, sau cele cuprinse în datele statistice înaintate „Oficiolatlului” Districtului Năsăud, vezi,

Pe această piramidă informațională se înscriu și documentele pe care le publicăm în continuare⁴. Ele cuprind *sinteza* datelor statistice referitoare la localitățile din Districtul Năsăud, la nivelul anului 1870. Spunem sinteză, deoarece ele ne oferă informații statistice privind, în primul rând, structura proprietății funciare, baza activităților economice, sociale și culturale. Este consemnată aici, „aria de pământ”, cuprinzând proprietatea funciară, pe categorii de folosință: arabil, fânaș, pășune, pădure, neproductiv. Dacă până acum proprietatea bisericii și a școlii/fondurilor școlare a mai fost consemnată individualizat, *pentru prima dată se diferențiază cele două categorii importante de proprietate funciară aici, a comunității, ca și corp moral și, separat, cea privată. De asemenea, aflăm și date despre numărul de pluguri, unealta principală de lucru a pământului* (s.n.).

În următoarea grupă tabelară sunt consemnate informații de natură economico-financiară, în primul rând taxele datorate statului, concretizate în impozitul asupra pământului, a celui personal, a locuințelor, suma echivalentă pe anul financiar 1869 și centralizarea totalului „poverilor” financiare datorate statului. Producția anuală este surprinsă în date referitoare la produsele obținute de la animale – oi și vaci – brânză, lapte, unt, lână, în consemnarea numărului „fabricatorilor”/meseriașilor, pe domenii de activitate, ca și a produselor acumulate și valorificate în domeniul prelucrării lânii și pânzei.

O altă grupă tabelară cuprinde producția realizată, în calcul mediu, la principalele plante cultivate: mălai/porumb, grâu, seacă, orz, ovăz, hrișcă/grâu inferior, mei, fasole, mazăre, linte, cartofi, bob, varză, apoi, a producției fânețelor, concretizată în fân, otavă, paie, a plantelor textile, tabac/tutun, cânepă, în, ca și a potențialului semincer, pentru cele două din urmă.

Veniturile și cheltuielile pentru scopuri școlare sunt consemnate atât din fondurile comunităților, cât și a bisericilor, alături de care sunt consemnate informații despre caracterul și confesiunea școlilor, ca și numele și venitul/plata dascălilor. În altă grupă tabelară, sunt cuprinse informațiile referitoare la: numărul celor îndatorați de a frecventa școala, pe sexe; câți „umbli”/frecventează școala; pe niveluri, de la cea primară, comunală, apoi, cele triviale, și cele din Năsăud – normală, de fete și gimnaziul. Un tabel aparte, atât cu date succinte, cât și în amănunt, ne prezintă situația cultivării pomilor fructiferi și a arborilor folositori în grădinile școlare.

O grupă aparte este reprezentată de produse/surse naturale, fântâni de slatină/sare sau borcuturi/ape minerale, ca și de așa numitele „produse chimice”, rezultat al activității vinarseriilor/cazanelor de fier rachiu și berării, cu produsele lor specifice, precum și a producției de ulei, oțet și ceară.

Statistica demografică este consemnată tabelar și cuprinde informații referitoare la structura etnică a populației, numărul și confesiunea bisericilor, a parohilor și cooperatoarelor.

„Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare”, autori, Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, Ed. Fundației „George Coșbuc” – Năsăud, 2003, doc. 110, pp. 610-611.

⁴ ANSJB, colecția Iulian Marțian, d. 23/C/13, ff. 4-27; 36.

În domeniul asigurării necesităților materiale – derivate atât din ocupațiile principale cât și din sursele de trai – sunt consemnate consumurile anuale și vânzările pentru lemne de foc, pentru scopuri casnice: poște, scânduri, lețuri, șindrile/dranițe, ca și veniturile realizate în urma valorificării acestora.

Câteva concluzii cu valoare generalizatoare se impun. În primul rând, proprietatea este consemnată în amănunt, atât cea comună – de departe, majoritară aici – ca și cea individuală, mult mai restrânsă. Acest fapt întărește și argumentează aserțiunea provenienței acesteia din aceea liberă de sarcini și obligații feudale, doar vitregia sorții anulând, în anumite perioade istorice, acest caracter. Apoi, „avuția” importantă a localităților a fost dintotdeauna reprezentată de terenurile destinate pentru asigurarea hranei animalelor – fânețe, pășuni -, de pădurile din zona montană, izvor suplimentar de venituri și, în același timp, de interese economice ale „megieșilor” sași sau autorității statului.

Consecință firească era numărul și varietatea impozitelor, atât asupra pământului, a caselor de locuit, cât și a activităților lucrative, legate de prelucrarea produselor rezultate din exploatarea pământului sau a materialului lemnos.

De aceea, alături de tradiționalul „econom” – legat prin truda zilnică de lucrul pământului – sunt menționate o serie de alte profesii, cum ar fi cele de bugnar⁵, covătar⁶, șindrilar⁷, dogari⁸, olari, măsari⁹, vescari¹⁰, berbințeri¹¹ – cu deosebire, în cercurile Năsăud și Sângeorz – mai bogate în resurse lemnoase, alături de care, se subînțeleg, cei care se îngrijeau de buna funcționare a cazanelor de fiert rachiu, a celor de făcut bere, ulei sau producerea mierii de albine. Sunt interesante și unele ocupații care sunt doar sugerate, cum erau cele de plutărit sau de negoț a lemnului.

Informațiile referitoare la școală și biserică, ca și cele de natură demografică, întregesc tabloul general al societății care s-a edificat pe terenul fertil al sistemului confinar militar, abia la o generație de la desființarea acestuia¹².

⁵ Meșter care făcea vase mici de lemn.

⁶ Meșter care făcea coveți = vase de lemn de formă alungită, pentru frământat sau alte scopuri casnice.

⁷ Meșteri care confecționau șindrile/dranițe = bucăți alungite de scânduri subțiri, pentru acoperirea caselor.

⁸ Meșteri care făceau obiecte din doage de lemn, de regulă, butoaie.

⁹ Meșteri lemnari.

¹⁰ Meșteri care făceau rama de lemn la sita de cernut făină.

¹¹ Meșteri care făceau berbințe, vase de lemn de mici dimensiuni, pentru păstrarea laptelui acru sau a brânzei.

¹² Datorate și osârdiei în acest domeniu a lui Florian Porcius, cel care a reintrodus rigoarea specifică spațiului german, cel puțin în acest domeniu. Vezi doar circularele acestuia în privința adunării datelor statistice, din anul 1870, la: Adrian Onofreiu, *Toponimie și relații geografice în Districtul Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XVII, 2003, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, p. 331- 355. La acestea se pot adăuga datele „preliminari” ale răspunsurilor la chestionarul lui Pesti Frygies, din anul 1864: Simion Retegan, „Satele năsădene la mijlocul secolului al XIX-lea”, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002 sau ale preoților, la cel al vicarului Grigore Moisil, în:

În ansamblu, o imagine de sinteză a situației localităților din cele trei cercuri „politice” din componența Districtului Năsăud, pentru care s-au păstrat documente: Năsăud, Sângeorz, Zagra; ca și pentru toate localitățile în privința situației grădinilor de „pomolgie”/școlare.

Prin publicarea acestor sinteze, oferim celor interesați o bază documentară, din interpretarea căreia se pot reliefa concluzii pertinente, în funcție de criteriile stabilite sau luate în calcul. Și în acest fel, „falnicul” district năsăudean își devoalează, o dată în plus, caracteristicile sale importante. Rămâne ca analiza interesată pe anumite domenii sau la modul generalizator să ofere nebanuite motive de satisfacție și să întărească rolul și locul acestei entități administrativ-teritoriale și politice în cadrul general al celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea transilvan.

Pentru o mai bună înțelegere a genurilor de date referitoare la sistemul de impozite și taxe, ca și a unităților de măsură în care sunt exprimate, adăugăm în continuare o listă cu minime informații despre modul lor de concepere și utilizare.

I. Categoriile de impozite

1. *Contribuția prescrisă pe 1869.*

Impozit pe pământ. Potrivit legii din 1849, impozitul funciar reprezenta inițial 10% din venitul net realizat pe unitatea de suprafață, fiind luate ca referință prețurile din 1824, apoi procentul a urcat la 22% (13% dare către stat, iar 9% adaos pentru despăgubire urbană). La un venit de un florin impozitul funciar, fără adaosuri, era de 0,23 de florini; la un venit de 20 de florini impozitul era de 4,26 florini, etc.

2. *A câștigului personal.*

Capii de familie plăteau 2 florini anual în cazul în care suma tuturor dărilor directe, împreună cu adaosurile, nu depășea 50 de florini. Cei în cazul cărora suma impozitelor directe era între 51–100 florini plăteau câte 3 florini. Pentru membrii de familie care împliniseră 16 ani suma se calcula similar, dar cuantumul impozitului ce trebuia plătit era de 1, respectiv 2 florini. De menționat că meșteșugarii care lucrau cu sau fără calfe, în cazul în care erau proprietari de case și pământ, intrau sub incidența ambelor clase de la această categorie de impozite. Din *clasa a treia* de impozitare făceau parte arendașii, fabricanții și industriașii din orașele cu rang municipal, bancherii, toți cei care realizau venituri din activități intelectuale sau artistice, care nu aveau un salariu fix anual sau lunar. Cuantumul se stabilea în urma unei proceduri complexe de calcul, având la bază valoarea medie a venitului net din ultimii trei ani a activității supuse impozitării. Drept impozit se stabilea apoi 10% din venitul net calculat. În fine, cea de-a patra clasă o forma impozitul pe activitățile celor care realizau

„Personalități din granița năsăudeană. Contribuții documentare”, ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu, Viorel Rus, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, pp. 177–278.

un venit fix lunar sau anual și care depășea suma de 40 de florini. Impozitul era fixat după o scală de la 100 la 6.000 de florini. De la această sumă în sus, pentru fiecare 100 de florini se plăteau câte 10 florini. Pentru un salariu de 100 de florini se plătea un florin; pentru 400 de florini, 4 florini impozit; pentru 800 de florini, 11 florini ș.a.m.d.

3. Impozitul pe case.

Impozitul se socotea după numărul încăperilor sau după venitul realizabil din chirii sau arenze. Erau stabilite 12 categorii de imobile, în funcție de numărul încăperilor și a zonei unde acestea se situau, de la locuințe cu o cameră, pentru care se percepeau 15 creițari, până la cele cu 35 de camere, la care valoarea impunerii putea să ajungă la 25 de florini.

4. Impozitul de venit = impozitul pe venit din activități economice.

Un capitol distinct îl formau impozitele pe venituri care, comparativ cu celelalte categorii de impozite directe, aduceau sume mai mici în vistieria statului. Ele reflectau în fapt dinamismul economic general al unei zone administrative, pentru că proveneau din activități eminentemente lucrative, fiind definite ca „dări care provin din lucru de mână, întreprindere industrială sau negoțiatorească, din ocupațiune spirituală sau de altă specie, încât aduce ceva câștig și încât nu e supusă dării de pământ, de casă, ori rente și camete”. Acest tip de impozite era împărțit în patru clase: în prima clasă erau incluși „lucrătorii independenți, cu și fără calfe, negustorii pedestrii (comis-voiajorii), zilieri, canceliști care lucrează într-o întreprindere sau stabiliment și nu sunt angajați permanent, muncitori auxiliari care nu obțin un salariu mai mare de 40 de florini, servitori și zilieri”. De asemenea, se stabileau foarte clar categoriile de scutiți (cei sub 16 ani, inapții, cerșetorii, militarii). Valoarea impozitului era diferită și în funcție de zonă: municipiu, oraș liber regesc, comună. Quantumul acestor impozite nu era foarte mare, dacă arătăm că un muncitor auxiliar într-o întreprindere industrială sau comercială era impus cu 4 florini anual la oraș, sau 3 florini, în celelalte categorii de localități. În caz că nu era cap de familie, impozitul era și mai mic: 0,80 florini, respectiv 0,60 florini. La clasa a II a acestei categorii de impozit erau impuși proprietarii de pământ și case și cei după rente și camete.

5. Echivalent pe 1869 = suma datorată/impusă pe anul respectiv.

6. Total = totalul categoriilor de impozite din tabele.

II. Producția anuală/unități de măsură

Ferii a 8 cupe.

1 ferie = 16 l; 1 cupă = 2 l (în zona Năsăudului).

Centenaria - unit de măsură pentru greutate.

1 centenar = zentner = 56 kg; 1 livră = pfund = 560,06 gr; 1 uncie = uncze = 29,82 gr; 1 quintal = 100 kg; 1 metze = mierță = 61,5 litri sau 45 kg.

1 mierță austriacă (wiener Metze) = 61,50 l.

Mierțe (metrețe) austriece de 20 cupe = 40 l, dacă 1 cupă = 2 l.

1 fuder (o măsură pentru fân) = un car de fân pentru doi cai sau aproximativ o tonă.

Cotul - unitate de măsură pentru lungime; 1 cot vienez = 0,7770 m.

1 măsură austriacă (Österreichische Maß) = 1,41 litri.

1 stânjen vienez pentru lemne (ein wiener Klafter Brennholz) = 0,341 m³.

Greutatea specifică (per hectolitri, în kilograme) a unor cereale: grâu = 75 kg; seară = 70 kg; orz = 64 kg; ovăs = 45 kg; porumb = 67 kg; cartofi = 77 kg.

Care de fân/otavă/paie a 6 centenarii. Dacă ne raportăm la faptul ca un centenar austriac avea aproximativ 56 kg, rezultă ca un car de fân avea cam 312 kg, ceea ce este plauzibil dacă ne gândim la modul de construcție și capacitatea carelor cu loitre, folosite în epocă¹³.

¹³ Mulțumim pe această cale d-lui Iosif Marin Balog, de la Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca, pentru definirea unor categorii de impozite și unități de măsură. Pentru mai multe detalii se pot consulta și Iosif Pop, „Îndreptar pentru lucrările pregătitoare la introducerea cărților funciare în Transilvania”, Clusiu, 1868; Ioan Popu, „Mesurile metrice”, 1875; Georgiu Popu, „Îndreptariu practic în toate afacerile financiare compuse pe bas’a legiloru și ordinațiuniloru financiare, ce suntu în vigore”, Blasiu, 1879.

I. Cercul Năsăud

1. Arie de pământ

Numele comunelor	Arie de pământ												Observare												
	Arătură		Fânat		Pășune		Pădure		Neproductiv		Total			Din această arie de pământ se află în posesiune											
	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	In posesiunea comunității, ca corp moral	jug.	stj.	A bisericii, deopotă cu porțiunea canonică	jug.	stj.	A fondurilor școlare, a altor fonduri, apoi a școlii comunale	jug.	stj.	A tuturor celorlalți privați	sug.	stj.	Pu-
Bichigiu	870	589	1376	1475	3295	547	5422	603	200	330	11175	314	4380	563	48	696	-	-	-	6746	55	30			
Hodou	1186	281	1439	689	2015	1272	1491	1455	235	1103	6369	-	2166	741	42	280	-	-	-	4160	589	20			
Năsăud	1832	1293	1137	393	3431	416	2459	678	424	1037	9285	617	5303	836	43	1147	-	-	-	3938	234	133			
Parva	578	898	1945	1232	1978	972	5060	1355	271	887	9836	544	6215	923	89	870	-	-	-	3530	352	30			

433	313	1452	312	883	121	13129	1359	80	805	15978	1310	13659	1014	53	1552	7	836	2257	1308	40
1323	1161	1048	228	2471	38	2844	808	210	532	7897	1167	3684	1370	71	931	-	-	4141	466	130
2328	1283	3480	674	4878	639	4870	500	694	406	16257	302	8097	126	19	350	-	-	8135	1436	300
1128	1232	277	976	2119	1171	2434	1196	364	1441	6325	1216	4393	691	51	980	-	-	1881	1145	120
2662	1360	5364	260	3678	-	28748	161	459	1419	40913	-	32525	428	19	1488	1	382	8367	1284	120
12345	390	17541	1439	24752	1266	66465	115	2911	1560	124016	1570	80424	1492	440	294	8	1218	43159	469	1234
Romuli																				
Rebra																				
Rebrișoara																				
Salva																				
Telciu																				
Suma																				

2. Contribuția prescrisă pe anul 1869

Numele comunelor	Contribuția prescrisă pe anul 1869												
	De pământ		A câștigului personal (de cap)		A caselor		De venit		Echivalentul pro 1869		Suma totală		
	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	
Bichigiu	787	57	413	80	85	-	7	-	98	$\frac{1}{2}$	1391	$\frac{1}{2}$	87
Hordou	873	21	420	$\frac{1}{2}$	82	20	5	50	543	54	1925	$\frac{1}{2}$	9
Năsăud	1096	63	1479	78	856	$\frac{1}{2}$	4368	$\frac{1}{2}$	61	-	7880		48
Parva	479	$\frac{1}{2}$	284	13	127	72	9	42	90	58	991	$\frac{1}{2}$	45
Romuli	581	38	255	56	52	80	18	96	111	50	1020		20
Rebra	837	47	454	13	118	60	12	38	30	37	1452		95
Rebrîșoara	1407	13	1037	44	261	8	29	42	72	-	2807		7
Salva	1038	51	905	24	183	-	37	81	49	38	2213		94
Telciu	2996	42	1143	87	279	40	62	65	279	$\frac{1}{2}$	4761	$\frac{1}{2}$	70
Suma	10.097	$\frac{1}{2}$	6.394	$\frac{1}{2}$	1.646	$\frac{1}{2}$	4.552	$\frac{1}{2}$	1.356	13	24.444		77

3. Producția anuală

Numele comunităților		Producția anuală										
		De la oi și vaci				Câți fabricatori sunt și ce fel de vase de lemn și pământ se fabrică	Se țes pe an		Se vând dintre acestea peste an			
		Brânză	Lapte	Unt	Lână		De lână	De pânză	De lână	De pânză	De lână	De pânză
ferii a 8 cupe centenarii				coți		coți		coți		fl.	cr.	
Bichigiu	200	400	2	40	-	2.000	1.000	250	-	100	-	
Hodou	107	192	4	29	-	322	410	100	-	30	-	
Nășăud	1.002	1.600	40	240	-	2.026	9.450	1.026	4.006	1.416	80	
Parva	1.000	500	3	40	-	3.000	6.000	500	100	320	-	
Romuli	273	400	50	40	10 bugnari; 15 covătari	3.000	6.000	500	100	320	-	
Rebra	400	1.000	3	35	3 fabricatori de lemn	43.000	8.000	1.000	-	600	-	
Rebrișoara	325	641	2	142	-	49.000	9.900	600	80	316	-	
Salva	200	600	10	100	4 fabricanți de foc vase de lut	878	200	100	100	80	50	
Telciu	3.028	1.193	140	75	28 șindrilari; 10 vescari; 31 covătari; 1 dogar; 1 măsar	15.000	18.759	748	435	668	-	
Suma	5.535	5.526	254	1.076	-	33.816	58.719	4.924	4.871	3.853	80	

4. Producția anuală în calcul mediu

Numele comunelor	Producția anuală în calcul mediu																					
	Mălai	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Hrișcă	Mei (malai)	Fasole	Mazăre	Lințe	Cartofi	Bob	De fân	De olavă	De paie	De cu-rechi	Centenarii	Tabac	Cânpă	In	Sămânță de Mierțe austriece	Sămânță de cupre
Bichigiu	1000	200	-	100	1500	80	-	50	-	-	500	-	800	30	150	-	10	4000	-	-	70	-
Hordou	2100	200	-	-	960	109	-	-	-	-	143	-	945	8	203	300	-	2000	-	-	25	-
Năsăud	12000	1000	100	250	1620	150	-	110	20	30	700	30	1136	600	490	15000	10	30000	400	150	10	10
Parva	1000	200	500	800	2200	50	-	-	-	-	2000	-	830	-	620	1200	-	5000	-	-	30	-
Romuli	40	60	-	160	250	80	-	-	-	-	600	10	1000	11	200	730	-	1400	200	40	2	2
Rebra	3200	800	600	1000	1800	200	-	100	10	-	2500	20	1050	20	198	1600	-	32000	-	-	240	-
Rebrișoara	11640	428	4153	4053	7253	2141	-	341	24	32	6471	15	3000	300	1900	30000	-	180000	300	310	2	2
Salva	8000	200	-	-	10000	80	-	200	80	-	800	40	200	50	400	6000	-	8000	1000	300	10	10
Telciu	3000	600	200	1400	2100	400	10	500	6	-	4200	10	6600	600	1500	19240	20	48100	1500	481	15	15
Suma	41980	3688	5553	7763	27383	3290	10	1301	140	62	17914	125	15561	1619	5661	74070	40	310500	3400	1646	39	39

5. Venitele și spezele anului școlar 1869/ produse chimice

Numele comunelor	Venitele și spezele anului școlar 1869 până inclusiv fine decembrie 1869						Are comuna, și apoi fântâni de sălătina unde (cu numele) fântâni de sălătina	Numirea fântânilor unde se află fântâni de apă minerală (borcuturi) la hotar și muniți	Câte vinării	Câte berării	Produse chimice					
	A casei comunale			A bisericii							Cât se produce pe an					
	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.					fl.	cr.	Vinars	Bere	Miere	Ulei
Bichigiu	-	-	20	-	-	-	-	-	-	-	-	5	8	-	1	
Hordou	270	-	478	$\frac{1}{2}$ 48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Năsăud	6063	$\frac{1}{2}$ 85	2044	30	-	-	-	-	2	1	32080	8000	20	10	20	40
Parva	300	-	500	-	32	-	25	-	-	-	-	-	10	-	-	4
Romuli	1450	-	1434	-	16	-	30	-	-	-	-	-	3	3	-	3
Rebra	1828	68	1729	75	251	33	235	5	-	-	-	-	20	-	-	7
Rebrîșoara	310	-	1380	96	250	9	181	-	-	-	-	-	30	8	-	15
Salva	3400	50	2551	50	180	-	100	-	-	-	-	-	20	28	-	10
Telciu	2937	$\frac{1}{2}$ 82	2879	$\frac{1}{2}$ 56	85	$\frac{1}{2}$ 94	59	-	-	-	-	-	16	30	16	16
Suma	16560	86	12010	56	815	1236	615	5	-	2	32080	8000	124	87	36	96

6. După conscripția din 1870 se află în comunitate, după rubrica din coala de recepțiune, adică prezenți și absenți

Numele comunelor	După conscripția din 1870 se află în comunitate, după rubrica din coala de recepțiune, adică prezenți și absenți										Câte biserici și de care confesiune se află în comună	Numele și comunele parohilor și cooperătorilor de toate confesiunile ce se află în comună	
	Români	Unguri și secui	Ger-	Sași	Slavi	Țidovi	Țigani	Turci	Greci	Alteii			
Bichigiu	791	1	-	-	-	-	14	-	-	-	-	-	Basiliu Dolha, paroh gr-cat.
Hodou	702	-	-	-	-	14	11	-	-	-	-	-	Anton Coșbuc, paroh local
Năsăud	1963	23	174	68	-	219	-	-	-	-	-	-	Gregoriu Moisil vicariu foraneu a Rodnei și parohul local Ioan Lazăr cooperator gr-cat.;
Parva	593	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	Ioan Sângeorzan, paroh gr-cat
Romuli	519	-	1	-	-	15	5	-	-	-	-	-	Roman Cornea, paroh gr-cat.
Rebra	943	-	-	-	-	16	25	-	-	-	-	-	Ioan Sângeorzan, paroh gr-cat.
Rebrîșoara	2404	-	-	-	19	8	25	-	-	-	-	-	Ștefan Pop, paroh gr-cat.
Salva	1335	-	6	2	-	15	-	-	-	-	-	-	Sebastian Coșbuc, paroh gr-cat
Telciu	2244	4	3	2	-	39	104	-	-	-	-	-	Gregoriu Pop, paroh gr-cat.
Suma	11.494	28	184	72	19	333	184	-	-	-	-	-	-

7. Consumația anuală

Numele comunelor	Consumația anuală										Salariul învățătorului						
	Pentru trebu- rile proprii		Se fac pe an în morile de firez			Se vând pe an și se plu- tăresc					Cât face prețul de vânzare a acestora, tuturor		Câte feluri de școli și de care confesiune se află în comună	Numele și co- numele învăță- torului	fl.	cr.	
	De trebu- nță cas- nică	Dăra- be	Câte scânduri	Câte poște	Câte lețuri	Câte șindrie sau dranițe se fabrică pe an	Câte bărne	Câte scânduri	Câte poște	Câte lețuri	Câte șindrie sau dranițe	fl.					cr.
Bichigiu	600	400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	80	-	Spiridon Fetii	80	-
Hodou	370	720	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	80	-	Procopiu Rusu	80	-
Năsăud	3500	4000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	200	-	Iacob Pop	200	-
Parva	600	300	-	-	-	15000	400	-	-	-	-	60	120	-	Vasile Strugariu	120	-
Romuli	594	300	4000	400	500	600000	300	2000	50	120	30000	501	110	-	Teofil Morariu	110	-

Rebra	1000	500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Zaharia Catarig	110	-
Rebrîșoara	1000	1480	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ioan Lazăr	80	-
Salva	800	3000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	George Mutu	200	-
Telciu	3848	960	1600	260	280	25700	200	600	100	200	15700	7976	-	2 școli cu 4 clase de confesiune gr-cat	Ioan Ionașc Ioan Miron Nicolae Pupeză George Ilișiu	240 240 115 80	-			
Suma	12212	1260	5600	660	780	100700	900	2600	150	320	45700	8537	50	-	-	-	-		1665	-

8. Numărul pruncilor și a studenților

Numele comunităților	Numele pruncilor și a studenților						În grădina școlii se află								
	Îndatorați a umbra la școală		Căți umbra în școala comunală		Căți umbra la școala trivială	Căți umbra la școala principală din Năsăud	Căți umbra la școala de fete	Căți umbra în gimnaziu sau în alte institute de învățământ	Meri		Peri		Pomi	Fragari	Alte feluri
	Bărbați	Muieri	Bărbați	Muieri					Altoși	Nealtoși	Altoși	Nealtoși			
Bichigiu	29	40	26	35	1	2	1	-	24	103	2	2	20	-	-
Hodou	30	10	30	10	-	-	-	-	10	14	4	6	9	-	5
Năsăud	103	116	103	116	-	46	12	1	531	3000	100	1400	150	500	150
Parva	40	30	24	16	2	5	-	3	30	120	20	30	100	-	-
Romuli	30	26	20	10	5	-	-	-	1	2	-	-	2	-	-
Rebra	40	30	30	20	-	1	-	1	10	50	10	30	20	-	-
Rebrișoara	64	58	50	34	-	14	1	3	30	64	3	5	10	-	9
Salva	110	108	66	60	-	12	-	8	50	100	30	70	48	24	100
Telciu	113	128	51	67	37	2	2	7	310	2030	73	650	400	-	-
Suma	559	546	400	368	45	82	16	23	996	5483	242	2193	759	524	264

De la oficiul cercual Năsăud, în 21 iunie 1870; Marian, jude.

II. Cercul Sângeorz

2. Arie de pământ

Numele comunelor	Arie de pământ												Observare											
	Arătură		Fânăț		Pășune		Pădure		Neproductiv		Total			Din această arie de pământ se află în posesiune										
	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	In posesiunea comunității, ca corp moral	jug.	stj.	A bisericii, deo- canonică	jug.	stj.	A fondurilor școlare, a altor fonduri, apoi a școlii comunale	jug.	stj.	A tuturor celorlalți privați	jug.	stj.
Feldru	3.412	555	3799	1584	4406	102	3322	555	300	374	15240	1570	6651	136	70	479	-	-	-	-	-	8519	955	265
Ilvamică	1209	785	2340	1347	3635	1424	5084	988	251	631	12522	375	8205	1359	73	1441	-	-	-	-	-	4242	775	180
Leșu	1656	998	2974	1112	2917	852	12132	498	487	5	20168	265	14430	1297	91	551	-	-	-	-	-	5646	17	120
Nepos	1324	922	820	644	2127	592	4864	1019	190	1079	9327	1056	6112	35	32	445	-	-	-	-	-	3183	576	150

2803	993	4707	560	5618	344	11041	877	1246	840	28417	434	18786	298	61	482	7	836	9569	654	350
734	496	1240	888	2394	812	2074	922	82	82	6526	-	4360	902	33	724	-	-	2131	1574	80
11140	1549	15883	1335	24099	926	38250	59	2557	1411	92202	480	58546	827	362	922	-	-	33292	1351	1234
Sangeorz																				
Santosif																				
Suma																				

2. Contribuția prescrisă pe anul 1869

Numele comunelor	Contribuția prescrisă pe anul 1869											
	De pământ		A câștigului personal (de cap)		A caselor		De venit		Echivalentul pro 1869		Suma totală	
	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
Feldru	1584	1/ 6	1124	48	356	40	51	-	-	-	-	-
Ilvamică	1050	88	613	75	186	24	14	53	67	1/ 17	1392	1/ 57
Leșu	1478	71	612	11	191	60	27	81	69	1/ 47	2379	1/ 70
Nepos	723	1/ 32	520	98	137	64	17	32	1	41	1400	1 /67
Sângeorz	1895	2 1/2	1514	85	551	38	155	42	100	-	4216	1/ 67
Sâniosif	688	1/76	399	55	98	49	10	65	-	-	-	-
Suma	7420	77	4785	72	1521	27	296	73	-	-	-	-

3. Producția anuală

Numele comunelor		Producția anuală											
		De la oi și vaci				Câți fabricatori sunt și ce fel de vase de lemn și pământ se fabrică	Se țes pe an		Se vând dintre acestea peste an				
		Brânză	Lapte	Unt	Lână		De lână	De pânză	coți		De lână	De pânză	Prețul total de vânzare
									ferii a 8 cupe	centenarii			
Feldru	2400	8555	12	105	1 olar; 2 berbințeri	2500	7000	1055	-	844	-		
Ilvamică	1200	4500	6	53	2 olari fac oale; 1 bugnar face berbințe și fedeleșe	1000	6000	200	-	160	-		
Leșu	1600	5000	10	106	2 bugnari, care fac berbințe	2000	5000	500	-	400	80		
Nepos	1300	4635	9	75	2 bugnari care fac berbințe	4800	8055	905	1290	982	-		
Sângeorz	1600	4400	7	360	1 olar	10000	8055	905	1290	982	-		
Sânicosif	540	3000	5	6	1 olar	10000	2060	200	-	160	-		
Suma	8640	20090	49	759	-	21355	48115	3360	1690	2946	80		

4. Producția anuală în calcul mediu

Numele comunelor	Producția anuală în calcul mediu																							
	Mălai	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Hrișcă	Mei (mălai mărunț)	Fasole	Mazăre	Lințe	Cartofi	Bob	De fân	Care de fân a 6 centenarii	De paie	De curechi	Tăbac	Cânpă	In	Sămână de cânepă	Mierț de 20 auce de 20 de cupe	Sămână de cânepă		
Feldru	14009	1115	925	357	14618	157	60	555	25	-	955	25	8755	100	505	15000	-	18555	7000	450	50	450	450	50
Ilvamică	5750	500	80	300	1000	200	-	150	30	-	250	10	1700	30	200	4000	-	18000	1200	250	10	250	250	10
Leșu	3100	850	150	1850	1500	350	-	100	36	-	350	20	2650	85	455	5050	-	15505	2554	230	45	230	230	45
Nepos	9055	755	100	400	805	400	-	255	15	-	405	35	1150	45	246	11500	1	40275	-	125	-	125	-	-
Sângeorz	20000	2500	2000	2000	18000	250	-	200	100	-	2500	20	4000	400	800	40000	20	40060	1000	400	100	400	400	100
Sâniosif	1040	200	60	80	1050	80	-	70	10	-	180	25	455	24	200	1054	-	2080	-	64	-	64	-	-
Suma	52954	5910	3315	4987	36973	1437	60	1330	216	-	4640	135	18710	684	2406	76604	21	35015	11754	1519	205	1519	1519	205

5. Venitele și spezele anului școlar 1869/produse chimice

Numele comunelor	Venitele și spezele anului școlar 1869 până inclusiv fine decembrie 1869								Numirea fântânilor unde se află fântâni de turci la hotar și muniți apă minerală (borcut unde se află fântâni de turci) la hotar și muniți	Câte vinării	Câte berării	Produse chimice												
	A casei comunale				A bisericii							Câte vinării	Câte berării	Vinars	Bere	Miere	Ulei	Oțet	Ceară					
	Venitele		Spezele		Venitele		Spezele													Cât se produce pe an				
	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.												ferii a 8 cupe				
Feldru	1610	34	1442	5	158	12	151	40	-	-	-	-	30	15	-	10	-	-	-	-	-			
Ilvamică	1719	19	1572	41	132	30	126	86	-	-	-	-	10	-	-	2	-	-	-	-	-			
Leșu	1124	12	1129	72	150	95	77	-	-	-	-	-	25	-	-	5	-	-	-	-	-			
Nepos	-	-	-	-	95	6/10	57	39	-	-	-	-	15	4	125	2	-	-	-	-	-			
Sângeorz	2047	93	2028	94	580	-	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
Sâniosif	795	78	766	64	62	-	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
Suma	-	-	-	-	1178	60	690	65	-	-	-	-	80	19	125	19	-	-	-	-	-	19		

6. După conscripția din 1870 se află în comunitate, după rubrica din coala de recepțiune, adică prezenți și absenți

Numele comunelor	După conscripția din 1870 se află în comunitate, după rubrica din coala de recepțiune, adică prezenți și absenți								Câte biserici și de care confesiune se află în comună	Numele și conumele parohilor și cooperătorilor de toate confesiunile ce se află în comună		
	Români	Unguri și secui	Ger-	Sași	Slavi	Jidovi	Țigani	Turci			Greci	Altef
Feldru	1816	14	-	1	-	7	81	-	-	-	Una biserică de material solid frumoașă, de confesiune gr-cat	Gregoriu Mureșan, gr-cat
Ilvamică	993	-	-	-	-	14	66	-	-	-	Una biserică din material de lemn, de confesiune gr-cat	Emanuel Calina, gr-cat
Leșu	941	-	-	-	-	9	42	-	-	-	Una biserică din material solid, de confesiune gr-cat	Ioan Chita, gr-cat
Nepos	1123	2	-	-	-	8	49	-	-	-	Una biserică din material de lemn, de confesiune gr-cat	Macedon Majorean, gr-cat
Sângeorz	2658	11	1	-	-	56	-	-	4	-	Se află 2 biserici, și ambele, de confesiune gr-cat	Simeon Tanco, paroh și protopop onorariu; Nicolae Georgiță, cooperator, ambii, de confesiune gr-cat
Sâniosif	714	-	-	-	-	5	13	-	-	-	Se află una biserică, de material de lemn, de confesiune gr-cat	Iacob Candale, gr-cat
Suma	8245	27	-	1	-	99	251	-	4	-	-	-

7. Consumația anuală

Numele comunelor	Consumația anuală				Câte feluri de școli și de care confesiune se află în comună		Numele și conumele învățătorului	Salariul învățătorului			
	Pentru treburile proprii		Se fac pe an în morile de firez		Câte șindriile sau dranițe se fabrică pe an			Se vând pe an și se plutăresc		Cât face prețul de vânzare a acestora, tuturor	
	Lenne de focărit	De trebuință casnică	Câte scânduri	Câte poște	Câte lețuri	Câte șindriile sau dranițe	fl.	cr.	fl.		cr.
Feldru	2455	805	1855	-	-	-	-	742	-	160	-
Ilvamică	1200	360	200	-	-	-	-	-	-	100	-
Leșu	905	350	5055	400	2000	1064	125	1058	10	120	-

Nepos	1290	400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Petru Tofan	120	-	
Sângeorz	3000	2500	4000	600	2000	5000	-	2000	300	1000	2000	1190	-					Mihai Domide, învățător și director; Ieremia Șorobetea, învățător secundar; Ștefan Ufalea, învățător confesional, gr-cat	240	240	150
Sânicosif	840	186	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Demetrie Candale	85	-	
Suma	9690	4601	111110	1000	4000	6064	125	6910	600	2005	2000	2990	10	-	-	-	-		1215	-	

8. Numărul pruncilor și a studenților

Numele comunelor	Numele pruncilor și a studenților						În grădina școlii se află									
	Îndatorați a umbra la școală		Căți umblă în școala comună		Căți umblă la școala trivială	Căți umblă la școala principala din Năsăud	Căți umblă la școala de fete	Căți umblă în gimnaziu sau în alte instituții de învățământ	Meri		Peri		Pomi	Fragari	Alte feluri	
	Bărbați	Muieri	Bărbați	Muieri					Altoiți	Nealtoiți	Altoiți	Nealtoiți	Altoiți	Nealtoiți		
Feldru	102	90	70	50	-	5	-	4	55	855	60	300	20	-	3 ¹	
Ilvamică	55	38	40	20	1	2	-	-	8	9	10	15	10	-	- ²	
Leșu	100	89	62	53	4	1	-	1	8	-	2	-	-	-	-	
Nepos	119	100	71	48	-	6	-	1	60	606	30	45	40	-	-	
Sângerorz	110	158	66	85	36	7	-	15	360	780	331	551	59	-	83 ³	
Sântosif	63	76	43	54	2	4	1	2	15	52	14	48	23	-	-	
Suma	549	551	352	310	43	25	1	23	506	2302	447	959	152	-	166	

De la oficiul cercului Sângerogiu, în 30 iunie 1870; Maximilian Budurlean, jude procesual.

¹ În grădina școlii se mia află până în 700 meri, peri semănați și răsădiți.

² În grădina școlii se mai află 40 meri și 60 de peri.

³ Aceștia, în grădina școlii triviale. În grădina școlii populare elementare cl I, castani, cireși și piersici.

III. Cercul Zagra

1. Arie de pământ

Numele comunelor	Arătură		Fânaj		Pășune		Pădure		Neproductiv		Total		Din această arie de pământ se află în posesiune						Observare		
	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	jug.	stj.	In posesiunea comunității, ca corp moral	A bisericii, deodată cu canonică	A fondurilor școlare, a altor fonduri, apă și școli comunale	A tuturor celorlalți privați	Pu-				
Mocod	1513	173	279	1284	1214	1317	2554	1400	181	288	5743	1262	3624	1226	27	312	-	-	1091	1324	220
Zagra	2487	1572	1076	869	3259	286	1447	249	529	352	8836	128	3401	1478	40	1218	-	-	5393	632	152
Poieni	547	1018	638	188	724	1411	1828	201	69	284	3807	1502	2529	54	42	1349	-	-	1236	108	61
Plai	467	160	992	223	1517	842	1940	623	136	1073	5053	1321	3298	853	30	201	-	-	1725	867	32
Runc	1662	321	1559	54	1736	218	1708	1305	300	1428	6967	126	3558	1170	31	592	-	-	3376	1564	119
Găureni	576	126	837	1377	1312	1200	1505	249	83	1382	4315	1134	2624	428	42	820	-	-	1648	1486	39
Mitteli	999	3	119	948	1835	922	1707	873	150	1448	4812	994	3601	601	31	1183	-	-	1179	810	84
Suma	8253	173	5503	143	11636	1396	12692	100	1451	1455	39537	67	22648	410	246	875	-	-	16652	391	577

2. Contribuția prescrisă pe anul 1869

Numele comunelor	Contribuția prescrisă pe anul 1869											
	De pământ		A câștigului personal (de cap)		A caselor		De venit		Echivalentul pro 1869		Suma totală	
	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
Mocod	701	88	489	9	130	-	19	96	29	32	1370	25
Zagra	1083	80	643	16	162	60	35	50	43	$\frac{1}{2}$ 49	1968	$\frac{1}{2}$ 55
Poieni	373	$\frac{1}{2}$ 5	255	93	55	20	10	-	23	77	717	$\frac{1}{2}$ 95
Plai	444	77	170	66	34	80	3	-	41	$\frac{1}{2}$ 89	695	$\frac{1}{2}$ 12
Runc	844	70	529	91	114	80	21	53	40	91	1551	85
Găureni	538	$\frac{1}{2}$ 75	190	71	35	40	10	-	24	39	799	$\frac{1}{2}$ 25
Mîțitei	432	46	320	81	97	7	22	90	38	$\frac{1}{7}$	911	$\frac{1}{2}$ 31
Suma	4420	42	2600	27	629	87	122	89	241	$\frac{1}{2}$ 85	8014	$\frac{1}{2}$ 30

3. Producția anuală

Numele comunelor		Producția anuală														
		De la oi și vaci				Câți fabricatori sunt și ce fel de vase de lemn și pă-mânt se fabrică	Se țes pe an				Se vând dintre acestea peste an					
		Branză	Lapte	Unt	Lână		De lână	De pânză	coți		De lână	De pânză	De lână	De pânză	Prețul total de vân-zare	
									ferii a 8 cupe centenarii	fl.					cr.	fl.
Mocod	375	2240	4	16	-	2320	10310	-	400	80	-	-	-	-		
Zagra	694	6886	15	32	-	4660	8180	800	500	740	-	-	-	-		
Poieni	187	2029	5	8	-	1330	2666	-	-	-	-	-	-	-		
Plai	446	3232	8	22	-	3200	2166	-	-	-	-	-	-	-		
Runc	855	4805	6	16	-	2420	6533	300	-	240	-	-	-	-		
Găureni	578	3878	4	9	-	1330	4333	-	-	-	-	-	-	-		
Mititei	219	1955	4	14	-	2000	4333	-	-	-	-	-	-	-		
Suma	3354	26125	46	117	-	17260	36188	1300	900	1220	-	-	-	-		

4. Producția anuală în calcul mediu

Numele comunelor	Producția anuală în calcul mediu														Mierțe austriece de 20 de cupe	Mierțe austriece de 20 de cupe							
	Mălai	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Hrișcă	Mei (mălai mărunți)	Fasole	Mazăre	Lințe	Cartofi	Bob	De fân	De otavă			De paie	De curechi	Centenarii	Tabac	Câmpă	In	Sămânță de cânepă
	Mierțe (metrețe) austriece de 20 de cupe																						
Mocod	5040	504	672	-	756	-	-	252	15	-	675	63	125	17	195	24000	-	30900	-	309	-	-	-
Zagra	4140	1035	-	835	6624	200	-	207	8	-	480	15	520	40	415	11960	-	24540	-	245	-	-	-
Poieni	680	340	-	240	4080	68	-	27	5	-	180	6	158	5	170	4048	-	8000	-	80	-	-	-
Plai	470	100	-	100	4230	35	-	14	-	-	600	-	248	5	164	-	-	6500	-	65	-	-	-
Runc	2490	1515	-	757	8310	135	-	208	6	-	1245	26	346	25	796	6000	-	19600	-	198	-	-	-
Găureni	1420	720	-	600	2880	240	-	96	4	-	480	10	337	9	156	1250	-	6000	-	60	-	-	-
Mițitei	4980	234	150	50	1995	28	-	249	10	-	540	8	148	4	166	9795	-	13000	-	130	-	-	-
Suma	199920	4548	822	2582	28875	706	-	1053	48	-	4201	28	1882	105	2062	57053	-	108570	-	1087	-	-	-

5. Venitele și spezele anului școlar 1869/produse chimice

Numele comunelor	Venitele și spezele anului școlar 1869 până inclusiv fine decembrie 1869						A bisericii						Are comuna, și apoi unde (cu numele) fântâni de slatină	Numirea fântânilor unde se află fântâni de apă minerală (borcuturi) la hotar și munți	Produse chimice							
	A casei comunale			Spezele			Venitele			Spezele					Câte vinării	Câte berării	Vinars	Bere	Miere	Ulei	Oțet	Ceară
	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.										
Mocod	1482	½ 52	1130	15	21	10	21	10	10	21	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Zagra	828	½ 78	717	½ 60	50	-	24	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Poieni	487	½ 56	456	½ 55	64	95	46	45	45	46	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Plai	644	10	623	½ 98	10	-	8	50	50	8	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Runc	1800	66	1310	24	70	½ 22	4	92	92	4	92	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Găureni	752	½ 35	650	12	27	11	8	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Mîțitei	1539	44	965	½ 42	57	-	57	-	-	57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Suma	7539	43	5245	8	300	½ 38	168	197	197	168	197	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

6. După conscripția din 1870 se află în comunitate, după rubrica din coala de recepțiune, adică prezenți și absenți

Numele comunelor	După conscripția din 1870 se află în comunitate, după rubrica din coala de recepțiune, adică prezenți și absenți								Câte biserici și de care confesiune se află în comună	Numele și conumele parohilor și cooperătorilor de toate confesiunile ce se află în comună		
	Români	Unguri și secui	Germani	Sași	Slavi	Jidovi	Țigani	Turci			Greci	Alteii
Mocod	949	4	1	-	-	17	-	-	-	-	una, și aceea de confesiune gr-cat	Leon Vărtic, paroh gr-cat
Zagra	1162	6	-	-	-	28	-	-	-	-	două, și acestea de confesiune gr-cat	Ștefan Maniu, paroh
Poieni	506	-	-	-	-	-	-	-	-	-	una, și aceasta de confesiune gr-cat	Se administrează prin George Fetti, paroh în Plai
Plai	354	-	-	-	-	-	-	-	-	-	una, și aceea de confesiune gr-cat	George Fetti, paroh
Runc	974	-	-	-	-	4	-	-	-	-	una, și aceea de confesiune gr-cat	Ioan Pop, paroh
Găureni	300	-	-	-	1	-	-	-	-	-	una, și aceea de confesiune gr-cat	Mihai Onișor, paroh
Mițitei	632	-	7	-	-	14	-	-	-	-	una, și aceea de confesiune gr-cat	Basilie Șoldea, paroh
Suma	4877	10	8	-	1	63	-	-	-	-	8, de confesiune gr-cat	

7. Consumația anuală

Numele comunelor	Pentru treburile proprii		Se fac pe an în morile de firez			Se vând pe an și se plutăresc					Cât face prețul de vânzare a acestora, tuturor		Câte feluri de școli și de care confesiune se află în comună	Numele și conu- mele învățăto- rului	Salariul învățătoriu- lui			
	Lemne de focărit	De trebu- iniă casnică	Câte scânduri	Câte poște	Câte lețuri	Câte scânduri	Câte bărne	Câte șindrie sau dranițe pe an	Câte scânduri	Câte poște	Câte lețuri	Câte șindrie sau dranițe			fl.	cr.	fl.	cr.
Mocod	1140	1300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	-			
Zagra	1170	1600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	290 240 135	-			
Poieni	528	600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42	-			
Plai	390	400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	-			
Runc	1212	1200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50	-			
Găureni	360	350	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	-			
Mititei	882	890	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60	-			
Suma	5682	6340	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	957	-			

8. Numărul pruncilor și a studenților

Numele comunelor	Numele pruncilor și a studenților				În grădina școlii se află									
	Îndatorăți a umbra la școală		Câți umblă în școala comună		Câți umblă la școala tri-vială	Câți umblă la școala prin-cipală din Năsăud	Câți umblă la școala de fetițe	Câți umblă în gimnaziu sau în alte institute de învățământ	Meri		Peri		Fragari	Alte feluri
	Bărbați	Muieri	Bărbați	Muieri					Altoiți	Nealtoiți	Altoiți	Nealtoiți		
Mocod	95	85	49	53	5	1	1	8	142	950	35	240	-	- ¹
Zagra	99	105	59	90	34 19	3	-	4	144	1536	64	698	615	121
Poieni	42	34	22	28	9	-	-	1	14	26	-	15	-	83
Plai	23	29	21	18	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Runc	42	33	20	16	8	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Găureni	30	21	16	16	5	2	-	-	-	100	-	50	-	-
Mîitei	55	60	32	33	-	11	2	1	-	-	-	-	-	- ²
Suma	386	367	219	254	82	21	3	14	300	2612	99	1003	615	204

De la judele cercului Zagra, Mocod, în 25 mai 1870. Toma Hontilă, jude cercual.

¹ Comuna Mocod cumpără lemnele din păduri străine.

² Comuna Mîitei cumpără lemnele de încălzit și edificare din păduri străine.

IV. Grădini școlare/de pomologie

Numele poștal	Numele cercului	Numele comunei	Numirea școlii	Aria/mărimea suprafeței grădinii		Pomi															
				Jug.	Sf?	Oltuiți					Neoltuiți					Suma	Adno-				
						Peri	Meri	Cireși	Vișini	Ranglo	Peri	Meri	Cireși	Vișini	Piersici	Nuci	Pruți	Fragari	Acății	Suma	
1.		Năsăud	Școala Normală principală	-	1460	840	936	10	6	12	6800	11000	180	50	10	20	208	2600	34	23386	
2.		Telciu	Școala Trivială de 3 clase	-	100	141	70	6	-	2	100	180	-	-	3	-	10	-	-	354	
3.		Telciu	Școala comunală	-	60	20	16	4	-	-	120	118	-	-	-	18	-	14	-	106	
4.		Hordou	Școala comunală	-	250	10	2	-	-	-	8	12	-	2	-	-	8	-	14	42	
5.		Romuli	Școala comunală	-	100	10	20	-	-	-	20	18	4	-	4	-	7	-	-	83	
6.		Salva	Școala comunală	-	200	20	18	-	-	-	26	24	-	10	-	4	-	-	48	150	
7.		Rebrișoara	Școala comunală	-	243	10	21	-	-	-	10	18	6	-	2	-	4	-	-	79	
						Suma totală cerc: 24837															

		Suma totală cerc: 1034																			
8.	Năsăud	Rebra Mare	Școală comunală	-	120	21	20	20	-	-	-	120	10	-	20	-	-	100	20	-	311
9.		Parva	Școală comunală	-	186	20	18	18	-	-	-	260	16	-	4	-	8	-	-	-	326
10.		Monor	Școală tri-vială	-	120	48	36	36	-	-	-	210	18	4	8	2	10	14	8	-	366
11.		Monor	Școală comunală	-	80	18	13	13	-	1	2	30	20	6	4	-	-	-	-	-	94
12.		Gledin	Școala comunală	-	40	10	12	12	-	-	-	80	37	3	-	-	6	-	-	-	88
13.		Budacu Român	Școala comunală	-	160	18	20	20	-	-	4	24	18	10	3	1	11	-	4	-	113
14.		Nușfalău	Școala comunală	-	163	27	21	21	-	-	-	41	28	-	-	4	-	-	-	-	121
15.		Ragla	Școala comunală	-	30	10	11	11	-	-	-	18	10	-	-	-	-	-	-	-	49
16.		Rușii Munți	Școala comunală	-	300	4	6	6	-	-	-	20	11	-	-	-	-	-	-	-	41
17.		Murăreni	Școala comunală	-	Această comună nu posedă grădini de pomărit																
18.		Șieui	Școală comunală	-	Această comună nu posedă grădini de pomărit																
19.		Sântioana	Școala comunală	-	229	18	21	21	4	-	8	40	61	-	-	10	-	-	-	-	162

		Suma totală cerc: 1465													Suma totală cerc: 1170				
20.	Rodna Veche	Școala comunală	-	300	20	19	3	-	4	40	31	-	-	-	10	100	-	-	227
21.	Rodna Nouă	Școala comunală	-	280	100	80	60	-	-	200	60	-	-	-	-	15	-	-	515
22.	Maieru	Școala comunală	-	270	-	10	-	-	-	30	41	-	-	20	-	10	-	-	111
23.	Măgura	Școala comunală	-	130	60	40	-	-	-	18	34	-	-	-	10	8	4	-	174
24.	Ilva Mare	Școala comunală	-	400	28	26	-	-	6	20	40	-	-	-	8	4	3	8	143
25.	Borgo Rus	Școala comunală	-	513	40	10	-	-	-	60	20	-	-	-	-	-	-	-	130
26.	Borgo Tiha	Școala comunală	-	200	60	-	-	10	-	20	80	-	-	-	-	-	-	-	170
27.	Borgo Bistrița	Școala Comunală	-	300	-	-	-	-	-	20	10	-	-	-	-	10	-	-	40
28.	Borgo Prund	Școala comunală	-	200	80	30	-	-	-	700	80	-	-	-	-	-	-	-	270
29.	Borgo Joseni	Școala comunală	-	320	20	12	-	-	2	30	15	-	-	-	8	6	4	-	97
30.	Borgo Suseni	Școala comunală	-	420	10	18	-	-	-	210	48	-	-	-	-	-	-	-	186
31.	Borgo Mijloceni	Școala comunală	-	72	20	23	-	-	-	10	21	-	-	-	-	-	-	-	74
32.	Borgo Mureșeni	Școala comunală	-	100	4	4	-	-	-	28	17	-	-	-	4	8	3	3	71
33.	Borgo Prund	Școala Trivială	-	180	20	18	-	-	-	160	80	-	-	-	-	10	12	7	307

34.	Feldru	Școala comunală	-	165	4	31	-	-	-	-	-	-	80	80	-	-	-	8	4	10	177
35.	Ilva Mică	Școala comunală	-	60	20	10	-	-	-	-	-	-	600	40	-	-	-	-	-	-	670
36.	Leșu	Școala comunală	-	200	-	-	-	-	-	-	-	-	20	10	-	-	-	-	-	-	30
37.	Nepos	Școala comunală	-	400	14	20	-	-	-	-	-	13	20	13	-	-	-	12	-	-	79
38.	Sângeorzi	Școală tri-vială	-	200	40	34	-	-	-	-	2	40	208	40	-	-	-	-	-	-	324
39.	Sâniosif	Școala comunală	-	80	-	80	-	10	-	-	-	40	40	-	-	-	-	-	-	-	130
40.	Mocod	Școala comunală	-	80	30	48	-	-	-	-	-	196	280	196	40	20	36	8	19	677	
41.	Mițitei	Școala comunală	-	45	-	-	-	-	-	-	-	120	20	120	-	-	-	-	-	-	140
42.	Runc	Școala comunală	-	125	-	-	-	-	-	-	-	41	16	41	-	-	-	-	-	-	54
43.	Zagra	Școala comunală	-	260	-	-	-	-	-	-	-	28	10	28	-	-	-	-	-	-	38
44.	Poeni	Școala comunală	-	290	-	-	-	-	-	-	-	101	18	101	-	-	-	-	-	-	119
45.	Plai	Școala comunală	-	310	-	-	-	-	-	-	-	71	20	71	-	-	-	-	-	-	91
46.	Găureni	Școala comunală	-	180	-	-	-	-	-	-	-	36	17	36	-	-	-	-	-	-	53
Suma			4	191	11509	1693	77	21	50	9581	14516	213	81	143	127	778	2218	81	31088		
Zagra																					
Sângeorzi																					
Suma totală cerc: 1172											Suma totală cerc: 1410										

**STATISTIQUES - UNE BASE DE DONNÉES IMPORTANTE
POUR LA PÉRIODE DU DISTRICT DE NĂSĂUD**

- Résumée -

L'auteur a choisi, de la multitude de statistiques du District de Năsăud, les documents qui relèvent les statistiques de l'année 1870.

Dans ces documents on pourra découvrir la structure de la propriété foncière, des données socio-économiques à caractère pertinent - l'imposition, la production annuelle, le nombre des ouvriers et des produits fabriqués, la production de principales cultures agricoles, les revenus et les dépenses scolaires et ceux pour le processus d'enseignement - et qui concerne la situation démographique.

Toutes ces statistiques offrent un tableau complet de trois communautés du district, Năsăud, Sângeorz, Zagra.

ROMÂNII DIN ZONA NĂSĂUDULUI ȘI ALEGERILE ÎN FUNCȚIILE ADMINISTRATIVE ALE COMITATULUI BISTRITA-NĂSĂUD ÎN PERIOADA DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR

Dorin DOLOGA

Administrația a avut și are o importanță deosebită. Ea reprezintă și apără interesele locuitorilor dintr-o anumită zonă și sprijină celelalte instituții. În perioada dualismului austro-ungar forma de organizare teritorială a Transilvaniei era *comitatul*. Acesta era condus de către un *comite suprem*, numit de către Guvernul maghiar și care avea atribuții politice, economice, culturale și financiare. Pentru îndeplinirea acestor atribuții comitele era ajutat de către *vice-comite* și de către aparatul administrativ compus din funcționari. O parte dintre aceștia erau numiți de către comite, iar ceilalți erau aleși de către locuitori. Cum majoritatea locuitorilor din zona Năsăudului o alcătuiau românii, aceștia au încercat și au reușit alegerea unor funcționari români. Regimul dualist instaurat în anul 1867, prin politica deliberată de deznaționalizare, amenința existența însăși a națiunii române din Transilvania. Guvernul maghiar folosea administrația pentru punerea în aplicare a politicii de deznaționalizare a românilor în teritoriu. În acest context, lupta pentru alegerea unor funcționari în administrația locală căpăta o importanță națională.

După instaurarea dualismului austro-ungar funcționarii aflați în partea situată sub stăpânirea Ungariei au fost supuși unei purificări naționale. Sub pretextul că au funcționat în timpul regimului absolutist, sau că au o anumită orientare politică, mulți dintre angajații români au fost înlăturați. Chiar dacă se ocupau cu probleme judiciare, financiare, lucrări publice, conscripții sau recrutări, ce nu țineau de sfera politică, au fost totuși puși în disponibilitate. Accesul în funcțiile publice era determinat de criterii etnice. În administrație românii nu erau reprezentați în funcție de numărul lor. Deși numărul funcționarilor din Transilvania a crescut de la 16.000 în anul 1867 la aproape 32.000 în anul 1875, românii nu au beneficiat de acest lucru. În anul 1900, din cei 34.135 funcționari administrativi, 87% erau maghiari, 4% români, iar 9% slovaci, ruteni și sârbi. În anul 1906 doar 5,4% dintre funcționarii din administrația superioară transilvăneană erau români (în poziții subalterne), iar la nivelul comitatelor și în orașe doar 7,4%¹.

¹ Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, „Istoria Transilvaniei”, vol. III, Cluj-Napoca, 2008, p. 426.

Atât la nivelul central cât și la cel local, în orice domeniu al administrației, românii erau excluși. În anul 1892, în ministere românii erau reprezentați numai de 18 angajați, față de 320 câți ar fi trebuit să fie raportat la numărul populației românești². Deși Legea naționalităților prevedea ca în zonele locuite de români să fie numiți funcționari români, sau cel puțin care știu românește, abia 2-6% funcționari publici erau români³.

În anul 1867 Direcția de Finanțe a Transilvaniei și cele șase direcții financiare cercuale subordonate și-au schimbat denumirea în inspectorate financiare regale. În anul 1868 acestea s-au desființat și în locul lor au fost create două direcții financiare, la Cluj și Sibiu, încadrate numai de către funcționari maghiari și germani, cei români fiind excluși. Perceptoratele⁴ au fost unificate cu oficiile de vamă și apoi din nou despărțite. În anul 1875 s-au creat două direcții cadastrale și șase oficii de taxe. Un an mai târziu, în anul 1876, s-au creat 15 inspectorate de dare⁵ la Cluj, Sibiu, Brașov, Târgu Mureș, Turda, Bistrița, Dej, Miercurea Ciuc, Odorheiu Secuiesc, Sfântu Gheorghe, Dumbrăveni, Aiud, Făgăraș, Deva și Sighișoara. Funcționarii care activau în cadrul acestora au fost denumiți fără concurs de către minister. Printre ei nu se afla nici un român⁶.

Adunările comitetelor comitatense se țineau fără participarea românilor, iar declarațiile acestora nu erau consemnate în protocoalele ședințelor. Dreptul de a candida al românilor ca funcționari comunali era încălcat. Juzii cercuali maghiari⁷ propuneau pentru ocuparea acestor posturi numai candidați maghiari, cei români fiind respinși.

Nici în ceea ce privește serviciile tehnice funcționarii români nu aveau o situație mai bună. Între cei 60 de ingineri din Transilvania numiți în anul 1869 nu se afla nici un român⁸. Chiar și în sfera lucrărilor publice românii erau tratați cu reavoință. Atunci când preotul greco-catolic din Bistrița-Bârgăului a adresat în anul 1886 o cerere în limba română inginerului comitatens, solicitându-i să trimită un inginer pentru a întocmi un deviz de cheltuieli pentru repararea bisericii, aceasta nu a fost primită pentru că nu era scrisă în limba statului⁹.

În domeniul justiției s-a aplicat același criteriu al discriminării românilor. În anul 1871, din cei 90 de judecători și 31 de supleanți de la Tribunalul regal din Târgu Mureș, numai doi erau români și doi concipienți auxiliari (cei care redactau actele)¹⁰. Odată cu reorganizarea justiției din anul 1872, românii au fost înlăturați sau retrogradați. Ei trebuiau să aștepte 10, 15 și chiar 20 de ani pentru a fi avansați, în vreme ce maghiarii erau promovați după 3, maxim 5 ani

² „Tribuna”, nr. 178 din 8/20 august 1892.

³ *Ibidem*, nr. 181 din 15/27 august 1891.

⁴ Instituții financiare care se ocupau cu colectarea impozitelor.

⁵ Impozite.

⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 43 din 18/6 iunie 1876.

⁷ Conducătorii cercurilor administrative.

⁸ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 12 din 28/16 februarie 1869.

⁹ *Ibidem*, nr. 174 din 3/15 august 1886.

¹⁰ Teodor V. Păcățian, „Cartea de Aur sau Luptele politice ale românilor de sub coroana ungară”, vol. V, Sibiu, 1909, p. 479.

de serviciu. La cele 21 de tribunale de primă instanță din Transilvania existau în anul 1873 numai 11 juzi¹¹ români. La tribunalul de a doua instanță din Târgu Mureș, din cei 25 de juzi doar 5 erau români¹². În anul 1875 Ministerul Regal Maghiar de Justiție a decis să nu mai accepte decât avocați care utilizau exclusiv limba maghiară¹³. În anul 1891 s-au deschis tribunalele de la Cluj, Târgu Mureș, Oradea și Timișoara¹⁴. Înainte, asemenea tribunale, numite curți de apel, existaseră în Transilvania doar la Târgu Mureș. Acestea erau puse în slujba întăririi stăpânirii maghiare. În anul 1892, în organele superioare de justiție erau doar 10 angajați români, față de 73 câți ar fi trebuit să fie în raport față de numărul populației. Toți aceștia aveau funcții subalterne¹⁵. În anul 1900, din 367 de judecători transilvăneni, 323 (88%) erau maghiari, 25 (6,8%) români și 19 (5,1%) germani, iar toți cei 39 procurori erau maghiari¹⁶.

În anul 1870 s-a procedat la o reorganizare judiciară. Împărțirea țării în cercuri judecătorești era o acțiune premergătoare împărțirii administrative. În cadrul Districtului năsăudean funcționa la Năsăud un tribunal și patru judecătorii, la Năsăud, Rodna, Prundu-Bârgăului și Monor. La 10 februarie 1871 Universitatea (Adunarea, Congregația) Districtului Năsăud a adresat un memoriu Ministerului Regal Maghiar de Justiție din Pesta și o petiție Dietei maghiare, în care cerea menținerea Judecătoriei din Năsăud¹⁷. Pentru tribunalul care urma să se înființeze exista o concurență între Năsăud și Bistrița. În favoarea Bistriței acționau sașii, sprijiniți de aristocrații maghiari Bethlen, Ianov și Bánffy, iar în sprijinul Năsăudului deputații trimiși de aici și cei români. Inițial decizia a înclinat în favoarea Bistriței. Datorită intervenției deputaților năsăudeni pe lângă toți miniștrii, mai ales a lui Lajos Csérey, tribunalul a fost menținut la Năsăud¹⁸. În anul 1876 însă, odată cu dispariția districtului, Tribunalul din Năsăud a fost desființat, președintele acestuia, Ioan Florian, fiind mutat la Tribunalul din Odorheiu Secuiesc¹⁹.

La începutul perioadei dualiste, actele normative stabileau ca administrația să fie descentralizată. Legea XLII din anul 1870 prevedea organizarea unităților administrativ-teritoriale după sistemul municipal. Comitatele, scaunele, districtele și cetățile libere regale erau considerate municipii de sine stătătoare cu drept de autoadministrare. La nivelul acestor municipii autoritatea era exercitată de către Comisia municipiului. Dintre membrii acesteia, jumătate erau viriliști²⁰ ca membri de drept, iar cealaltă jumătate erau aleși de electorat

¹¹ Judecători.

¹² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 89 din 4 decembrie/22 noiembrie 1873.

¹³ *Ibidem*, nr. 185 din 22 august/3 septembrie 1892.

¹⁴ „Tribuna”, nr. 94 din 26 aprilie/8 mai 1891.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 178 din 8/20 august 1892.

¹⁶ Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, *op. cit.*, p. 426.

¹⁷ Adrian Onofreiu, „Districtul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare”, Editura Fundației George Coșbuc-Năsăud, 2003, p. 365–376.

¹⁸ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.BN.A.N.), *Colecția personală Virgil Șotropa*, dos. 59, fascicula 2, f. 1–14.

¹⁹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 2 din 20/8 ianuarie 1876.

²⁰ Plăteau cea mai mare contribuție.

pe o perioadă de trei ani. Comisia era compusă din minim 48 de persoane și maxim 400²¹. Organizarea autonomă a administrației a fost schimbată în scurt timp cu una centralistă. Scopul era ca aceasta să intre în subordinea guvernului. Prin Legea VI din anul 1876 s-au introdus comitetele administrative (numite și comisii administrative), care erau de fapt cele mai importante organisme din comitat. Ele funcționau teoretic în cadrul comisiilor municipale, dar erau practic autonome, putându-se sustrage controlului acestora. Comitetele administrative erau formate din 21 de membri. Dintre aceștia, 11 erau numiți de guvern, iar 10 erau aleși de adunarea (congregația) generală a unității administrativ-teritoriale respective. Prin aceasta, primul ministru Kálmán Tisza reducea autonomia municipiilor și obținea o influență asupra problemelor interne ale acestora, naționalitățile nemaghiare fiind astfel scoase din administrație²². Evenimentele din anul 1886 sunt ilustrative în acest sens. Statul maghiar nu permitea înființarea de noi posturi în administrație, pentru a nu mări cheltuielile bugetare. Crearea de noi funcții era totuși admisă dacă ele serveau intereselor de maghiarizare. Comitele suprem²³ al Comitatului Bistrița-Năsăud a propus în anul 1886 Comisiei administrative (Comitetului administrativ) comitatense crearea unui număr de patru posturi noi de tutori publici cercuali²⁴, care urmau să fie încadrate cu oamenii săi. Aceasta fiind compusă din maghiari, comitele suprem al Comitatului Bistrița-Năsăud a acceptat propunerea. Adunarea (Congregația) comitatensă a respins-o, dar ministrul de interne Kálmán Tisza a dat câștig de cauză comisiei. Salarizarea noilor funcționari a fost asigurată prin impunerea unor noi impozite asupra populației românești²⁵. Conform Legii XXI din anul 1886, în numele municipiului Bistrița-Năsăud dreptul de autoritate îl exercita Comitetul municipal (în fapt, vechea Comisie municipală cu nume modificat și cu noi competențe)²⁶.

Ministerul Regal Maghiar de Interne a cerut în anul 1872 înlocuirea sigiliilor Districtului Năsăud, care aveau inscripții românești, cu altele cu inscripții maghiare. Congregația (Adunarea) districtuală năsăudeană a decis să confecționeze sigilii cu inscripții bilingve, română și maghiară²⁷. Autoritățile au dispus încă din anul 1873 introducerea limbii maghiare în redactarea proceselor verbale ale Comisiei municipale a Districtului Năsăud, a sigiliilor și inscripțiilor oficiale. Ordinul ministerial prevedea introducerea limbii maghiare ca limbă oficială în district începând din 1 ianuarie 1874. Comisia municipală din Năsăud a decis să susțină delegația sighișorenilor către minister în problema legilor naționalității²⁸. Comitetele Zarand și Făgăraș ceruseră prin petiții folosirea limbii române, iar municipiul Sighișoara cea a limbii germane

²¹ La 500 de locuitori era ales un reprezentant; Iosif Uilăcan, „Granița culturală”, Bistrița, 2008, p. 11-12.

²² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 2 din 20/8 ianuarie 1876.

²³ Conducătorul Comitatului Bistrița-Năsăud.

²⁴ Cei care se ocupau cu administrarea averii orfanilor.

²⁵ S.J.BN.A.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dos. 3/1762-1889, f. 196.

²⁶ Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 13.

²⁷ S.J.BN.A.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dos. 3/1762-1889, f. 144.

²⁸ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 95 din 25/13 decembrie 1873.

în problemele interne ale comitatelor. Toate solicitările au fost însă respinse de Parlamentul maghiar²⁹.

Prin organizarea administrativ-teritorială din anul 1876 autoritățile au încercat să spargă blocul etnic românesc din Transilvania. Majoritari numeric în ansamblu, românii și-au dovedit primatul în 11 din cele 23 de comitate, ca și paritatea în alte trei unități administrative³⁰. Un procent însemnat din populația celor 17 comitate ale Transilvaniei și anume în Sălaj, Cluj, Turda-Arieș, Ciuc, Odorhei, Alba Inferioară, Făgăraș, Treiscaune și Mureș-Turda, era constituit din maghiari. În comitatele Solnoc, Dăbâca și Hunedoara ungerii rivalizau cu românii, iar în comitatele Brașov și Târnava Mică cu sașii. În comitatele Târnava Mare și Sibiu predominau sașii. Crearea Comitatului Bistrița-Năsăud s-a realizat prin unirea Districtului românesc al Năsăudului cu cel săsesc al Bistriței. Se încerca în acest fel crearea unei concurențe între români și sași. În vederea noii arondări a comitatelor, guvernul maghiar avea în vedere în anul 1907 unirea Comitatului Bistrița-Năsăud cu Comitatul Solnoc-Dăbâca, cu reședința la Dej, proiect care însă nu s-a mai realizat³¹. În 15 comitate unde românii erau majoritari nu se afla nici un comite sau vicecomite român. La nivelul comitatelor existau numai 405 funcționari români, deși după numărul populației românești ar fi trebuit să fie 3.310³².

În anul 1876 Districtul Năsăud a fost desființat, cu toată opoziția românilor. Intenția de a recurge la această măsură era mai veche. Pe harta Ungariei editată în anul 1868, teritoriul său nu era marcat, ci era cuprins în cel al Districtului Bistriței. În ședințele Adunării Districtului Năsăud din 21, 22 și 23 martie 1876 a fost aleasă o delegație formată din căpitanul suprem³³ Alexandru Bohățel, vicecăpitanul³⁴ Florian Porcius, judele³⁵ Cercului administrativ Bârgău, Nicolae Rusu, avocatul Ioachim Mureșanu, protopopol greco-catolic al Rodnei, Clemente Lupșai și căpitanul pensionat Pantelimon Domide³⁶, pentru a cere primului ministru Kálmán Tisza și împăratului Franz Iosif ca Districtul Năsăud să nu fie anexat la cel al Bistriței. Pentru a preveni dispariția acestuia, năsăudenii au acceptat redactarea proceselor verbale în limba maghiară, ca și folosirea sigiliilor și a limbii oficiale în administrația districtului. Dintre toate municipiile, Năsăudul se distingea în întreaga Transilvanie în ceea ce privește interesele sale locale³⁷. Demersul năsăudenilor nu a fost însă încununat de succes.

²⁹ *Ibidem*, nr. 92 din 14/22 decembrie 1873.

³⁰ Stelian Mândruț, *Partidele maghiare în viața politică a Transilvaniei (1867–1919)*, în „Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca”, nr. XLI, Editura Academiei Române, 2002, p. 147.

³¹ Teodor Buhățel, „Din „Panteonul” Marilor Patrioti Români Ardeleni. Alexandru Bohățel”, Cluj-Napoca, 2009, p. 80.

³² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 185 din 22 august/3 septembrie 1892.

³³ Conducătorul Districtului Năsăud.

³⁴ Adjunctul căpitanului Districtului Năsăud.

³⁵ Conducătorul.

³⁶ Originar din localitatea Șanț.

³⁷ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 24 din 6 aprilie/25 martie 1876.

În anul 1876 a fost numit ca și comite de Bistrița-Năsăud Ferdinand Hössler, fost comite al Zarandului. Atâta timp cât acesta s-a aflat în fruntea comitatului, românii au continuat să ocupe funcții importante în conducerea acestuia. Situația s-a menținut până în anul 1883, când dintre cei 21 de membri ai Comitetului (Comisiei) administrativ făceau parte avocații bistrițeni Gavril Manu³⁸ și Dănilă Lica³⁹, preotul ortodox din Prundu-Bârgăului, Teodor Vrăjmaș, Nicolae Bejan⁴⁰ și profesorii de la Gimnaziul din Năsăud Maxim Pop și Ion Ciocan⁴¹. Din cei 25 de membri ai Comisiei permanente⁴² făceau parte profesorii de la Gimnaziul din Năsăud, Gavril Scridon, Ion Ciocan și Maxim Pop, căpitanul pensionat Vasile Popițan⁴³, Moise Pop⁴⁴, avocatul bistrițean Dănilă Lica, preotul ortodox din Prundu-Bârgăului, Teodor Vrăjmaș, cel greco-catolic din Maieru, Vasile Groze, Nicolae Rusu⁴⁵, protopopul greco-catolic de Bistrița, Alexandru Silași, judele⁴⁶ cercual al Monorului, Ilie Cincea, Nicolae Bejan și Atanasie Ușeriu. Între cei 16 membri ai Comisiei centrale⁴⁷ se aflau Nicolae Rusu, Nicolae Bejan, Nicolae Pop Bota⁴⁸, avocatul bistrițean Dănilă Lica, preotul ortodox din Prundu-Bârgăului, Teodor Vrăjmaș și judele⁴⁹ Cercului administrativ al Monorului, Ilie Cincea. Din cei patru membri ai Comisiei silvanale făcea parte și avocatul Gavril Manu⁵⁰.

În anul 1883, la moartea lui Ferdinand Hössler, comitele suprem al Comitatului Solnoc-Dăbâca, Dezső Bánffy, a fost numit totodată și conducător al Comitatului Bistrița-Năsăud. Această metodă de a încredința conducerea a două unități administrative unei singure persoane era folosită de către Ministerul Regal Maghiar de Interne în cazul celor locuite de naționalitățile nemaghiare. Un astfel de procedeu a fost folosit și în cazul comitatelor Brașov și Făgăraș, Caraș-Severin și Arad. Primul ministru Kálmán Tisza proceda în acest fel din cauza lipsei oamenilor dispuși să execute fără șovăire ordinele lui și să reprezinte cu fermitate politica de maghiarizare a guvernului în teritoriu. Dezső Bánffy a declarat că a fost trimis în comitatul Bistrița-Năsăud pentru a introduce ideea de stat maghiar. Pentru modul autoritar în care a condus comitatul Bistrița-Năsăud, el a fost supranumit pașa de Bistrița. Având sprijinul autorităților guvernamentale, comiții supremi impuneau prin promisiuni și amenințări oamenii pe care îi doreau în administrația locală, atât la nivelul conducerii

³⁸ Originar din comuna Zagra; în anul 1883 îndeplinea funcția de fiscal (procuror comitatens).

³⁹ Originar din comuna Sângeorz-Băi.

⁴⁰ În anul 1883 era exactor (funcționar fiscal).

⁴¹ Era director al Gimnaziului.

⁴² Congregația comitatensă se întrunea de două ori anual primăvara și toamna; între ședințele acesteia competențele erau exercitate de o Comisie permanentă.

⁴³ Originar din localitatea Nepos.

⁴⁴ Originar din localitatea Tiha Bârgăului.

⁴⁵ În anul 1876 era judele (conducătorul) Cercului administrativ Prundu-Bârgăului.

⁴⁶ Conducătorul.

⁴⁷ Aceasta întocmea listele electorale și organiza alegerile în comitat.

⁴⁸ În anul 1876 era vicanotar (adjunctul secretarului comitatens).

⁴⁹ Conducătorul.

⁵⁰ S.J.BN.A.N., *Colecția personală Ioachim Mureșan*, dos. 374, f. 19–20.

comitatului, cât și la cel comunal. La 21 decembrie 1883 au avut loc alegerile funcționarilor administrativi din Comitatul Bistrița-Năsăud. Românii și sașii încheiaseră o înțelegere privind ocuparea posturilor de funcționari. Concurenții care candidau la ocuparea posturilor erau evaluați de o comisie. Trei dintre membrii acesteia erau aleși de către Adunarea (Congregația) comitatensă, iar ceilalți trei erau numiți de către comite, în calitate de președinte al comisiei. Românii și sașii se înțeleseseră să aleagă protonotar (secretar) comitatens pe avocatul Ioachim Mureșanu. Dezső Bánffy voia să impună în fruntea administrației comitatului pe favoritul său, Ianoș Panczel din Dej. Pentru aceasta, mai întâi a încercat să-i atragă prin promisiuni pe sași de partea sa, dar nu a reușit. În comisia de evaluare a candidaților, comitele suprem i-a numit pe proprietarii maghiari Sándor Bodó și Kálmán Ferrari (care făceau parte din Comisia centrală comitatensă) și pe sasul Carol Dekani, iar Congregația (Adunarea) comitatensă i-a ales pe preotul luteran Carol Müller, pe preotul ortodox Teodor Vrăjmaș din Prundu-Bârgăului și pe avocatul sas Georg Löw. Carol Dekani a votat însă cu comitele și a compromis astfel pactul româno-săsesc. Ioachim Mureșanu a fost respins cu patru voturi contra trei. Bánffy l-a declarat pe Ianoș Panczel ca fiind singurul candidat pentru postul de protonotar comitatens și când în sală s-a așternut tăcerea, comitele l-a declarat pe acesta ca fiind ales în funcție⁵¹. În anul 1886, din cei opt funcționari români comitatensi, patru foști canceliști⁵² și fostul protonotar⁵³, apoi exactor⁵⁴, Nicolae Bejan, au fost destituiți de către Dezső Bánffy⁵⁵. Un inginer comitatens sas a fost de asemenea transferat. În locul avocatului român Gavril Manu, nevoit să demisioneze, a fost ales fiscal (avocat) comitatens Sasu Iakab, favorit al comitelui⁵⁶.

Congregația (adunarea, universitatea) Districtului Năsăud a trimis la 10 august 1867 o petiție Ministerului Regal Maghiar de Interne, prin care se cerea ca limba română să fie folosită ca limbă oficială în district, pe baza situației existente, a principiilor de naționalitate și de dreptate, frățietate și egalitate⁵⁷. La constituirea Comitatului Bistrița-Năsăud se decisese ca în ședințele Comisiei municipale, pe lângă limba oficială, să fie folosite ca limbi protocolare limba germană și limba română. Din dispoziția comitelui suprem Dezső Bánffy, utilizarea limbilor română și germană în ședințele Comisiei municipale a încetat până în anul 1885. Bánffy a mai dispus ca notarii (secretarii) sătești să cunoască până în anul 1885 limba maghiară. În anul 1886 comitele suprem și-a îndreptat atacul împotriva notarilor (secretarilor) comunali năsăudeni. Astfel, notarul din Ilva Mare, Pantelimon Lupșai, a fost suspendat din funcție după 36 ani de serviciu, timp în care activase și ca adjunct la pretura⁵⁸ din

⁵¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 150 din 23 decembrie 1883.

⁵² Funcționari ai cancelariei.

⁵³ Secretar comitatens.

⁵⁴ Funcționar fiscal.

⁵⁵ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 93 din 26 aprilie/8 mai 1886.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 226 din 8/20 octombrie 1886.

⁵⁷ S.J.BN.A.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dos. 3/1762–1889, f. 132.

⁵⁸ Comitatele erau împărțite în cercuri administrative, conduse de pretori.

Sângeorzul Român (Sângeorz-Băi) și Rodna Veche (Rodna) și cancelist⁵⁹, deoarece nu cunoștea limba maghiară. El a fost înlocuit cu Togya Pál, un maghiar necunosător al ținutului și intereselor locale⁶⁰. Din același motiv, dar și în urma unor denunțuri răuvoitoare ale unor români, a fost destituit și notarul opidului⁶¹ Rodna, Zaharie Pop. Acesta fusese 16 ani învățător confesional și 14 ani notar (secretar) la Rodna Veche (Rodna), fiind lăudat în scris chiar de către Dezső Bánffy în anul 1884, pentru felul în care își îndeplinea serviciul. El nu s-a amestecat în politică. Și notarul cercual⁶² din Sânosif (Poiana Ilvei), Maftai Pop, a fost de asemenea suspendat din funcție după un serviciu de 32 de ani⁶³. Funcționarii care nu votau la fel ca și comitele suprem erau propuși de către acesta miniștrilor pentru a fi transferați sau pensionați. Inginerul suprem regal maghiar Alberti, care nu a votat așa cum dorea Dezső Bánffy, a fost transferat în anul 1886, la propunerea acestuia, în nordul Ungariei⁶⁴.

Comitele suprem nu a fost singurul de pe urma căruia funcționarii români au avut de suferit. În urma denunțurilor subjedului⁶⁵ regal Solymosi Miklos al Rodnei Vechi (Rodnei), funcționarii Tămaș și Trifu de la judecătoria din localitate au fost transferați după un serviciu de peste 14 ani. Datorită intrigilor lui, chiar și judele regal a fost nevoit să-și ceară transferul, fiind astfel mutat la Târgu Mureș, după un serviciu de 24 de ani. Solymosi nu suporta pur și simplu să aibă un superior român⁶⁶.

Față de aceste persecuții, nășăudenii au reacționat prin trimiterea unei petiții împăratului. Reprezentanții celor 44 comune foste grănicerești întruniți în adunare la Năsăud în 22 februarie 1885 au ales o delegație formată din șapte persoane: vice căpitanul⁶⁷ pensionat Florian Porcius, avocații Ioachim Mureșanu, Dănilă Lica, Gavril Manu, căpitanii pensionari Vasile Popițan și Ioan Mărginean⁶⁸, precum și preotul ortodox din Prundu-Bârgăului, Teodor Vrajmaș, pentru a merge la împărat și a-i expune doleanțele foștilor grăniceri de la Năsăud. Trimișii nu au putut pleca însă până la obținerea mijloacelor necesare deplasării. În aceste condiții, reprezentanții comunelor grănicerești au hotărât să se întrunească la Năsăud pentru a stabili cum ar putea fi obținute mijloacele financiare necesare. Dezső Bánffy a interzis adunarea, amenințând cu dizolvarea ei pe cale militară în cazul în care s-ar fi ținut totuși⁶⁹. Nășăudenii au fost nevoiți să amâne trimiterea delegației, dar nu au renunțat la ea. În anul 1886 avocații Dănilă Lica și Gavril Manu au predat împăratului, în numele populației fostului Regiment II românesc de graniță de la Năsăud, o plângere

⁵⁹ Funcționar la cancelarie.

⁶⁰ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 93 din 26 aprilie/8 mai 1886.

⁶¹ Localitate care avea dreptul de a ține un târg anual.

⁶² Secretarul cercului administrativ.

⁶³ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 94 din 27 aprilie/9 mai 1886.

⁶⁴ S.J.BN.A.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dos. 3/1762-1889, f. 176.

⁶⁵ Adjunctul conducătorului cercului administrativ.

⁶⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 95 din 29 aprilie/11 mai 1886.

⁶⁷ Adjunctul conducătorului Districtului Năsăud.

⁶⁸ Originar din localitatea Ragla.

⁶⁹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 282 din 17/29 decembrie 1886.

împotriva abuzurilor lui Dezsö Bánffy, cerând ca acesta să fie demis din demnitatea de comite suprem și din aceea de comisar silvanal pe perioada procesului cu Kemeny⁷⁰. Năsăudenii se judecau cu Kemeny din cauza pădurilor grănice-rești revendicate de acesta. Kemeny era rudă cu comitele supreme, care era și comisar silvanal, ceea ce îi dezavantaja pe năsăudeni.

Reuniunea maghiară de cultură din Transilvania cu sediul la Cluj a invitat în anul 1885 Comitatul Bistrița-Năsăud să o sprijine în îndeplinirea scopurilor sale de maghiarizare. Adunarea (Congregația) comitatensă a refuzat să facă acest lucru, exprimându-și dezaprobarea față de înființarea acestei reuniuni. Hotărârea acesteia a fost considerată de către comitele suprem un afront deschis, astfel încât a înaintat-o spre analiză ministrului de interne care a anulat-o. Ministrul nu s-a mulțumit cu acest lucru, ci a dispus ca propunerile dezbătute și hotărârile luate în Congregația (Adunarea) comitatensă, ca și procesul verbal al Comisiei permanente⁷¹, să se facă în limba maghiară. La rândul său, Dezsö Bánffy a ordonat notarului (secretarului) comitatens Ianoș Panczel să percheziționeze cu ajutorul jandarmilor Librăria „Concordia” din Năsăud, ocazie cu care acesta a confiscat unele cărți ca „Revoluția lui Horea”, „Morții de la Plevna”, un catalog de cărți de la Editura „Socec et Comp.” și declarații vamale din București. Pe baza acestor „dovezi”, autoritățile au acuzat librăria că susține relații cu firme românești, care uneltesc agitații periculoase împotriva statului maghiar.

Folosindu-se de avantajul majorității, românii au încercat să aleagă cât mai mulți reprezentanți în Adunarea (congregația) comitatensă. La 17 noiembrie 1886 au avut loc la Sângeorzul Român (Sângeorz-Băi) alegerea a șapte reprezentanți pentru Congregația (Adunarea) Comitatului Bistrița-Năsăud. Majoritatea alegătorilor Cercului electoral al Sângeorzului, de care aparțineau și cele opt comune din Valea Bârgăului, o constituiau românii. Fiind nepregătiți și dezbinați, aceștia au participat în număr redus la alegeri. Folosind presiunile și intimidările și profitând de slăbiciunea unor români ca notarii (secretarii) Nagy, Sânjoan, preotul greco-catolic Leon Coșbuc din Leșu, ca și a unor învățători cum erau cei din Maieru, au fost aleși patru maghiari din Rodna. În urma protestului alegătorilor români împotriva pretorului⁷² Cercului Rodna, Kirschner, și a notarilor (secretarilor) de mai sus, Oficiul vicecomitatens⁷³ a fost nevoit să anuleze alegerile⁷⁴.

Până în anul 1918 singurele instituții din Transilvania care au reprezentat interesele românilor au fost biserica și școala. Comitele suprem al Comitatului Bistrița-Năsăud voia să desființeze școlile confesionale nemaghiare. Cum legea nu îi permitea să facă acest lucru în mod direct, el a încercat să realizeze acest lucru în mod indirect, pe cale financiară. Hotărârile imperiale

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 261 din 20 noiembrie/2 decembrie 1886.

⁷¹ În cadrul Comisiei municipale funcționau mai multe comisii între care și aceasta; adunările comitatense se întruneau de două ori pe an, primăvara și toamna.

⁷² Conducătorului.

⁷³ Biroul adjunctului comitelui (conducătorului) Comitatului Bistrița-Năsăud.

⁷⁴ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 279 din 13/25 decembrie 1886.

luate în timpul existenței graniței militare permiteau comunelor să voteze și după aceea ajutoare pentru școli și biserici. Primăriile aveau dreptul legal să contribuie la susținerea școlilor confesionale și să acorde ajutoare pentru clădirea de biserici și școli confesionale. Reprezentanțele comunităților românești din Comitatul Bistrița-Năsăud votaseră de zeci de ani din bugetele lor sume de bani pentru aceste instituții. Deciziile acestor comune fuseseră întotdeauna aprobate de către Adunarea (Congregația) generală comitatensă sau districtuală, mai ales în cazul comunelor care aveau suficiente resurse financiare pentru a-și acoperi cheltuielile comunale⁷⁵. Voind să desființeze instituțiile de învățământ înființate și susținute de naționalitățile nemaghiare, Dezső Bánffy a încercat să le priveze de mijloacele de susținere. În acest scop, cu sprijinul ministrului de interne, Kálmán Tisza, comitele suprem a interzis în mod ilegal în anul 1887 primăriilor comunale să mai acorde ajutoare financiare din bugetele comunale mai întâi școlilor confesionale greco-catolice și ortodoxe române, apoi și celor evanghelice germane. Notarii (secretarii) cercuali⁷⁶ și comunali care nu acționau pentru ca să nu se voteze acordarea de ajutoare din bugetele comunale bisericilor și școlilor confesionale greco-catolice și ortodoxe române erau aspru sancționați, fiind destituiți⁷⁷. Neavând o bază legală, Dezső Bánffy nu putea opri în mod direct acordarea de ajutoare pentru biserici și școli. El nu putea controla Adunarea (Congregația) generală comitatensă, care ar fi aprobat acordarea de sume de bani pentru biserici și școli în ciuda opoziției sale. În această situație, Dezső Bánffy a acționat în mod indirect. Din dispoziția sa, exactorul suprem comitatens⁷⁸, Ianos Boer, a șters din proiectele de buget comunale toate sumele de bani votate pentru biserici și școli și apoi le-a înaintat pentru aprobare Comisiei permanente comitatense, pe baza unui referat fals întocmit de el și de protonotarul (secretarul comitatens) Iános Panczel, în care se spunea că nu s-au înregistrat obiecții la acestea. Pe baza propunerilor Comisiei permanente comitatense, care fusese indusă în eroare, în ședința din 20 decembrie 1886 Adunarea (Congregația) generală comitatensă a aprobat proiectele de buget comunale, fără să știe că toate ajutoarele votate de reprezentanțele comunale pentru biserici și școli pe anul 1887 au fost șterse. Când casierii bisericilor și școlilor au mers în semestrul I al anului școlar 1887/1888 la casierii comunali pentru a încasa sumele de bani votate de primării pentru biserici și școli, juzii comunali (primarii) și casierii le-au comunicat faptul că, deoarece Adunarea (Congregația) generală comitatensă a șters din proiectele de buget comunale toate sumele votate în acest scop, nu le pot da nici un ban. Membrii Comitetului permanent comitatens au fost consternați când au constatat perfidia de care au dat dovadă cei doi funcționari comitatens. Douăzeci de membri ai comitetului au înaintat o solicitare Adunării (Congregației) generale comitatense, cerând ca hotărârea acestuia din 20 decembrie 1886 să fie anulată și să se decidă din nou, avându-se

⁷⁵ S.J.BN.A.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dos. 3/1762-1889, f. 205.

⁷⁶ Comitatul Bistrița-Năsăud era împărțit în cercuri administrative.

⁷⁷ S.J.BN.A.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dos. 3/1762-1889, f. 204.

⁷⁸ Administratorul fiscal de stat.

în vedere adevărata stare a lucrurilor. În urma supunerii la vot, cererea a fost aprobată, 63 de membri ai adunării votând în favoarea ei, în timp ce 47 au votat împotriva. Hotărârea a fost anulată însă de către ministrul maghiar de interne, în urma recursului făcut de comitele suprem, astfel încât bisericile și școlile confesionale românești au trebuit să se descurce în anul școlar 1887/1888 fără nici un ajutor din partea primăriilor, iar cei doi funcționari au scăpat de cercetare disciplinară⁷⁹.

Controlul asupra Adunării (Congregației) comitatense permitea românilor să se opună abuzurilor comitelui suprem Dezsö Bánffy. La 21 decembrie 1886 au avut loc în Adunarea (Congregația) Comitatului Bistrița-Năsăud alegeri pentru comisiile municipale⁸⁰: pentru Comisia permanentă⁸¹, Comisia verificatoare⁸², Comisia cenzuratoare⁸³, Comisia de măsurare a dării după câștig⁸⁴ și Comisia sanitară. Pentru a impune oamenii săi, comitele suprem a propus ca alegerea să se facă prin vot cu bilete, pe care le completase deja cu numele candidaților pe care-i dorea. Reprezentanții români, în frunte cu avocatul bistrițean Dănilă Lica, cărora li s-au alăturat o parte a sașilor, au protestat cerând ca alegerea membrilor să se facă prin vot nominal. Comitele suprem a fost nevoit să cedeze, iar alegerile au decurs după cum au dorit reprezentanții adunării⁸⁵.

Ministerul Regal Maghiar de Culte și Instrucție Publică a impus Administrației fondurilor grănicerești năsăudene să-l plătească pe preotul catolic din Rodna Veche, deși numai judecătoria putea da asemenea dispoziții. Într-o ședință a Comitetului municipal din 4 aprilie 1887, avocatul Dănilă Lica a propus Comisiei permanente (care funcționa în cadrul Comitetului municipal) să analizeze problema. Dezsö Bánffy s-a opus însă, amenințând cu dizolvarea comitetului. Dănilă Lica a cerut atunci secretarului ședinței ca propunerea sa să fie trecută în procesul verbal, solicitând o copie a acestuia și a ordinului ministerial, cerând analizarea numirii de către comitele suprem a perceptorului⁸⁶ de la Administrația fondurilor grănicerești năsăudene. Acest din urmă fapt constituia o încălcare a instrumentului fundațional (statutelor de funcționare) de către comitele suprem. Iritat, Dezsö Bánffy a ridicat ședința bătând din picior⁸⁷.

La 19 aprilie 1891, adunarea Reuniunii notarilor din Comitatul Bistrița-Năsăud, desfășurată la Bistrița, a hotărât să protesteze împotriva Legii administrației de stat. A fost aleasă o delegație formată din Ioan Mera, președintele reuniunii și notar (secretar) în Șieu, Thomas Frühm, notar în

⁷⁹ S.J.BN.A.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dos. 3/1762-1889, f. 205-207.

⁸⁰ În cadrul Comitetului municipal funcționau o serie de comisii.

⁸¹ Congregația comitatensă se întrunea de două ori anual, primăvara și toamna; între ședințele acesteia competențele erau exercitate de o Comisie permanentă.

⁸² De validare, care verifica rezultatul alegerilor.

⁸³ Verifica bugetul comitatului.

⁸⁴ Impozitului pe profit.

⁸⁵ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 281 din 16/28 decembrie 1886.

⁸⁶ Persoana care se ocupa cu strângerea impozitelor.

⁸⁷ „Tribuna”, nr. 76 din 4/16 aprilie 1887.

Iad (Livezile) și Amos Popescu, notar în Rodna Veche, care să transmită la Budapesta protestul adunării⁸⁸.

În anul 1891 guvernul condus de Kálmán Tisza a fost înlocuit de altul, ce viza o politică de tratative cu naționalitățile. În urma neînțelegerilor cu noul guvern, Dezső Bánffy și-a dat demisia. În cei șapte ani în care a condus Comitatul Bistrița-Năsăud, 3/4 din funcționarii comitatensi au fost numiți dintre maghiari. Datorită lui s-a introdus limba oficială în administrație, sigilii cu inscripții maghiare și s-au arborat steaguri maghiare în fața primăriilor comunale. Maghiarizarea administrației și introducerea simbolurilor oficiale nu schimba însă realitatea conform căreia majoritatea locuitorilor ținuturilor Bistriței și Năsăudului o alcătuiau românii. Raportat la întreaga populație a comitatului în intervalul 1880-1890, ponderea celei maghiare din Bistrița-Năsăud a crescut abia cu 1,27%⁸⁹. Maghiarizarea comitatului nu a reușit datorită rezistenței românilor și a celor 15 ani de viață locală românească anterioară. Într-o conversație particulară, Dezső Bánffy i-a spus avocatului său A. Munteanu, pe timpul când era comite suprem al celor două comitate Bistrița-Năsăud și Solnoc Dăbâca: „Durere, nu am putut înlătura urmările administrației lui Bohățel, oricât am stăruit”⁹⁰. În orice caz, măsurile lui Dezső Bánffy erau cel puțin directe și deschise, datorită firii sale brutale și temperamentale, spre deosebire de Tisza, care își învăluia cu perfidie acțiunile în discursuri mieroase și corupție, fiind astfel mult mai periculoase.

Metodele utilizate de către Dezső Bánffy au fost preluate și de către noul comite suprem al Comitatului Bistrița-Năsăud, Pal Bethlen. Congregația (Adunarea) Comitatului Bistrița-Năsăud a protestat în anul 1893 față de numirea de către comitele suprem a lui Ștefan Lázár ca singur candidat pentru postul de vicecomite. Pentru ocuparea acestui post s-au înscris cinci persoane. Folosindu-se de votul său preponderent în comisia de alegere, Pal Bethlen a respins candidatura a doi dintre aceștia, ceea ce era ilegal. În urma presiunilor comitelui, alți doi candidați s-au retras. Comitele suprem l-a proclamat pe contele Ștefan Lázár ca și vicecomite. Un număr de 140 de români și sași au părăsit adunarea. Contele Lázár a depus jurământul ca și vicecomite în fața a numai 20 de membri rămași în sală⁹¹.

În adunarea (congregația) reprezentanților Comitatului Bistrița-Năsăud din 29 aprilie 1896 s-a dezbătut propunerea Comisiei permanente (care funcționa în cadrul Comitetului municipal Bistrița-Năsăud) pentru ținerea unei adunări festive pentru sărbătorirea „mileniului”⁹². Membrii români ai adunării au prezentat însă o declarație prin care se pronunțau împotriva ținerii ședinței festive⁹³.

Dacă românii manifestau spirit organizatoric și combativitate și asupra lor nu se exercitau presiuni din partea autorităților, puteau obține rezultate

⁸⁸ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 83 din 12/24 aprilie 1891.

⁸⁹ *Ibidem*, nr. 193 din 2/14 septembrie 1892.

⁹⁰ Teodor Buhățel, *op. cit.*, p. 81.

⁹¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 76 din 8/20 aprilie 1893.

⁹² Oficialitățile voiau să sărbătorească o mie de ani de existență a statului maghiar.

⁹³ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 93 din 27 aprilie/9 mai 1896.

încurajatoare. La alegerile electorale pentru Adunarea (Congregația) comitatensă din anul 1892, românii din cercul electoral al Sângeorzului au repurtat un succes semnificativ. Acest cerc cuprindea 400 alegători din cele 13 comune ale Cercului administrativ al Rodnei și 8 de pe Valea Bârgăului. Cu toate că data alegerilor a fost făcută cunoscută alegătorilor cu numai patru zile înainte, aceștia au alergat prin ploaie și zăpadă de la distanțe de 30-40 km pentru a vota. Chiar dacă primul scrutin a fost anulat din motivul unor greșeli de formă, dar de fapt pentru că au fost aleși români, și a doua alegere a dat câștig de cauză românilor. Din cei 221 alegători care s-au prezentat, pentru români au votat 165, iar pentru maghiari 56. Pe lângă faptul că s-au prezentat în număr mare, românii de pe Valea Bârgăului nu au acceptat nici un candidat neromân. Alegerile au decurs fără presiuni, corupție și intimidări, conducătorul cercului administrativ considerând suficient că îi are de partea sa pe notari (secretari), care au fost convocați înainte și primiseră bilete litografiate și ordine. El și-a închipuit că alegătorii vor vota după cum îi îndemneau notarii, dar s-a înșelat. Au fost aleși: vicecăpitanul pensionat Florian Porcius, preoții greco-catolici Pamfilu Grapini din Rodna Nouă (Șanț), Ieronim Slăvoacă din Ilva Mare, Ioan Macavei din Feldru, Ioan Dologa din Tiha Bârgăului, Anchidim Candale din Bistrița Bârgăului și învățătorii Mihai Domide⁹⁴ și Eliseu Dan⁹⁵. De data aceasta obiectivele au fost fixate clar. Alegătorii români s-au întrunit în prealabil în conferință, unde preotul greco-catolic din Rodna Veche, Gherasim Domide, le-a spus că la Bistrița s-a constituit un Subcomitet al Partidului Național Român care avea misiunea de a apăra interesele naționale românești din acest ținut și care s-a aliat cu conducătorii Partidului Național Săsesc⁹⁶. În cercul electoral al Năsăudului, un număr de 8 din cei 11 candidați români au reușit să câștige alegerile. Avocatul Ioachim Mureșanu și preoții greco-catolici Anton Precup din Rebra Mică (Rebrișoara), precum și Vasile Dumbravă din Salva, au pierdut în favoarea protopretorelui⁹⁷ Năsăudului, Kálmán Bodó, profesorului Ion Gheție de la Gimnaziul din Năsăud și căpitanului poliției din Bistrița, Kőszegváry⁹⁸.

În anul 1898, cu ocazia noilor alegeri pentru Adunarea (Congregația) comitatensă în cercul electoral al Sângeorzului, participau șapte candidați. Aceștia erau preoții greco-catolici Pamfilu Grapini din Rodna Nouă (Șanț), Anchidim Candale din Bistrița-Bârgăului, Ioan Dologa din Tiha Bârgăului, Ieronim Slăvoacă din Ilva Mare, Lazăr Avram din Maieru, profesorul Virgil Șotropa de la Gimnaziul din Năsăud și Vasile Pahone⁹⁹. Din partea partidului de guvernământ candidau trei preoți (între care preotul ortodox Teodor Vrăjmaș din

⁹⁴ Aflat în pensie; el funcționase la Școala trivială greco-catolică din Sângeorzul Român (Sângeorz-Băi).

⁹⁵ În serviciu la Școala trivială ortodoxă din Prundu-Bârgăului.

⁹⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 271, din 8/20 decembrie 1892 și nr. 36 din 17 februarie/1 martie 1893.

⁹⁷ Conducătorul cercului administrativ.

⁹⁸ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 34 din 14/26 februarie 1893.

⁹⁹ Avocat în Bistrița, originar din Rusu Bârgăului.

Prundu-Bârgăului și romano-catolic Zagyva Mihály), silvicultorul A. Benedek, funcționarul la Oficiul montan (minier) din Rodna, Füzely și notarii (secretarii) Daniel Sânjoan și Borbely Miklós. Un număr de 217 alegători au participat la scrutin. Au fost aleși șase reprezentanți ai cauzei naționale. Profesorul Virgil Șotropa a pierdut, deoarece unii alegători indisciplinați l-au șters de pe liste și l-au înlocuit cu preotul ortodox Teodor Vărăjmaș din Prundu-Bârgăului. Lista candidaților români fusese stabilită de către Clubul Național Român și putea fi schimbată numai cu acceptul acestora. Dintre candidații guvernamentali, Vărăjmaș și Borbely obținuseră cel mai mare număr de voturi, fiind la egalitate. În urma tragerii la sorți, cel care a câștigat a fost Borbely¹⁰⁰. În cercul electoral Năsăud au fost aleși șapte români, vicarul greco-catolic Ioan Pop, directorul Gimnaziului năsăudean Ion Ciocan, economul (administratorul) Fondurilor grănicerești năsăudene, I. Rusu, profesorul gimnazial Gavril Scridon, notarii (secretarii) I. Șerban, Ștefan Puica, D. Manu și trei neromâni, I. Csernaton, S. Köblös, I. Balász¹⁰¹.

În lipsa unei burghezii naționale, în lupta pentru impunerea prin alegeri a unor români în funcțiile administrative ale Comitatului Bistrița-Năsăud au fost implicați preoții, avocații, dascălii și ofițerii pensionați români. Dintre aceștia, cel mai mare contingent a fost asigurat de către preoții greco-catolici.

Din punct de vedere al rezistenței românești față de tendințele oficialităților maghiare de a folosi administrația pentru a-i deznăționaliza pe români, pe primul loc se afla cercul electoral al Sângeorzului, apoi cel al Năsăudului.

Alegerile pentru ocuparea funcțiilor administrative din Comitatul Bistrița-Năsăud au contribuit la creșterea solidarității naționale, la maturizarea politică a românilor năsăudeni. Prin vot, locuitorii români ai opidurilor¹⁰² s-au apropiat de cei ai satelor, iar pătura „de sus”, a intelectualilor, de cea „de jos”, țărănească.

LES ROUMAINS DE NĂSĂUD ET LES ÉLECTIONS POUR LES FONCTIONS ADMINISTRATIVES DU COMITAT DE BISTRITĂ-NĂSĂUD PENDANT LE DUALISME AUSTRO-HONGROIS

- Résumé -

Pendant le dualisme austro-hongrois, le Gouvernement de la Hongrie a dirigé l'administration territoriale pour imposer sa politique de dénationalisation de la population roumaine de la région. La population roumaine de Năsăud a essayé de rejeter cette politique à l'aide de quelques représentants, élus aux scrutins, dans l'administration du comitat de Bistrița-Năsăud. Ce « combat » contre la dénationalisation, en l'absence d'une bourgeoisie nationale, a été mené par des prêtres, des avocats, des enseignants, des officiers à la retraite. Les représentants les plus nombreux ont été les prêtres gréco-catholiques.

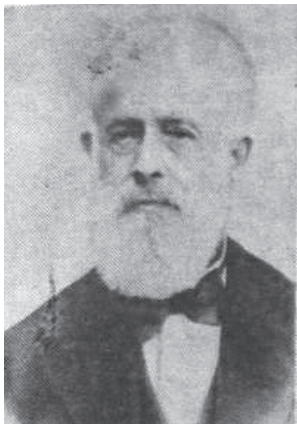
¹⁰⁰ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 248 din 12/24 noiembrie 1898.

¹⁰¹ „Tribuna”, nr. 256 din 24 noiembrie/6 decembrie 1898.

¹⁰² Localități cu drept de târg anual.

Les habitants des circonscriptions électorales de Sângeorz et de Năsăud se déclaraient de l'opposition roumaine qui rejetait la politique des autorités hongroises de gouverner l'administration afin de dénationaliser la population roumaine.

Les élections pour des fonctions administratives dans le comitat de Bistrița-Năsăud ont contribué au développement de la solidarité nationale et de la vision politique des Roumains de Năsăud.

Florian Porcius

Alexandru Bohățiel

Alexandru Szilași

Lica Dănilă

Manu Gavrilă

Dezső Bánffy

Pál Bethlen

COMUNA SALVA ÎN PERIOADA 1880-1910. STUDIU DEMOGRAFIC

Maxim (Iuliu-Marius) MORARIU

Cuvinte cheie: *nașteri, morți, moașă, preot, nași.*

Despre istoria comunei Salva în epoca modernă și în cea contemporană există destul de multe cercetări, realizate cu precădere de către istorici care provin din localitate și care s-au preocupat de evoluția ei de-a lungul timpului¹. Între acestea se numără și cele care se preocupă de evoluția demografică a localității, răspândite fie în paginile unor monografii ale localității, fie în unele studii.

Cu toate acestea, un studiu care să valorifice deopotrivă informațiile editate provenite din diferite recensăminte și materiale din registrele parohiale din acea vreme și să ofere o perspectivă amplă asupra evoluției demografice și asupra impactului anumitor fenomene demografice în evoluția localității, încă se lasă așteptat². În parte, vom încerca să suplینim lipsa unui astfel de studiu prin cercetarea de față, fără a avea însă pretenția unei prezentări exhaustive.

În realizarea ei ne vom folosi deopotrivă de documente inedite, cum sunt volumele ce conțin datele recensămintelor realizate în Transilvania în anii 1880³, 1900⁴ și 1910⁵, publicate sub coordonarea domnului profesor Traian Rotariu,

¹ A se vedea: Ioan Morariu, Ana Filip, coord., „Salva - repere monografice”, Bistrița, Editura George Coșbuc, 2005; Vasilica Augusta Găzdac, „Salva - monografie istorică, demografică și antropologică”, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2012; Iuliu-Marius Morariu, *Preotul astrist Iuliu Morariu din Salva*, în „Reporter prin Țara Năsăudului”, coord. Virgil Șerbu Cisteianu, Editura Gens Latina, Alba-Iulia, 2012, pp. 66-72; Idem, *Elemente ale opresiunii comuniste în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud*, în rev. „Astra Salvensis”, anul I, nr. 2, Salva, 2013, pp. 54-59; Idem, *Elevi sălăuani în primele promoții ale Gimnaziului Grăniceresc Năsăudean*, în rev. „Astra Salvensis”, anul II, nr. 3, Salva, 2014, pp. 60-64; Idem, *Pașini din istoria Salvei*, în rev. „Astra Salvensis”, Anul I, nr. 1, Salva, 2013, pp. 13-29; Vasilica Augusta Puica, Măricuța Codrea, „Salva - schiță monografică”, Editura Fundației „Pro Maramureș”, Sighetu Marmăției, 2003; Vasilica Augusta Găzdac, *Localitatea Salva (județ Bistrița-Năsăud) între anii 1869-2002. Studiu demografic*, în rev. „Astra Salvensis”, anul II, nr. 3, Salva, 2014, pp. 76-81.

² Căci studiul doamnei Vasilica Găzdac, citat anterior, se folosește doar de recensămintele publicate deja și nu de documente inedite.

³ Traian Rotariu, coord., „Recensământul din 1880. Transilvania”, Editura Staff, București, 1997.

⁴ Idem, coord., „Recensământul din 1900. Transilvania”, Editura Staff, București, 1999; Idem, coord., „Recensământul din 1900. Transilvania”, vol. II - „Populația după ocupații”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.

⁵ Idem, coord., „Recensământul din 1910. Transilvania”, Editura Staff, București, 1999; Idem, coord., „Recensământul din 1910. Transilvania”, vol. II - „Populația după ocupații”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.

studiile aparținând cercetătorilor locali pe care i-am pomenit⁶, dar și registrele parohiale păstrate la Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud⁷.

Cele dintâi ne vor fi utile pentru a vedea structura populației pe sexe, pe ocupații, religii și etnii, în vreme ce, documentele arhivistice le vom folosi pentru a extrage informații privitoare la natalitate, mortalitate, mortalitatea infantilă, moașe, preoți, onomastică etc.

Conform documentelor editate, în anul 1880, în localitatea Salva populația era de 1412 locuitori, aceștia locuind în 294 case. Din totalul populației, 1386 de oameni erau greco-catolici, 2 romano-catolici, 24 izraeliți. Conform repartizării lor pe națiuni, erau 1337 români, 23 germani și alți 52 cu limba maternă necunoscută, probabil evrei și țigani, dintre care 241 erau alfabetizați⁸. În anul 1900, populația crescuse deja la 1690 de locuitori, dintre care 1 cetățean era străin, 7 erau plecați, 1665 aveau ca limbă maternă româna, 14 maghiara, 12 germana. Numărul caselor crescuse și el la 359, iar dintre locuitori, 1646 erau greco-catolici, 3 reformați și 42 de religie mozaică⁹. În ceea ce privește ocupațiile, se menționează în recensământ că 16 bărbați și 7 femei lucrau în industrie, iar dintre ei 14 bărbați și 6 femei în industria propriu-zisă¹⁰, fapt ce arată că cea mai mare parte a populației localității era concentrată în agricultură.

Un deceniu mai târziu, rata alfabetizării va crește, numărul celor ce știau să scrie și să citească ajungând la 403. De asemenea, 104 știau ungurește. Populația crescuse și ea la 1964 de locuitori, dintre care 991 erau bărbați și 973 erau femei, 1061 erau necăsătoriți, 795 căsătoriți, 105 văduvi și 3 divorțați¹¹. Dintre acești locuitori, 819 munceau, iar 1145 erau întreținuți. Dintre cei care munceau, 658 erau în agricultură, 2 în alte ramuri ale economiei primare, 33 în comerț, 4 în industrie, 4 în comerț și credit, 10 în transporturi, 1 în serviciul public, 94 în armată, 7 zilieri, iar 6 servitori casnici¹².

Analizând cele prezentate, observăm că există o creștere constantă a populației, de la 1412 în 1880 la 1690 în 1900 și la 1964 în 1910. În medie, această creștere se plasează undeva în jurul valorii de 300 de locuitori, ceea ce, în 1880 se apropie de un sfert din valoarea totală, iar în anul 1910, la trei decenii, ajunge undeva aproape de o șeptime. Ceea ce este însă important e faptul că, în primul deceniu din secolul trecut, populația localității Salva crește ca și în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, lucru datorat probabil și datorită evoluției medicinei și îmbunătățirii condițiilor de viață.

⁶ Cu precădere: Vasilica Augusta Găzdac, „Localitatea Salva (județ Bistrița-Năsăud) între anii 1869-2002. Studiu demografic”, pp. 76-81.

⁷ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud (în continuare ANSJB), Fond *Sfatul Popular Salva*, dosar nr. 524 („Matricula botezaților 1858-1880”); *Ibidem*, dosar nr. 1072 („Matricula botezaților 1880-1910”).

⁸ Traian Rotariu, coord., „Recensământul din 1880. Transilvania”, pp. 92-93.

⁹ Idem, „Recensământul din 1900. Transilvania”, pp. 182-183.

¹⁰ Idem, „Recensământul din 1900. Transilvania”, vol. II - „Populația după ocupații”, pp. 188-189.

¹¹ Idem, „Recensământul din 1910. Transilvania”, pp. 175-175.

¹² Idem, „Recensământul din 1910. Transilvania”, vol. II - „Populația după ocupații”, pp. 168-169.

Faptul că numărul celor alfabetizați crește de la 241 la 403 în trei decenii, dublându-se aproape, se constituie de asemenea într-o informație importantă. În mod cert, un rol important l-a avut și Gimnaziul năsăudean, unde vor studia în această perioadă mulți dintre tinerii localității¹³, unii dintre ei ajungând apoi reprezentanți de seamă ai localității și devenind adevărați *luminători* ai celorlalți.

Un fapt interesant și lesne de observabil îl reprezintă întărirea elementului românesc în detrimentul altor naționalități în perioada cercetată. Acesta vine la pachet cu creșterea numărului populației greco-catolice din localitate, căci românii de aici erau în unanimitate greco-catolici, după cum se poate vedea și din paginile registrelor de nașteri sau de decese, unde fiecare persoană de naționalitate română care se năștea era de confesiune greco-catolică, și fiecare persoană de naționalitate română care deceda avea de asemenea această afiliere religioasă¹⁴. Numărul evreilor va scădea, probabil și datorită politicii demografice practicate de ei (căci nu aveau mulți copii), la fel ca și cel al maghiarilor.

În ceea ce privește raportul dintre sexe, nu avem informații cu privire la acest subiect decât în anul 1910¹⁵, însă credem că situația era similară și în deceniile anterioare. În acest an însă, bărbații erau cu 18 mai mulți decât femeile, fapt ce arată existența unui echilibru natural între ele. Din perspectiva piramidei vârstelor, trebuie menționat faptul că în localitatea Salva cel mai mare număr de locuitori era cuprins între vârstele de 29 și 39 de ani, numărul celor între 0 și 6 ani fiind de asemenea destul de mare, respectiv de 289¹⁶. Numărul celor în vârstă era în acea vreme destul de redus, probabil și ca urmare a multor boli și maladii ce puteau fi întâlnite în acea perioadă.

Din păcate, informațiile privitoare la starea civilă a locuitorilor sunt destul de puține și datează doar din anul 1910, când ni se spune că 1061 oameni erau căsătoriți, 795 necăsătoriți, 105 văduvi și 3 divorțați¹⁷. Și din acest punct de vedere, populația localității beneficiază de un oarecare echilibru și de o evoluție firească, similară localităților învecinate.

Cu privire la rata natalității, registrele parohiale ne oferă informații interesante, ele arătând că această rată s-a menținut destul de constantă, numărul nașterilor oscilând anual în jurul mediei de 60. Astfel, de exemplu, în anul 1880 se înregistrează 62 nașteri în localitatea Salva¹⁸, 61 în 1896¹⁹, 45 în anul 1897²⁰,

¹³ A se vedea: Iuliu-Marius Morariu, „Elevi sălăuani în primele promoții ale Gimnaziului Grăniceresc Năsăudean”, pp. 60–64, pentru mai multe detalii cu privire la evoluția situației școlare a sălăuanilor care au studiat aici, cu privire la performanțele lor și la impactul pe care l-a avut școala în formarea lor.

¹⁴ ANDJBN, Fond *Sfatul Popular Salva*, dosar nr. 524 („Matricula botezațiilor 1858–1880”); *Ibidem*, dosar nr. 1072 („Matricula botezațiilor 1880–1910”).

¹⁵ Traian Rotariu, coord., „Recensământul din 1910. Transilvania”, vol. II – „Populația după ocupații”, pp. 168–169.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 168–169.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 168–169.

¹⁸ ANDJBN, Fond *Sfatul Popular Salva*, dosar nr. 524 („Matricula botezațiilor 1858–1880”), f. 148.

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1072 („Matricula botezațiilor 1880–1910”), f. 1–7.

²⁰ *Ibidem*, f. 8–12.

50 în anul 1898²¹, 72 în anul 1899²², 66 în anul 1900²³, 61 în anul 1901²⁴, 69 în anul 1902²⁵, 37 în anul 1903²⁶, 71 în anul 1904²⁷, 66 în anul 1905²⁸, 65 în anul 1906²⁹, 92 în anul 1907³⁰, 71 în anul 1908³¹, și 85 în anul 1909³².

Înspre finalul primului deceniu al secolului XX se constată o creștere a ratei natalității, datorată probabil și îmbunătățirii nivelului de trai și evoluției medicinei, însă aceasta este dublată de creșterea ratei mortalității infantile, fapt ce nu duce la o creștere semnificativă a populației. În ceea ce privește preotul care botează, în localitatea Salva există în perioada 1880–1907 doi preoți care funcționează concomitent, respectiv Ioan Catone, cumnatul poetului George Coșbuc și Vasiliu Dumbravă. După anul 1907 locul lor va fi luat de către preotul Iuliu Morariu, care va funcționa o perioadă și alături de preotul Dumbravă³³. Sălăuanii, chiar și cei mai înstăriți, vor prefera ca odraslele lor să fie botezate de către preoții locului, astfel că nu se întâlnește nici un caz în care un copil să fi fost botezat de vreun preot dintr-un sat vecin sau de un preot adus de departe special pentru acest scop.

Preotesele, la rândul lor, nu se vor mulțumi cu simplul statut de casnice și vor activa, două din cele trei, ca moașe (este vorba despre Elisabeta Catone, sora poetului Coșbuc și Suzana Morariu). De altfel, se pare că această profesie, cea de moașă, era destul de des întâlnită în acea vreme, căci în registre figurează concomitent cel puțin 30 de moașe la o populație de 1500–1900 de locuitori, ceea ce spune multe și despre rata natalității dar și despre beneficiile slujbei. Între acestea, cele mai des întâlnite sunt: Titiana Ștefănuțiu, Floarea Pavelea, Raveca Pașcu, Maria Pavelea, Sânziana Pavelea, Nastasia Nașcu, Ana Onul, Ioana Onița, Elena Doboca, Elisabeta Catone, Suzana Morariu, Veturia Morariu, Floare Ostace, Firoana Petri și Onița Lari³⁴.

În ceea ce privește onomastica, se constată că prenumele părinților sunt de obicei clasice, ele întâlnindu-se la un segment amplu din populația localității. Astfel, atât la tați, cât și la nași, sunt foarte des întâlnite prenume precum Ioan, George, Grigore, Vasile sau Clement, în vreme ce Nevedic (de la latinescul Benedict) sau Anchidim sunt adevărate rarități în peisajul

²¹ *Ibidem*, f. 13–19.

²² *Ibidem*, f. 20–29.

²³ *Ibidem*, f. 30–36.

²⁴ *Ibidem*, f. 37–43.

²⁵ *Ibidem*, f. 44–51.

²⁶ *Ibidem*, f. 52–56.

²⁷ *Ibidem*, f. 56–63.

²⁸ *Ibidem*, f. 63–69.

²⁹ *Ibidem*, f. 69–74.

³⁰ *Ibidem*, f. 74–81.

³¹ *Ibidem*, f. 81–86.

³² *Ibidem*, f. 86–92.

³³ Iuliu-Marius Morariu, *Preotul astrict Iuliu Morariu din Salva*, în „Reporter prin Țara Năsăudului”, coord. Virgil Șerbu Cisteianu, Editura Gens Latina, Alba-Iulia, 2012, pp. 66–72, pentru mai multe detalii cu privire la biografia lui.

³⁴ ANDJBN, Fond *Sfatul Popular Salva*, dosar nr. 524 („Matricula botezaților 1858–1880”); *Ibidem*, dosar nr. 1072 („Matricula botezaților 1880–1910”).

onomastic. Aceeași predilecție spre numele clasice se va păstra și în ceea ce privește numele copiilor de parte bărbătească, care vor fi de obicei numele părinților sau ale bunicilor lor. În ceea ce privește numele mamelor și ale fiicelor lor, situația diferă puțin, aici existând o paletă mai largă de opțiuni. Astfel, de la clasicele Ana, Ioana, Maria, Firoana, Raveca, Rodovica, Floare, Nastasi, sau Elena, se ajunge și până la Aurelia, Suzana, Veturia sau Titiana, prenume care, deși mai puțin întâlnite, fac și ele parte din peisajul onomastic feminin al sălăuanilor.

În ceea ce privește rata mortalității infantile, aceasta nu este una foarte mare în raport cu starea generală a vremii, existând și din acest punct de vedere, un fel de echilibru natural. O practică întâlnită destul de des în această zonă este aceea conform căreia părinții pun numele unui copil pe care l-au avut și care a murit la scurt timp după botez și următorului, dacă este de același sex. O altă practică întâlnită în zonă, care ține mai degrabă de sfera etnografiei, este acea vânzare pe fereastră a copiilor bolnavi, ea fiind folosită cu precădere în familiile în care au murit concomitent copiii.

Acestea sunt așadar principalele aspecte demografice privitoare la localitatea Salva. După cum se poate vedea, aceasta este, în perioada cercetată, una preponderent românească și greco-catolică, iar populația de aici beneficiază de un echilibru al sexelor, al vârstelor și al natalității și mortalității în perioada cercetată.

Bibliografie

A. Izvoare inedite

1. ANDJBN, Fond *Sfatul Popular Salva*, dosar nr. 524 („Matricula botezaților 1858–1880”); dosar nr. 1072 („Matricula botezaților 1880–1910”).

B. Izvoare edite

2. Rotariu, Traian, coord., „Recensământul din 1880. Transilvania”, Editura Staff, București, 1997.
3. Idem, coord., „Recensământul din 1900. Transilvania”, Editura Staff, București, 1999.
4. Idem, coord., „Recensământul din 1900. Transilvania”, vol. II – „Populația după ocupații”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.
5. Idem, coord., „Recensământul din 1910. Transilvania”, Editura Staff, București, 1999.
6. Idem, coord., „Recensământul din 1910. Transilvania”, vol. II – „Populația după ocupații”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.

C. Volume

7. Găzdac, Vasilica Augusta, „Salva – monografie istorică, demografică și antropologică”, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2012.
8. Morariu, Ioan, Filip, Ana, coord., „Salva – repere monografice”, Bistrița, Editura George Coșbuc, 2005.
9. Puica, Vasilica Augusta, Codrea, Măricuța, „Salva – schiță monografică”, Editura Fundației „Pro Maramureș” Sighetu Marmației, 2003.

D. Studii și articole

10. Găzdac, Vasilica Augusta, *Localitatea Salva (județ Bistrița-Năsăud) între anii 1869-2002. Studiu demografic*, în rev. „Astra Salvensis”, anul II, nr. 3, Salva, 2014.
11. Morariu, Iuliu-Marius, *Elemente ale opresiunii comuniste în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud*, în rev. „Astra Salvensis”, anul I, nr. 2, Salva, 2013.
12. Idem, *Elevi sălăuani în primele promoții ale Gimnaziului Grăniceresc Năsăudean*, în rev. „Astra Salvensis”, anul II, nr. 3, Salva, 2014.
13. Idem, *Pagini din istoria Salvei*, în rev. „Astra Salvensis”, Anul I, nr. 1, Salva, 2013.
14. Idem, *Preotul astrist Iuliu Morariu din Salva*, în vol. „Reporter prin Țara Năsăudului”, coord. Virgil Șerbu Cisteianu, Editura Gens Latina, Alba-Iulia, 2012.

COMUNA SALVA ÎN PERIOADA 1880-1900. STUDIU DEMOGRAFIC.

- Rezumat -

În acest studiu, autorul analizează, pe baza bibliografiei cercetate, evoluția demografică a localității Salva în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și în cel dintâi din secolul XX. El valorifică deopotrivă materiale editate și izvoare inedite, provenite din Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud. Cercetarea reliefează situația localității în timpurile cercetate și arată care erau principalele tendințe demografice în epocă.

PROIECTE PENTRU O GRĂDINĂ BOTANICĂ LA LICEUL DIN NĂSĂUD LA CUMPĂNA DINTRE VEACURILE XIX-XX

Maria ONOFREIU

1. Artemiu P. Alessi

Liceul din Năsăud¹ și-a deschis porțile pentru elevii din prima clasă gimnazială la 4 octombrie 1863. Până în 1871 și-a completat cele opt clase. În anul 1872 a obținut dreptul de publicitate și a organizat primul examen de maturitate la sfârșitul aceluia an școlar.

În cadrul curiculei școlare, potrivit organizării și planurilor de învățământ valabile în monarhia Austro-Ungară, un rol important avea grupa *științelor*, în interiorul căreia se individualizau *științele naturii*, cu fizica, mineralogia, zoologia și botanica.

Alături de programele școlare, au contribuit la bunul mers al instrucției manualele, personalul didactic și *mijloacele didactice ajutătoare*².

Într-o zonă cu bogate resurse intelectuale, liceul a beneficiat de la început de aportul unor dascăli cu o pregătire temeinică în domeniile în care au activat³. În domeniul științelor naturale, s-au afirmat nume de prestigiu, între care se distinge figura aparte a profesorului Artemiu P. Alessi⁴.

¹ A fost, după gimnaziile/liceele din Blaj, Brașov și Beiuș, a patra școală românească de nivel secundar din Transilvania până la 1918.

² Vezi pe larg la Mădălina Onofreiu, Adriana Barna, „Științele naturale la liceul „George Coșbuc” din Năsăud de la înființare până la 1918”, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, Colecția științele Educației, Seria Didactica Biologiei, 2005, pp. 30–52.

³ Maria Onofreiu, *Profesori de științe naturale la gimnaziul din Năsăud la cumpăna veacurilor XIX-XX*, în „Educația pentru mediu-educația pentru viață”, Simpozion Național „Educația pentru mediu-educația pentru viață”, Ediția a VI-a, Colegiul Național „Anastasescu”, Roșiorii de Vede, 7 iunie 2012, Revista simpozionului național, nr. 4-2012, pp. 75–77. În mod complementar, amintim bogata și valoroasa activitate științifică a lui Florian Porcius. Dintre cercetările mai recente asupra activității științifice a acestuia, vezi: Maria Onofreiu, *Din corespondența științifică a botanistului Florian Porcius*, în „Cetatea Rodnei”, Rodna, anul VI, nr. 13, decembrie 2009, pp. 19–23; Idem, *O schiță biografică mai puțin cunoscută despre Florian Porcius*, în „Cetatea Rodnei”, Rodna, anul VII, nr. 14, mai 2010, pp. 19–21; Idem, *Mărturii inedite privind aprecierea lui Florian Porcius*, în „Cetatea Rodnei”, VII, nr. 15, decembrie 2010, pp. 20–22; Buta Emilia, Onofreiu Maria, *Din corespondența științifică a botanistului Florian Porcius. Scrisori primite de la Dimitrie Brândză*, în „Educația ecologică. Strategie și finalitate. Lucrările simpozionului internațional «Valori ecologice în dezvoltarea culturii și civilizației universale»”, Ed. Alfa, Iași, 2010, pp. 29–35.

⁴ Profesor între 31 august 1869–1 septembrie 1892.

Format la Gratz și Viena, în atmosfera intelectuală a marilor curente științifice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Artemiu P. Alessi a ilustrat cu prisosință rolul și locul dascălului devotat profesiei sale. Alături de activitatea științifică, concretizată în lucrări de o înaltă ținută științifică⁵, profesorul năsăudean a depus toată energia și priceperea sa pentru a îmbunătăți calitatea actului învățării, cu exemple practice și mijloace ajutătoare. Alături de excursii numeroase pe care le-a întreprins cu elevii, în scopul cunoașterii naturii și a aplicării în practică a cunoștințelor de la cursuri, a militat constant pentru proiectul pe care-l dorea realizat la liceul din Năsăud, înființarea unei grădini botanice.

Preocuparea în acest sens a fost mai veche. Încă la 11 mai 1868 profesorul de atunci de științe naturale, Maxim Pop se adresa Comisiunii administrative a fondurilor grănicerești – care asigura susținerea materială a liceului – cu rugămintea de a aproba aranjarea unei grădini botanice. „Va fi de prisos a aminti că învățământul fără mijloacele corespunzătoare merge numai șchiopătând, scria dascălul năsăudean. Și, pentru atingerea scopului, cerea ca „în interesul învățământului, să binevoiască a da grădina din apropierea edificiului gimnazial în folosul gimnaziului, având profesorii voie a începe aranjarea unei grădini botanice”⁶.

Proiectul a fost reluat de Artemiu P. Alessi, care a prezentat în Conferința profesorală din 29 septembrie 1883 „un proiect pentru înființarea unei grădini botanice”, iar conferința a primit proiectul și a decis „a-l înainta Onoratului Comitet, și a se recomanda pentru cea mai călduroasă primire”⁷.

După ce făcea o expunere asupra necesității noii construcții, autorul sublinia că grădina urma să cuprindă, deocamdată, cele mai importante plante pentru instrucție, cu deosebire *Phanerogamele* din flora locală. Acestea urmau să fie aranjate după orice sistem botanic, în grupe, familii. Arborii, de asemenea, în primul rând din flora locală, cum erau coniferele și foioasele.

În ceea ce privea locația, grădina trebuia să fie situată toată ziua în fața soarelui, neumbrită, o necesitate absolută pentru toate speciile de vegetație.

Realizarea practică urma să fie asigurată de arestații din închisoarea orașului – săpat, curățit – și de elevii de la liceu sub conducerea aranjatorului, care urma să-i instruiască în privința grădinăritului.

Semințele necesare puteau fi procurate de la custodele oricărei grădini botanice, din Cluj, Budapesta, Viena, iar arborii, prin concursul pădurarilor din zonă.

Cu o viziune mult mai amplă, Alessi enunța și beneficiile noii grădini: în primul rând, pentru activitatea practică a elevilor, atât de la gimnaziu, cât și

⁵ „Însemnătatea științelor naturale și reformele le reclamă studiul lor în școlile noastre”, București, 1883; „O excursiune botanică în Dobrogea și România”, Sibiu, 1883; „Despre însemnătatea studiului botanic”, Sibiu, 1884; „Importanța studiului botanic și influența vegetației asupra dezvoltării animalelor”, București, 1884.

⁶ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare, A.N.S.J.BN.), fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dosar. 925/1868-1928, fila 1.

⁷ *Ibidem*, f. 5.

de la celelalte școli din localitate și din cele apropiate, apoi, pentru a se cultiva arbori pentru alei, folositoare pentru locuitori și, în sfârșit, se puteau cultiva și cele mai bune soiuri de cereale pentru agricultori⁸.

De la vis la realitate era însă o cale îndelungată, cu multe obstacole de înlăturat. În Conferința profesorală din 26 iunie 1874 s-a validat din nou urgențarea înființării grădinii botanice. Comisiunea administratoare a fondurilor școlare a conces/permis, în ședința din 19 august 1874, construirea grădinii, cu condiția „să nu se facă speze enorme”, iar direcțiunea trebuia să-l îndrume pe profesorul Alessi să compună un relativ proiect despre cele mai necesare în amintitul scop, care este a se așterne Comisiei administratoare⁹.

Chestiunea a fost reluată în Conferința profesorală din 2 ianuarie 1875, iar în cea din 5 aprilie 1876 Alessi a prezentat raportul privind stadiul de realizare a grădinii botanice. Tot acum a prezentat și un conspect al „speselor/cheltuielilor pentru perioada 14 aprilie 1874–5 aprilie 1876; din suma totală de 84 florini au fost cheltuiți 68 florini 80 creițari¹⁰.

Pentru a susține acest proiect, directorul Grădinii Botanice din Cluj, August Kanitz a donat în anul 1876, 120 de specii de semințe de plante diferite, pentru a fi cultivate în grădina botanică din Năsăud¹¹.

Dar nepăsarea și lipsa de interes pentru o activitate în primul rând de nivel științific și continuu, au făcut ca proiectul lui Alessi să intre într-un con de umbră, iar efortul spiritual al acestuia să fie estompat de greutatea datoriilor și obligațiilor financiare angajate și neachitate de către cei în drept.

Urma ca visul să continue, dar temeliile au fost puse de Artemiu P. Alessi.

În anexe, redăm câteva din eforturile acestui profesor, care și-a dăruit întreaga sa ființă pentru a transpune în practică ceea ce adusese cu el din școlile înalte ale Apusului Europei!

Anexa nr. 1

Plante cultivate în grădina botanică / 1876

1. Quercus pedunculata Ehr.	44. Asclepias syriaca L.
2. Betula alba L.	45. Dianthus Caryophyllus
3. Corylus avellana L.	46. Chrysanthemum indicum.
4. Alnus glutinosa L.	47. Spiraea Aruncus L.
5. Fagus sylvatica L.	48. Lilium corceum Chaix
6. Populus alba L.	49. Convalaria maialis L.
7. Carpinus betulus L.	50. Dianthus chinensis L.
8. Acer campestre L.	51. Bellis perennis L.

⁸ Mădălina Onofreiu, Adriana Barna, *op. cit.*, anexa nr. 1, pp. 55–58.

⁹ A.N.S.J.B.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 925/1868–1928, f. 15.

¹⁰ *Ibidem*, f. 22–23. La 28 octombrie 1876 Alessi înainta conspectul despre cheltuielile făcute în cursul anului 1876, în sumă de 32 florini 90 creițari; *Ibidem*, f. 25.

¹¹ În anul 1876 în grădina botanică erau cultivate un număr de 86 de plante; vezi conspectul lor în *Programa/anuar a VII-a a Gimnaziului Superior greco-catolic din Năsăud*, 1876, pp. 44–45.

9. Daphne Mezereum L.	52. Viola mirabilis L.
10. Sambucus nigra L.	53. Ranunculus montanus Wild.
11. Trifolium pratense L.	54. Dyanthus caesius L.
12. Robinia Oseudacacia L.	55. Lychnis calcedonica.
13. Rubud Idaeus L.	56. Heracleum Sphondylium.
14. Prunus domestica L.	57. Dahlia variabilis.
15. Fragaria elatior L.	58. Nasturtium silvestre.
16. Pyrus communis L.	59. Senicillis carpatica Sch. K. și N.
17. Pyrus malus L.	60. Iris germanica L.
18. Cornus sanguinea L.	61. Pinus abeis L.
19. Cornus mas L.	62. Melittis Melissophilum L.
20. Liliium bulbiferium L.	63. Raphabus sativus L.
21. Alium Cepa L.	64. Brasica oleracea L.
22. Alium porum L.	65. Carduus benediotus.
23. Secale cereale L.	66. Sorbus aucuparia.
24. Triticum vulgare L.	67. Artenusia vulgaris L.
25. Hordeum vulgare L.	68. Euphorbia Helioscopica.
26. Triticum monococume L.	69. Sinapis arvensis.L.
27. Avena sativa L.	70. Ligustrum vulgare L.
28. Zea Mays L.	71. Scolopendrium officinalium.
29. Brasica botryis L.	72. Helyantheum vulgare.
30. Viola odorata L.	73. Malva silvestris.
31. Hesperis matronalis L.	74. Malva rotundifolia.
32. Aster laevigatus Wild.	75. Artemissia vulgaris.
33. Rosa pimpinellifolia Lam.	76. Salix helix.
34. Rosa canina L.	77. Lothyrus Leus. Kitt.
35. Rosa centifolia L.	78. Sonehus asper.
36. Malva rosea L.	79. Ribes rubrum.
37. Aquilegia vulgaris L.	80. Alchemilla vulgaris.
38. Tanacetum Balsamita L.	81. Lappa major.
39. Tanacetum Parthenium Schultz.	82. Humulus lupus.
40. Ranunculus repens L.	83- Rubus caesius.
41. Ranunculus acris fl. Pleno.	84. Canabis sativa.
42. Kochia Scoparia Schrad.	85. Artemissia Abronatum L.
43. Viola odorata L.	86. Lycopodium Selago L. (Polypodium vulgare).

Programa a VII-a a Gimnaziului Superior gr.-cat. din Nasaud, 1876, p. 44-45.

Anexa nr. 2

„Raport despre grădina botanică de la Gimnaziul românesc gr-cat. din Năsăud făcut în ședința din 5 aprilie 1876.

Domnule Director!

Domnilor Colegi!

În urma deciziei Onoratului Comitet al fondurilor scolastice centrale din 31 ianuarie 1875, comunicată în conferința profesorală din 3 martie 1875 sub nr. 9, precum și în urma deciziei celui Onorat Comitet din 6 aprilie 1875, comunicată în Conferința profesorală din iunie 1875, nr. 52, prin care s-a destinat grădina gimnaziului aflătoare vis-a-vis de ospătăria principală *de grădină botanică* (s.a.) pentru a cărei aranjare s-a votat suma de 50 florini pe anul 1875, cu condiția de a relaționa despre speșele avute cu aranjarea acelei grădini, cu care fui încredințat, vin a raporta înaintea d-voastră, despre cele ce am lucrat în menționata grădină, precum și a vă prezenta un conspect despre speșele avute la lucrul grădinii, care am onoare a-l anexa la acest raport.

Lucările în menționata grădină nu am putut a le începe decât numai cu 16 aprilie 1875, deoarece numai în 15 a acelei luni am primit prima rată de 40 florini pentru suportarea speșelor.

Aflându-se menționata grădină în o totală sălbăticie, a trebuit mai întâi de toate a o curăța de aceea, a trebuit să las să se scoată peste 160 de muri (duzi) cu rădăcini cu totul, apoi a trebuit să o nivelez și trasez, făcând o împărțire corsepunzătoare. Săpatul și facerea de cărări a costat mai multe speșe. Săpatul a trebuit să-l fac peste 1 urmă vieneză¹² adânc, pentru a stârpi mulțimea de rădăcini, atât de duzi, cât și de alte plante.

Asemena, a costat mult cu adunarea și zidirea pietrilor aflătoare la fundul grădinii, în o terasă pe care mai târziu se vor cultiva unele plante, și care este, tot odată, și o apărătoare la eventuale esundațiuni¹³ a grădinii ce pot veni de pe strada vestică învecinată.

Am lăsat a se curăța pomii din ambele grădini, precum și cei cu totul uscați a-i scoate afară.

Din suma votată s-au procurat totodată și instrumentele necesare de lucrul de grădină, precum se vede din conspect.

Semințuri botanice până acum nu s-au semănat numai puține, din motiv că nici până acum nu s-a mai făcut fântâna proiectată încă la finele anului scolastic trecut, și fără de care nu sunt în stare a semăna mai mult nimic, deoarece apa necesară m-ar costa sume enorme, dacă a-și lăsa a se aduce de la Someș, sau chiar de la vecini și, din urmare, s-ar neconsidera recomandațiunea Onoratului Comitet, care ne zice că să se facă cât mai puține speșe.

Am procurat până acum 76 specii de semințe de la frații Weringer din Viena, cu deosebire de arbori și arbuști, pe care le-am și semănat. Asemenea,

¹² 0,31 m; Ștefan Popu, „Mesurile metrice”, Blasiu, 1875, p. 93.

¹³ Inundații.

s-a acordat și aducerea de arenă pentru cărări, însă aceasta nu se poate până la scăderea Someșului.

Anul trecut, atât din cauza întârzierii lucrului, cât cu deosebire, din cauza lipsei de apă, neavând fântână în grădină, nu am putut cultiva numai 32 de specii.

Anul trecut am cercat a cultiva locul restant cu legume, respectiv cu curechi¹⁴, care din cauza secetei celei mari nu mi-a adus decât un venit de 3 florini. Asemena, am semănat baraboi¹⁵, care nu au ieși mai mult decât am fost semănat, tot din cauza secetei și din cauză că i-am semănat târziu.; asemena am pățit cu un strat de ceapă. Iarba am vândut-o cu 1 florin. Anul acesta am mai transplantat 12 specii de arbori, respectiv 26 de indivizi din flora noastră. Specificarea plantelor cultivate nu o pot face decât mai târziu.

Regret că nu am putut face mai mult până acum, însă cu atât mai tare regret, căci sunt silit a declara că până la facerea fântânii în grădină nu pot fi în pozițiunea de a înmulți plantele în grădină, conform recerștelor scopului.

De aceea, rog pe Onorata Conferință de a insista la realizarea propunerii sale din iunie 1875 și așa a mă pune în pozițiunea plăcută de a putea continua lucrul început.

Aceasta e scurta mea dare de seamă.

Despre speșele făcute cu aranjarea grădinii veți binevoi a vă convinge din conspectul alăturat, în care toate sunt specificate și achitate prin documente.

Năsăud, 5 aprilie 1876.

Dr. A. P. Alessi, profesor de științele naturale”.

(A.N.S.J.BN., fond *Administrația fondurilor grăni-cerești năsăduene*, d. 925/1868–1928, f. 18–19).

Anexa nr. 3

„Mult Onorat Domnului director gimnazial!

La provocarea D-voastră de a întregi aclusese alegate¹⁶ la raportul și rațiunea mea din 5 aprilie 1875, în sensul prescrierii Onoratei Comisiuni a fondurilor, am onoare a relaționa cum că, acea întregire îmi este imposibilă, pentru că mulți din cei ce mi-au lucrat în grădină și le-am solvit¹⁷, pe lângă chitanța netimbrată¹⁸, nu au fost de aici, alții, nu au voit și nu voiesc a pune timbre, chiar unii, au și murit.

Cuaza că acele alegate nu sunt timbrate este că mie nu mi s-a dat instrucțiune cum să le fac, respectiv, să le pretind; apoi, pe mulți nu-i poți căpăta la lucru pe zi¹⁹, dacă le ceri timbru pe chitanță, iar a le timbra eu, cred că încă nu ar fi corect.

¹⁴ Varză.

¹⁵ Cartofi.

¹⁶ Anexe.

¹⁷ Plătit.

¹⁸ Neoficială; aici, cu sensul de document de mână, încheiat numai cu acordul părților.

¹⁹ Cu ziuă, zilieri.

Rămân al Mult Onoratei Direcțiuni,
Năsăud, 5 septembrie 1876,

Dr. A.P. Alessi, prof. gimnazial".
(*Ibidem*, f. 20).

Anexa nr. 4

„Mult Onoratului Domn Director gimnazial!

Pe baza hotărârii Onoratului Comitet administrator prin care s-a primit propunerea Conferinței profesionale de a se introduce în bugetul fiecărui an un paușal²⁰ de 20 florini pentru conservarea și îndeplinirea aranjării grădinii botanice, subscrisul a spesat²¹ peste restul de 2 florini 30 creițari din anul trecut, încă 12 florini 20 creițari, în speranța de a-i recăpăta din paușalul ce se va vota în august, pentru că dacă nu făceam aceste speze, grădina ar fi rămas în cea mai mare neglijență, plantele cultivate ar fi rămas neplivite și nesăpate, iar cărările pline de buruieni, ceea ce ar fi fost atât în nefavoarea, mea, cât și a institutului²².

Însă Onoratul Comitet, în ședința sa din 3 septembrie 1877, nr. protocol 218, a hotărât ștergerea acestui paușal până la alte timpuri, și aceasta, din vederi de cruțare²³.

Dar ștergerea aceasta nu este numai până la alte timpuri, ci pentru totdeauna, pentru că alta este a amâna procurarea de cărți sau ustensile și iar alta a lăsa această grădină fără grijă, în buruieni, a lăsa ca plantele semănate și ieșite o dată să piară.

Urmarea naturală este că toată munca mea, toate spezele Onoratului Comitet făcute, sunt zadarnice. Când va mai voi cineva să continue cultivarea acestei grădini, va trebui să înceapă chiar de acolo de unde am început eu.

Această sistare este dăunătoare pentru instrucțiunea botanicii, pentru care a fost înființată și eu regret aceasta din inimă.

Totodată vă rog a primi declararea mea și cu această ocaziune, cum că, fără nici un ajutor, nu pot griji de conservarea și cultivarea grădinii din chestiune.

Vă rog a înainta acest conspect ce-l aclud aici, împreună c 19 acluse, ca documente, la Administrația fondurilor cu rugarea mea ca, de o parte, să se eroge toate sumele căpătate sper acest scop, definitiv, iar de altă parte, să mi se replătească superflu-ul meu de 12 florini 20 creițari, pe lângă ce, rămân,

Al Mult Onoratei Direcțiuni, cu toată stima,
Năsăud, în 15 noiembrie 1877.

Dr. Alessi".
(*Ibidem*, f. 26).

²⁰ O sumă destinată pentru un anumit scop; aici, pentru amenajarea și întreținerea grădinii botanice.

²¹ Cheltuit.

²² Aici, în sensul de liceu.

²³ Din spirit de economie; pentru a face economie.

Anexa nr. 5.

„Mult Onorată Comisiune Administratoare de fonduri scolastice!

Sunt acum vreo 8 ani de când subscrisul are o socoteală la Mult Onorata Comisiune spre lichidare. Am rugat pe Mult Onorata Comisiune de repetite ori, atât în scris, cât și verbal, ca să facă bine să o rezolve odată. Însă toate rugărilor mele au rămas deșarte.

Nu știu dacă se face această tărgănare cu intențiune sau doar este altă cauză, mie necunoscută, la mijloc, eu însă nu mai pot aștepta atâta amânare.

Sunt om și ca atare mi se pot întâmpla multe cele, de aceea, mă văd silit până mă aflu sănătos a solicita rezolvarea acestei cauze fără amânare.

De aceea, înainte de a face alți pași, îmi permit a ruga pe Mult Onorata Comisiune, ca să binevoiască a rezolvi aceea socoteală încă în decursu acestei luni și a mă scuti de a face alți pași neplăcuți, atât pentru mine, cât și pentru Mult Onorata Comisiune.

Năsăud, la 7 decembrie 1885.

Al Mult Onoratei Comisiuni, cu deosebită stimă,

Dr. A.P. Alessi”.

(*Ibidem*, f. 40).

2. Pompei Grigorița

A funcționat ca profesor la Liceul din Năsăud între 1 septembrie 1892 – 10 noiembrie 1900. A urmat cursurile de științe naturale și geografie la Universitățile din Cluj și Budapesta²⁴.

Ca urmare a provocării comitelui suprem/prefect al comitatului Bistrița-Năsăud din 25 iunie 1897, Comisiunea administratoare a fondurilor grănicerești, în ședința din 10 iulie 1897, sub punctul 51 al protocolului a hotărât să însărcineze pe prefectul economic/contabilul fondurilor cu întocmirea unui proiect de reparare și aranjare a grădinii botanice a liceului, aflată în paragină. În urma consultărilor cu direcțiunea gimnaziului, Comisiunea a raportat la 29 septembrie că s-au făcut demersurile pentru elaborarea proiectului solicitat.

Abia la 25 iulie 1898 direcțiunea liceului s-a adresat Comisiunii administratoare a fondurilor grănicerești, alăturând proiectul de „întocmire a unei grădini botanice”, cu rugămintea de a vota sumele necesare pentru realizarea lui.

Proiectul, alături de planul de organizare și conspectul plantelor necesare au fost întocmite de profesorul Pompeiu Grigorița. Le redăm în anexe, așa cum au fost ele concepute.

²⁴ Mădălina Onofreiu, Adriana Barna, *op. cit.*, pp. 47–48.

Anexa nr. 1

„Proiect

De plan pentru aranjarea unei grădini botanice, pe teritoriul din grădina gimnaziului superior fundațional²⁵ din Năsăud

Spre acest scop se proiectează următoarele:

1. Plantarea teritoriului, unde se va face acea grădină botanică.
 2. Tăierea și curățirea arborilor uscați, precum și a întregului teritoriu.
 3. Aranjarea grădinii în formă de parc, conform schiței alăturate.
 4. Plantarea deosebitelor specii de arbori, tufe mai înalte, plante necesare, conform conspectului alăturat.
 5. Canalizarea și curățirea terenului de patinat, care apoi să se poată folosi și la cultura plantelor de apă.
 6. Procurarea deosebitelor semințe, care se recer la o atare cultură de plante.
 7. La caz excepțional, și o casă de flori, pentru cultivarea unor specii de plante din regiunile mai calde.
- În alăturat înaintez o schiță și un concept de plante, grupate după familii.

Pompeiu Grigorița, prof. de științele naturale și custode a colecțiunii naturale”.
(*Ibidem*, f. 40).

Anexa 2

„Conspect

peste plantele ce sunt a se planta în grădina botanică a gimnaziului superior fundațional din Năsăud

1. Cryptogame

Mușchi: *Marchantia polymorpha*, *Unium cuspidatum*, *Bryum caespitium*, *Polytrichum formosum*.

Filices: *Aspidium filix mas*, *Pteris aquilina*.

Equisitaceae: *Equisitum arvense*.

Phanerogamae

Gymnospermae

2. *Coniferae*: *Abies excelsa*, *Abies pectinata*, *Pinus silvestris*, *Taxus baccata*, *Pinus austriaca* (tot aici este de a se planta sub 2a: *Vaccinium Myrtillius*, *Vaccinium vitis-idaea*, care țin de familia *Vaccineae* și de *Dicotyledonae*).

²⁵ Termenul de fundațional desemna faptul că era întemeiat și susținut cu efortul financiar al Fondurilor grănicerești, deci era autonom față de statul maghiar.

Angiospermae
Monocotyledonae

3. *Liliaceae*: Tulipa gesneriana, Convallaria majalis, Ornithogallum umbellatum, Muscari racemosum, Colchicum autumnale, Allium cepa, Allium porrum, Allium sativum, Paris quadrifolia.

4. *Iridiidae*: Iris germanica, Iris florentina.

5. *Amaryllididae*: Galanthus nivalis.

6. *Gramineae*: Triticum vulgare, Avena sativa, Secale cereale, Hordeum vulgare, Zea mays, Phragmites communis, Bromus sterilis, Bromus racemosus, Festuca, Briza, Poa, Alopecurus, Phleum, Agrostis, Lolium.

7. *Cyperaceae*: Carex, Scirpus, Criophorum.

8. *Orhideae*: Orchis mascula, Orchis morio, Orchis maculata, Gymnadenia conopsea.

Dicotyledonae

9. *Droseraceae*: Drosera rotundifolia, Drosera longifolia.

10. *Caryophyllaceae*: Dyanthus caryophilus, Dyanthus cartusianorum, Agrostema githago, Lychnis respertilio, Cerastium arvense, Stellaria media, Stellaria holostea, Arenaria, Alsine.

11. *Loranthaceae*: Viscum album, Loranthus europaeus.

12. *Cupuliferae*: Quercus pedunculata, Quercus sessiliflora, Quercus cerris, Quercus pubescens, Quercus suber, Fagus silvatica, Castanea vescea, Corylus Avellana, Carpinus Betulus.

13. *Betulaceae*: Betula alba, Alnus glutinosa.

14. *Juglancaee*: Juglan regia.

15. *Ulmaceae*: Ulmus campestris, Ulmus pedunculata.

16. *Moraceae*: Morus alba, Morus nigra.

17. *Apocynaceae*: Nelium Oleander, Vinca minor.

18. *Tiliaceae*: Tilia ulmifolia, Tilia argentea.

19. *Aceraceae*: Acer platanoides, Acer campestre.

20. *Cornaceae*: Cornus mas, Cornus sanguinea, Cornus alba, Hedera helix.

21. *Oleaceae*: Syrniga vulgaris, Ligustrum vulgare, Fraximex excelsior, Fraximes ornus.

22. *Ribesiaceae*: Ribes rubrum, Ribes grossularia.

23. *Primulaceae*: Primula veris, Primula elatior, Primula pannonica.

24. *Umbeliferae*: Daucus carota, Petroselinum sativum, Apium graveolens, Carum carvi, Coriandrum sativum, Comium maculatum, Cicuta virosa, Aethasa napium.

25. *Papaveraceae*: Rosa camina, Rubus Idacus, Rubus fruticosus, Fragaria rossa, Prunus aviuns, Prunus spinosa, Prunus domestica, Potentilla auseriana, Potentilla reptans.

27. *Serophulariaceae*: Linaria vulgaris, Antirrhium maius, Digitalis purpurea, Veronica chamaedrys, Melampyrum arvense.

28. *Ranunculaceae*: Pulsatila vulgaris, Pulsatila pratensis, Adonis vernalis, Adonis hepatica, Adonis ranunculoides, Adonis nemorosa,

Ranunculus ficaria, Ranunculus arvensis, Pacomia, Aquilegia vulgaris, Delphinium consolida, Clematis vitalba, Heborus niger, Aconitum napellus, Tolius europaeus.

29. *Berberideae*: Berberis vulgaris.

30. *Rendaceae*: Reseda lutea, Reseda odorata.

31. *Violaceae*: Viola odorata, Viola tricolor.

32. *Gentianaceae*: Gentiana, Erythraea.

33. *Malvaceae*: Malva silvestris; 33a: *Urticaceae*: Urtica dioica.

34. *Euphorbiaceae*: Euphorbia cyparinas, Euphorbia helioscopia.

35. *Balsaminaceae*: Impatiens noli tangere.

36. *Solanaceae*: Solanum tuberosum, Solanum nigrum, Solanum dulcamara, Lycopersicon esculentum, Datura stramonium, Hysscyamus niger, Nicotiana glauca, Atropa belladonna, Capsicum annuum.

37. *Asperifoliaceae*: Echium vulgare, Pulmonaria officinalis, Symphytum officinale, Anchusa officinalis, Cynoglossum officinale, Myosotis palustris, Borago officinalis.

38. *Labiatae*: Lamium album, Lamium purpureum, Lamium amplexicaule, Salvia pratensis, Salvia officinalis, Glehnia hirsuta, Glehnia hederacea, Ajuga reptans, Melissa officinalis, Mentha crispa.

39. *Convolvulaceae*: Campanula persicifolia, Campanula patula, Campanula rotundifolia, Phytolacca orbiculata.

41. *Rubiaceae*: Asperula odorata, Galium verum, Galium mollugo.

42. *Cucurbitaceae*: Cucurbita Pepo, Cucumis sativus, Cucumis melo, Cucurbita pepo.

43. *Caprifoliaceae*: Sambucus niger, Sambucus racemosa, Sambucus racemosa, Viburnum opulus, Lonicera xylosteum.

44. *Geraniaceae*: Geranium robertianum, Pelargonium.

45. *Linaceae*: Linum catharticum, Linum usitatissimum.

46. *Fumariaceae*: Corydalis alba, Fumaria officinalis.

47. *Cannabinaceae*: Cannabis sativa, Humulus lupulus.

48. *Aristolochiaceae*: Aristolochia clematis, Asarum europaeum.

49. *Polygonaceae*: Fagopyrum esculentum, Rumex acetosa, Rheum.

50. *Chenopodiaceae*: Chenopodium album, Beta vulgaris.

51. *Salicinaceae*: Salix alba, Salix babingtonii, Salix vitellina, Salix fragilis, Populus tremula, Populus nigra, Populus alba, Populus pyramidalis.

52. *Cauciferae*: Sinapis arvensis, Sinapis alba, Brassica napus, Raphanus sativus, Cochlearia armoracia, Cheiranthus cheiri, Capsella bursa pastoris, Nasturtium officinale.

53. *Papilionaceae*: Phaseolus vulgaris, Vicia faba, Vicia sativa, Pisum sativum, Ervum lens, Trifolium pratense, Medicago sativa, Lotus corniculatus, Melilotus officinalis, Orobus vernalis, Genista tinctoria, Robinia pseudoacacia, Mimosa pudica.

54. *Crassulaceae*: Sedum album, Sempervivum tectorum.

55. *Valerianaceae*: Valeriana officinalis.

56. *Plantaginaceae*: Plantago major, Plantago media, Plantago lanceolata.

57 și 57a. *Compositae*: I. *Taraxacum officinale*, *Cichorium intybus*, *Lactuca sativa*. II. *Centaurea ganus*, *Cardinus acanthoides*, *Cirsium arvense*, *Lappa maior*. III. *Bellis perenis*, *Antemis arvensis*, *Tussilago farfara*, *Achilea millifolium*, *Helinanthus annuus*, *Gnapahalium* *Leontopodium*, *Artemisia absiluum*, *Dahlia variabilis*.

58. *Nymphaceae*: *Nymphaea alba*, *Nuphar lutium*.

58a. *Catha palustris*, *Callitriche verna* și alte plante de apă.

Adaos:

1. Familiile plantelor vor fi designate²⁶ prin table mai mari, genurile și speciile prin table mai mici, purtând fiecare numărul său.

2. Rondourile de sub nr. I și II, să fie plantate cu *Budux sempervirens*, iar cele de sub III, a,b,c,d,e,f, cu *Canna* indicată și în urmă, rondoul cel mai mare, cu rose.

3. În rondoul mai mare și în promenade ar fi trebuință de scaune²⁷.

Pompiliu Grigoriță, prof. de istorie naturală și custode a colecțiunii naturale".

(*Ibidem*, f. 42-44).

3. Bojor Ioan

A urmat războiul. La sfârșitul lui, Directoratul Regional al Învățământului Secundar Cluj s-a adresat la data de 5 martie 1920 liceului din Năsăud pentru a organiza o grădină botanică. Pentru aceasta, a fost desemnat din partea liceului, profesorul de științe naturale Ioan Bojor²⁸. Acesta a înaintat la 15 martie 1920 Direcțiunii liceului opinia sa, alături de un conspect al plantelor necesare pentru grădina botanică. Era a treia tentativă de a organiza pe baze științifice grădina botanică a liceului din Năsăud. Documentele elaborate le reproducem în anexe, așa cum au fost ele concepute.

Anexa nr. 1

„România.
Inspectoratul Regional
al
Învățământului Secundar
Cluj

Nr. 280-1920

Cluj, la 5 martie 1920

²⁶ Definite; individualizate.

²⁷ Vezi Planșa nr. I.

²⁸ A funcționat ca profesor începând cu 1 septembrie 1909 și până inclusiv în momentul întocmirii documentației pentru grădina botanică, anul 1920. Studii de științe naturale și geografie la Universitatea din Cluj; Mădălina Onofreiu, Adriana Barna, *op. cit.*, p. 48.

Domnule director!

Rezultatul instrucțiunii la științele naturale atârnă de la materialul intuitiv pe care îl posedă școala și de la iscusința cu care îl știm întrebuința. În școalele ungare acest învățământ nu era la nivelul cerut de necesitățile vremurilor noastre. De aceea, nu ne-au rămas colecțiuni didactice destul de bogate, iar o parte a aparatelor sunt deteriorate.

Dacă voim ca acest învățământ să aibă o temelie reală, trebuie să ne îngrijim de urgență ca aparatele existente să fie reparate, să completeze colecțiunile rămase și să creăm începuturile unor modeste laboratoare școlare, în care elevii să aibă ore special de experiență. Materialul intuitiv, aflător în colecțiile școlii, îl vom pune timp mai îndelungat în vederea elevilor, așezându-l cu schimbul într-un dulap al clasei.

Pătrunși de importanța pe care o au științele naturale pentru generațiile viitoare, chemate să exploateze bogățiile imense, care astăzi nu aduc țării noastre folosul cuvenit, vă invităm, ca în acord cu profesorii de științe, să întocmiți și la liceul D-voastră o grădină botanică școlară.

În scopul acesta veți separa din grădina școlii un teren de 20 × 30 m², care să nu fie situat spre nord, ci în bătaia razelor soarelui. Dacă liceul nu ar avea grădină suficientă, veți cere de la oraș un alt loc potrivit, nu prea departe de școală. Acest loc îl veți împrejmui cu gard de sârmă ghimpată, până veți pute avea pe margini un gard viu (de *Ligustrum vulgare* sau *Gleditschia*).

Încă în luna martie veți lăsa să sape acest teren la o afunzime cât mai mare și depărtând toate pietrele și rădăcinile mai mari din el, îl veți nivela.

Grădina o veți împărți în 4 table mai mari, croind cărările necesare împrejur și în cruciș. Tablele vor fi divizate în straturi.

În mijloc se va săpa un bazin destul de larg pentru apă, care se va zidi pe margini cu pietrii, asemenea unei fântâni. Aici se vor așeza și terariile pentru amfibii, reptile și insecte.

Dacă școala are apaduct, îl veți conduce cu timpul și în grădina botanică.

În o parte retrasă veți rezerva loc pentru gunoiul de îngrășat și pentru murdării, iar în alta se va construi din scânduri o casuță pentru păstrarea uneltelor de lucru.

În stratul ce se întinde împrejurul grădinii se vor sădi arbori și arbuști, din fiecare specie, câte 1-2. Sub aceștia pot avea loc plantele, cărora le convine umbra pădurii.

Arborii și arbuștii se pot planta din pădurea apropiată, sau îi veți cere de la cea mai apropiată grădină de pomi a statului (pepiniera Fischer & Comp. Aiud, pepiniera din Mediaș, Bistrița, Turda, Cluj).

Plantele se vor sădi săpându-le de pe câmp sau din grădină. În număr restrâns, vă poate ceda plante sau semințe și Grădina Botanică a Universității și Academia de Agricultură din Cluj.

Din fiecare specie și îndeosebi din plantele care întrunesc însușirile tipice ale unei specii, se vor cultiva mai multe, ca la instrucție elevii să aibă în clasă numărul suficient de exemplare.

Plantele medicinale și industriale merită înaintea celorlalte, să fie cultivate cu o grijă deosebită.

Cu timpul se vor alcătui grupuri ecologice-geografice și biologice (vegetația munților, a lacurilor), care, pe lângă importanța științifică ce o au, constituie și o podoabă pentru fiecare grădină.

Plantele vor fi grupate în table și în straturi, după familii și specii. Fiecare familie și specie va fi indicată cu câte o tăbliță de lemn, pe care va fi vopsit numele românesc și științific al plantei.

Pentru lucrările mai mari de la început și chiar și mai târziu, veți angaja muncitori plătiți; însă toate lucrările mai mici, ca sămănatul, săditul, plivitul și prășirea le vor îndeplini elevii școlii, sub privegherea profesorilor. Aceasta, și pe motivul ca școala noastră să nu neglijeze munca fizică și să ofere prilej elevilor de a-și completa cunoștințele de horticultură și pomologie care le-ar avea (plantarea, altoirea, curățire arborilor roditori).

Pentru inspecțiunea grădinilor botanice școlare, create în baza ordinului circular prezent, va fi delegat din partea Resortului un profesor universitar.

Ca anexă urmează schița planului grădinii botanice²⁹ și tabloul plantelor necesare în aceasta.

Director Regional, Dl. Valeriu Seni".
(A.N.S.J.BN., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 925/1868-1928, f. 56-59).

Anexa nr. 2. (La ordinul nr. 280-1920)

Arbori și arbuști

Molid – <i>Picea excelsa</i>	Dracila (Agris roșu) –
Brad – <i>Abies alba</i>	<i>Berberis vulgaris</i>
Jneapăn – <i>Juniperus communis</i>	Gutui – <i>Cydonia vulgaris</i>
Pin – <i>Pinus silvestris</i>	Măr – <i>Pirus malus</i>
Zada – <i>Larix decidua</i>	Păducel – <i>Crataegus oxicantha</i>
Răchita – <i>Salix fragilis</i>	Vișin – <i>Prunus cerasus</i>
Plop alb – <i>Populus alba</i>	Vișin turcesc – <i>Prunus mahaleb</i>
Nuc – <i>Iunglas Regia</i>	Piersic – <i>Prunus persica</i>
Alun – <i>Corylus avellana</i>	Prun – <i>Prunus domestica</i>
Carpen – <i>Carpinus betullus</i>	Măceș – <i>Rosa canina</i>
Arin – <i>Alnus glutionsa</i>	Zmeur – <i>Rubus idaeus</i>
Mesteacăn – <i>Betulla verucosa</i>	Murul – <i>Rubus fruticosus</i>
Gorun – <i>Quercus pedunculata</i>	Strugurei – <i>Ribesrubrum</i>
Ulm – <i>Ulmus campestris</i>	Agris – <i>Ribes grossularia</i>
Dud, frăgar – <i>Morus alba</i>	Salcâm – <i>Robinia pseudacacia</i>
Curpen – <i>Clematis vitalba</i>	Salba moale – <i>Evonimus europaeus</i>

²⁹ Vezi Planșa nr. II.

Arțar – Acer platanoides
Paltin – Acer pseudoplatanus
Jugastru – Acer campestre
Castan sabatic – Aesculus
hippocastanum
Teiul paduret – Tilia parvi-
folia
Cornul – Cornus mas
Sânger – Cornus sanguinea

Edera – Hedera helix
Frasinul – Fraxinus excelsior
Liliac – Syringa vulgaris
Lemn canesc – Ligustrum vulgare
Soc – Sambucus nigra
Dârmoz – Viburnum lantana
Calinul – Viburnum opulus
Caprifoi – Lonicera xylosteum

Plante perene

Crinul – Liliium candidum
Brândușa – Colchicum autumnale
Laleaua – Tulipa gessneriana
Crinul galben – Hemerocallis fulva
Ceapa – Allium cepa
Usturoiul – Allium sativum
Sparanghel – Asparagus officinale?
Lăcrămioara – Convallaria majalis
Coadă cocosului –
Polygonetum multiflorum
Iacint (de câmp) – Scilla bifolia
Ghiocei – Galanthus nivalis
Coprina – Narcissus poeticus
Stânjenel – Iris germanica
Rodul pământului –
Asarum maculatum
Timoftica – Phleum pratense?
Coadă vulpii – Alopecurus pratensis
Golomățul – Dactylis glomerata
Părangina – Anthoxanthum odoratum
Părul porcului – Festuca ovina
Firuțe – Poa nemoralis
Hameiul – Humulus lupulus
Urzica – Urtica dioica
Mărul lupului – Aristilochia clematidis
Pochivnicul – Asarum europaeum
Măcriș – Rumex acetosa
Revent – Rheum raponticum
Rumenioare – Phytolacca decandra
Garofița de câmp – Dianthus
carthusianorum
Săpunel – Saponaria officinalis
Bujor – Paeonia officinale
Spânz – Helleborus purpureus

Căldăruș – Aquilegia vulgaris
Omeag galben – Acontium napellus
Hepatica – Anemona hepatica
Degeței galbeni – Adonis vernalis
Grăușor – Ranunculus ficaria
Gălbenele – Ranunculus acer
Brebenei – Coridalys solida
Urechelniță – Sempervivum tectorum
Fragi de câmp – Fregaria vesca
Orăstica – Lathyrus vernus
Esperseta – Onobrychis sativa
Trifoi – Trifolium pratense
Lucerna – Medicago sativa
Mușcata – Pelargonium zonale
Pălăria cucului – Geranium phaeum
In – Linum usitatissimum
Ruta – Ruta graveolens
Laptele câinelui –
Euphorbia cyparissias
Nalba mare – Althaea off
Ciuboțica cucului – Primula off
Saschiu Vinca herbacea minor
Iarba lui Tatin – Symphyum off.
Plumânărica – Pulmonaria off
Mătăcina – Malissa off.
Jalea de grădină – Salvia off.
Urzica moartă – Lamium album
Isma bună – Mentha piperita
Mătrăguna – atropa belladonna
Cartofi – Solanum tuberosum
Mutătoare – Bryonica alba
Clopoței – Campanula ranunculiodes
Iarba mare – Inula helenium
Pelin bun – Artemisia absinthius

Picioarea – Helianthus tuberosus Lemnul Domnului – Artemisia
 Tarhon – Artemisia dracunculus Abrotanum

În câteva butoaie de petrol, tăiate în jumătate, arse puțin și îngropate în pământ se vor cultiva următoarele plante de apă:

Trestia – Typha latifolia
 Roșeața – Butonus umbellatus
 Limbarița – Alisma plantago

Plante bienale

Sfecla roșie – Beta vulgaris ver.	Cicla	Pătrunjel – Petroselinum sativum
Spanac – Spinacia cleracea		Țeler – Apium graveolens
Opăiță – Melandryum album		Cucută – Conium maculatum
Rostopască – Chelidonium maius		Măselariță – Hyoscianus niger
Usturoița – Alliarja off.		Coadă vacii – Verbascum thepsus
Varza – Bressica oleracea		Gura leului – Antirrhium maius
Ridichi – Raphanus rephansitrum		Degețel roșu – Digitalis purpurea
Viole, micșunele – Matthiola annus		Odolean – Valeriana off.
Nalba de grădină – Althaea rosea		Scaiul voinicului – Dipsacus fullonum
Barba împăratului – Viloa maxima		Cicoare – Cichorium Intybus
Morcov – Daucus carota		Salată – Lectica sativa
Păstârnac – Pasthanaca sativa		

Anexa 2. Schița grădină botanică

Plante anuale

Cerealele mai importante

Hrișca – Fagopyrum aesculentum	Coriandru – Coriandrum sativum
Cânepa – Cannabis sativa	Turbure – Anthriscus cerefolium
Loboda de grădină – Atriplex hortensis	Cimbru – Satureja hortensis
Neghina – Agrostena githago	Ciumăfaie – Datura Stramonium
Ciocol ciocârliei – Delphinium consolide	Tutun – Nicotiana tabacum
Mac de grădină – Papaver somniferum	Bostan – Cucurbita pepo
Muștar – Sinapis alba și nigra	Castraveți – Cucumis satives
Lințe – Lens aesculenta	Floarea soarelui – Helinathus annus
Mazăre – Pisum sativum	Romoniță, mușețel – Marticaria Chamomilla
Fasole – Phaseolus vulgaris	Filimina – Calendula off.
Ricin – Ricinus communis	Șofrănaș – Garthanus tinctorius
	Schinel – Cniscus benediotus

Anexa 3

„Onorată direcțiune liceală,

Fiind recercat, să-mi dau părerea la circulara cu nr. de mai sus, alineatul 5, satisfac prin următoarele:

Chestia unei grădini botanice nu poate fi o chestie izolată, o oază în deșert, ci trebuie să fie o verigă în lanțul unui câmp de cultură, în un câmp de experiență. A separa din grădina școlii un teren de 2-3 m² pentru grădina botanică înseamnă a face jucărie, ori un teritoriu de memorie tristă, a face un teren de joc de cuvinte pentru posteritate. Un teren de 20-30 m² e prea puțin pentru a planta numai un nuc, o răchită, un măr, un vișin, a căror umbră abia ar admite să se mai cultive, să se poată adăposti și alte plante, necesare la demonstrație, după cum pretinde studiul naturii.

Întreg ordinul de mai sus dovedește o îngustime de vederi. Azi, când averile seculare nobilitare, azi, când domeniile mari se dizolvă, azi, când pământul, conform dispozițiilor Legii Agrare³⁰, se parcelează, trebuie altminterlea să croim și ținta școlii.

Încă în 1 aprilie 1919, am arătat Resortului de Agricultură, în un memoriu redactat la dorința resortului, că pentru școalele secundare trebuie, cu ocazia parcelării, să se separe, rezerve, un teren de 30-40 jughere³¹, unde să se facă în adevărat *câmp de experiență* (s.a.), cu toate secțiunile recerute, la demonstrații pentru tinerimea școlară secundară. În acel memoriu am arătat însemnătatea învățământului agronomic pentru viața de mâine a României Mari. În acel memoriu, mi-am exprimat dezideratul de a rezerva cu ocazia parcelării și pentru școalele elementare 2-5 jughere teren, ca câmp (sic!) de experiență.

Și, cu multă satisfacție citesc, în 27.II.1920, că „ministrul de Domenii a aprobat, ca din terenurile expropriate să se rezerve școalelor normale, în fiecare județ, câte 20 hectare, pentru școalele elementare primare, se va opri 3 hectare”; deci întru toate, i s-au îndeplinit dezideratele mele.

În consecință, a vorbi de grădină botanică pentru licee de 20-30 m² e ceva absurd, când Ministerul de Domenii admite școalelor elementare un teren de 5 jughere, iar școalelor similare liceului, școalelor normale, 34 jughere.

Se așteaptă, de la cei cu cădere să influențeze, să se rezerve și pentru școalele liceale un teren de 30-40 jughere, pentru a putea face un muzeu viu, pentru a face aceea ce se cuvine să facem în România Mare, în *Mesopotamia Danubiană* (s.n.), în țara, per eminentiam, agricolă. Eu, din parte-mi, în zilele proxime, voi prezenta personal ministrului de Instrucțiune un memoriu în această direcție.

Ce privește grădina botanică, la noi, local, eu sunt de părerea că, chestia trebuie pusă pendinte, de localul, unde se va stabili internatul, de pe lângă

³⁰ Promulgată prin „Decretul-lege nr. 3.911 pentru Reforma Agrară în Transilvania, Banat și părțile ungurene”, din 12 septembrie 1919; apud. Adrian Onofreiu, *Legislația agrară în Transilvania în perioada interbelică (1918-1940)*, în „Revista Bistriței”, Bistrița, VII, 1993, p. 231.

³¹ 1 jug=aprox. 0,58 ha.

liceu. Internatul, unde e azi, e cu neputință să mai dănuiască. Este așezat în detrimentul instrucției, după cum s-a interpelat și în Comitetul fondurilor susținătoare. Eu personal nu pot ține lecțiunile nici în muzeul natural, nici în sala de prelegeri pentru științele naturale, căci fumul ce iese dinulină³², întocmită pentru internat, pătrunde prin ventilatoarele pereților și umple localurile amintite de CO, CO₂, etc., așa încât, adeseori, nici cinci minute nu poate suporta organismul omenesc această coalațiune de gaze ordinare de combustie.

Deci, internatul se va instala în localurile Administrației fondurilor de azi, în localurile școlii normale casate, ce e singurul loc posibil, până se va ridica edificiul, asemenea edificiului gimnazial. Atunci, întreg terenul de la ruine și din castru trebuie ocupat pentru câmpul de experiență, pentru grădina botanică școlară, la ce invită ordinul nr. 280-1920 de la Cluj, dar nu în chipul cum ordinul vrea să indice, ci după cum referințele locale vor admite

Plantația existentă în castru prezintă sol priincios pentru o cultură de plante, care nici nu e prevăzută în programa alăturată ordinului, de ex. plantele *Cryptogame* și care tot așa sunt îndreptățite în câmpul de experiență ca și cele indicate, iar din cele indicate, multe nici n-au rost să fie cultivate, fiind de tot vulgare.

Noi, local, de altmintrelea, avem grădini botanice naturale, eminente, în Năsăud, în jurul Năsăudului, aproape, așa încât instrucția nu va suferi mult; prezentul nu reclamă o pripire, o muncă inutilă. Trebuie puțină indulgență, căci „per aspera, ad astra”³³.

Ce privește alineatul ultim al ordinului, referitor la inspectarea grădinii botanice de un profesor de universitate, este ilaritate. Pot fi inspectate, de om de pricepere. Din profesorii de Universitate, 99% nu sunt oameni de pricepere, în această privință.

Năsăud, în 15 martie 1920, Prof. I. Bojor”.

(*Ibidem*, f. 54-55).

4. Concluzii

La gimnaziul/liceul din Năsăud științele naturale s-au bucurat de aceeași atenție acordată în perioada la care ne referim, disciplinei în cadrul general de cuprindere în curricula școlară.

Ca mijloc auxiliar de o importanță deosebită, grădina botanică s-a situat între preocupările de frunte ale profesorilor de aici. Prin referate temeinic argumentate, profesorii de științe naturale Artemiu P. Alessi, Pompeiu Grigoriță și Ioan Bojor au căutat să convingă autoritățile competente – în particular, Administrația fondurilor grănicerești – de necesitatea realizării acestui obiectiv.

Chiar dacă s-au situat la nivelul unor cerințe teoretice, demersurile acestora dovedesc preocuparea constantă pentru realizarea grădinii botanice, ca mijloc auxiliar de consolidare a cunoștințelor teoretice și aplicarea lor în practică.

³² Bucătărie.

³³ Prin speranță, la lumină.

Materialele prezentate în anexe arată în același timp gradul de pregătire a profesorilor, cât și implicarea lor în conștientizarea factorilor decidenți de însemnătatea realizării grădinii botanice. Aceasta, ca o dovadă a interesului pentru formarea exhaustivă a „studenților” gimnaziali.

PLANS D'AMÉNAGEMENT D'UN JARDIN BOTANIQUE AU LYCÉE DE NĂSĂUD À LA FIN DU XIXÈME SIÈCLE ET AU DÉBUT DU XXÈME SIÈCLE

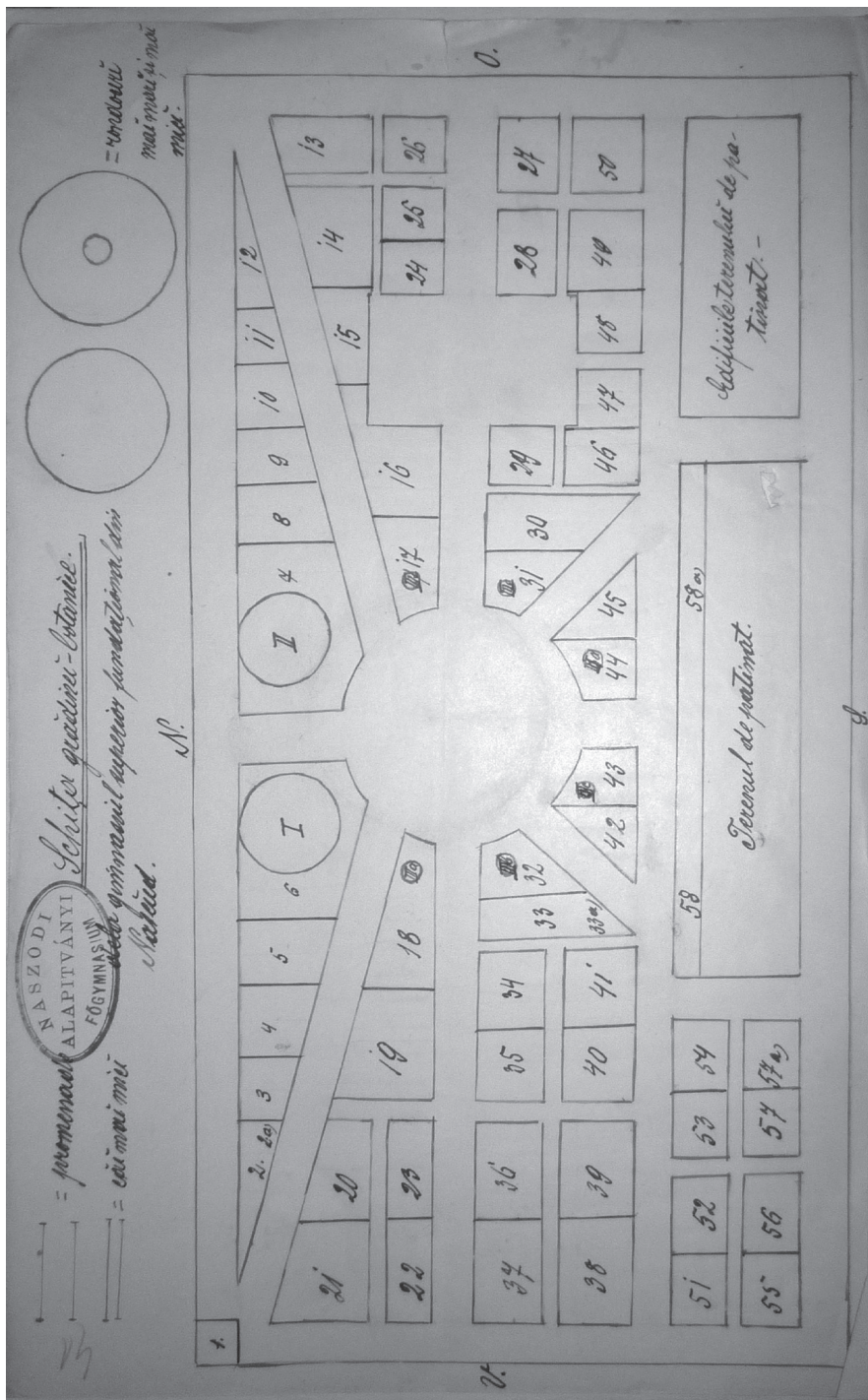
- Résumé -

Les matières scientifiques occupaient une place importante dans l'enseignement secondaire de Năsăud. Parmi ces matières, les sciences naturelles ont bénéficié de la contribution scientifique d'enseignants qualifiés, diplômés des universités comme celles de Gratz, Vienne, Budapest et Cluj.

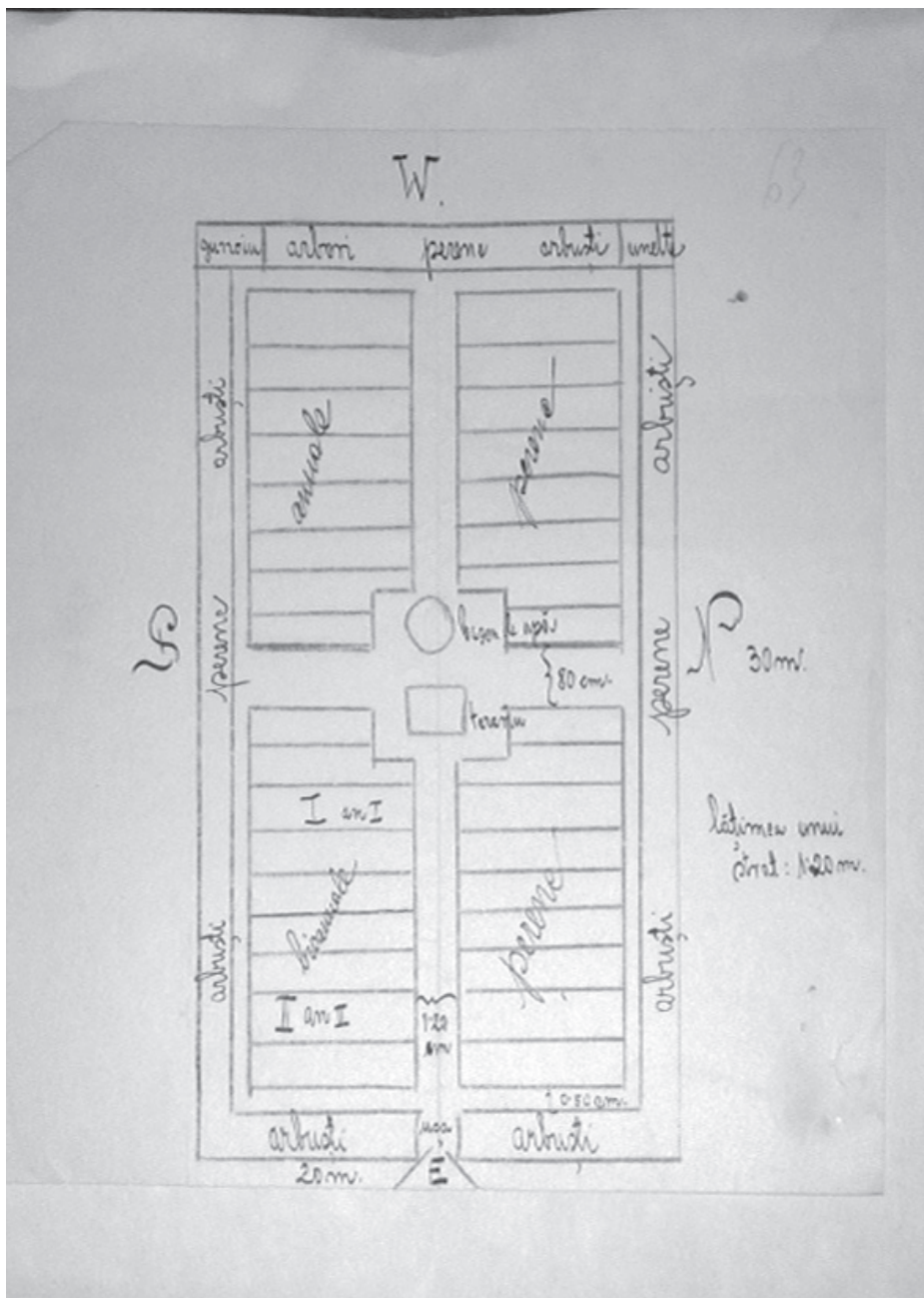
Les professeurs ont organisé de nombreuses activités pratiques qui sont venues en plus de la partie théorique. Par exemple, l'aménagement d'un jardin botanique.

L'étude présente des plans d'aménagement - accompagnés de beaucoup d'annexes - d'un jardin botanique, des plans initiés par trois professeurs de sciences naturelles, Artemiu P. Alexi, Pompei Grigoriță și Ioan Bojor.

Planşa I.

Plansa II.

LOCUITORI DIN NĂSĂUD PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Florin VLAȘIN, Dorin DOLOGA

Primul Război Mondial a fost marcat de uriașe jertfe umane și pagube materiale. El a fost primul război modern în adevăratul sens al cuvântului. Victoria într-un război modern se obține însă foarte greu. Războiul s-a prelungit, răsturnând toate calculele factorilor politici și militari. Toate părțile implicate mizau pe un conflict scurt și de mișcare, întreținând în acest scop mari forțe de cavalerie. Războiul a fost însă de lungă durată și a avut un caracter static. Europa a fost împânzită de ample lucrări de fortificații. Fronturile s-au deplasat foarte puțin. Asalturile au fost sângeroase și zadarnice totodată. Combatanții au fost răpuși de lupte crâncene și de boli. Armata, care era deja o forță considerabilă la începutul războiului, a început să domine politica și pe politicieni.

Acum a luat naștere un nou tip de război, cel industrial. Războiul este acum unul de nimicire, de anihilare. Scopul său este uciderea unui număr cât mai mare de oameni într-un timp cât mai scurt. De pe liniile de asamblare ale fabricilor și uzinelor s-au revărsat un șuvoi de invenții: grenade, obuze de toate calibrele, gaze toxice, mândre realizări tehnice ale inginerilor. Tacticile de luptă nu fuseseră însă adaptate în funcție de progresele tehnicii militare. Împotriva unui inamic protejat de o mare nesfârșită de sârmă ghimpată și înarmat cu mitraliere și artilerie de mare calibru, infanteria era trimisă la atac desfășurată în linie de trăgători, la fel ca pe vremea lui Napoleon. Consecințele au fost dezastruoase.

Războiul din 1914–1918 trebuie privit ca o experiență care a marcat multiplu toate țările beligerante, a marcat raporturile de putere, a zdruncinat edificiile politice existente în fiecare dintre țările participante, a diminuat încrederea în vechiul sistem de valori amplificând tendința îmbogățirii ușoare, a diminuat încrederea în capacitatea unor instituții și a economisirii. Problema războiului a depășit sfera strict militară. Populația civilă a fost grav afectată. Pe parcursul Primului Război Mondial a devenit de interes lovirea puterii economice a adversarului.

În timpul Primului Război Mondial, locuitorii din Năsăud au fost mobilizați în armata austro-ungară în cadrul regimentelor de infanterie 41 din Cernăuți, 62 din Târgu Mureș, 63 din Bistrița, 64 din Orăștie, 82 din Odorheiu Secuiesc, 85 din Sighetul Marmației, a regimentelor de honvezi 24 din Brașov, 32 din Dej și a Batalionului 23 vânători din Târgu Mureș și trimiși pe fronturile

din Galiția, Serbia și Italia. Peste cincizeci dintre aceștia au încetat din viață, au dispărut, sau au fost răniți în timpul luptelor.

În afara celor mobilizați, populația civilă a fost multiplu afectată din cauza rechizițiilor, împrumuturilor de război la care a fost chemată să subscrie, devalorizării monedei. Bisericele și școlile românești din Năsăud, atât cele greco-catolice, cât și ortodoxe, au avut de suferit. Personalul auxiliar bisericesc și cel didactic a fost mobilizat și trimis pe front. Astfel, la 8 ianuarie 1915 Senatul bisericesc-școlar greco-catolic din Năsăud solicita Ministerului de Război Regal Maghiar demobilizarea și lăsarea la vatră a cantorului Aurel Iacob Anton¹. Ministerul a refuzat însă să dea curs cererii. Cantorul Aurel Iacob Anton a supraviețuit războiului, dar nu și condițiilor dificile de trai de după terminarea acestuia, mai ales că fusese rănit în război și era invalid. Astfel, în anul 1920 acesta a încetat din viață din cauza tuberculozei pulmonare. La 28 noiembrie 1915 același Senat bisericesc-școlar greco-catolic a decis suplینirea învățătorului confesional Mihai Gavriluț, care fusese mobilizat în cadrul armatei austro-ungare, de către teologul Gavril Bichigean, care urma să primească o remunerație lunară de 60 de coroane². La 4 ianuarie 1916 vicarul greco-catolic Alexandru Haliță îi comunica preotului greco-catolic Ioan Nășcuțiu faptul că Ministerul Regal Maghiar de Culte și Instrucție Publică a refuzat să intervină pentru demobilizarea învățătorului Mihai Gavriluț, motivând faptul că învățătorii care erau mobilizați în cadrul serviciului militar auxiliar urmau să fie demobilizați fără nici o intervenție, iar cei care efectuau serviciul militar regulat nu erau demobilizați în pofida oricărei intervenții³. În anul 1917 învățătorul Mihai Gavriluț a dispărut în timpul luptelor de pe front. La 21 septembrie 1916 Senatul bisericesc-școlar greco-catolic a decis ca prelegerile la școala confesională greco-catolică din Năsăud să fie sistate, iar elevii să fie îndrumați să frecventeze celelalte școli elementare din localitate, deoarece cheltuielile legate de suplینirea învățătorului, în sumă de 1.300 de coroane, nu puteau fi suportate de către comunitatea credincioșilor greco-catolici din Năsăud⁴.

Comunitatea credincioșilor ortodocși din Năsăud a avut și ea de suferit în timpul Primului Război Mondial. După cum raporta preotul ortodox Augustin Bena din Năsăud către Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei la 16 noiembrie 1915, aproape toți credincioșii intelectuali ortodocși din Năsăud fuseseră înrolați în armată. Printre aceștia se numărau contabilul Emil Tișca, subjele cercual⁵ Ioan Prunean și profesorul Olimpiu Ghiță. Profesorul Cornel Sânjoan era de asemenea recrutat și urma să fie încorporat la 6 decembrie 1915 în armata austro-ungară⁶.

¹ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.BN.A.N.), fond *Oficiul parohial greco-catolic Năsăud*, dosar 9, f. 23.

² *Ibidem*, dosar 7, f. 25.

³ *Ibidem*, dosar 10, f. 81.

⁴ *Ibidem*, dosar 7, f. 37 și dosar 10, f. 87.

⁵ Adjunctul judeului, adică al conducătorului cercului administrativ.

⁶ S.J.BN.A.N., fond *Oficiul parohial ortodox Năsăud*, dosar 23, f. 172 v.

În anul 1915 biserica greco-catolică din Năsăud avea trei clopote, dintre care unul avea 5 metri circumferința și valoarea 5.000 de coroane, al doilea avea circumferința de 3 metri și valoarea 3.000 de coroane și al treilea avea circumferința de 2 metri și valoarea 2.000 de coroane⁷. În anul 1917 clopotele bisericii greco-catolice din Năsăud au fost rechiziționate de către autoritățile austro-ungare⁸. Abia în anul 1925 au putut fi procurate două clopote noi pentru biserica greco-catolică din Năsăud prin repartiție de bani făcută asupra credincioșilor⁹.

În Primul Război Mondial au intervenit probleme de aprovizionare a combatanților și populației civile cu alimente. La 9 august 1915 Gavril Bichigean aducea la cunoștință faptul că vicarul greco-catolic a intervenit în România pentru aprovizionarea cu porumb a zonei năsăudene și că prețul unei măji¹⁰ metrice cu toate cheltuielile incluse era de 45 de coroane¹¹. În anul 1913 o mierță de porumb valora circa două coroane. În anul 1915 prețul unei mierțe, în care intrau și cheltuielile de transport, era de 11,25 de coroane, ceea ce reprezintă o scumpire de aproape șase ori față de prețul de dinainte de izbucnirea Primului Război Mondial.

Pentru acoperirea cheltuielilor de război, statul austro-ungar a făcut mai multe împrumuturi. La 22 noiembrie 1914 Primăria Năsăud a decis să subscrie la împrumutul de război cu suma de 2.000 de coroane din fondul săracilor, sumă care se afla depusă la Banca „Mercur” din Năsăud¹². La 17 mai 1915 Primăria Năsăud a hotărât să subscrie la al doilea împrumut de război cu suma de 3.000 de coroane din fondul săracilor, sumă care se afla depusă tot la Banca „Mercur” din Năsăud¹³. La 10 noiembrie 1915 Primăria Năsăud a decis să subscrie la al treilea împrumut de război cu suma de 20.000 de coroane. Din această sumă 10.000 de florini provenea din fondul săracilor și 10.000 de florini din fondul pagubelor de vite¹⁴. La 22 aprilie 1916 Primăria Năsăud a hotărât să subscrie la al patrulea împrumut de război cu suma de 2.000 de coroane din fundațiunea Ioan Goldschmidt¹⁵.

La 1/14 iulie 1915 Protopopiatul ortodox Bistrița solicita informații Oficiului parohial ortodox român Năsăud dacă în parohie s-au făcut colecte de bani, produse și veșminte pentru ajutorarea invalizilor, orfanilor și văduvelor de război. La 20 iulie 1915 preotul ortodox Augustin Bena raporta faptul că în localitatea Năsăud organele administrative au organizat în mai multe rânduri astfel de colecte¹⁶. La solicitarea Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei trans-

⁷ Idem, fond *Oficiul parohial greco-catolic Năsăud*, dosar 26, f. 264.

⁸ *Ibidem*, dosar 7, f. 51.

⁹ *Ibidem*, f. 91.

¹⁰ Maja sau cântarul avea o valoare de 63,69 kg, adică 3,98 mierțe – Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, Editura Științifică, București, 1961, p. 261.

¹¹ S.J.BN.A.N., fond *Oficiul parohial greco-catolic Năsăud*, dosar 27, f. 19.

¹² Idem, fond *Primăria orașului Năsăud, Secția financiară*, dosar 44, f. 10.

¹³ *Ibidem*, f. 14.

¹⁴ *Ibidem*, f. 26.

¹⁵ *Ibidem*, f. 36.

¹⁶ Idem, fond *Oficiul parohial ortodox Năsăud*, dosar 5, f. 176.

misă prin intermediul Protopopiatului ortodox Bistrița, ca astfel de colecte să se organizeze și prin intermediul parohiei Năsăud, preotul ortodox Augustin Bena raporta la 16 noiembrie 1915 Protopopiatului ortodox roman Bistrița faptul că la slujbele ținute în capela ortodoxă din Năsăud iau parte numai elevii de confesiune ortodoxă ai Gimnaziului din Năsăud, care „sunt năpădiți cu fel de fel de colecte pentru soldați, la care contribuie – ca școlar sărac – fiecare după puterea lui”. Preotul considera că nu poate să pretindă acestora să contribuie și la colecta organizată de biserica ortodoxă odată ce contribuiseră deja la colecta organizată de către autorități în același scop¹⁷.

Prezentăm în continuare cazul unor locuitori din Năsăud participanți la Primul Război Mondial:

ANDRONE IOAN – s-a născut la 28.08.1874 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Androne Niculae și Androne Eleonora (născută Anton). La 20.02.1899 s-a căsătorit în localitatea Zagra cu Fetti Nastasia, născută în anul 1880, fiica lui Fetti Leon și Fetti Caterina (născută Pop). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Leon – născut la 13.07.1905, Niculae – născut la 22.07.1909 și Traian – născut la 09.06.1914. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 30.10.1918 a dispărut în timpul luptelor de pe front¹⁸.

ANTON GHEORGHE – s-a născut la 07.04.1883 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Anton Iacob și Anton Nastasia (născută Figan). La 25.02.1910 s-a căsătorit în localitatea Salva cu Ceșa Ioana Sânziana, născută la 13.06.1890, fiica lui Ceșa Atanasiu și Ceșa Maria (născută Finegar). La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Batalionului 23 vânători austro-ungar din Târgu-Mureș și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit. În urma răniilor suferite a fost diagnosticat cu „paralizia completă a membrului stâng cu atrofia musculară completă a membrului superior”. Ca urmare, la 05.11.1914 a fost demobilizat ca invalid de război¹⁹.

ANTON IACOB AUREL – s-a născut la 20.06.1887 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Anton Iacob și Anton Firoana (născută Ionașc). La 11.11.1912 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Sandu Firoana, născută la 01.05.1894, fiica lui Sandu Niculae și Sandu Raveca (născută Olar). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Aurel – născut la 04.08.1913, Ilie – născut la 20.07.1915 și Firoana – născută la 08.12.1919. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit. Ca urmare, la 30.10.1918 a fost demobilizat ca invalid de război. La 13.04.1920 a încetat din viață la Năsăud din cauza tuberculozei pulmonare. La 01.10.1921, fiica sa, Anton Firoana, a încetat

¹⁷ *Ibidem*, dosar 23, f. 173.

¹⁸ *Idem*, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 72, ff. 1-16; după alte surse a încetat din viață într-un spital din Italia.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 18, ff. 1-39.

din viață. Din păcate, la 02.07.1923, văduva Anton Firoana a încetat și ea din viață, cei doi copii minori, Aurel și Ilie, rămânând orfani de ambii părinți²⁰.

ANTON IOAN – s-a născut la 20.08.1887 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Anton Nicolae și Anton Dochia (născută Gherman). La 03.03.1913 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Chitiul Onița, născută la 16.09.1894, fiica lui Chitiul Grigore și Chitiul Floarea (născută Ruleanu). Împreună cu aceasta a avut un copil, Dochia, născută la 28.11.1913. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit, fiind internat în spital. La 08.11.1914 a încetat din viață în spitalul din Hropko. Rămasă văduvă, soția sa, Anton Onița, s-a recăsătorit la 17.09.1919 cu Tomuța George²¹.

BĂNUȚIU DOMIDE – era fiul lui Bănuțiu Nechita și Bănuțiu Firoana. La 21.11.1902 s-a căsătorit în localitatea Năsăud. La 15.08.1916 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 16.12.1917 a fost demobilizat. La 15.04.1920 a fost reformat de către comisia medico-militară. În urma condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit de „bronșită cronică cu debilitate generală”, devenind invalid de război.²²

BICHIGEAN ILIE – a fost căsătorit cu Bichigean Floarea. Împreună cu aceasta a avut cinci copii: Maria – născută la 23.03.1904, Ioan – născut la 03.07.1907, Dumitru – născut la 01.11.1914, Vasile – născut 07.02.1918 și Ilie – născut la 30.03.1920. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. După ce a fost demobilizat, a încetat din viață la 25.10.1919 din cauza răniilor suferite pe front²³.

BORZEU VASILE – s-a născut la 04.05.1886. El era fiul lui Borzeu Pavel și Borzeu Maria (născută Moldovan). La 29.04.1913 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Burduhos Maria, născută la 30.11.1881, fiica lui Burduhos Teodor și Burduhos Ana (născută Neamț). El era de profesie brutar. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat în armata austro-ungară și trimis pe front. În cursul luptelor de pe front a dispărut²⁴.

CANTOR GEORGE – s-a născut la 30.04.1897 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Cantor Dumitru și Cantor Maria (născută Pop). La 10.08.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 01.01.1916 a dispărut în timpul luptelor de pe front²⁵.

²⁰ *Ibidem*, dosar 21, ff. 1-27.

²¹ *Ibidem*, dosar 57, ff. 1-30.

²² *Ibidem*, dosar 727, ff. 1-28.

²³ *Idem*, fond Prefectura Județului Năsăud – Documentele prefectului, inv. 680, dosar 177, f. 86.

²⁴ *Idem*, fond Invalizi, orfani și văduve de război, inv. 618, dosar 792, ff. 1-17.

²⁵ *Ibidem*, dosar 928, ff. 1-15.

CANTOR LEON – s-a căsătorit cu Cantor Onița. Împreună cu aceasta a avut doi copii: Elisabeta – născută la 29.04.1910 și Dumitru – născut la 04.11.1914. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În anul 1917 a dispărut în timpul luptelor de pe front²⁶.

CATARIG ȘTEFAN – s-a născut la 01.01.1888 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Catarig Petre și Catarig Floarea (născută Pop). El a aparținut contingentului 1912. La 03.03.1913 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Născuțiu Maria, născută la 17.10.1889, fiica lui Născuțiu Alexandru și Născuțiu Saveta (născută Catarig). Împreună cu aceasta a avut un copil, Petru – născut la 17.04.1914. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej. La 29.11.1917 a încetat din viață în spitalul din Alba-Iulia. Rămasă văduvă, soția sa, Catarig Maria, s-a recăsătorit la 21.10.1923 cu Pop Sever²⁷.

CEUCA TĂNASE – s-a născut în localitatea Salva. El era fiul lui Ceuca Tănase și Ceuca Dochia. La 10.02.1890 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Sângeorzan Floarea. Împreună cu aceasta a avut trei copii: Vasile – născut la 05.01.1904, Saveta – născută la 29.07.1906 și Ana – născută la 30.11.1909. La 05.05.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 01.11.1918 a fost demobilizat, iar la 04.11.1918 a încetat din viață la Năsăud de pneumonie²⁸.

CHITUL TEODOR – s-a născut la 24.02.1882 în localitatea Năsăud. Era fiul lui Chitul Mihăilă și Chitul Firoana (născută Pop). El a aparținut contingentului 1904. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat în cadrul armatei austro-ungare și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit la cap și la piciorul drept, devenind invalid de război²⁹.

FIGAN NICOLAE – s-a născut la 17.02.1895 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Figan Nicolae și Figan Lucreția (născută Născuțiu). A fost căsătorit cu Maftai Maria. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 06.05.1915 a fost înaintat în gradul de fruntaș. La 30.10.1918 a fost demobilizat. La 06.05.1919 a fost din nou mobilizat în armata română în cadrul Regimentului 84 infanterie. La 26.05.1919 a fost înaintat în gradul de caporal. A participat la luptele de la Tisa și s-a îmbolnăvit de „tuberculoză pulmonară cu stare generală rea”, devenind invalid de război. Ca urmare, la 06.08.1920 a fost reformat. La 24.07.1925 a încetat din viață la Năsăud din cauza unei hemiplegii³⁰.

²⁶ Idem, fond *Prefectura Județului Năsăud – Documentele prefectului*, inv. 680, dosar 177, f. 86.

²⁷ Idem, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 1320, ff. 1–21.

²⁸ *Ibidem*, dosar 1328, ff. 1–17.

²⁹ *Ibidem*, dosar 993, ff. 1–10.

³⁰ Paralizie, *ibidem*, dosar 5558, ff. 1–31.

FLOROAIENICOLAE – s-a născut la 17.07.1879 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Floroaie Nicolae și Floroaie Nastasia (născută Sermeșian). La 17.02.1908 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Rus Ana, născută la 20.07.1888, fiica lui Rus Vasile și Rus Domnica (născută Moldovan). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Florica – născută la 24.04.1909 și Valeria – născută la 11.03.1911. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 15.02.1915 a fost înaintat în gradul de sergent. La 01.02.1916 a dispărut în timpul luptelor de pe front³¹.

FURCEA VASILE – s-a născut la 24.06.1885 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Furcea Grigore și Furcea Cătălina. La 08.02.1909 s-a căsătorit cu Pop Rodovica, născută la 01.02.1888, fiica lui Pop Doroftei și Pop Raveca (născută Borzeu). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Ioan – născut la 09.01.1910, Mihăilă – născut la 20.03.1912 și Sever – născut la 04.06.1916. La 04.08.1915 a fost mobilizat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 03.10.1915 a dispărut în timpul luptelor de pe front³².

GAVRILUȚ MIHAI – s-a născut la 01.12.1876 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Gavriluț Petru și Gavriluț Ana (născută Pop). La 01.12.1905 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Tomuța Firoana, născută la 17.03.1886, fiica lui Tomuța George și Tomuța Saveta (născută Figan). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Valeriu – născut la 15.09.1906, Viorica – născută la 29.09.1907 și Mihai – născut la 26.11.1908. El era de profesie învățător. La 15.07.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 30.09.1917 a dispărut în timpul luptelor de pe front³³. Din păcate, soția sa, Gavriluț Firoana, încetase din viață la 24.05.1916, cei trei copii minori rămânând orfani de ambii părinți. Cel care s-a ocupat de creșterea și îngrijirea celor trei orfani a fost Vasile Tomuța³⁴.

GĂZDAC DUMITRU – s-a născut la 07.05.1885 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Găzdac Grigore și Găzdac Firoana (născută Anton). La 16.11.1919 s-a căsătorit în localitatea Salva cu Ștefănuț Saveta, născută la 12.05.1898, fiica lui Ștefănuț Luca și Ștefănuț Todorica (născută Puica). La 03.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit. În urma răniilor suferite a fost diagnosticat cu „calus metacarpian stâng cu impotență totală a ultimelor

³¹ S.J.BN.A.N., fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 1932, ff. 1–17 și dosar 1954, ff. 1–15.

³² *Ibidem*, dosar 1951, ff. 3–8.

³³ După alte surse s-a înecat odată cu scufundarea vaporului ce mergea spre Albania, în anul 1918.

³⁴ S.J.BN.A.N., fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 2203, ff. 1–16 și fond *Oficiul parohial greco-catolic Năsăud*, dosar 9, f. 61.

două degete”, devenind invalid de război. Ca urmare, la 05.07.1917 a fost demobilizat³⁵.

GĂZDAC VASILE – s-a născut la 20.03.1888 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Găzdac Grigore și Găzdac Firoana. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit, fiind diagnosticat cu „impotența funcțională a indexului”. Ca urmare, în anul 1916 a fost demobilizat ca invalid de război. La 07.06.1919 s-a căsătorit în localitatea Năsăud. Împreună cu soția a avut doi copii: Grigore – născut la 20.03.1923 și Maria – născută la 04.10.1927³⁶.

HOROVITZ ARON MOISĂ – s-a născut la 07.05.1887. El era fiul lui Horovitz Marcu și Horovitz Eta (născută Ganz). El era de meserie comerciant. La 20.06.1912 s-a căsătorit cu Vald Maria, fiica lui Vald Avram și Vald Henye (născută Weisz). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Marcu – născut la 04.07.1914 și Ella – născută la 14.09.1915. El s-a stabilit împreună cu familia la Năsăud. La 02.08.1914 a fost încorporat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 24.12.1916 a încetat din viață în Spitalul de rezervă „Cernăuți” din Beclean din cauza unei bronșite³⁷.

IONAȘC DUMITRU – a fost căsătorit cu Ionașc Onița. Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ioan – născut la 08.02.1903 și Emil – născut la 01.11.1912. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat în cadrul Regimentului 41 infanterie austro-ungară din Cernăuți și trimis pe front. La 10.09.1915 a încetat din viață în spitalul din Praga³⁸.

KATZ GERSON – s-a născut la 26.06.1891 în localitatea Romuli. El era fiul lui Katz Leib și Katz Frime. Ulterior s-a stabilit în localitatea Jidovița (Tradam)³⁹. El era de meserie comerciant. La 01.10.1910 a fost recrutat în Mostar pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița, iar în anul 1912 a fost trecut în rezervă. În luna august 1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit de un glonț, fiind diagnosticat cu „cicatrice în părțile laterale ale gâtului, leziunea nervului peronier stâng cu atrofia gambei și dificultate în mers”. El a trăit în concubinaj cu Verzberger Roza din localitatea Jidovița (Tradam), împreună cu care a avut un copil nelegitim, pe Ița, născută la 18.03.1921. Ulterior s-a căsătorit cu Sose Estera, născută în anul 1894 în localitatea Săpânța⁴⁰.

³⁵ Idem, fond: *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 2068, ff. 1–23.

³⁶ *Ibidem*, dosar 2066, ff. 1–8.

³⁷ *Ibidem*, dosar 2310, ff. 3–9.

³⁸ Idem, fond *Prefectura Județului Năsăud – Documentele prefectului*, inv. 680, dosar 177, f. 86.

³⁹ Localitate înglobată astăzi în orașul Năsăud.

⁴⁰ S.J.BN.A.N., fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 2670, ff. 4, 6, 15, 18, 20, 21, 36.

KÖBLÖS MIHALY – s-a născut la 29.09.1885 în localitatea Malin. El era fiul lui Köblös Iosif și Köblös Ana (născută Demeter). Ulterior s-a stabilit în localitatea Năsăud. El era de meserie pantofar. El a aparținut contingentului 1907. La 29.01.1910 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Linder Susana, născută la 19.05.1889, fiica lui Linder Ioan și Linder Ana (născută Forrai). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Ilona – născută la 29.10.1910, Ana – născută la 12.04.1913 și Maria – născută la 04.02.1915. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 82 infanterie austro-ungară din Odorheiu Secuiesc și trimis pe front. La 01.01.1915 a dispărut în timpul luptelor de pe front⁴¹.

KORB ABRAHAM IACOB – s-a născut la 18.10.1880. El era fiul lui Korb Mozes și Korb Heide (născută Kappel). La 18.08.1912 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Fürst Estera, născută la 10.01.1892, fiica lui Fürst Aron și Fürst Lea (născută Mendelsohn). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ides – născută la 17.06.1913 și Regina – născută la 27.02.1920. El era de profesie comerciant. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. După ce s-a întors de pe front, la 06.07.1922 a încetat din viață la Năsăud din cauza tuberculozei⁴².

LÁZÁR STEFÁN – s-a născut la 12.09.1893 în localitatea Apața din Comitatul Brașov. El era fiul lui Lázár Paul și Lázár Marta (născută Barta). În luna august 1914 a fost mobilizat în cadrul Regimentului 24 honvezi din Brașov și trimis pe front. Ulterior a fost înaintat la gradul de sergent. În urma rănii suferite în timpul luptelor de pe front a fost diagnosticat cu „calus vicios diform al extremității inferioare a antebrațului și pumnului stâng cu anchiloză osoasă în ușoară flexiune a pumnului și impotența funcțională aproape completă a ultimelor trei degete”. La 12.09.1921 s-a căsătorit în localitatea Odorheiu Secuiesc cu Maráth Clara, născută la 03.03.1895, fiica lui Maráth Iosif și Maráth Clara (născută Schwartz). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ștefán – născut la 16.05.1922 și Clara – născută la 14.03.1923. În anul 1937 s-a stabilit în localitatea Năsăud, fiind profesor la Gimnaziul Industrial din localitate⁴³.

LUȘCAN IOAN – s-a născut la 10.02.1876. El era fiul lui Lușcan Macedon și Lușcan Maria (născută Uráte). El a aparținut contingentului anului 1897. La 17.02.1902 s-a căsătorit cu Crimu Maria, dar nu a avut copii împreună cu aceasta. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe frontul din Serbia. Din cauza condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit, iar la 15.12.1916 a fost demobilizat. În anul 1917 a fost internat în spitalul din Zalău. El a fost diagnosticat cu „insuficiență mitrală cu hipertrofia inimii în stadiul de compensație”. În anul 1920 a divorțat de soția sa. La 20.03.1923 s-a recăsătorit cu Țăran Catrina din

⁴¹ *Ibidem*, dosar 2666, ff. 4-9.

⁴² *Ibidem*, dosar 946, ff. 1-14.

⁴³ *Ibidem*, dosar 2812, ff. 25, 32, 48, 51, 52, 57-59, 61.

localitatea Rebrîșoara, născută la 01.03.1890, fiica lui Țăran Gavrilă și Țăran Paraschiva (născută Toderic). La 10.02.1929 a încetat din viață din cauza afecțiunii cardiace de care suferea. În anul 1939 văduva Lușcan Catrina suferea de doi ani de „miocardită cronică cu dispnee de efort și crize hepatice”⁴⁴.

LUȘCAN MIHAIL - s-a născut la 21.09.1887. El era fiul lui Lușcan Macedon și Lușcan Maria (născută Urâte). La 04.08.1914 a fost mobilizat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. Ulterior a fost înaintat la gradul de sergent. La 05.04.1917 a dispărut în timpul luptelor de pe front⁴⁵.

LUȘCAN NICOLAE - s-a născut la 03.11.1877 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Lușcan Macedon și Lușcan Maria (născută Urâte). El era de meserie pantofar. El a aparținut contingentului 1900. La 03.12.1902 s-a căsătorit în localitatea Nimigea de Jos cu Szilágyi Elisabetta, născută la 09.06.1887, fiica lui Szilágyi Iosif și Szilágyi Ana (născută Székely). Împreună cu aceasta au avut patru copii: Nicolae - născut la 24.11.1903, Ioan - născut la 27.09.1906, Saveta - născută la 10.11.1908 și Alexandru - născut la 29.11.1910. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 10.05.1916 a dispărut în timpul luptelor de pe frontul din Serbia⁴⁶.

MENDELSON SAMUEL - s-a născut la 05.08.1892. El era fiul lui Mendelsohn Lazar și Mendelsohn Sara. El era de meserie comerciant. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1914 a fost rănit în timpul luptelor de pe frontul rusesc, fiind diagnosticat cu „anchiloza parțială a cotului stâng, cicatrice vicioasă a aceluiași cot, impotența funcțională și atrofia mâinii stângi”. Ca urmare, a fost demobilizat. La 18.02.1920 s-a căsătorit cu Mendelsohn Rozalia din Salva, născută la 01.06.1899, fiica lui Mendelsohn Gedale și Mendelsohn Regina. Împreună cu aceasta a avut un copil, pe Gidale, născut la 16.09.1928⁴⁷.

MOLDOVAN DUMITRU - s-a născut la 21.11.1894 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Moldovan Petru și Moldovan Saveta (născută Butaciu). La 15.05.1915 a fost încorporat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 15.08.1915 a dispărut în timpul luptelor de pe front⁴⁸.

MOLDOVAN IOAN - s-a născut la 10.09.1886 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Moldovan Vasile și Moldovan Firoana (născută Anton). La

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 2753, ff. 2, 4, 7-9 și dosar 2766, ff. 1, 3, 8-12, 16, 19, 20, 22, 23.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 2791, ff. 3-6.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 2797, ff. 6-13.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 3027, ff. 3, 4, 8, 10, 14, 15, 20.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 3362, ff. 4-7.

05.03.1913 s-a căsătorit cu Vasilichi Firoana, născută la 02.10.1894, fiica lui Vasilichi Petru și Vasilichi Agapia (născută Ungur). Împreună cu aceasta a avut un copil, pe Vasile – născut la 01.01.1914. La 01.08.1914 a fost încorporat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 12.10.1914 a dispărut în timpul luptelor de pe front⁴⁹.

MOLDOVAN PETRU – s-a născut la 14.06.1883 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Moldovan Vasile. El a aparținut contingentului 1907. La 28.02.1910 s-a căsătorit cu Șchiopul Maria, născută la 16.09.1892 în localitatea Năsăud, fiica lui Șchiopul Dumitru. Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ana – născută la 04.12.1910 și Maria – născută la 12.09.1912. Pe parcursul Primului Război Mondial a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej⁵⁰ și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a dispărut⁵¹.

MORARIU GEORGE – s-a născut la 18.05.1890 sub numele de Prahase George. El era fiul lui Prahase Leon și Prahase Floarea (născută Sângeorzan). El a aparținut contingentului 1914. La 15.04.1915 a fost mobilizat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În urma luptelor de pe front a fost rănit fiind diagnosticat cu „lipsa mobilității cotului drept cu mișcări conservate între 80° și 135°”. La 20.10.1918 a fost demobilizat. La 16.02.1920 s-a căsătorit cu Ionașc Maria, născută la 19.11.1902, fiica lui Ionașc Ilie și Ionașc Rodovica (născută Ursu). Împreună cu aceasta a avut un copil, Domnica – născută la 03.01.1921⁵².

MUREȘAN NICOLAE – s-a născut la 16.12.1881 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Mureșan Ioan și Mureșan Maria (născută Leșan). La 10.02.1909 s-a căsătorit cu Năsăudean Maria, născută la 10.11.1886, fiica lui Năsăudean Vasile și Năsăudean Firoana (născută Putilean) dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 04.11.1914 a fost încorporat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 25.12.1914 a dispărut în timpul luptelor de pe front⁵³.

NERGEȘIU IOAN – s-a născut la 01.05.1895 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Nergeșiu George și Nergeșiu Matriona. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 15.02.1915 a dispărut în timpul luptelor de pe front⁵⁴.

NISTOR DUMITRU – a fost căsătorit cu Pop Floarea și a avut domiciliul în Năsăud. El a aparținut contingentului 1899. După declanșarea războiului a

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 3233, ff. 2, 4-7.

⁵⁰ După alte surse în Regimentul 29 honvezi din Budapesta.

⁵¹ S.J.BN.A.N., fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 3340, ff. 6, 9-11; după alte surse a încetat din viață pe frontul din Italia în anul 1918.

⁵² *Ibidem*, dosar 3072, ff. 3, 4, 7, 8, 10, 13, 14.

⁵³ *Ibidem*, dosar 3446, ff. 4-6.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 3657, ff. 1-15.

fost mobilizat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. El a fost înaintat la gradul de sergent. În timpul luptelor de pe front și-a pierdut viața⁵⁵.

NISTOR GEORGE – s-a născut la 16.01.1882 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Nistor Ioan și Nistor Paraschiva (născută Onigoae). A fost frate cu Nistor Ioan (vezi mai jos). El a aparținut contingentului 1906. La 12.02.1912 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Nistor Sânziana, născută la 10.07.1895, fiica lui Nistor George și Nistor Saveta (născută Pop). Împreună cu aceasta a avut un copil, Leon – născut la 16.07.1913. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 01.08.1917 a încetat din viață în luptele de la Portul Pola, de la Marea Adriatică⁵⁶.

NISTOR IOAN – s-a născut la 14.10.1894 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Nistor Ioan și Nistor Paraschiva (născută Onigoae). A fost frate cu Nistor George (vezi mai sus). La 19.02.1921 s-a căsătorit cu Ilovan Saveta, născută la 26.02.1900, fiica lui Ilovan Nechita și Ilovan Luciana (născută Pop). La 15.11.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 30.10.1918 a fost demobilizat, iar la 25.04.1919 a fost din nou mobilizat în armata română în cadrul Regimentului 16 vânători. În urma condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit, fiind diagnosticat cu „opacitatea și reducerea sinusului coxo-diafragmatic stâng, baccilosă pulmonară, anemie și debilitate”. Ca urmare, la 08.04.1920 a fost reformat ca invalid de război⁵⁷.

NISTOR TOADER – s-a născut la 01.08.1896 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Nistor Dumitru și Nistor Rodovica (născută Rulean). La 15.07.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 12.03.1916 a fost înaintat la gradul de fruntaș. În luptele de pe front a fost rănit, fiind diagnosticat cu „cicatrice aderentă a șoldului drept cu mică jenă în mers”. Ca urmare, la 20.07.1918 a fost demobilizat ca invalid de război. La 23.11.1919 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Sas Floarea. Împreună cu aceasta a avut trei copii: Victoria – născută la 02.09.1920, Dumitru – născut la 04.08.1925 și Sidon – născut la 09.03.1927⁵⁸.

PÁLL IGNAT – s-a născut la 06.08.1881 în localitatea Csekefalva (Ciucani). El era fiul lui Páll Ștefan și Páll Borbola. El era de meserie funcționar financiar. Ulterior s-a stabilit în localitatea Năsăud. El a aparținut contingentului 1909. La 14.10.1912 s-a căsătorit cu Mureșan Aurelia, născută la 20.05.1887 în orașul Dej, fiica lui Mureșan Mihail și Mureșan Roza. Împreună cu aceasta a avut un copil, Iuliu – născut la 06.04.1914. La 20.08.1914 a fost mobilizat în cadrul Regimentului 24 honvezi din Brașov și trimis pe front. La 05.10.1914

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 3667, ff. 1-3.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 3646, ff. 1-18.

⁵⁷ *Ibidem*, dosar 3650, ff. 1-19.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 3651, ff. 1-16.

a fost ridicat la gradul de elev plutonier. La 03.05.1915 a dispărut în cursul luptelor de pe front. Rămasă văduvă, soția sa, Páll Aurelia, nu s-a recăsătorit⁵⁹.

PÂRCĂLAB IOAN – s-a născut la 08.02.1883 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Pârcălab Ștefan și Pârcălab Dochia (născută Moldovan). El era de meserie pantofar. La 17.10.1909 s-a căsătorit cu Jaducsek Margareta, născută la 24.05.1884, fiica lui Jaducsek Maria. Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ioan – născut la 13.08.1910 și Margareta – născută la 15.01.1915. La 10.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 05.05.1916 a fost înaintat la gradul de plutonier. În bătăliile de pe frontul din Italia „a fost vulnerat⁶⁰ prin pânțele și morbul a trecut în rărunchi⁶¹”. La 06.06.1917 a încetat din viață din cauza răni și a fost înmormântat în cimitirul din localitatea Presecca de lângă orașul Triest din Italia⁶².

POP IOAN – s-a născut la 09.05.1892. El era fiul lui Pop Doroftei și Pop Raveca (născută Borzeu). El a aparținut contingentului 1909. La 25.02.1914 s-a căsătorit cu Linul Lucreția, născută la 06.10.1891, fiica lui Linul Tănase și Linul Saveta (născută Băieș). Împreună cu aceasta a avut un copil, Nicolae – născut la 12.12.1914. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, fără ca să-și poată vedea copilul care urma să se nască peste câteva luni. La 05.03.1917 a încetat din viață în timpul luptelor de la Cârlibaba din Bucovina. Rămasă văduvă, soția sa, Pop Lucreția, s-a recăsătorit la 14.02.1919 cu Sfintean Nicolae, născut la 21.02.1879, fiul lui Sfintean George și Sfintean Firoana (născută Nășcuțiu)⁶³.

POP TĂNASE – s-a născut la 08.12.1894 în localitatea Zagra. El era fiul lui Pop Nechita și Pop Cătălina (născută Candrea). El era de meserie tăbăcar. Ulterior s-a stabilit în localitatea Năsăud. După izbucnirea Primului Război Mondial a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 01.09.1914 a fost înaintat la gradul de caporal. În timpul luptelor de pe frontul din Italia a fost rănit, fiind diagnosticat cu „paralizia nervului radial drept și cicatrice pe fața internă și externă a brațului drept”. După ce a fost demobilizat, la 02.02.1919 s-a căsătorit cu Gavriluț Florica, născută la 01.08.1895, fiica lui Gavriluț Ioan și Gavriluț Saveta (născută Bachis). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Zoe Maria – născută la 10.02.1920 și Traian – născut la 13.03.1923. După ce soția sa, Pop Florica, a încetat din viață, la 22.04.1944, Pop Tănase s-a recăsătorit cu Iustina Seprödi, născută la 21.04.1898 în localitatea Kibéd, fiica lui Seprödi Ioan și Seprödi Clara (născută Biró)⁶⁴.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 4355, ff. 3, 5, 10, 22, 39–42, 50.

⁶⁰ Împușcat.

⁶¹ Rinichi.

⁶² S.J.BN.A.N., fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 4278, ff. 13–17, 25.

⁶³ *Ibidem*, dosar 4236, ff. 4–8, 12.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar 4259, ff. 1–7, 29, 33, 43, 49–54, 57.

POP TEODOR – s-a născut la 20.06.1888. El era fiul lui Pop Ioan și Pop Saveta (născută Olar). El a aparținut contingentului 1910. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit la mâna dreaptă de un glonț. Ca urmare, degetele mijlociu al mâinii drepte i-a fost amputat, iar degetele inelar și mic au rămas anchilozate. La 03.12.1915 a fost demobilizat. La 19.02.1916 s-a căsătorit cu Istrate Maria, născută la 29.09.1897, fiica lui Istrate Dumitru și Istrate Firoana (născută Chitul). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Ioan – născut la 12.05.1920, Elisabeta – născută la 23.10.1921 și Maria – născută la 10.01.1924⁶⁵.

PRĂDAN PETRU – a fost căsătorit cu Prădan Elisabeta. Împreună cu aceasta a avut un copil, Vasile. Este mobilizat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a fost înaintat la gradul de caporal. În luna mai 1917 a dispărut în timpul luptelor⁶⁶.

RULEANU NICOLAE – a fost căsătorit cu Ruleanu Victoria. Împreună cu aceasta a avut patru copii: Valeria – născută la 11.07.1907, Octavian – născut la 08.09.1910, Aurelia – născută la 30.12.1914 și Nicolae – născut la 03.01.1916. A fost mobilizat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Este înaintat la gradul de caporal. La 19.07.1918 a încetat din viață în satul Kopčany, din apropierea orașul Nitra din vestul Slovaciei⁶⁷.

RUS GEORGE – s-a născut la 09.12.1875 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Rus Dumitru și Rus Maria (născută Cantor). El a aparținut contingentului 1898. La 15.02.1900 s-a căsătorit cu Ciot Raveca, născută la 20.10.1878 în localitatea Năsăud, fiica lui Ciot Pahone și Ciot Ana (născută Pop). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Dumitru – născut la 04.09.1907, Ana – născută la 20.12.1911 și Ioan – născut la 20.05.1914. La 15.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 20.07.1915 a dispărut pe frontul din Rusia. Rămasă văduvă, soția sa, Rus Raveca, nu s-a recăsătorit⁶⁸.

RUS VASILE – s-a născut la 06.02.1882 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Rus Firoana. El a aparținut contingentului 1902. La 11.02.1906 s-a căsătorit cu Bachîș Firoana, născută la 04.08.1874, fiica lui Bachîș Alexa și Bachîș Floarea (născută Sârb), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 62 infanterie austro-ungară din Târgu Mureș și trimis pe front. La 15.07.1917 a dispărut în timpul luptelor de pe front⁶⁹.

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 4263, ff. 11, 19, 23, 26, 39–42, 51.

⁶⁶ *Idem*, fond Prefectura Județului Năsăud – Documentele prefectului, inv. 680, dosar 177, f. 86.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 86.

⁶⁸ *Idem*, fond Invalizi, orfani și văduve de război, inv. 618, dosar 4751, ff. 4, 9, 16 și dosar 4701, ff. 4, 5, 10, 12.

⁶⁹ *Ibidem*, dosar 4657, ff. 4–6, 9, 13.

SANDU ALEXANDRU – era fiul lui Sandu Ioan și Sandu Firoana. El a fost căsătorit și a avut un copil, Viorica – născută la 10.09.1923. El a avut domiciliul în localitatea Năsăud. În anul 1916 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Batalionului 23 vânători austro-ungar din Târgu-Mureș. Din cauza condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit, fiind diagnosticat cu „pleurită cronică dreaptă”. Ca urmare a fost demobilizat ca invalid de război⁷⁰.

SANDU GHEORGHE – s-a născut la 20.03.1891 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Sandu Ioan și Sandu Nastasia (născută Echim). La 31.01.1919 s-a căsătorit în localitatea Salva cu Melente Nastasia, născută la 02.09.1892, fiica lui Melente Andrei și Melente Ana (născută Hopan). La 10.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. A fost rănit, fiind diagnosticat cu „leziunea cotului stâng prin împușcare cu paralizia necompletă a mâinii și degetelor”. Ca urmare, la 21.11.1915 a fost demobilizat ca invalid de război⁷¹.

SCHMUC SAMOILĂ – era fiul lui Schmuc Clain Leib și Schmuc Roza. A fost căsătorit și a avut împreună cu soția doi copii. El a avut domiciliul în localitatea Năsăud. La 10.02.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 64 infanterie austro-ungară din Orăștie și trimis pe front. În luna august 1916 a fost „vulnerat⁷² în Polonia⁷³”. În urma rănii suferite a fost diagnosticat cu „cicatrice liniară lungă de 10 cm. a parietalului stâng cu lipsă de substanță osoasă”. Ca urmare, la 15.06.1917 a fost demobilizat ca invalid de război⁷⁴.

SFINTEAN NICULAE – s-a născut la 21.02.1879 în localitatea Năsăud. El era fiul lui Sfintean George și Sfintean Firoana (născută Meruțiu). La 19.05.1902 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Bodea Firoana, născută la 12.01.1884, fiica lui Bodea Ciril și Bodea Irina (născută Rebreaan). Împreună cu aceasta a avut un copil, Floarea – născută la 29.10.1908. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 15.09.1918 a fost demobilizat. Soția sa, Sfintean Firoana, a încetat din viață la 18.12.1918 în localitatea Năsăud. Rămas văduv, Sfintean Nicolae s-a recăsătorit la 14.02.1919 în localitatea Năsăud cu Linul Lucreția, născută la 06.10.1891, fiica lui Linul Tănase și Linul Saveta (născută Băieș). Împreună cu aceasta a avut un copil, Onița – născută la 23.01.1920. La 01.03.1920 Sfintean Nicolae a încetat din viață la Năsăud, la cauza decesului fiind mențiunea „boală de inimă”. Rămasă văduvă, Sfintean Lucreția s-a recăsătorit la 16.02.1923 cu Muthi Nicolae⁷⁵.

⁷⁰ *Ibidem*, dosar 4910, ff. 1-8.

⁷¹ *Ibidem*, dosar 4929, ff. 1-14.

⁷² Împușcat.

⁷³ Pe frontul din Polonia,

⁷⁴ S.J.BN.A.N., fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, dosar 5529, ff. 1-4.

⁷⁵ *Ibidem*, dosar 4941, ff. 1-19.

SOLOMON NEHEMNE IGNAT – s-a născut la 03.09.1881. El era fiul lui Solomon Hersch și Solomon Roza (născută Maier). La 26.07.1907 s-a căsătorit în localitatea Năsăud cu Löwinger Maria, născută la 11.04.1879, fiica lui Löwinger Abraham și Löwinger Malca (născută Zaller). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Roza – născută la 08.06.1908, Hersch – născut la 06.01.1910, Gizela – născută la 23.08.1911 și Milli – născută la 04.07.1913. El era de profesie brutar. La 04.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Ulterior a fost înaintat în gradul de fruntaș. La 26.11.1914 a dispărut în timpul luptelor de pe frontul din Rusia⁷⁶.

SZÉKELY MIHĂILĂ – a fost căsătorit cu Székely Sara. Împreună cu aceasta a avut șase copii: Ileana – născută la 14.11.1904, Maria – născută la 15.05.1906, Mihăilă – născut la 18.02.1908, Susana – născută la 25.12.1910, Ștefan – născut la 07.01.1912 și Ioan – născut la 25.05.1918⁷⁷. A fost mobilizat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 11.12.1914 a încetat din viață în timpul luptelor de la Belgrad, de pe frontul din Serbia⁷⁸.

TESLER ISAC – s-a născut în localitatea Năsăud. El era fiul lui Tesler Lazăr și Tesler Sara. El a fost căsătorit și a avut împreună cu soția trei copii. La 24.08.1914 a fost încorporat în cadrul Regimentului 85 infanterie austro-ungară din Sighetul Marmăției. La 05.12.1915 a fost mobilizat și trimis pe frontul din Galiția. În cursul luptelor de pe front a fost rănit, astfel că la 10.02.1918 se afla internat în spital. În urma răniilor suferite a fost diagnosticat cu „cicatrice vicioasă a gambei drepte cu tulburări trofice și ușoară atrofie musculară”. Ca urmare, la 10.11.1918 a fost demobilizat ca invalid de război⁷⁹.

VASILICHI GHEORGHE – s-a născut în localitatea Năsăud. El era fiul lui Vasilichi Vasile și Vasilichi Rodovica. A fost căsătorit și a avut împreună cu soția doi copii: Vasile – născut la 26.08.1911 și Maria – născută la 14.03.1914. La 02.09.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. A fost rănit, fiind diagnosticat cu „calus gamba stângă cu scurtare de 4 cm”. Ca urmare, în anul 1918 a fost demobilizat ca invalid de război⁸⁰.

Indiferent pe ce front au luptat și în cadrul cărei unități militare, locuitorii din Năsăud care au participat la primul război mondial merită întreaga noastră considerație. Putem păstra vie amintirea lor prin monumentele ridicate în memoria acestora și prin scrierile care evocă faptele lor.

⁷⁶ *Ibidem*, dosar 4800, ff. 1-16.

⁷⁷ Deși acesta s-a născut după încetarea din viață a lui Székely Mihăilă a fost totuși trecut pe numele lui.

⁷⁸ S.J.BN.A.N., fond Prefectura Județului Năsăud – Documentele prefectului, inv. 680, dosar 177, f. 86.

⁷⁹ Idem, fond Invalizi, orfani și văduve de război, inv. 618, dosar 5562, ff. 1-5.

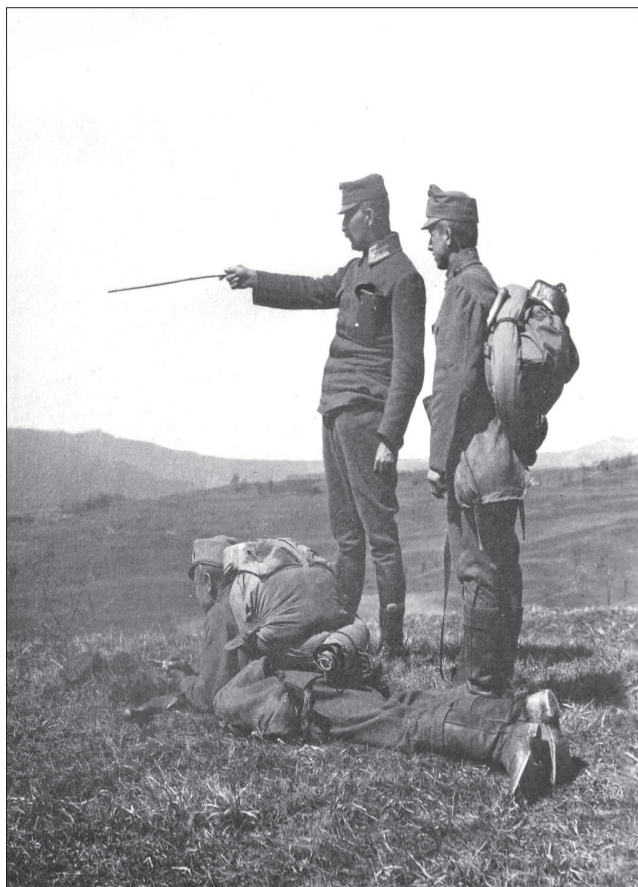
⁸⁰ *Ibidem*, dosar 5777, ff. 1-14.

**LES HABITANTS DE NĂSĂUD, PARTICIPANTS
À LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE**

- Résumé -

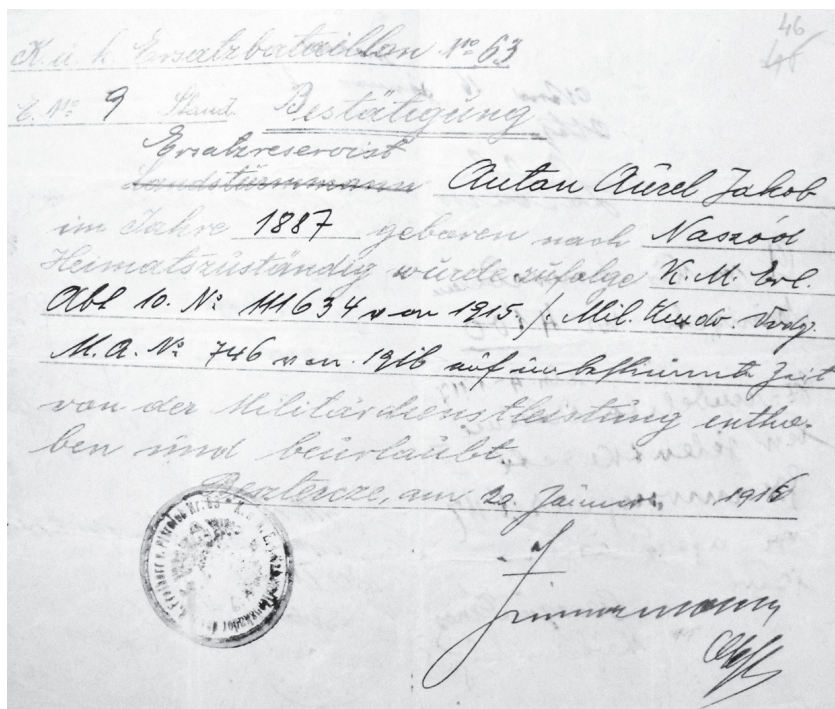
Des dizaines d'habitants de Năsăud, enrôlés dans l'armée austro-hongroise pendant la Première Guerre Mondiale, ont été tués, blessés ou ils ont disparu. En 1917, les cloches de l'Église gréco-catholique de Năsăud ont été réquisitionnées. La Mairie de Năsăud a contribué de manière financière aux quatre premiers emprunts de guerre avec 27.000 de couronnes.

Ostași români din Primul Război Mondial ((SJBAN, fond personal *Ileana Antonu*, registrul 1).

Adeverința militară a cantorului Anton Aurel Iacob (SJBAN, fond Oficiul parohial greco-catolic Năsăud, d. 9, f. 46).

Crucea ridicată la marginea Năsăudului ca mulțumită ca s-a reîntors cu bine din Primul Război Mondial, 1914. Pe placa de marmură stă scris: „Credința ne va mântui” și „În memoria fostei lui soții Domnica. Col. Antonu” (SJBAN, fond personal Ileana Antonu, registrul 1).

EVOLUȚIA ACTIVITĂȚILOR FINANCIARE ALE BĂNCII „AURORA” DIN NĂSĂUD ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1919-1940)¹

Vasile DOBRESCU

Până la sfârșitul Primului Război Mondial, „Aurora” s-a remarcat ca o însemnată instituție de credit, de tip cooperatist, în sistemul bancar românesc din Transilvania, cu o îndelungată existență și o rodnică experiență financiar-economică. Practic întemeierea sa în anul 1873 aproape s-a suprapus cu începuturile asociaționismului economic național, marcat de înființarea primei cooperative de credit românești, în anul 1867 la Rășinari, de către învățătorul Visarion Roman și, apoi, a primei bănci naționale „Albina”, în anul 1872 la Sibiu.

Profesorii de la Gimnaziul grăniceresc, în frunte cu avocatul Ioachim Mureșan, la rândul lor, au constituit în anul 1868 o „Reuniune de credit, anticipație și păstrare”, care a avut însă o existență efemeră². Inspirându-se și din experiența celor care au întemeiat banca „Albina”, dar și sub influența unui curent favorabil al asociaționismului propagat în mediile societății românești transilvănene, elitele năsăudene și-au reunit eforturile pentru strângerea surselor financiare necesare înființării unei instituții de credit, au reușit să redacteze statutele și să adune sumele primare pentru capitalul fundamental al Societății de împrumut și păstrare „Aurora”, constituită provizoriu în 2 noiembrie 1873. Statutele i-au fost aprobate, conform legislației în vigoare, mai întâi de către Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului din Budapesta în 27 decembrie 1873. Firma a fost înregistrată la Tribunalul regesc din Năsăud în 22 iulie 1874, când deja operațiunile financiare ale „Aurorei” se aflau în plină deru-

¹ Ideea de a întreprinde această investigație asupra unei părți din bogata istorie a instituției de credit „Aurora” ne-a fost sugerată de schița monografică a profesorului universitar Nicolae Drăganu, dedicată celor 50 de ani de activitate a „Societății de împrumut și păstrare” din Năsăud. Incursiunea noastră se limitează doar la reliefaarea operațiunilor financiare ale băncii „Aurora” din perioada interbelică, întrucât fondul acesteia, păstrat la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, se află în faza de prelucrare. Am utilizat în documentare doar „Dărilor de seamă anuale” ale Consiliului de Administrație a băncii „Aurora” din anii 1919-1940, pe baza cărora am reușit să surprindem momentele esențiale ce au marcat evoluția activităților financiare ale acestei prestigioase instituții de credit românesc. Rămâne însă în seama altor cercetători să extindă și să completeze această modestă incursiune istorico-bancară și să o cuprindă într-o masivă și întregitoare monografie.

² Adrian Onofreiu, „Istoricul cooperăției de credit din județul Bistrița Năsăud”, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2004, p. 43.

lare³. Influențate de acest succes, elitele din unele localități foste grănicerești s-au asociat pentru înființarea unor noi reuniuni de credit cooperatiste. Astfel, au luat ființă societăți sau reuniuni la Feldru, în 1878, apoi la Ilva Mare, în 1883 sau la Prundul Bârgăului și Monor, în anul 1895. De asemenea, au fost întemeiate instituții bancare pe acțiuni, mai întâi „Fortuna”, la Rodna, în 1884; a urmat „Bistrițeană”, în 1887 la Bistrița, și procesul a continuat cu băncile „Mercur”, în 1899 la Năsăud și „Coroana”, în 1903 la Bistrița⁴.

Dintre toate instituțiile de credit cooperatiste înființate în zonele Năsăudului și Bistriței, „Aurora” din Năsăud a cunoscut o dezvoltare constantă și chiar impresionantă, capacitatea sa financiară a fost comparată cu aceea a unei bănci mijlocii din sistemul de credit românesc din Transilvania de până în 1914. Nu întâmplător economiștii din epocă o considerau și o tratau, datorită amplitudinii afacerilor sale, ca pe o societate bancară modernă. De altfel, conducerea „Aurorei” s-a alăturat încă din 1905 la acțiunile celorlalte bănci românești care plănuiau înființarea unui for coordonator al acestora, proiect concretizat prin întemeierea Uniunii băncilor române „Solidaritatea”, în anul 1907. Însă statutul său de cooperativă nu i-a permis să devină efectiv membră a Solidarității decât mult mai târziu, în 1923. Intențiile conducătorilor „Aurorei” de a deveni societate bancară pe acțiuni s-au manifestat succesiv în anii 1885–1894 și 1912, și au avut aprobarea adunărilor generale din anii respectivi, însă aceste demersuri nu au fost aprobate de tribunalul din Bistrița⁵. Societatea a rămas astfel cu statutul de cooperativă de credit până în anul 1919.

Evoluția financiar-economică a „Societății de împrumut și păstrare „Aurora” până la primul război mondial a fost continuu ascendentă, an de an, a înregistrat creșteri ale volumului acțiunilor sale, deși efectele unor crize financiare manifestate la începutul secolului XX, mai ales în anii 1910–1913, au redus într-o oarecare măsură trendul operațiunilor sale financiare. Beneficiind însă de un flux în creștere a depozitelor de depuneri, conducerea „Aurorei” a reușit să satisfacă în bună parte cererile de creditare ale clientelei sale, constituită, în covârșitoare majoritate, din proprietarii țărani.

Pe de altă parte, a căutat să se limiteze la propriile mijloace de finanțare, cu excepția anilor 1909 și 1913, când, constrânsă de situațiile economico-financiare dificile ale unei părți dintre debitorii săi, a solicitat credite externe: în 1909 – 100.000 coroane de la bănci private și în 1913 – un credit de 35.000 coroane de la filiala Băncii Austro-Ungariei din Bistrița, achitate foarte rapid⁶.

Prudența dovedită în afacerile financiare era motivată de un anume conservatorism al membrilor fondatori, dar mai ales de lipsa unor specialiști din conducerea și administrația „Aurorei”. Membrii Consiliului de administrație (Direcțiune), ca și în Comitetul de cenzori, au fost, în majoritate, profesori la Gimnaziul din Năsăud, la care s-au adăugat foști ofițeri ai regimentului

³ Nicolae Drăganu, „Monografia societății de împrumut și păstrare „Aurora” (1873–1923)”, Cluj, 1924, p. 7.

⁴ Adrian Onofreiu, *op. cit.*, pp. 46–49.

⁵ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, pp. 13, 19, 23.

⁶ *Ibidem*, p. 24.

de graniță, preoți sau 1–2 avocați. Spre exemplu, profesorul Octav Barițiu a fost vice-director între anii 1876–1893 și director în anii 1893–1894. Apoi, profesorul și directorul gimnaziului, Paul Tanco, a ocupat funcția de director între anii 1894–1916, funcție preluată apoi de profesorul Constantin Moisil, până în 1920. Funcționarii băncii au fost fie profesori, fie foști funcționari ai Districtului Năsăud, autodidacți în probleme financiare și numai cu studii gimnaziale.

Primul absolvent de academie comercială și cu practică în afaceri bancare a fost Leon Bancu, angajat la „Aurora” doar din februarie 1914. Așa se explică și de ce „Aurora” și-a limitat operațiunile financiare la credite ipotecare cu obligațiuni (ce se apropiau ca formă mai mult de credite cambiale cu acoperire ipotecară) și la creditele personale cu giranți (cavenți) sau creditele țărănești pe termen scurt și de valori mai modeste. Prin anii 1890–1893 s-a încercat de către directorul Alexie Larionesi să se introducă creditele pe cambii, fără a obține acordul direcțiunii.

Reticențele celorlalți membri ai direcțiunii au dus la sistarea acestui gen de creditare, deoarece se fereau de operațiuni financiare apreciate ca nesigure, ca și de acordarea unor împrumuturi prea mari. În 1901 s-a mai înaintat o propunere privind activarea creditului cambial, concomitent cu angajarea unui contabil specialist în probleme financiar contabile, chestiune care a rămas însă fără urmări, deoarece o parte dintre membrii conducerii „Aurorei” nu erau dispuși să acorde o remunerație corespunzătoare și desigur, atractivă, pentru un candidat la o asemenea funcție.

Astfel, „Aurora” și-a derulat afacerile, până la transformarea sa în instituție bancară, ca societate pe acțiuni, numai prin cele două operațiuni financiare amintite, dintre care au prevalat ca volum și număr de creditări împrumuturile ipotecare cu obligații, care au înregistrat în 1914 peste 1,1 milioane de coroane, în comparație cu modestul volum al creditelor personale de numai 54.623 de coroane (acesta a fost nivelul valoric maxim atins de acest portofoliu de la înființarea instituției).

Lichiditățile au fost asigurate în acel an de fondul de depuneri, de 1.124.069 de coroane și, în subsidiar, de capitalul fundațional, de 168.500 coroane, la care s-au adăugat fondurile de rezervă, în valoare totală de 135.000 de coroane⁷.

Războiul mondial a produs grave perturbări economice, cu efecte evidente și la nivelul sistemului financiar-bancar. Urmările devalorizării accentuate a monedei și ale inflației au avut efecte și asupra evoluției afacerilor societății „Aurora”. Mai întâi, ca și în cazul celorlalte instituții financiare, s-au redus cererile de împrumuturi, iar volumul total al creditărilor a înregistrat reduceri substanțiale. Spre deosebire de situația multor bănci românești, debitorii „Aurorei” au reușit, cel puțin în primii doi ani de război, să-și achite în mare măsură creditele angajate. Situația economico-socială specială a locuitorilor Năsăudului, preponderent crescători de animale mari și mici, a constituit inițial un avantaj în condițiile cererilor suplimentare de carne pentru întreținerea

⁷ *Ibidem*, p. 65, 67.

numărului din ce în ce mai mare al militarilor mobilizați pe front și al creșterii, în consecință, a prețurilor la produsele animaliere. Astfel, posedând surse suplimentare financiare, debitorii își achitau datoriile chiar înainte de termen. Pe de altă parte, micii producători țărani rămași nemobilizați, cu atât mai mult familiile afectate de mobilizările masive, aflate sub semnul unor incertitudini economice reale, au preferat să-și economisească sursele financiare obținute din vânzările de produse animaliere, plasându-le la „Aurora”, ca de altfel și la banca „Mercur” din localitate.

În acest fel, spre deosebire de situația întâlnită la majoritatea băncilor românești din Transilvania, care au înregistrat reduceri apreciabile la portofoliul depunerilor până în 1917, „Aurora” a consemnat un spor continuu al volumului acestora, în ciuda scăderii etalonului dobânzilor. În condițiile reducerii drastice a creditărilor, deoarece acestea până în 1918 s-au diminuat cu 48% față de volumul anului 1914, conducerea băncii a căutat să-și plaseze surplusul lichidităților prin achiziționarea unor efective publice de stat sau acțiuni, pe lângă împrumuturile forțate de război. De asemenea, a plasat masiv fonduri la alte bănci din Transilvania, de regulă românești, dar și maghiare. Acestea au crescut aproape exponențial între anii 1915–1918. Dacă în 1915 „Aurora” a plasat din surplusul lichidităților sale provenite din depuneri 194.594 coroane, în anul 1918 volumul acestora s-a ridicat la 1.060.941 de coroane. La acestea se adăugau depunerile păstrate în portofoliul societății, ce depășeau 1,9 milioane de coroane⁸.

Dezechilibrul dintre volumul total al creditărilor și cel al mijloacelor proprii de finanțare provenite din depuneri a continuat și în anul 1919, ca urmare a creșterii masei monetare și a deprecierei monedei austro-ungare aflată în circulație (până la sfârșitul anului 1918 aceasta s-a depreciat de peste 11 ori față de nivelul antebelic). Astfel, la finele anului 1919 volumul depunerilor s-a dublat față de anul anterior, ajungând la 5.458.061 de coroane, și a depășit cu mult totalul creditărilor, de 1.577.010 de coroane, la care se adăugau plasamentele în efective publice și acțiuni de 524.760 de coroane⁹. Întrucât „Aurora” a trebuit să-și retragă substanțial sumele excedentare plasate anterior la o serie de bănci din Transilvania, fiindcă și acelea aveau surplusuri financiare neangajate în noi plasamente, s-a ajuns la situația paradoxală și extrem de dificilă ca să înregistreze la casieria proprie un numerar de 3.382.290 de coroane¹⁰.

Sesizând aceste dereglaje economico-financiare, conducerea „Aurorei” și-a propus, încă de la sfârșitul anului 1918 (28 decembrie), fuziunea cu banca „Mercur”. Propunerea, prezentată Adunării generale extraordinare din 19 februarie 1919, a fost aprobată. Era necesar ca mai întâi „Aurora” să se transforme din reuniune (cooperativă de credit) în societate acționară. Stările economico-politice și legislative încă fluctuante și incerte, dar și ezitățile unor membri ai conducerii „Aurorei” au contribuit la târăgănarea acțiunilor de transformare

⁸ *Ibidem*, p. 65, 67.

⁹ „Raportul de gestiune al societății de împrumut și păstrare „Aurora”, Năsăud ... pro 1919”, Năsăud, 1920, pp. 8–9.

¹⁰ *Ibidem*, p. 8.

a „Aurorei” ca societate acționară, până în iunie 1920. În paralel, derularea discuțiilor dintre conducerea băncii „Mercur” și „Aurora” privind fuzionarea celor două instituții, deși păreau a se concretiza cu succes, au fost blocate în martie 1920, întrucât conducătorii băncii „Mercur” au venit cu un supliment de nouă condiții, apreciate de Consiliul de administrație al „Aurorei” ca inacceptabile. Astfel, încă din luna aprilie 1920, înainte de a primi aprobarea oficială de societate bancară pe acțiuni, Consiliul de administrație, care a agreeat ideea continuării activității instituției, a conceput proiectul unei hotărâri ce viza sporirea capitalului social de la 200.000 de coroane, constituit până atunci ca și capital fundațional al reuniunii, la 1 milion de coroane¹¹.

Adoptarea „Legii unificării monetare” în iunie 1920 și procesul de preschimbare a coroanelor în lei (2 c. = 1 leu) au determinat amânarea proiectului de augmentare a capitalului social până la sfârșitul anului 1920 când, în urma hotărârii Adunării generale extraordinare din 30 decembrie, s-a stabilit urcarea capitalului social la 500.000 de lei (cu încă 400.000 de lei față de portofoliul existent), pentru care s-a lansat un pachet de 4.000 de acțiuni (valoarea nominală a acțiunii fiind de 100 de lei)¹². Acțiunile au fost subscrise și achitate valoric aproape integral în primul trimestru al anului 1921 de către cei 142 de acționari mai vechi ai instituției, la care s-au mai adăugat încă 35 de noi acționari.

În urma transformării societății „Aurora” în societate bancară pe acțiuni în anul 1920, conducerea băncii, prin noile prevederi statutare, a deschis operațiuni financiare noi, precum: creditele cambiale, creditele cambiale cu acoperire ipotecară și creditele în cont-curent și episodic în următorii 3 ani, afaceri comerciale cu produse agricole. Prin acționarea acestora și în condițiile solicitărilor suplimentare de creditare, banca „Aurora” a reușit să-și plaseze surplusul de numerar provenit din depozitele de depuneri și a înregistrat, încă de la finele anului 1920, o activitate financiară echilibrată, cu perspective certe de dezvoltare.

Între evenimentele majore care i-au propulsat afacerile au fost deschiderea unei filiale, în 1923, în orașul Bistrița și fuzionarea, prin lichidare, a băncii „Mercur” din Năsăud, la sfârșitul anului 1926. Înființarea filialei din Bistrița, în august 1923, a fost facilitată de mutarea băncii „Coroana” la Cluj în 1921 și, mai ales, de transformarea băncii „Bistrițeană” în filială a Băncii Centrale pentru Industrie și Comerț din Cluj, în martie 1922, care a dus la reorientarea creditărilor sale spre activități comerciale și industriale. Astfel, filiala băncii „Aurora” din Bistrița trebuia să suplinească lipsa unor instituții bancare angrenate în creditarea producătorilor din mediul rural. A fost semnificativ faptul că fostul vicepreședinte al băncii „Bistrițeană”, juristul Leon Scridon, membru al Consiliului de Administrație al „Aurorei” din 1904, a fost numit diriginte (director) al filialei din Bistrița, iar protopopul ortodox al Bistriței, Grigore Pletosu, vechi membru în conducerea „Aurorei”, controlor delegat. Ambii, cu

¹¹ *Ibidem*, pp. 6-7.

¹² Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 30.

prestigiu în zona Bistriței dar și cu oarecare experiență în activitățile financiare, au reușit să impulsioneze și să extindă afacerile „Aurorei” în zonă, încât filiala, la puțin timp după activare, a rivalizat, prin volumul valoric al operațiunilor bancare, cu centrala.

Propunerea fuzionării celor două bănci românești din Năsăud a venit de astă dată, încă din octombrie 1924, din partea băncii „Mercur” către banca „Aurora”¹³. Solicitarea a venit pe fondul unor animozități din cadrul conducerii băncii „Mercur”, în urma cărora directorul acesteia, Emil Tișca, a fost demis (în iunie 1924), în parte din motive subiective, cât și din pricina unor nefondate acuzații că ar fi decis și impus măsuri economico-financiare ce afectau interesele și credibilitatea băncii.

Din sursele documentare existente însă, politicile financiare susținute de Tișca au fost validate și asumate de conducerea băncii, mai ales că aduceau substanțiale beneficii acționarilor. Știm că Emil Tișca a implicat banca „Mercur”, imediat după război mondial, într-o serie de afaceri comerciale, a extins creditările mobile și a fost un susținător al extensiei cooperăției de credit și de consum pe Valea Someșului Superior. A sprijinit în acest sens înființarea și creditul unui număr apreciabil de instituții de acest gen. Apoi, a susținut ideea distribuirii unor fonduri financiare, mai mari decât „Aurora”, pentru susținerea acțiunilor de sistematizare a Năsăudului și pentru societățile culturale și școli. Însă o parte din cooperativele nou înființate și creditate de „Mercur” nu și-au respectat angajamentele de returnare la termen a împrumuturilor, în condițiile în care această bancă, fără să fi avut surse financiare proprii suficiente, a angajat credite externe în valori apreciable.

Departa de a se fi aflat într-o situație dificilă, urmările extensiei afacerilor băncii „Mercur”, într-un timp foarte scurt, s-au repercutat, însă nu atât asupra volumului total al activelor sale, ci la nivelul valoric al beneficiilor sale nete, care au scăzut în anul 1923 cu 5 procente per acțiune (de la 20%, la 15%). În același timp, la „Aurora” dividendă a crescut de la 15 la 20%. Acest recul, deși destul de neînsemnat, a nemulțumit acționariatul și pe unii membri ai consiliului de administrație. Mai mult, s-au lansat zvonuri răuvoitoare care vizau stabilitatea financiară a băncii „Mercur”, privind presupuse dificultăți financiare personale ale lui Emil Tișca, care, se pare, s-a opus unor pripite intenții de fuzionare cu banca „Aurora”. Măsura demiterii sale s-a dovedit ulterior neinspirată, deoarece s-a renunțat la serviciile unui foarte bun specialist în afaceri bancare și a unui director de bancă cunoscut în cercurile financiare românești transilvănene. Pe de altă parte, conducerea „Aurorei” a amânat discutarea propunerii de fuziune, dovedind exagerate precauții în a opera o fuziune pe o bază paritară, ce ar fi presupus preluarea tuturor activelor și pasivelor băncii „Mercur”, precum și cooptarea, în corpore, a membrilor consiliului de administrație și funcționarilor săi în administrația băncii „Aurora”. Cum contactele și tratativele dintre cele două bănci au avansat destul de anevoios și s-au finalizat

¹³ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare, ANSJB), fond Banca „Mercur” Năsăud, dosar 10, f. 5-6.

după doi ani de tatonări, în 11 octombrie 1926, activitatea financiară a băncii „Mercur” a înregistrat evidente regrese; activele sale s-au redus de la peste 11,7 milioane de lei în 1923¹⁴ la circa 7,4 milioane de lei în 1925¹⁵. Banca însă nu a fost în situația gravă de a falimenta nici în anul 1926, întrucât mijloacele proprii de finanțare și averea sa imobilă acopereau pasivele, inclusiv creditele externe.

Cu o situație financiară consolidată și în continuă creștere, banca „Aurora” și-a impus propriile opțiuni în cursul tratativelor. Astfel, prin proiectul din octombrie 1926, semnat de reprezentanții conducerilor celor două bănci, s-a agreat principiul „contopirii” celor două instituții financiare și s-a propus ca mai întâi banca „Mercur” să realizeze lichidarea sa „benevolă”, cu sprijinul băncii „Aurora”. Banca „Aurora” se angaja să cumpere cele trei case ale băncii „Mercur”, cu 3 milioane de lei, precum și toate efectele publice și acțiunile acesteia, la cursul pieții.

Banca „Aurora” prelua în cesiune specială plasamentele băncii „Mercur”, de acord cu debitorii, precum creditele cambiale cu acoperire ipotecară, creditele ipotecare, creditele cambiale, toate însă pe deplin acoperite. Creditele în cont-curent le prelua numai prin transformarea lor în credite cambiale, acțiune ce trebuia realizată în acord cu debitorii¹⁶. Toate aceste cesiuni se făceau prin rambursarea în cont-curent, pe seama societății în lichidare „Mercur”, care avea obligația de a urmări achitarea tuturor creditelor aflate în procese sau lichida creditele scadente și neconsolidate. Pentru a realiza aceste operațiuni financiare, îndeosebi pentru a lichida creditele restante, o reprezentanță constituită din foști membri ai conducerii băncii „Mercur” urma să funcționeze și să acționeze, până la deplina lichidare a afacerilor sale, separat, în birourile băncii „Aurora”¹⁷.

Banca „Aurora” va prelua depozitele de depuneri ale băncii „Mercur” printr-un acord special cu depunătorii în cauză, aceștia bucurându-se evident de aceleași drepturi cu depunătorii „Aurorei”. De asemenea, acționarii băncii „Mercur” urmau să primească, dacă doreau, valoric, atâtea acțiuni câte au posedat până la lichidare, la prețul nominal din pachetul de acțiuni, în valoare de 2 milioane de lei, pe care „Aurora” se pregătea să-l plaseze la începutul anului 1927. Membrii Consiliului de administrație și Comitetului de cenzori ai băncii „Mercur” urmau să fie propuși pentru a deveni membri ai organismelor de conducere ale „Aurorei” la viitoarea adunare generală a acesteia, după lansarea noii emisiuni de acțiuni, cu prilejul modificării unor articole statutare.

Această chestiune s-a rezolvat parțial, în sensul că la adunarea generală din martie 1928 au fost aleși, suplimentar, în Consiliul de administrație al „Aurorei” și în Comitetul de cenzori, trei, respectiv doi reprezentanți ai fostei bănci „Mercur”. Oricum, numărul membrilor din cele două organisme ale

¹⁴ *Ibidem*, d. 14. „Darea de seamă ... către Adunarea generală ordinară din 4 mai 1924”, Bistrița, 1925, p. 8.

¹⁵ „Gazeta Bistriței”, Bistrița, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

¹⁶ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14; „Registru de procese verbale ale Consiliului de Administrație”, 1924–1931, ff. 161–162.

¹⁷ *Ibidem*, f. 161.

băncii „Aurora” în anul 1928, de 13 în Consiliul de administrație și de 7 membri în Comitetul de cenzori, era supradimensionat pentru volumul afacerilor sale, astfel că, încă din timpul crizei economice, el s-a redus treptat, în condițiile impunerii unor măsuri de austeritate pentru întreaga administrație a băncii.

Activele băncii¹⁸

Evoluția financiară a băncii „Aurora” în perioada interbelică a fost influențată de conjuncturile economice care au marcat esențial economia României Mari și a înregistrat, în funcție de impactul acestora, trei etape distincte. Astfel, în perioada anilor 1919–1930, într-o conjunctură relativ favorabilă, afectată totuși de procesul inflaționist postbelic destul de accentuat, a înregistrat o creștere neîntreruptă a volumului nominal, dar, în parte, și real al activelor sale. A urmat o perioadă de stagnare și de reducere, mai întâi treptată și apoi bruscă a afacerilor sale, între anii 1931–1935. În sfârșit, sub impactul unei legislații economico-financiare special adoptată la nivel național în 1934, banca „Aurora” a început să se redreseze după 1935, fără a mai atinge nivelul volumului valoric al afacerilor sale din prima perioadă; apoi revenirea a fost constant ascendentă până la sfârșitul anului 1939. Perspectivele încurajatoare au fost însă curmate de efectele Diktatului de la Viena, care au derutat acționariatul și clientela sa și au provocat reducerea afacerilor băncii.

Astfel, între anii 1920–1930 activele băncii „Aurora” au crescut de la 3.944.572 de lei¹⁹ la 77.612.751 de lei²⁰, pe fondul deprecierei masive a monedei naționale, până în 1929, de 32,23 de ori față de situația antebelică și a circulației unei mase monetare în continuă creștere. Evoluția activelor „Aurorei” ca și a altor bănci a fost spectaculoasă sub raport nominal, însă, banca a atins valorile reale antebelice în anul 1927 și acest caz, a fost cel mai fericit, spre deosebire de situația de la alte bănci de talia sa financiară. Este adevărat că procesul inflaționist monetar a fost oarecum echilibrat și de creșterea exponențială a prețurilor agricole, de 38,4 ori, și a celor industriale, de 41,6 ori²¹.

Evident că micii producători agricoli nu și-au vândut produsele pe piață, achiziționate de cele mai multe ori de angroșiști, decât la un indice mai scăzut decât cel înregistrat pe piața organizată și controlată de comercianți. Procesul inflaționist a avut însă urmări negative pe piața financiar-bancară, deoarece a determinat o creștere nefirească a dobânzilor. Dacă „Aurora” în anii 1919–1920 acorda credite cu 9–10%, în anii 1928–1929 acestea s-au ridicat, anual, la 21–22% și au îngreunat rambursarea datoriilor angajate de către debitori. Mulți dintre aceștia au fost obligați să solicite prelungirea achitării lor. Cei care au beneficiat de aceste fenomene economice au fost acționarii și depunătorii care au încasat dividende, respectiv dobânzi însemnate. În subsidiar, au

¹⁸ A se vedea Anexa A. Tabelul cu activele băncii „Aurora”.

¹⁹ Nicolae Drăgan, *op. cit.*, p. 65.

²⁰ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 10.

²¹ Victor Axenciuc, „Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă”, București, 1997, p. 322.

avut avantaje și comercianții care au speculat conjuncturile economice fluctuate de pe piețele agricole.

Criza economică s-a resimțit în sistemul bancar începând cu anul 1930 și s-a agravat în anii următori. Agricultură și industria sunt afectate de stagnare încă din 1929 și apoi de recesiune, situație oglindită în scăderea dramatică a prețurilor, mai ales la produsele agricole, cu aproape 50% în 1933 față de 1929²². În aceste condiții, băncile, care aveau în majoritate o clientelă rurală, așa cum era și „Aurora”, au intrat într-un blocaj financiar, rezolvat după o serie de măsuri legislative completate, în extremis, prin „Legea conversiunii datoriilor agricole” din aprilie 1934, care a redus însă capacitatea financiară a instituțiilor de credit ce nu intraseră în faliment în perioada acelor ani.

Efectele crizei, prin prisma cifrelor date de volumul total al activelor dintre anii 1930 și 1933, nu reflectau însă starea financiară reală a băncii „Aurora”, ca de altfel și a altor bănci aflate într-o situație similară. Astfel, dacă în 1930 activele depășeau 77,6 milioane de lei, la sfârșitul anului 1933 ele s-au menținut încă la circa 66 de milioane de lei²³. În realitate, în afară de descreșterea simțitoare a portofoliilor sale de creditare, îndeosebi a celui de escont (cambii), marea majoritate a creditelor angajate anterior crizei erau rostogolite, an de an, prin prelungirea termenelor de achitare, debitorii în cauză neavând sursele financiare să plătească nici dobânzile la datoriile scadente.

La rândul său, banca nu avea siguranță că valoarea girurilor pe bunurile imobile sau mobile executate prin procese puteau să acopere angajamentele debitorilor restanți. Cu toate acestea, numărul proceselor debitorilor restanțieri a sporit în acest interval de timp, ajungându-se până la 488 de cazuri în anul 1933, din care s-au rezolvat doar 6²⁴. Dacă amintim că în anii anteriori banca a intentat un număr infim de acțiuni juridice, ce nu au depășit anual 10 procese, avem o dovadă palpabilă a situației dramatice în care se afla conducerea acesteia. Pe de altă parte, banca „Aurora” a procedat la reducerea dobânzilor la credite, cât și la depozitele de depuneri, fără un efect deosebit asupra debitorilor, dar cu reale consecințe pentru portofoliul depunerilor, deoarece deponenții, și sub presiunea scăderii resurselor financiare proprii, și-au retras succesiv, între anii 1930–1933, o parte însemnată din valorile depuse la bancă și i-au redus mijloacele de finanțare proprii. Pe plan intern, conducerea băncii a trecut la reducerea drastică a cheltuielilor de administrație. Acestea au reprezentat doar 1/3 în 1933 față de valoarea lor în 1930. Aceasta a însemnat reducerea salariilor funcționarilor, micșorarea tantiemelor pentru membrii consiliului de administrație și ai comitetului de cenzori, până la sistarea oricărei retribuiri a acestora din urmă, începând cu anul 1932. De altfel, banca a înregistrat pierderi, e drept minime, în anul 1932, de 37.974²⁵, cât și în 1933, de 77.753 de lei²⁶.

²² *Ibidem*, p. 333.

²³ ANSJBAN, fond Banca „Aurora” – Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29.

²⁴ *Ibidem*, f. 48–49

²⁵ *Ibidem*, d. 431, Bilanțuri contabile pe anul 1932, f. 84–85.

²⁶ *Ibidem*, d. 449, anul 1933, f. 37–38.

Deblocarea afacerilor bancare și asanarea portofoliilor băncilor la nivel național s-a realizat prin „Legea conversiunii datoriilor agricole” din aprilie 1934, prin care debitorii rurali și urbani erau degrevați de 50% din valoarea datoriilor; valoarea rămasă trebuind să o plătească, ulterior, în 34 de semestre (17 ani), cu dobânzi de numai 3%. Restul datoriilor, de 50%, erau preluate de stat, prin Banca Națională a României, care, la rândul său, replătea băncilor în cauză, anual, restanțele, pe măsura achitării valorii creditelor aflate sub incidența acestei legi. Prin „Legea organizării comerțului de bancă” din mai 1934, care unifica raportările bilanțiere prin impunerea unor standarde pentru portofoliile de creditare și stabilea anumite proporții valorice între angajamentele de creditare și resursele proprii sau externe de finanțare, s-a impus și nivelul maxim al dobânzilor, de numai 9,5%, pentru noile credite.

Aplicarea măsurilor din legea conversiunii a provocat, mai ales pentru băncile cu debitori preponderent agricoli, o constrângere drastică a activelor pentru anii 1934 și 1935. Apoi, prin dispoziții legislative suplimentare, s-a dispus ca deponenții cu plasamente până în aprilie 1934 să renunțe la 50% din valoarea depunerilor, iar restul valorilor să fie achitate eșalonat în următorii 5 ani. Băncile aveau posibilitatea, în funcție de venituri, să le acorde anumite procente de bonificație. Aplicarea acestei dispoziții a redus însă pentru anii următori mijloacele proprii de finanțare. Măsurile amintite anterior au determinat în perioada anilor 1934–1939 mai întâi o scădere succesivă a activelor băncii „Aurora”, în anii 1934–1935, urmată de o ascendență moderată a acestora până în 1939. În 1934, „Aurora” înregistra un volum total al activelor de peste 41,3 milioane de lei²⁷, pentru ca în anul următor (1935) în urma continuării procesului de asanare financiară, a atins doar cca. 31,5 milioane de lei²⁸. Situația nu reprezenta o excepție, ci chiar o regulă, deoarece aproape toate băncile au suferit un asemenea fenomen de recul și de restrângere a afacerilor bancare. De la acest minim al activităților sale bancare, „Aurora” s-a redresat an de an, în ciuda scăderii etalonului de dobânzi din anul 1938 la 7,5% și a atins în anul 1939 un volum total al activelor de peste 38,6 milioane de lei²⁹.

Trebuie să amintim că dezvoltarea mai lentă a afacerilor băncii „Aurora”, ca și a altor bănci cu debitori în conversiune, s-a datorat transformării creditelor aflate sub incidența legii conversiunii din credite mobile în credite pe o perioadă lungă de timp, cu dobânzi extrem de mici. Bunăoară, valoarea debitelor din conversiune în 1934, de peste 28 de milioane de lei³⁰, reprezenta peste 70% din totalul activelor sale, iar dacă scădem din active valoarea caselor băncii, de 7 milioane de lei, ajungem la peste 80% din totalul plasamentelor sale din acel an.

Dezvoltarea mai lentă a afacerilor bancare la nivel național și în special la banca „Aurora” s-a datorat unor condiții economice aparte pentru mediul rural, determinate de revenirea mult mai anevoioasă a prețurilor la produsele

²⁷ *Ibidem*, d. 468, anul 1934, f. 29.

²⁸ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 8.

²⁹ *Ibidem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 6.

³⁰ ANSJB, d. 468, Bilanțuri contabile pe anul 1934, f. 29; vezi și „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 4.

agricole, față de situația lor dinaintea crizei economice. În anul 1938 acestea reprezentau doar 66% din valoarea atinsă în anul 1929³¹, reducând astfel capacitățile financiare ale majorității clientelei sale, formate din mici producători țărani și posibilitățile de a angaja noi credite.

Apoi, controlul asupra masei monetare impus de către Banca Națională a României, a contribuit la reducerea procesului inflaționist, care s-a încadrat în limitele unei normalități previzibile. Apoi, pe lângă reglementările restrictive ale „Legii comerțului de bancă” din 1934, s-au manifestat precauțiile conducerii băncilor și mai ales ale posibililor debitori de a angaja noi credite, unii dintre ei cunoscând consecințele neplăcute din timpul crizei economice.

Reflectând realitățile din zona sa de activitate, rapoartele anuale prezentate de conducerea băncii „Aurora” pentru anii 1935 și 1936 consemnau redresarea foarte anevoioasă a economiei rurale, atât în privința producției cerealiere cât și în sporul numărului de animale. Mai bune sunt împlinirile din anii următori, deoarece construcția căii ferate de la Ilva Mare spre Vatra Dornei a facilitat activitățile economice din această zonă, unde o parte a locuitorilor realizau „frumoase câștiguri” financiare.

Acest fapt s-a oglindit și în creșterea numărului creditărilor arendate de către banca „Aurora”. Dacă în 1935 a acordat doar 311 de credite³², în anul 1939 numărul lor a sporit la 1.246, pe termene scurte sau mai lungi³³. În perioada anilor 1935–1939 inclusiv banca a acordat credite unui număr de 7.069 de debitori, în valoare totală de 51.774.912 lei, aproape exclusiv în scop național, productiv și de investiții³⁴. Statistica aceasta prezintă o situație destul de modestă pentru angajamentele bancare din perioada post criză, față de situația anterioară, când numai în anul 1929 banca a acordat 4.872 de credite noi, iar în anul 1930, 3.369 de noi împrumuturi și a înregistrat un număr de 10.191 de debitori, cu angajamente totale de peste 69,8 milioane de lei³⁵.

Pe de altă parte, asistăm la modificări în distribuirea volumului valoric al creditelor, pe profesioni. Dacă, per ansamblu, procentele privind distribuția numărului creditelor acordate pe profesioni indică, aproape constant, dominanța numărului împrumuturilor plasate țăranimii pentru toată perioada interbelică, sesizăm că, pe parcursul acesteia, anual, volumul valoric al creditelor a suferit modificări, în raport cu specificul profesiunilor. Astfel, din 1923 până în 1939 inclusiv, numărul creditelor acordate micilor producători agricoli, de regulă, a depășit procentul de 70% din totalul numeric anual al acestora. Din punct de vedere valoric însă, volumul creditelor acordate țăranilor în aceeași perioadă de timp s-a redus în raport cu volumul creditelor acordate celorlalte profesii. În 1923, volumul valoric al creditelor pentru micii producători rurali reprezenta 70% din totalul plasamentelor băncii „Aurora”³⁶, pentru a se reduce moderat

³¹ Victor Axenciuc, *op. cit.*, p. 333.

³² „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 5.

³³ *Idem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 4.

³⁴ *Ibidem*, p. 4.

³⁵ *Ibidem*, „... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 5.

³⁶ *Ibidem*, „... Exercițiul 1923”, Bistrița, 1924, p. 8.

până la începutul crizei economice. Ulterior sesizăm o scădere apreciabilă în anii post criză (1935–1939), când volumul valoric total al creditelor pentru țărani, pentru întreaga perioadă, a atins doar 49% (deși sub raport numeric, creditele țărănești s-au menținut la 71%), restul volumului valoric a revenit, în ordine, funcționarilor (25%), comercianților (11%), patronilor de ateliere și membrilor (6%), iar cca. 9% altor profesioni (avocați, medici, pensionari etc.)³⁷.

În anul 1940, banca „Aurora” a fost afectată de efectele declanșării celui de-al Doilea Război Mondial și, îndeosebi, de impunerea Diktatului de la Viena, în urma căruia și județul Bistrița-Năsăud a fost inclus în zona de ocupație a Ungariei hortyste. Consecințele s-au reflectat în scăderea afacerilor sale, reflectate în totalul activelor, de circa 36,2 milioane lei în 1940³⁸, față de cel înregistrat în 1939, de peste 38,9 milioane de lei³⁹.

Operațiunile de creditare⁴⁰

Prin transformarea „Aurorei” din cooperativă de credit în societate bancară, acțiune urmată de schimbarea statutelor sale de funcționare, s-a diversificat și extins aria operațiunilor sale financiare încă de la jumătatea anului 1920. Pe lângă creditările standard activate de către toate instituțiile bancare, „Aurora” și-a propus să se implice și să patroneze afaceri comerciale. Tentativele au fost totuși minore prin volumul valoric al acțiunilor și de scurtă durată. Astfel, în 1919, împreună cu banca „Mercur” și 10 persoane private, au pus bazele unui consorțiu comercial, „Negoțul”, cu scopul ambițios „de a promova interesele comerciale, economice și industriale pe Valea Someșului”. Consorțiul avea gestiune proprie și s-a implicat în mijlocirea comerțului de produse cerealiere, care lipseau din zonă, cu produse spirtoase, petrol lampant, piei de animale etc.⁴¹.

Deși s-au obținut frumoase venituri, parte din ele distribuite instituțiilor școlare și de cultură, activitatea consorțiului s-a întrerupt în anul 1921. În 1923 „Aurora” s-a implicat în activitatea de colectare și prelucrare primară a lânii, acțiune care s-a sistat la sfârșitul anului, cu un mic profit, deoarece lâna, nefiind de calitate, nu avea un dețuseu comercial deosebit. Conducerea „Aurorei”, neavând specialiști în domeniul comercial, a apreciat în mod realist ca să sisteze implicarea sa ulterioară în afaceri comerciale. De asemenea, în primii 3 ani de activitate ca societate bancară, „Aurora” a acordat ponderat, totuși, credite societăților cooperatiste din zonă și și-a reduși în anii următori plasamentele, în condițiile în care unele dintre ele au devenit membre ale Centralelor cooperative, organizate la nivel național.

³⁷ *Ibidem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 4.

³⁸ *Ibidem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 4.

³⁹ *Ibidem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 6.

⁴⁰ A se vedea Anexa A. Tabelul sintetic pentru operațiunile de creditare de: scont (cambii), cambii cu acoperire ipotecară, credite ipotecare, credite personale, credite în cont-curent; efecte publice și acțiuni.

⁴¹ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, Dosar 2, f. 16–17.

Încă din 1920, banca „Aurora” s-a orientat spre activarea creditărilor mobile și foarte mobile, pe lângă creditele practicate anterior (credite ipotecare cu obligații și credite personale). Promovarea acestei politici nu era o excepție, deoarece aproape toate băncile după 1918 au căutat, în condițiile unui trend inflaționist alert, să renunțe sau să-și reducă substanțial creditările pe termen lung. Astfel, deși a pornit, în 1920, cu anume timiditate, spre activarea creditelor cambiale în valoare de 378.643 de lei și a creditelor în cont-curent, în volum de 640.627 de lei⁴², peste 3 ani acestea au dominat ca volum valoric celelalte creditări. În 1923 creditele cambiale depășeau 3,3 milioane de lei, iar cele în cont-curent se ridicau la peste 4,4 milioane de lei⁴³. În același an s-a activat portofoliul creditelor cambiale cu acoperire ipotecară (de 333.000 lei)⁴⁴, cu o durată mai lungă de rambursare a debitelor față de creditele mobile.

Activarea acestui portofoliu avea în vedere convertirea creditelor tradiționale practicate pe timpul când activa ca și cooperativă. Intenția este clar exprimată și chiar validată de adunarea generală a acționarilor băncii din martie 1924, când s-a hotărât ca împrumuturile ipotecare pe obligații să se asimileze portofoliului de credite cambiale cu acoperire ipotecară, iar creditele personale să fie trecute la credite în cont-curent. Transpunerea în practică a acestei decizii s-a realizat foarte lent, mai ales în cazul creditelor ipotecare, care au înregistrat chiar un anumit avans până în 1927, față de volumul valoric înregistrat în anul 1923.

Desigur, creditele mobile nu erau cele mai convenabile pentru debitorii din lumea rurală, care nu reușeau, adeseori, să-și ramburseze la termen debitele (de regulă la 6 luni pentru împrumuturile cambiale, iar pentru cele în cont-curent la 3 luni de la angajarea lor), solicitând, nu rareori, termene de prelungire a acestora. Pentru locuitorii zonei Năsăudului, cu ocupații predominant pastorale și forestiere, care aveau posibilitatea, ca de altfel și a comunelor grănicerești debitoare la bancă, să-și valorifice produsele pe piață într-un termen mai redus decât proprietarii producători de cereale, aceste inconveniente erau, cel puțin teoretic, mai reduse. Însă și aceștia, la orice puseu economic nefavorabil, precum fluctuațiile la produsele animaliere, blocarea târgurilor datorită manifestării epizootiilor la animale (situații destul de frecvente), erau expuși la dificultăți majore în achitarea creditelor. Apoi debitorii, funcționari de stat, liberi profesioniști dar și comercianții și meșteșugarii, care aveau venituri relativ constante, reușeau să facă față în mai mare măsură condițiilor creditărilor mobile.

Creditul de scont (cambial) a dominat, începând cu anul 1924, față de celelalte plasamente ale băncii „Aurora”, până în anii crizei economice și a urmat un trend excepțional până în 1930 și apoi o descreștere sensibilă, ca de altfel a tuturor afacerilor financiare în perioada anilor 1931–1933. În 1924, scontul sporise la cca. 6,8 milioane de lei⁴⁵, pentru a atinge în 1930 un volum valoric

⁴² Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 65.

⁴³ *Ibidem*, p. 65.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 65.

⁴⁵ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1925”, Bistrița, 1925; a se vedea Tabelul operațiunilor financiare de la înființarea băncii 1873 până în 1925, p. 14.

de peste 50,47 milioane de lei⁴⁶, urmând o restrângere treptată a valorilor sale, apreciate la sfârșitul anului 1933 la 43,9 milioane de lei⁴⁷. Prin aplicarea „Legii conversiunii datoriilor agricole din aprilie 1934, în bilanțul pe acel an, cea mai mare parte a volumului creditelor cambiale, intrat sub incidența acesteia, a fost transferat portofoliului debitorilor agricoli din conversiune, special creat în bilanțurile tuturor băncilor care aveau debitori de această factură.

Urmarea a fost scăderea drastică a volumului valoric al creditelor de scont, cuprinzând doar debitori care nu beneficiau de dispozițiile legii amintite sau aveau ocupații agrare. În cadrul portofoliului de scont, în urma standardizării raportării bilanțurilor, s-a inclus și volumul creditelor de scont garantate cu ipotecă (creditele cambiale cu ipotecă). Deși în bilanțurile detaliate ale băncilor cele două componente ale portofoliului de scont se raportau și separat, în extrasele date publicității („Monitorul Oficial”, periodice) cele două entități se prezentau cumulat, sub denumirea generică de credit de scont.

Astfel, în 1934 volumul scontului băncii „Aurora” înregistra un total de 3.394.540 de lei (din care scont (cambii) fără garanții 1.985.715 de lei și scont (cambii) cu ipotecă, 1.408.855 de lei)⁴⁸. În consens cu scăderea afacerilor băncii și în anul 1935, ca urmare a continuării procesului de asanare financiară din anul anterior, volumul creditului de scont a cunoscut o ușoară diminuare, dar a crescut în anii următori și, a atins un maxim în anul 1938, de 13.032.088 de lei (din care scont fără garanții 10.383.495 de lei, plus scont cu ipotecă 2.648.593 de lei)⁴⁹. Sub impactul declanșării războiului, volumul valoric al scontului a scăzut la sfârșitul anului 1939, iar tendința s-a accentuat în anul următor, ca urmare a ocupației străine, încât bilanțul pe 1940 consemna o reducere a scontului cu aproape un milion de lei față de 1938, deoarece erau înregistrați la creditele de scont numai 12.033.754 de lei⁵⁰.

Creditul de scont (cambial) pe ipotecă sau cu acoperire ipotecară a fost introdus doar din 1923, cu plasamente modeste, de numai 333.000 de lei, în comparație cu volumul valoric al celorlalte credite din acel an. Conducătorii băncii „Aurora” se gândeau să-i sporească volumul printr-o operațiune de transformare și translatăre a creditelor ipotecare cu obligații ce se apropiau ca formă și conținut de creditul cambial pe ipotecă, fără însă a reuși imediat, din varii motive. Pe de o parte, se pare că au întâlnit rezistența debitorilor ipotecari, pe de altă parte, nici funcționarii băncii nu erau pregătiți tehnic să efectueze această operațiune, pe lângă faptul că erau solicitați extrem de mult cu efectuarea operațiunilor celorlalte plasamente, în continuă creștere. Oricum, sporirea volumului scontului pe ipotecă a fost constantă și apreciabilă în anii următori, încât din 1927 a secundat ca valoare creditul de scont, cumulând pe anul 1930 plasamente de peste 14,7 milioane de lei⁵¹, și s-a menținut apoi la un volum

⁴⁶ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 10 și 12.

⁴⁷ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29.

⁴⁸ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 29.

⁴⁹ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1938”, Bistrița, 1939, p. 6.

⁵⁰ *Ibidem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 4.

⁵¹ *Ibidem*, „... Exercițiul 1930, Bistrița”, 1931, p. 10.

încă mare și în 1933, de cca. 13,66 milioane de lei⁵², în condițiile în care, ca și în cazul altor credite, a fost blocată rambursarea împrumuturilor anterioare de către debitorii aflați practic în insolvență. Prin „Legea conversiunii datoriilor agricole”, o bună parte din acest volum s-a redus și s-a regăsit în contul special al debitorilor din conversiune. Altă parte, mult mai mică, neafectată de această lege, a figurat în portofoliul general al scontului doar ca un subcapitol bilanțier, cu valori de volum mai modeste decât cele înregistrate de scontul pe cambii simple.

Creditul de scont (cambial) pe ipoteci cu perioade mai mari de rambursare a fost mai adecvat specificului activităților micilor producători rurali, deoarece le permiteau recuperarea investițiilor efectuate în agricultură și o mai lesnicioasă achitare a împrumuturilor primite. În schimb, banca avea asigurate mai bine creditele pe ipotecile, de regulă imobiliare, având dezavantajul imobilizării unor părți din mijloacele sale de creditare pentru o perioadă mai mare de timp decât în cazul creditelor de scont, sau în cont-curent, inconvenient compensat însă, în bună parte, de volumul dobânzilor încasate de la debitorii în cauză.

Creditul în cont-curent a fost introdus din 1920, anul transformării societății cooperatiste „Aurora” în bancă și a înregistrat un volum de peste o jumătate de milion de lei (542.133 de lei)⁵³. Acesta era creditul cel mai mobil dintre tipurile de creditare bancară, deoarece se acorda pe termene de 3–6 luni, fiind destinat să susțină afacerile comerciale și industriale. Surprinzătoare a fost însă creșterea rapidă a volumului său valoric până la sfârșitul anului 1923, care s-a ridicat la peste 4,46 milioane de lei⁵⁴ și a deținut chiar întâietatea față de celelalte operațiuni financiare ale băncii. În zona Năsăudului numărul comercianților și meseriașilor era restrâns și desigur și volumul afacerilor acestora nu se ridica la valori care să solicite creditări în cont-curent de asemenea anvergură. Înseamnă că banca „Aurora” efectua plasamentele în cont-curent și unui număr mare de producători agricoli (crescători de animale sau implicați în exploatații forestiere), unor comune, poate și unor funcționari de stat cu venituri permanente și stabile, în condițiile în care banca avea afluxuri tot mai mari la depuneri și conta pe mijloacele proprii de finanțare, pe care căuta să le plaseze cât mai rentabil.

Ulterior, începând cu anul 1924, conducerea băncii a căutat să stopeze creșterea nefirească a creditului în cont-curent și a menținut valoarea volumului său din 1923, cu modificări descendente nesemnificative, deoarece în bilanțul pe anul 1930 la acest portofoliu se raporta un volum valoric de peste 3,9 milioane de lei⁵⁵. La acea dată se realizase o relație mai echilibrată dintre finanțarea prin cont-curent și nevoile de creditare ale comercianților și industriașilor, mai ales că banca „Aurora” își extinsese activitatea și în zona Bistriței. Criza economică, sesizabilă încă din 1929 în domeniul comercial și industrial, a diminuat capa-

⁵² ANSJBAN, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 468, Bilanțuri contabile pe anul 1934, f. 29.

⁵³ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 10.

citățile financiare ale debitorilor de cont-curent, meseriași și comercianți, care și-au achitat cu deosebită dificultate doar o parte din creditele angajate.

Astfel, reducerea volumului creditului în cont-curent, în condițiile în care banca „Aurora” aproape că și-a blocat acțiunile de creditare în anii 1932–1933, a fost nesemnificativă, de aproape un milion de lei, de la 3,9 milioane de lei în 1930, la 2,88 milioane de lei⁵⁶ în 1933, deși termenele de rambursare ale acestui credit erau foarte scurte. Înseamnă că multe din creditele în cont-curent au fost reînnoite, fără a fi protestate de către bancă, deoarece garanțiile debitorilor în cauză deveniseră incerte. Asanarea financiară din 1934, care printre alte măsuri a impus recalcularea etalonului dobânzilor anterioare la un nivel mult mai redus, de 9,5%, a influențat reducerea volumului debitorilor în cont-curent, pe lângă faptul că o parte dintre ei având și ocupații agricole au intrat sub incidența „Legii conversiunii datoriilor agricole”, iar creditele în cont-curent s-au transferat volumului creditelor din conversiune.

Considerațiile de mai sus sunt în bună măsură credibile pentru a constata practic prăbușirea acestui gen de creditare în bilanțul pe 1934. Reamintim că prin introducerea unui nou sistem bilanțier al băncilor, creditul în cont-curent a fost raportat portofoliului de debitori care figurau cu subcapitolele de: debitori cu garanții de efecte comerciale sau ipoteci și debitori fără garanții. În bilanțul pe 1934, figurau la portofoliul debitori (fost cont-curent) creditul derizoriu de 181.793 de lei⁵⁷, față de valoarea sa din 1933, de 2.880.864 de lei. Portofoliul creditelor la debitori a crescut procentual, spectaculos după 1934, până în 1940, cu peste 800%, însă volumul valoric atins în 1940, de cca. 1,5 milioane de lei⁵⁸, a fost neînsemnat față de volumele creditelor de scont și în conversiune, deoarece comercianții și industriașii solicitau, cu precădere, credite cambiale. Bunăoară, totalul creditelor nou angajate și în curs de a fi rambursate ale acestor categorii sociale, în anul 1939, s-a ridicat la aproape 10 milioane de lei⁵⁹.

Creditele ipotecare cu obligațiuni, activate de către „Aurora” de la începuturile sale ca societate de credit cooperatistă, au fost dominante, numeric și mai ales ca volum până în anul 1918. Înscrise cu o asemenea denumire specială, neîntâlnită la celelalte instituții de credit românești, aceste credite se apropiau ca formă de creditele cambiale pe ipoteci, însă cu termene de rambursare anuală. În funcție de quantumul valoric al creditului angajat de debitori, varia și perioada de rambursare a acestora, ce se înscrisă de regulă între 1–5 ani. După 1918, volumul acestui tip de creditare s-a dezvoltat, dar nu în același ritm și la aceleași valori pe care le-au înregistrat creditele mobile și a ajuns în 1923, la cca. 1,8 milioane de lei⁶⁰.

Deși conducerea băncii aprecia la aceea dată că această formă de creditare trebuia să fie lichidată și asimilată cu creditul de scont (cambial) pe ipoteci,

⁵⁶ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29.

⁵⁷ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 29.

⁵⁸ „Darea de seamă a Comitetului de Administrație ... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 4.

⁵⁹ *Ibidem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 4.

⁶⁰ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 65.

volumul creditului ipotecar a mai înregistrat creșteri și a atins un maxim în anul 1925, de 2,79 milioane de lei⁶¹. De la această dată se constată o reducere treptată a valorilor sale anuale până în 1933, când încă mai figurau în operațiunile bancare, cu un total de 707.662 de lei⁶². Această situație este explicabilă prin opoziția debitorilor cu angajamente ipotecare de a renunța la condiția avantajoasă a rambursării creditelor în rate anuale, față de ratele semestriale impuse de creditele de scont pe ipoteci. Pe de altă parte, până la începutul crizei economice banca „Aurora” a avut însemnate mijloace financiare proprii, la care s-au adăugat după 1928, și sursele externe de creditare. Oricum, din 1934 creditele de acest gen au dispărut din portofoliile activelor „Aurorei”.

Creditele personale cu giranți (cavenți), activate din anul 1873, se aseamănă cu așa numitele credite țărănești, acordate de mai toate instituțiile de credit naționale până la începutul secolului XX. Ele se acordau însă la valori mici și pe termene scurte de rambursare și erau angajate de către debitori pentru nevoile curente ale gospodăriilor țărănești, în bună parte pentru cele de consum. Volumul creditelor personale în raport cu creditele ipotecare a fost întotdeauna foarte redus. A sporit doar din anul 1918 până în 1923, când a atins un nivel maxim de cca. 1,5 milioane de lei⁶³, pe fondul abundenței depunerilor la banca „Aurora”. De la această dată (1923), deoarece s-a ridicat chestiunea transformării lor în credite în cont-curent, eventual de scont, creditele personale și-au micșorat treptat volumul și au înregistrat, după 1927, valori mai mult simbolice. Totuși, ele mai figurau la activele băncii până în 1933, cu un plasament de numai 47.978 de lei⁶⁴. Lichidarea lor completă se pare că nu s-a efectuat până spre sfârșitul crizei economice, întrucât conducerea băncii a considerat că solicitările de credite foarte mici puteau fi satisfăcute rapid și mai economicos pentru debitorii în cauză dar și pentru bancă dacă ar fi trecut prin procedura de întocmire a actelor solicitate de celelalte forme de creditare.

Creditele debitorilor din conversiunea datoriilor agricole, construite într-un portofoliu aparte din aprilie 1934, grupau toate angajamentele anterioare de debitori agricoli și urbani aflați sub incinta „Legii de conversiune a datoriilor agricole” și au format cel mai consistent volum valoric de creditare de la activele băncii până în anul 1938. Reamintim faptul că acestea reprezentau un capitol financiar special, deoarece purtau o dobândă fixă de 3%, trebuind să fie achitată treptat, în rate semestriale, în următorii 17 ani. În acest fel, deși volumul lor valoric a descrescut anual, ele reprezentau un dezavantaj serios pentru afacerile băncii, deoarece deveneau credite pe termen îndelungat, în condițiile în care s-au redus treptat și substanțial mijloacele financiare proprii (depuneri), ca urmare a retragerilor, e drept eșalonate, ale depunerilor plasate la bancă înainte de aprilie 1934.

Volumul creditelor din conversiune asanate în 1934 (apreciat cu dobânda de 3% și nu cu cele angajate anterior) era extrem de mare, depășind

⁶¹ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1925”, Bistrița, 1926, p. 10.

⁶² ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29.

⁶³ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 65.

⁶⁴ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29.

21,2 milioane de lei, la care se adăuga încă un volum de cca. 7,3 milioane de lei⁶⁵, reprezentând valorile plasate de banca „Aurora” la alte bănci, în contul creditelor externe angajate de reescont și de cont-curent. Până la sfârșitul anului 1935, după ce peste 95% din debitorii asanabili și-au încheiat contractele de rambursare cu banca și au început plățirea primelor rate ale datoriilor în conversiune, volumul portofoliului de credite în conversiune s-a redus la cca. 19,2 milioane de lei⁶⁶. Dintre cei peste 7.500 de debitori în conversiune din 1935, 1.501 (20%) și-au achitat integral creditele primite anterior, majoritatea lor având angajamente valorice foarte reduse. Procentual volumul acestora, pe acel an, era de 84,26% față de volumul procentual al celorlalte credite angajate de bancă, care reprezenta doar 15,74%⁶⁷. Volumul valoric al debitorilor în conversiune s-a redus anual gradual înregistrând pe anul 1940 peste 11,8 milioane de lei⁶⁸; procentual dețineau încă 46,67% din volumul total al plasamentelor băncii „Aurora”.

În activele băncii „Aurora” figurează cu un volum valoric modest *portofoliul de efecte publice și acțiuni*. Ele figurau în valori anuale variabile și în perioada de până la Primul Război Mondial, ca depozite de risc financiar. În anii războiului, deoarece „Aurora” a avut surplusuri de lichidități financiare, a achiziționat titluri de stat austro-ungare, e drept destul de ponderat, dar a fost obligată să achiziționeze și titluri de împrumut pentru război. În anii 1919 și 1920 a achiziționat titluri de stat emise de Consiliul Dirigent și de Trezoreria statului român în valori modeste. Dacă renta titlurilor de stat austro-ungare a fost parțial recuperată, împrumuturile de război nemaifiind garantate, au fost amortizate de bancă din beneficiile sale în anii de după război. În bilanțul pe 1920 banca „Aurora” avea un total valoric de 257.755 de lei ca efecte⁶⁹. În 1923 a achiziționat un pachet mare de acțiuni la societatea „Hebe” din Sângeorz-Băi, în valoare de 402.500 de lei⁷⁰.

Ulterior banca a achiziționat acțiuni de la o serie de bănci românești și de la societăți comerciale și industriale cu deosebită prudență. Până în 1927 banca avea acțiuni la 17 bănci, inclusiv la Banca Națională a României și la 13 societăți comerciale și industriale, în valoare reală totală de 868.620 de lei⁷¹. Achizițiile din anii următori au fost sporadice, volumul efectelor și al acțiunilor a sporit sau scăzut, mai drastic, în funcție de conjuncturile economice și cotațiile de la bursă și s-a redus, între anii 1933 și 1934, de la cca. 1 milion de lei la 796.722 de lei⁷². În anii de stabilitate economică post criză, ele au revenit din nou la peste un milion de lei în 1938, pentru a înregistra un salt spectaculos în anul 1940, în condițiile unei reevaluări, în parte exagerate, a valorilor efectelor și acțiunilor,

⁶⁵ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 29.

⁶⁶ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 8.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 8.

⁶⁸ *Ibidem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 4.

⁶⁹ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 65.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 62.

⁷¹ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1927”, Bistrița, 1928, p. 16.

⁷² ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 468, Bilanțuri anuale pe anul 1934, f. 29.

cât și datorită achiziționării de titluri în valoare de 700.000 de lei; volumul lor a sporit de la cca. 1,4 milioane⁷³ în 1939, la peste 1,9 milioane⁷⁴ de lei în 1940.

Valoarea imobilelor băncii în portofoliul activelor apare în activele „Aurorei” încă din 1886, când funcționa ca și cooperativă de credit și când a achiziționat prima casă din Năsăud, ca sediu al acesteia⁷⁵. Până în 1914 „Aurora” a mai cumpărat încă două case pentru cazarea personalului său administrativ, dar mai ales pentru închirierea spațiilor pentru activități comerciale, valoarea lor fiind apreciată estimativ în 1919 la 143.000 de coroane, adică, după 1920, la 71.500 de lei⁷⁶. Estimarea valorii imobilelor sale era evident subiectivă și de departe nu se apropia de prețul real al acestora. Deoarece banca avea mijloace de finanțare proprii mari, nu a sesizat nevoia să-și reevalueze imobilele și a menținut valoarea lor neschimbată până în anul 1926. Doar în urma preluării celor 3 case de la banca „Mercur”, în valoare de 3 milioane de lei la începutul anului 1927 (banca „Aurora” avea în total 6 case, din care 5 cu etaj), și a cheltuielilor mari din acel an pentru reconstrucția a 3 case distruse (aprilie 1927) din cauza unui incendiu pustiitor, care a devastat o parte din locuințele Năsăudului, în bilanțul pe anul 1927 valoarea imobilelor a fost evaluată, încă sub nivelul real al prețurilor de pe piață, la suma de 4,1 milioane de lei⁷⁷. Ulterior, până în 1933 evaluarea lor a scăzut, până în jurul a 3 milioane de lei⁷⁸. Când lichiditățile proprii ale băncii s-au redus drastic, pentru a-și demonstra capacitatea garanțiilor financiare proprii, banca și-a reevaluat din 1934 până în 1939 imobilele la 7 milioane de lei⁷⁹, un preț mai apropiat de cel fixat de piața imobiliară din epocă.

Prin introducerea la pasivele băncii (în bilanțul de după 1933 a portofoliului de amortisment pentru imobilele aflate în proprietatea sa), a unor valori stabile și constante de 3,5 milioane de lei, anual, până în 1939, s-a realizat o contrabalansare parțială a volumului valoric al acestora de la active. În realitate nici una din valorile estimate pentru imobilele băncii în bilanțurile sale anuale nu contau efectiv în afacerile acesteia, decât doar la realizarea bilanței financiare anuale a instituției, estimările în cauză fiind luate în calcul doar în cazul încetării activității sau al falimentului băncii. Contau pentru bancă însă cele 5 clădiri neocupate de administrația instituției, cât și de cazarea funcționarilor fără domiciliu în Năsăud, deoarece prin închirierea lor unor comercianți și meseriași se obțineau resurse financiare suplimentare, raportate beneficiilor băncii „Aurora” în conturile bilanțiere anuale de profit – pierdere⁸⁰.

⁷³ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 6.

⁷⁴ *Ibidem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 4.

⁷⁵ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 65. Valoarea imobilului era apreciată la 3.718 florini.

⁷⁶ „Raportul de gestiune al societății ... „Aurora” ... pro 1919”, Năsăud, 1920, p. 8; Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 65.

⁷⁷ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1927”, Bistrița, 1928, p. 10.

⁷⁸ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 20.

⁷⁹ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 29-30; „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 6.

⁸⁰ Toate casele băncii „Aurora” aveau la parter prăvălii și magazine închiriate de negustori. În total, în 1930, în imobilele băncii funcționau 17 prăvălii și 16 magazine, la care se adăugau 60 de

Pasivele băncii

Susținerea plasamentelor financiare ale băncii „Aurora” s-a efectuat în baza resurselor proprii de finanțare, preponderente în perioada de avânt economic financiar, la care s-au adăugat, în proporții variabile, resursele externe de creditare pe care aceasta le-a angajat la diverse bănci; toate volumele valorice figurau în balanțele instituției, la pasivele sale. Astfel, la pasivele băncii s-au înscris volumele valorice ale capitalului social, fondurilor de rezervă, depunerilor (ca surse de finanțare proprii), creditele de cont-curent și reescontul solicitate de la alte bănci (ca surse de finanțare externă), fondurile de pensii și culturale, beneficiile nete sau alte conturi tranzitorii.

Capitalul social constituit prin subscrierea unor pachete de acțiuni, augumentat, în funcție de evoluția afacerilor băncii, s-a constituit inițial la banca „Aurora” din momentul transformării sale din societate cooperatistă în instituție de credit pe acțiuni, prin echivalarea valorii capitalului fundațional al acesteia, care se ridica la 200.000 de coroane, până în iunie 1920, în moneda națională, la 100.000 de lei⁸¹. Consolidarea și dezvoltarea financiară a băncii a determinat urcarea acestuia, consecutiv: în 1924, la 500.000 de lei; în 1925, la 1 milion de lei; în 1926, la 2 milioane de lei; iar în 1927, prin plasarea pe piață a unui pachet de acțiuni noi, în valoare de 3 milioane de lei, a atins un volum total de 5 milioane de lei⁸². La începutul anului 1928, conducerea băncii a sesizat creșterea spectaculoasă a plasamentelor sale și a propus adunării generale a acționariatului sporirea volumul capitalului social, succesiv, până la 10 milioane de lei. Ultima subscriere (a VI-a) însă de acțiuni, în valoare de 2 milioane de lei, s-a realizat în anul 1929, cu capitalul social ajungând la 7 milioane de lei⁸³, dată de la care nu s-a mai impus creșterea capitalului social din cauza recesiunii financiare din anii crizei economice și apoi a restrângerilor operațiunilor financiare în anii post criză.

Fondurile de rezervă (general și special) constituite de toate instituțiile de credit, în acest caz și de „Aurora”, aveau menirea de a acoperi eventualele pierderi financiare dar, de regulă, au fost implicate în susținerea operațiunilor de creditare ale acestora, integral sau parțial. Încă de la înființarea sa ca societate cooperativă (1873), „Aurora” și-a constituit un fond general de rezervă, e drept, la valori încă modeste, iar din anul 1891 a înființat și fondul special de rezervă, cu valori mai mici decât primul⁸⁴, ambele augumentate anual, în procente variabile, din fondurile beneficiului net.

camere de locuit, cele mai multe dintre ele închiriate. Vezi „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 14.

⁸¹ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 67.

⁸² „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1927”, Bistrița, 1928, p. 11. A se vedea sinteza pasivelor băncii la Anexa B, care cuprinde date despre capitalul social, fondurile de rezervă, depuneri, creditările externe de reescont și cont-curent, beneficiul net.

⁸³ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1929”, Bistrița, 1930, p. 6.

⁸⁴ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 67. Fondul general de rezervă din anul 1873/74 era de 167 florini, iar fondul special în 1891 avea 519 florini.

În anul 1920, când „Aurora” a devenit societate bancară pe acțiuni, fondul general de rezervă, cu un volum de 220.000 de lei, depășea valoarea capitalului social, iar fondul special s-a ridicat la 50.000 de lei. În același an s-a înființat și fondul pentru acoperirea creanțelor dubioase, cu valori de 100.000 de lei⁸⁵. Până în 1923 fondul general de rezervă a sporit continuu și a ajuns la un volum de 500.000 de lei (a egalat capitalul social), la care s-au adăugat fondurile special și cel de creanțe dubioase, fiecare cu câte 100.000 de lei, rezultând un total de 700.000 de lei⁸⁶. Până în 1925, inclusiv, valoarea totală a fondurilor de rezervă a fost mai mare decât volumul capitalului social. Ulterior, volumul fondurilor de rezervă, deși a sporit valoric, a fost mai mic decât al capitalului social. Astfel, pentru anul 1930, totalul fondurilor de rezervă, de peste 3,67 milioane de lei⁸⁷, se raportau la valoarea capitalului social, de 7 milioane de lei.

La începutul anului 1932, conducerea băncii a sesizat deteriorarea capacităților de rambursare a debitorilor săi și a propus adunării generale a acționariatului, ce trebuia să aprobe bilanțul pe anul 1931, ca întreaga valoare a beneficiului net obținut pe acel an, de 761.387 de lei, să se transfere fondului de creanțe dubioase⁸⁸. Hotărârea adoptată de adunarea generală, în urma căreia acționarii nu primeau nici un dividend pe acțiunile lor, s-a dovedit extrem de responsabilă pentru stabilitatea financiară a băncii în perspectiva anilor următori. În anii 1932 și 1933 fondurile de rezervă n-au mai înregistrat sporuri, deoarece banca a înregistrat pierderi, e drept de valori nesemnificative; ca urmare volumul fondurilor de rezervă a rămas la nivelul bilanțului din 1931. Astfel, la sfârșitul anului 1933 totalul acestora se ridică la 4.657.530 de lei, din care fondului de rezervă general îi revenea 2.822.743 de lei, fondului de creanțe dubioase 1.584.787 de lei, iar fondului special 250.000 de lei⁸⁹.

Prin măsurile de asanare financiară din anul 1934, o bună parte din pierderile financiare au fost acoperite de fondurile de rezervă. Astfel, au fost lichidate valorile fondului de creanțe dubioase și ale fondului special de rezervă, iar volumul fondului general de rezervă statutar s-a redus până la 2.090.949 de lei⁹⁰. În anii următori, conducerea băncii a ameliorat, foarte moderat, fondul general de rezervă și a încercat să refacă, cât de cât, fondul pentru creanțe dubioase. Progresele fondurilor de rezervă a fost modest între anii 1934–1940, deoarece totalul lor în ultimul an al acestei perioade s-a ridicat numai la 2.799.858 de lei, din care 528.356 de lei reveneau fondului pentru creanțe dubioase⁹¹, în condițiile în care cifra totală de afaceri ale băncii depășea cu puțin nivelul anului 1926.

Volumul depunerilor a asigurat marea majoritate a creditărilor plasate debitorilor săi, până în anul 1927. Abundența depozitelor de depuneri la

⁸⁵ *Ibidem*, p. 67.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 67. „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1925”, Bistrița 1926, p. 15.

⁸⁷ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 11.

⁸⁸ *Ibidem*, ... Exercițiul 1931”, Bistrița, 1932, p. 5.

⁸⁹ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29.

⁹⁰ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 29.

⁹¹ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 5.

banca „Aurora”, provenite de la locuitorii din zona Năsăudului și Bistriței, dar și de la emigranții români plecați în S.U.A., a permis acesteia să satisfacă cererile de creditare fără a face apel la creditele externe decât în valori mai mult simbolice, până în anul 1927. Chiar și ulterior, până în primii ani ai crizei economice, depunerile au susținut masiv operațiunile de creditare ale băncii. Creșterea volumului depunerilor a fost spectaculoasă până în 1923, acestea s-au triplat la un interval de 3 ani, până în 1927. Astfel, dacă valoarea totală a acestora în anul 1920 era de 3,27 milioane de lei⁹², în 1923 volumul lor s-a mărit la peste 11,1 milioane de lei⁹³, iar în 1927 a înregistrat cca. 36 de milioane de lei⁹⁴. Sporul lor a fost și ulterior apreciabil și a atins un maxim în anul 1930, de 54,1 milioane de lei⁹⁵. În anii 1931 și 1933 inclusiv, s-a înregistrat o scădere sensibilă a volumului total al depunerilor, care figurează în bilanțul pe anul 1933 cu numai cca. 40 de milioane de lei⁹⁶. Retragerile au fost provocate de scăderea capacității financiare a depunătorilor în anii crizei, dar în bună măsură și de incertitudinile economice care planau asupra întregului sistem financiar-bancar, la care s-au adăugat hotărârile băncilor de reducere a dobânzilor la depuneri față de anii anteriori și apoi de suspendare a bonificării acestora în anul 1933. Amintim că în anii de prosperitate financiară a băncii, până la începutul crizei, „Aurora”, ca de altfel și alte bănci, a ridicat aproape anual dobânzile pentru depuneri, în funcție și de creșterea inflației, de la 6% în 1920, până la 10–12% în anii 1928–1929.

Pe parcursul anului 1934, depozitele de depuneri s-au redus drastic, de aceea a rămas în bilanțul băncii pe acel an doar un volum de 17 milioane de lei⁹⁷. Descreșterea acestora într-o perioadă scurtă de timp s-a datorat, în mare măsură, condițiilor anterior amintite, la care s-au mai adăugat pentru unii deponenți, în calitate și de debitori ai băncii, achitarea datoriilor la bancă, cât și măsurilor legislative prin care se dispunea reducerea cu 50% a tuturor depozitelor de depuneri, de până în aprilie 1934, restul valorii lor nu a mai avut drept de dobândă, însă cu posibilitatea de a fi retrase eşalonat, în rate semestriale. Banca „Aurora” s-a conformat acestor dispoziții și a trimis note tuturor deponenților săi prin care i-a îndrumat să încheie acorduri amiabile în acest sens⁹⁸, și s-a angajat să le bonifice sumele rămase, cel puțin cu 1%. Banca a acordat însă, pe anul 1935, o dobândă de 2% pentru depunerile vechi⁹⁹. Depunerile noi aveau un alt regim de bonificare, deoarece li s-a acordat un procent de 5%.

⁹² Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 67.

⁹³ *Ibidem*, p. 67.

⁹⁴ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1927”, Bistrița 1928, p. 11.

⁹⁵ *Ibidem*, „... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 11.

⁹⁶ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 33.

⁹⁷ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 29 și f. 98. În acel an s-au retras masiv depunerile, cu un volum de cca. 23,5 milioane de lei.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 76.

⁹⁹ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 5; „Depunerile vechi le-am cadențat pentru semestrul al doilea din 1935 o dobândă de 2% în loc de 1% fiscal de comisia de arbitraj”. Menționăm că acționarii au primit ca dividend pe anul 1935 doar 1% pe acțiune, adică 1 leu”, p. 6.

Întrucât volumul anual al retragerilor succesive a dobânzilor vechi a fost mai mare decât volumul anual înregistrat pentru depunerilor noi, a determinat scăderea constantă a volumului total al depunerilor între anii 1934–1940, care s-au redus treptat în cuantumul mijloacelor de finanțare proprii pentru noile plasamente ale băncii; aceasta a fost obligată să reangajeze după 1935, din nou, surse de finanțare externe. Astfel, fondul depozitelor de depuneri, de cca. 15,8 milioane de lei¹⁰⁰ în 1935, s-a redus până în 1940 la aproape 10 milioane de lei¹⁰¹; scăderea a fost provocată în ultimii doi ani și de influențele negative politico-statale interne și externe.

Angajarea unor *credite externe* de la alte instituții de către banca „Aurora” s-a realizat destul de târziu, deoarece sursele interne de finanțare (depozitele de depuneri) îi asigurau necesitățile sale de creditare. Până în anul 1927 doar episodic și la valori reduse „Aurora” a angajat credite în cont-curent. A fost însă interesată să primească credite în reescont de la Banca Națională a României, care se acordau cu o dobândă extrem de redusă (de 6%) în dorința amplificării operațiunilor sale financiare. De aceea, în anul 1926 a făcut demersuri pe lângă Banca Națională a României să-i deschidă un cont de reescont. Acceptul l-a primit în anul 1928. „Aurora” a angajat din 1929 un credit de reescont de peste 2,6 milioane de lei¹⁰², prin filiala acesteia din Bistrița. Volumul acestuia a crescut în anul următor (1930) la cca. 7,5 milioane de lei, la care se adăugau creditele în cont-curent de la alte bănci, în valoare de 641.292 de lei¹⁰³.

E adevărat că în anul 1930 totalul volumului operațiunilor de creditare înregistra un maxim al plasamentelor băncii „Aurora”, dar încă din acel an numărul creditelor acordate s-a redus, în condițiile apariției primelor semne ale crizei, resimțite deja și în sfera bancară. Blocajul financiar din anii următori, manifestat prin reducerea rambursării datoriilor cât și a operațiunilor de creditare, până la sistarea lor în 1933, au creat dificultăți mari băncii „Aurora”, ca de altfel mării majorități a instituțiilor bancare, de a-și rambursa creditele externe angajate. Mai mult, prin retragerile repetate ale depunerilor, sursele de finanțare internă s-au micșorat sensibil. Banca „Aurora” a fost obligată să ceară prelungirea achitării reesconturilor și, mai mult, a angajat noi credite externe pentru acoperirea dobânzilor volumului precedentelor credite, din anii 1930–1931, cât și pentru a contrabalansa reducerea depozitelor de depuneri. Astfel, la sfârșitul anului 1933, „Aurora” avea un volum îngrijorător de mare de credite externe de reescont, de peste 9,6 milioane de lei (din care cca. 7,3 milioane la Banca Națională a României și peste 2,5 milioane la banca „Albina”), plus un volum de credite în cont-curent de 2,2 milioane de lei¹⁰⁴.

Aceste credite erau garantate de creditele de scont (cambiale) ale băncii „Aurora”, cedate băncilor creditoare ca și contravalori ale reescontului și creditului în cont-curent primit în anii 1931–1933. Procesul de asanare financiară

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰¹ *Idem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, p. 5.

¹⁰² *Idem*, „... Exercițiul 1929”, Bistrița, 1930, p. 6.

¹⁰³ *Idem*, „... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 11.

¹⁰⁴ ANSJBAN, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 449 bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29–30.

început în a doua jumătate a anului 1934 a redus nesemnificativ volumul creditelor externe în bilanțul „Aurorei” din acel an. De abia în anul 1935 banca „Aurora” a reușit să-și lichideze reesconturile restante (au rămas valori doar de 87.600 lei) și să reducă foarte mult creditele în cont-curent, care mai înregistrau valori de 829.980 de lei¹⁰⁵.

Creditele externe au fost solicitate cu moderație de către banca „Aurora” până în anul 1937, moment după care, pe fondul creșterii propriilor plasamente dar și al reducerii volumului de depuneri, a fost obligată să angajeze volume tot mai mari de credite externe (de reescont și în cont-curent). Astfel, în 1938 avea deja un volum de credite externe de cca. 8,3 milioane de lei¹⁰⁶, iar în anul 1940 de peste 11 milioane de lei (5 milioane reescont, 6,4 milioane în cont-curent)¹⁰⁷, deși afacerile băncii înregistrau deja o ușoară descreștere.

Beneficiile nete anuale ale băncii oglindeau, în mod firesc, evoluția afacerilor băncii „Aurora” și au fost influențate de conjuncturile economice, dar au relevat și capacitatea managerială a conducerii acesteia în adoptarea sau neadoptarea unor politici financiar-bancare în consens cu procesele de dezvoltare economică generale, dar ținând cont și de interesele clienței sale. Din beneficiile nete se asigurau plata dividendelor statutare și supradividendelor acționarilor ce alimentau, în procente variabile, uneori consistente, fondurile de rezervă, se remunerau tantimele membrilor consiliului de administrație și comitetului de cenzori, se distribuiau procente fondului de pensii al funcționarilor și fondului cultural și filantropic, se acordau gratificații suplimentare funcționarilor merituoși.

În perioada avântului economic-financiar al băncii „Aurora” beneficiul net a crescut anual, vestiginos, de la 20.435 lei¹⁰⁸ în 1920, la peste 2 milioane de lei¹⁰⁹ în 1930. Corespunzător au fost augmentate toate fondurile amintite și evident au fost recompensați membrii acționariatului și ai conducerii băncii. Astfel, procentul dividendelor acordate acționarilor a crescut de la 10%¹¹⁰ per acțiune, la 20%–22%, din 1923 până în 1929; acesta s-a redus apoi în 1930 la 18%¹¹¹, fiind totuși extrem de ridicat față de etalonul statuar, stabilit la 5% per acțiune.

Beneficiul net pe anul 1931, încă apreciabil, de 761.387 de lei, a fost distribuit în întregime fondului de rezervă pentru creanțe dubioase¹¹². În anii 1932 și 1933 s-au înregistrat deja pierderi relativ mici, de 37.974 de lei¹¹³, respectiv de 97.961 de lei¹¹⁴. Pe anul 1934, în bilanțul provizoriu apare un bene-

¹⁰⁵ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1935”, p. 9.

¹⁰⁶ *Ibidem*, „... Exercițiul 1938”, Bistrița, 1939, p. 7.

¹⁰⁷ *Ibidem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 5.

¹⁰⁸ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 67.

¹⁰⁹ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 8; 11.

¹¹⁰ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 67.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 67; „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931. Tabelul operațiunilor financiare de la înființarea băncii 1873–1930. Pasiva, p. 13.

¹¹² „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1931”, Bistrița, 1932, p. 5; 7.

¹¹³ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 431, Bilanțuri contabile pe anul 1932, f. 84–85. Centrala a avut beneficii, însă filiala din Bistrița a înregistrat pierderi.

¹¹⁴ *Ibidem*, d. 449, pe anul 1933, f. 37–38, pierderile sunt constante într-un bilanț provizoriu.

ficiu de 304.475 de lei¹¹⁵, surprinzător de mare, deoarece în bilanțul definitiv el s-a redus la suma simbolică de 39.372 de lei¹¹⁶, rezultată mai mult din dividende restante. Revenirea activităților băncii după 1935 a determinat și urcarea valorilor beneficiilor nete anuale, dar nu în proporția și volumele întâlnite în perioada dinaintea crizei. Astfel, în 1935 banca „Aurora” consemna 154.804 de lei¹¹⁷ la beneficiu net, acesta a urcat treptat până la 502.233 de lei¹¹⁸ în 1939.

A scăzut însă brusc în anul 1940, nu atât din contragerea unor operațiuni bancare, cât datorită dublării impozitelor impuse de statul ungar pe cifra globală a veniturilor sale brute, și s-a redus astfel la 84.590 de lei¹¹⁹. Astfel, dacă pe anul 1930 banca plătea ca impozite și taxe suma de 279.979 lei, în 1940, sub regimul hortyst, totalul impozitelor s-a ridicat la 405.855 lei¹²⁰. În anii următori impozitele mari s-au menținut, iar efectivele băncii s-au dezvoltat foarte lent, provocând pierderi repetate în anii 1941–1944, care s-au ridicat la un total de 724.262 de lei¹²¹ (24.142,05 de pengö).

Din volumul valoric al beneficiilor nete anuale, prin dispozițiile statutare se distribuiau 5% ca dividende acționarilor, iar din restul sumelor rămase: 10%, și uneori peste acest procent, fondurilor de rezervă ale băncii, apoi, în procente variabile, fondului de pensii al funcționarilor și pentru scopuri culturale și de binefacere. În anii când se obțineau beneficii mai însemnate se acordau procente de supradividendă acționarilor (din 1919–1930 acestea au fost chiar mai mari decât dividendă, între 5–17%) precum și remunerații suplimentare membrilor consiliului de administrație și ai comitetului de cenzori, respectiv funcționarilor, în funcție de meritele acestora. În acest fel, pe lângă fondurile de rezervă constituite și amintite anterior, s-a înființat și *fondul de pensii al funcționarilor* încă din anul 1894, în valoare de 982 florini¹²², deși în cazul instituțiilor de credit cooperatist, așa cum funcționa „Aurora” în acea epocă, nu se impunea expres prin dispoziții legale existente unui asemenea portofoliu, cu atât mai mult cu cât o serie de bănci românești nici nu introduseseră un asemenea fond.

Până în 1918 fondul de pensii a beneficiat de acordarea unor procente variabile (2–5%) în cuantumul beneficiilor nete, din suma rămasă după retragerea procentului de 5% statutar de dividende distribuit acționariatului. Acesta a atins în acel an valoarea de 37.735 de coroane¹²³. Ulterior, pe fondul creșterii volumului beneficiilor până în anul 1930, fondul de pensii a crescut cu procente de 5–7% anual, sporind de la 100.000 de lei¹²⁴ în 1920, la un volum de 1.417.184

¹¹⁵ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 37–38.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 29–30.

¹¹⁷ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 9.

¹¹⁸ *Ibidem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 7.

¹¹⁹ *Ibidem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 7. Calculul s-a efectuat pentru capitalul „beneficii diverse” din tabloul profit-pierdere, în bilanțul pasivei băncii nefiind indicat special profitul net.

¹²⁰ *Ibidem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 6 și „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 6.

¹²¹ *Ibidem*, „... Exercițiul 1944”, Năsăud 1945, p. 2.

¹²² Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 67.

¹²³ *Ibidem*, p. 67.

¹²⁴ *Ibidem*.

de lei¹²⁵ în anul 1930. Remarcăm faptul că volumul fondului de pensii a crescut în 1931 la 1.629.058 de lei¹²⁶, deși conducerea băncii și adunarea generală au hotărât ca întregul beneficiu pe acel an să-l acorde fondului de creanțe dubioase, ca apoi în anii 1932–1933 să cunoască minime sporuri, de cca. 10.000 de lei¹²⁷, cu toate că banca raporta pierderi, ca de altfel și în anul 1934, când nu s-a înregistrat nici un profit; acesta a ajuns la cca. 1,7 milioane de lei¹²⁸. Conducerea băncii a ocolit, evident, dispozițiile statutare, apreciind că acest fond contribuia prin plasamentul său la susținerea creditărilor băncii.

O altă explicație – mai ales că sumele alocate între 1932–1934 acestui fond erau minime – consta în faptul că funcționarii ar fi cotizat din proprie inițiativă cu părți din salariul lor, deși în timpul crizei acestora li s-a redus cuantumul recompenselor salariale obișnuite pentru scumpete și/sau pentru chirii. Astfel că asanarea financiară a băncii din anul 1934 nu a afectat fondul de pensii, așa cum s-a întâmplat la foarte multe bănci românești. Din 1935 până în 1940, pe fondul obținerii unor beneficii mai modeste, banca a acordat fondului de pensii, anual, ca procent, 2–3%; volumul valoric al acestuia a evoluat mult mai modest decât înaintea crizei și a ajuns în anul 1940 la numai 2.151.300 de lei¹²⁹.

La începutul activității sale, în perioada anilor 1873–1880, „Aurora” a acordat, cu intermitențe și în procente de 1–3%, sume bănești pentru *scopuri culturale și de binefacere*, iar din 1881 până în 1899, anual, procente de cel puțin 3% din beneficiile nete, din sumele rămase după distribuirea dividendelor acționariatului. Din anul 1899 a înființat suplimentar la pasivele băncii un *fond cultural și de binefacere* de 982 florini¹³⁰, alimentat anual cu sume bănești variabile, pe lângă sumele bănești distribuite anual școlilor din Năsăud și din zona limitrofă, bisericilor sau societăților culturale („Astrei”, Casinei Naționale din Năsăud, Societății pentru fond de teatru român, societăților studențești din Budapesta și Viena etc.).

Augmentarea fondului cultural s-a realizat și cu scopul adunării mijloacelor bănești pentru susținerea festivităților jubileului unei jumătăți de veac de la înființarea instituției. Până în 1923 acesta și-a sporit volumul la 62.000 de lei¹³¹. Cum beneficiile nete ale băncii „Aurora” au crescut substanțial după războiul mondial și, în consecință, sumele acordate pentru scopuri culturale și de binefacere s-au ridicat adeseori la cel puțin 5% anual din valorile rămase după distribuirea dividendelor statutare, nu a mai fost necesar să se recurgă la volumul valoric al fondului cultural, care a fost ameliorat în continuare, până în anul 1930, când a înregistrat 120.000 de lei¹³². Între 1931–1939 valoarea acestuia s-a păstrat, însă la începutul anului 1934, în condițiile asanării financiare

¹²⁵ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița 1931, p. 11, 13.

¹²⁶ *Ibidem*, „... Exercițiul 1931”, Bistrița, 1932, p. 9.

¹²⁷ ANSJB, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 431, Bilanțuri contabile pe anul 1932, f. 15 și d. 449, Bilanțuri contabile pe anul 1933, f. 29.

¹²⁸ *Ibidem*, d. 468, pe anul 1934, f. 29–30.

¹²⁹ „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 5.

¹³⁰ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 67.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² „Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1930”, Bistrița, 1931, p. 11.

a băncii, acesta a fost folosit, alături de fondurile de rezervă și speciale, pentru acoperirea pierderilor sale. De la această dată nu s-a mai reînființat.

Banca „Aurora” a fost extrem de generoasă în privința distribuirii anuale a unor sume bănești însemnate scopurilor culturale și de binefacere în anii săi de „boom economic”, până la manifestările crizei economice din anul 1930. Astfel, între anii 1873/74–1930 s-au distribuit în total, în afara sumelor acordate fondului cultural, ajutoare școlilor, bisericilor, societăților culturale etc. de peste 700.000 de lei, dintre care precumpănitoare au fost sumele date între 1920–1930, ce s-au ridicat la un volum total de cca. 680.000 de lei. Au fost anii când procentele acordate scopurilor culturale s-au ridicat la 11–12% din întreg beneficiul net. Bunăoară în anul 1925, conducerea băncii „Aurora” a distribuit scopurilor culturale o sumă de 95.487 de lei din beneficiul net al anului, de 743.285 de lei¹³³, ce reprezenta 12,83% din volumul acestuia. La fel, în anul 1927 banca a acordat pentru scopuri culturale 153.431 de lei din beneficiul net de 1.380.744 de lei¹³⁴, deci un procent de 11,11%. Până în anul 1927 „Aurora” a dat numai școlilor din Năsăud peste 141.063 de lei¹³⁵. De asemenea a susținut activitatea de sistematizare a Năsăudului între 1922–1927 cu 86.244 de lei¹³⁶. Suma însemnată a plasat pentru căminul elevilor de la Gimnaziul din Năsăud și căminul studenților de la Cluj, sau liceelor și școlilor românești din Bistrița.

După refacerea activității financiare, între anii 1935–1939, banca a acordat ajutoare bănești scopurilor culturale, însă la valori modice, întrucât beneficiile sale au scăzut substanțial față de perioada anterioară, ele au însumat, per total, doar 16.471 de lei¹³⁷.

Afacerile băncii „Aurora” în perioada interbelică au fost asigurate de o conducere competentă, credibilă și extrem de stabilă, în sensul că cea mai mare parte a membrilor celor două organizații de conducere ale instituției, consiliul de administrație și comitetul de cenzori, s-au regăsit, cu mici intermitente, pe toată perioada anilor 1920–1940. Astfel, medicul Teofil Tanco a fost ales și reales în calitate de președinte al consiliului de administrație între anii 1921–1940, ca de altfel și în anii următori, alăturându-i-se acestuia, pentru acest interval de timp, în calitate de membri: juristul Leon Scridon, profesorii Ioan Șerban și Emil Mărcușiu, proprietarul George Chitul și, cu mici intermitențe, medicul Liviu Mureșan, profesorul Nicolae Drăganu, profesorii Ștefan Scridon, Teodor Zăgrean, protopopul Grigore Pletosu, Alexandru Haliță, Ștefan Buzilă.

Și în componența comitetului de cenzori se constată prezența pentru perioade mai îndelungate a unor reprezentanți ai acționariatului, precum medicul Vasile Moisil, protopopul Ioan Nășcuțiu, profesorii Ioan Partene și

¹³³ *Ibidem*, „... Exercițiul 1925”, Bistrița, 1926, p. 13.

¹³⁴ *Ibidem*, „... Exercițiul 1927”, Bistrița, 1928, p. 18.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 18; vezi Tabelul cu sumele bănești distribuite pentru scopuri culturale între anii 1873–1927.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 18.

¹³⁷ „Dările de seamă ale Consiliului de Administrație ... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 6; „... Exercițiul 1936”, Bistrița, 1937, p. 5; *Ibidem*, „... Exercițiul 1937”, Bistrița 1938, p. 5; *Ibidem*, „... Exercițiul 1938”, Bistrița, 1939, p. 5; *Ibidem*, „... Exercițiul 1939”, Bistrița 1940, p. 5.

Macedon Linul, învățătorul Ioan Marcu sau a teologului și contabilului auto-didact Jacob Majorean¹³⁸. De asemenea, o mare stabilitate s-a înregistrat și în rândul funcționarilor cu studii speciale comerciale, dacă amintim că directorul Leon Bancu și contabilul șef al băncii, Ștefan Rebreanu, și-au păstrat funcțiile între anii 1920–1940¹³⁹, deși au fost confrunțați cu situațiile dificile din timpul crizei economice. Stabilitatea personalităților amintite în conducerea „Aurorei” s-a datorat, în parte, deținerii unui număr mare de acțiuni, dar în mare măsură și corectitudinii și prestigiului de care se bucurau în fața acționariatului și a influenței lor în mediile românești din zona Năsăudului și Bistriței.

Amintim și faptul că mulți dintre aceștia au fost bursieri ai Fondurilor școlare grănicerești la Universitățile din Cluj și Budapesta, la Academia comercială sau la Seminarul Teologic din Gherla. Astfel, au beneficiat de burse sau ajutoare bănești pe timpul studiilor: Leon Scridon, Teofil Tonco, Vasile Moisis, Ștefan Scridon, Ioan Șerban, Emil Mărcușiu, Alexandru Haliță, Ioan Partene, Nicolae Drăganu, Ioan Născuțiu, Leon Bancu¹⁴⁰.

Efectele economice ale băncii „Aurora” au fost mult mai extinse și s-au repercutat dincolo de cercul relativ restrâns al acționariatului prin relațiile și rezultatele activității sale asupra a mii și mii de deponenți sau debitori ce au beneficiat, într-o măsură sau alta, de politica financiară echilibrată și onestă promovată de către conducerea și funcționarii acesteia.

Indiscutabil, în ciuda efectelor negative ale crizei economice, banca „Aurora” în perioada interbelică a contribuit în mare măsură la consolidarea vieții materiale a românilor din zonă, acțiunile sale au sprijinit în bună măsură procesele de modernizare și chiar de relansare economică a mii de gospodării rurale sau a multor sute de comercianți, meșteșugari și industriași afectați anterior de consecințele Primului Război Mondial, limitând efectele nocive ale speculațiilor cămătărești.

De asemenea, prin substanțialele ajutoare bănești oferite gratuit școlilor din Năsăud și Bistrița și nu numai, societăților de cultură sau bisericilor a potențat activitatea acestora. Așa cum, prin creditele generos oferite, îndeosebi Năsăudului și comunelor de pe valea superioară a Someșului, a înlesnit efectuarea unor lucrări publice de modernizare a localităților respective, în folosul locuitorilor acestora.

¹³⁸ Despre activitatea acestor personalități se pot consulta schițele sau fișele biografice cuprinse în lucrările editate de Teodor Tanco, „Virtus Romana Rediviva”, vol. I–VI, Bistrița 1971–1987 și vol. VII, Cluj-Napoca, 1993; Ioan Bureacă, „Spiritualitate năsăudeană bistrițeană”, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2006, „Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud, vol. I, Țara Năsăudului”, coord. Ioan Seni, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009.

¹³⁹ Mențiuni privind activitatea funcționarilor băncii „Aurora”, ca de altfel și a membrilor din conducerea acesteia în perioada 1873–1923, se pot urmări în lucrarea lui Nicolae Drăganu, „Monografia societății de împrumut și păstrare „Aurora” (1873–1923)”, Cluj, 1924. Din nefericire, prezentarea activității lui Leon Bancu sau Ștefan Rebreanu după 1923, cunoscuți specialiști în probleme financiar-bancare și funcționari ai băncii până la lichidarea „Aurorei” în 1942, nu a mai fost urmărită în cercetările contemporane ulterioare.

¹⁴⁰ A se vedea pentru traseele lor universitare: Lazăr Ureche, „Fondurile grănicerești năsăudene”, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Bursieri ai Fondurilor școlare și de stipendii grănicerești din Năsăud în centrul universitar din Budapesta între 1861–1918*, în *Simpozion, Giula (Ungaria) 2014*, pp. 46–75.

Anexa A Activele băncii „Aurora”

Surse documentare

Anul	Scout (Cambii)	Cambii cu acoperire ipotecară	Credite ipotecare cu obligații	Credite personale	Credite în cont-curent	Efecte publice și acțiuni	Casa numerar	Total, active
1919	-	-	636.840 K	940.176 K	-	524.760 K	3.382.290 K	5.964.592 K
1920	378.643 L	-	505.469 L	1.602.675 L	542.133 L	257.755 L	341.863 L	3.944.572 L
1923	3.333.277 L	333.000 L	1.832.321 L	1.535.002 L	4.468.406 L	718.000 L	744.043 L	13.123.014 L
1925	11.313.268 L	1.308.020 L	2.793.255 L	456.296 L	4.322.678 L	838.970 L	902.166 L	22.293.880 L
1928	26.703.934 L	8.649.250 L	1.295.728 L	82.102 L	4.209.031 L	1.056.740 L	3.416.286 L	59.205.351 L
1930	50.474.599 L	14.577.334 L	800.838 L	83.561 L	3.924.966 L	1.089.467 L	3.366.409 L	77.612.751 L
1933	43.904.850 L	13.666.385 L	707.662 L	47.978 L	2.880.864 L	1.077.627 L	37.599 L	66.092.930 L
	Total, portofoliu cambial		Portofoliu debitori	Debitori din conversiune	Imobilele băncii	Efecte publice și acțiuni	Casa numerar	Total, active
1934	3.394570 L		181.793 L	21.280.497 L plus 7.302.483 în portofoliul altor bănci	7.000.000 L	796.722 L	1.036.748 L	41.344.776 L
1935	2.597.187 L		433.273 L	19.242.187 L	7.000.000 L	839.809 L	1.292.041 L	31.550.308 L
1938	13.032.088 L		1.253.705 L	14.659.920 L	7.000.000 L	1.098.535 L	1.613.014 L	38.936.654 L
1940	12.033.754 L		1.504.105 L	11.847.640 L	6.000.000 L	1.867.290 L	2.568.796 L	36.294.562 L

Datele din această anexă sunt extrase din: N. Drăganu, „Monografia societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud 1873–1923”, Cluj 1924, Tabelul activelor, p. 65; „Banca „Aurora” societate pe acțiuni. Darea de seamă a Consiliului de Administrație și Raportul Comitetului de cenzori ... Exercițiul 1925”, Bistrița 1926, p. 17; *Ibidem*, „... Exercițiul 1930”, Bistrița 1931, p. 12 (cuprinzând situațiile bilanțiere și din anii 1928 și 1929); *Ibidem*, „... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 8; *Ibidem*, „... Exercițiul 1938”, Bistrița, 1939, p. 6; *Ibidem*, „... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 4; Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud, Fond Banca „Aurora”, Dosar 449, Bilanțuri contabile 1933, f. 29; *Ibidem*, Dosar 468, Bilanțuri contabile pe 1934, f. 29.

Anexa B Pasivele băncii „Aurora”

Surse documentare

Anul	Capitalul social	Fonduri de rezervă. Total	Depuneri	Reescont	Bănci creditoare în cont-curent	Beneficiu net
1920	100.000 L	270.000 L	3.273.654 L	-	-	20.435 L
1923	500.000 L	600.000 L	11.194.377 L	-	-	320.158 L
1925	1.000.000 L	1.670.000 L	18.070.872 L	-	72.976 L	743.285 L
1927	5.000.000 L	2.299.471 L	36.011.755 L	-	204.572 L	1.380.744 L -20%
1930	7.000.000 L	3.674.045 L	54.151.507 L	7.505.560 L	641.292 L	2.018.195 L -18%
1933	7.000.000 L	4.777.530 L	40.607.342 L	9.620.475 L	2.208.365 L	-
1934	7.000.000 L	2.090.949 L	17.076.734 L	8.767.758 L	1.162.076 L	39.372 L
1935	7.000.000 L	2.363.778 L	15.801.134 L	87.600 L	829.980 L	154.804 L
1938	7.000.000 L	2.442.555 L	14.820.385 L	7.014.157 L	1.317.184 L	478.923 L
1939	7.000.000 L	2.788.016 L	11.341.707 L	5.847.880 L	5.206.965 L	502.233 L
1940	7.000.000 L	2.799.858 L	9.999.003 L	5.009.240 L	6.374.999 L	84.590 L

Datele din această anexă au fost extrase din: N. Drăganu, „Monografia societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud 1873-1923”, Cluj 1924, Tabelul pasivelor, p. 67; „Banca „Aurora” societate pe acțiuni. Darea de seamă a Consiliului de Administrație și Raportul Comitetului de cenzori ... Exercițiul 1925”, Bistrița 1926, p. 18; *Ibidem*, n.... Exercițiul 1927”, Bistrița 1928, p. 10; *Ibidem*, n.... Exercițiul 1930”, Bistrița 1931, p. 11; *Ibidem*, n.... Exercițiul 1935”, Bistrița, 1936, p. 9; *Ibidem*, n.... Exercițiul 1938”, Bistrița, 1939, p. 7; *Ibidem*, n.... Exercițiul 1939”, Bistrița, 1940, p. 7; *Ibidem*, n.... Exercițiul 1940”, Bistrița, 1941, p. 5; Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud, Fond *Banca „Aurora”*, Dosar 449, Bilanțuri contabile 1933, f. 29-30; *Ibidem*, Dosar 468, Bilanțuri contabile pe 1934, f. 29.

**EVOLUȚIA ACTIVITĂȚILOR FINANCIARE ALE BĂNCII „AURORA”
DIN NĂSĂUD ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1919-1940)**

- Rezumat -

ANUARELE ȘCOLII NORMALE DIN NĂSĂUD PE ANII ȘCOLARI 1930-31 ȘI 1931-32

Ironim MARȚIAN

Îl au ca autor pe Prof. Dionisiu Maior (1893-1978), al cincilea director al Școlii Normale, după provizoratul foarte scurt al lui Vasile Bichigean și primul director propriu-zis, doar în anul școlar 1923-24, Toma G. Bulat, iar din 1924-25 Sandu Manoliu, până la decesul său, din 22 octombrie 1930 (n. 11 septembrie 1896), urmat de un alt provizorat scurt, de un an, până la 1 noiembrie 1930, al lui Emil Mărcușiu. De la această dată, Dionisiu Maior devine director și profesor de Științe pedagogice și Practica pedagogică, până 1936.

Aceste două anuare sunt continuatoarele timide ale celor de pe anii școlari 1923-24, 1924-25, 1925-26, 1926-27, 1927-28 și 1928-29, înmănușate în volumul semnificativ intitulat „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc”. Anuarul Școlii Normale din Năsăud/1929, Năsăud 1930, sub semnătura Prof. Sandu Manoliu, renumitul pedagog năsăudean, de origine moldoveană (1896-1930).

Primul anuar, având pe copertele exterioară și interioară înscrisurile: *Școala Normală de învățători din Năsăud. Anuar pe anul școlar 1930-1931. Întocmit de Dionisiu Maior, profesor de Pedagogie, directorul școlii*. Tiparul Tip. „Cultura” Năsăud, ne atenționează, prin *Câteva cuvinte* că: „În raport cu «Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc», scoasă la iveală de regretatul Sandu Manoliu, anuarul de față se prezintă în condițiuni modeste. N-am urmărit vâlva și faima personală. Ne-am mulțumit să dezvoltăm o activitate (...) sinceră și pornită din adâncul cel mai curat al sufletului nostru. Scopul urmărit (...)

a fost acela de a pune în fața oamenilor de bine, în fața elevilor și părinților lor, o «icoană» (...) reală a școlii noastre pe anul școlar 1930-1931”.

Anuarul se deschide cu studiul lui Dionisiu Maior, intitulat *Pedagogie și educație* (I, pag. 1-6), reluat peste câțiva ani în „revista învățătorească din Județul Năsăud” *Vatra* (An I, Nr. 1, Năsăud 1935), în care directorul Școlii Normale răspunde la întrebările „Ce este pedagogia și ce este educațiunea?”, două noțiuni care se întrepătrund. Sprijinindu-se pe câteva trimiteri bibliografice românești și străine, Dionisiu Maior definește Pedagogia ca fiind o știință care, bazată pe cunoașterea naturii omenesti și ținând seama de idealul către care tinde omenirea, „grupează sistematic reflecțiunile referitoare la educația generației noi”, reflecțiuni care vor determina „influența intenționată a educatorului asupra celui educat”, decurgând din considerații privind societatea, cultura și civilizația în evoluție. Viața pune în permanență probleme noi, care nu pot fi rezolvate numai cu învățăminte extrase din experiența trecutului, cum ar fi „obiceiurile tradiționale”, amintirea educației părinților, observația „mediului imediat”, ci și prin satisfacerea cerințelor societății la momentul dat, sub aspect social și național.

Necesitatea Educației este izvorul „reflecțiunii asupra problemelor pedagogice”, a cărei intensitate reprezintă măsura gradului de cultură a unui popor, descoperă legătura dintre cauză și efect, efectul urmând cauzei la o depărtare mai mică sau mai mare în timp. Dionisiu Maior face apel la teoria obiectivă, dar idealistă, a filozofului și sociologului francez Émile Durkheim (1858-1917) despre „reprezentările colective” și fenomenele sociale: „Omul, pe care trebuie să-l realizeze educația în noi, nu este omul așa cum l-a creat natura, ci omul pe care-l vrea societatea, iar ea îl vrea așa cum îl cere structura sa interioară” (Apud *Educație și sociologie*, Trad. Iorgu Stoian, București 1939, pag. 140). Și Dionisiu Maior afirmă că moralitatea este scopul întregii activități educative, căci „copilul trebuie să devină o personalitate morală, care, fiind stăpân pe toate forțele sale trupesti și sufletești, cunoscând problemele umanității, ale societății și ale naturii, să fie capabil și să voiască să-și caute un cerc de activitate corespunzător, în care să muncească în mod conștiincios”. Pentru atingerea scopului, trebuie ținut seama de „influențele întâmplătoare”, cum sunt mediul natural și social, mediul familial și ereditar; dezvoltarea unui om, de la copilărie până la maturitate, este determinată de o serie de însușiri provenind din individualitatea naturală, astfel că „nici ochiul educatorului și nici cei ai părinților nu sunt în stare să vadă în mod sigur ce fel de înclinații și posibilități se ascund în copil, în ce anume direcție tind aceste înclinații și posibilități”. Apoi, constată autorul, „posibilitatea educației, precum și a pedagogiei, cel puțin în forma lor științifică, se bazează pe faptul că, deși sunt deosebiri individuale, există anumite însușiri comune tuturor oamenilor și anumite probleme morale universale și că individul nu-și poate găsi adevărata lui chemare decât în colectivitatea vieții naționale”.

Din punct de vedere psihologic, Educația nu este posibilă fără cunoașterea modului formării stărilor afective, ale pornirilor și emoțiilor de care depinde capacitatea sufletească a copilului, iar condiția întregii vieți spirituale

este dezvoltarea lui sănătoasă, astfel că un rol deosebit în educație îl joacă mișcarea, sportul. Sunt tot atâtea adevăruri și în prezent actuale.

Urmează în anuar rubrica intitulată *Cronica* (II) anului școlar 1930–31, în care Școala Normală a funcționat cu 6 clase. Sunt prezentate aici informații privind desfășurarea activităților administrativ-didactice: cursurile au început la 15 septembrie 1930, examenele de corigență, amânate și de admitere s-au derulat în perioada 10–15 septembrie, cursurile s-au ținut regulat, întrebându-se manualele aprobate, s-au organizat conferințe trimestriale sau cu alte prilejuri, mai deosebite, viața sportivă s-a manifestat prin jocuri la diferite ocazii, la serbările naționale și școlare, sunt amintite inspecțiile didactice și administrativ-contabile.

Un loc aparte îl constituie datele despre completarea corpului profesoral: de la 1 noiembrie 1930, prin Decizia ministerială Nr. 147783, Prof. Dionisiu Maior, venit de la Zalău, este numit director al Școlii Normale și de Aplicație și detașat la Catedra de Pedagogie, vacantă prin decesul Prof. Sandu Manoliu, în calitate de „profesor titular provizoriu”, deși absolvise Facultatea de Litere și Filozofie – Secția Pedagogie a Universității din București (1924–1927) și deținea examenul de capacitate în Pedagogie, fiind și doctorand în Filozofie, decorat cu ordine și medalii românești; de la 1 septembrie 1930, cu Ordinul ministerial Nr. 107651, sunt numiți tot ca profesori titulari provizorii Gheorghe Tomescu (Limba și literatura română) și Ioan Silași (Matematică); de la aceeași dată, Directoratul Regional de Învățământ Cluj – IV aprobă detașarea Prof. Constantin Albu la Catedra de Lucru manual (Ordinul Nr. 33035), iar cu Ordinul Nr. 36481 sunt numiți „profesori suplینitori” următorii – Andrei Plaian (Religie greco-catolică), Anchidim Candale (Istorie și Geografie), Octavian Salvan (Ed. fizică), Horațiu Păcurariu (Lb. franceză) și Iuliu Morariu (Șt. naturale). De subliniat că Pr. prof. Andrei Plaian a înființat Reuniunea religioasă a elevilor greco-catolici „Sf. Pavel”, cu scopul „de a desvolta și a întări sentimentul religios”, după un an conducerea reuniunii revenindu-i Pr. prof. suplینitor Ioan Seplecan. Era o „replică” la înființarea Congregației Mariana a elevilor greco-catolice de la Liceul grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud, care funcționa din anul 1923–24, sub conducerea Prof. dr. Alexandru Ciplea.

Sub titlul *Deces* (III, pag. 8–15) este inserat un grupaj de știri dedicat memoriei Prof. Sandu Manoliu, decedat la 22 octombrie 1930, în vârstă de numai 37 de ani, după o lungă și grea suferință, „tocmai când Școala Normală de învățători avea mai mare nevoie de sfaturile lui luminate și împărțite cu dărnicie neprecupețită” (1924–1930). Este reproduș, mai întâi, „actul de donație” destinat Școlii Normale și Școlii de Aplicație, întocmit în ultimele clipe ale vieții, având titlul sugestiv „Deziderate de ordin școlar”, constituindu-se, în fapt, și într-un program de muncă pentru viitor: „Las școlii acesteia pentru care în fața morții și a lui Dumnezeu pot mărturisii împăcat că i-am dat toată puterea mea de muncă și pricepere, tot ce am avut mai bun și mai curat (...) – **I.** Biblioteca (de cărți) cu întreaga literatură română; **II.** Biblioteca (de cărți) cu istoria literaturii române, antologie, critică literară; **III.** Folclor și literatură populară; **IV.** Istorie; **V.** Portretul meu, pictat de D-na Luki Galaction

Zambra; VI. Hărțile. Las Școlii de Aplicație - VII. Biblioteca pedagogică, reviste vechi și noi, calendare de bibliotecă". Menționăm că biblioteca sa era alcătuită din 4647 de volume și 144 de hărți, în valoare de 300.000 de lei. Mai departe, Sandu Manoliu își exprimă următoarele dorințe: „Școala Normală să poarte numele lui Solomon Haliță, primul luptător și înfiripător al ei; Școala de Aplicație să poarte numele lui Vasile Petri, o altă figură aleasă de pedagog a acestui ținut; Societatea elevilor «Spre Ideal» (înființată din îndemnul directorului Sandu Manoliu în anul școlar 1925-26, avându-l ca președinte pe Pr. prof. suplinitor de Religie ortodoxă Victor Susa, *n.n.*), simbolizată cu numele generic «Mihai Eminescu», în cele trei secțiuni ale ei, poate fi botezată, ca un îndemn pentru tinerele generații, astfel - Secția moral-religioasă, Ioan Marian; Secția literar-artistică, Ion Creangă; Secția sportivă, după numele unuia dintre cei 3 mari ostași, Gen. Leonida Pop, Col. David Urs de Marginea sau Col. Victor Rusu.

Intelectualii și năsăudenii să sprijine și să susțină și pe mai departe această școală a lor. Iar elevii să fie crescuți, evident, și în latura profesiei lor, dar mai ales pe calea omeniei și a caracterului.

La răspântia și desmățul moral în care ne aflăm de jos în sus și de sus în jos, dar mai ales de sus în jos, pentru că jos se află salvarea neamului românesc, (pentru că aceasta) nu poate fi decât într-o generație în care cinstea, desinteresarea, cuvântul dat și ținut și tăria de caracter vor domni fie și cu o mică majoritate".

Mai departe, este reprodus cuvântul Prof. Ștefan Scridon, președintele de atunci al Comitetului Școlar, aflat în al doilea ciclu de ființare (1928-1932), rostit în Adunarea generală din 4 decembrie 1930, despre rolul lui Sandu Manoliu în devenirea Școlii Normale, creionându-i personalitatea și contemplându-i activitatea rodnică în fruntea școlii. La venirea lui de la Iași, în septembrie 1924, după ce primul director, Toma G. Bulat, plecase ca profesor universitar la Facultatea de Teologie din Chișinău, „școala era încă în fașe, aștepta deci un părinte adevărat și iubitor, care să o ocrotească la sânul lui cald, să o pună în picioare și să-i asigure viitorul. Și, spre norocul ei, Sandu Manoliu părinte i-a fost, neobosit și neadormit (...), gata să înfrunte orice primejdie, gata să-și jertfească sănătatea și viața pentru ea". Căci era conștient că descinsele într-un ținut istoric și de cultură românească, ale cărui rădăcini grănicerești îi erau cunoscute. Dintre realizările sale sunt evidențiate câteva, semnificative. Reușind să capteze bunăvoința și înțelegerea Fondurilor Grănicerești, Regiunii Silvice din Bistrița (prin Comisia „de 8"), Liceului grăniceresc „George Coșbuc", Prefecturii Județului Năsăud, Băncii „Aurora" și ale Bucureștiului (Casa Școalelor, Ministerul Instrucțiunii, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale), a înzestrat Școala Normală cu o abundență de material didactic (inclusiv biblioteca), s-a îngrijit de localul sau localurile școlii, de internat, de infirmerie, înființează Școala de Aplicație (1924/25), pe care o va conduce, înjghebează o „gospodărie economică" (moșia de 101 jug. de pământ în „Valea Runcului", măcelăria și brutăria), deschide o uzină electrică proprie, cu care „luminează comuna și casele particularilor,

contribuind în foarte mare măsură la modernizarea orașelului nostru”, contribuie la intensificarea activității școlare și extrașcolare, își aduce aportul la demararea lucrărilor de construcții ale Școlii Normale în anul 1928 (azi clădirea Grupului Școlar Silvic din Năsăud, *n.n.*)... Vasta cultură asimilată din cărțile bibliotecii sale „l-a făcut să fie bun, îndatoritor și modest, lipsit de spiritul urât de răsbunare și, în consecință, apreciat și iubit de toată lumea, care a avut ocazia să-l cunoască”.

Adevărații prieteni ai lui Sandu Manoliu, „datorită activității depuse în ogorul culturii în acest «colț de țară românesc», i-au ridicat un frumos monument la mormântul din Comoara năsăudeană, la 21 aprilie 1931, aducându-și contribuția Alexandru Haliță, Teodor Șimon, Leon Bancu, Ștefan Scridon, Ioan Șerban și Anton Dorgo; a fost sfințit în 7 iunie 1931, parastasul fiind oficiat de Pr. Victor Susa, iar cuvântul comemorativ fusese rostit de directorul Școlii Normale, Prof. Dionisiu Maior.

Urmează rubrica *Personalul didactic* (IV), la timona căruia se afla directorul Dionisiu Maior; se remarcă din cele 22 de cadre didactice, pe lângă cei cu norma de bază la Școala Normală (cei amintiți în „Cronica”, plus Ilarion Boțiu - Religie ortodoxă, Jacques Béreilh - Lb. franceză, Ioan Filimon - Șt. agricole și Practica agricolă, Dr. Teofil Tanco - Igienă, medicul școlii, Emil Ștefănuțiu - Muzică și Violina, Carol Becker - Șt. fizico-chimice, Vladimir Macovei - Geografie și Șt. naturale), și mulți profesori de la Liceul grăniceresc „George Coșbuc” (Ștefan Scridon - Istorie, Teodor Șimon - Desen și Caligrafie, Mihail Lipan - Istorie și Drept, Aurel Șorobetea - Lb. română și Lb. latină). La rubrica *Personalul administrativ* (V) este amintit din nou directorul Dionisiu Maior și subdirectorii succesivi: Anton Dorgo (până la 1 noiembrie 1930) și Emil Sabău (până la 1 ianuarie 1931), după care postul a fost desființat; de menționat printre pedagogi Prof. Octavian Ruleanu (până la 1 decembrie 1930) și ca supraveghetor de ordine (de la 1 ianuarie 1931), viitor director al Școlii Normale (1946–1950); secretar și contabil era Gheorghe Zambra.

Adevăratele realizări didactice ale Școlii Normale la 31 august (1930) 1931 sunt reflectate în capitolul *Mijloace de învățământ* (VI, pag. 18–20), unde sunt prevăzute subcapitole speciale ca: a) Mobilierul școlii (în valoare de 536.060 de lei); b) Biblioteca (8826 de volume, în valoare de 362.383 de lei); c) Colecția de fizico-chimice (154 de bucăți, în valoare de 53.594 de lei); d) Colecția de științe naturale (600 de bucăți, în valoare de 133.081 de lei); e) Colecția de geografie și etnografie (246 de bucăți, în valoare de 35.641 de lei); f) Colecția de istorie (364 de bucăți, în valoare de 55.200 de lei); g) Colecția de gimnastică (38 de bucăți, în valoare de 25.000 de lei); h) Colecția muzicală (95 de bucăți, în valoare de 63.400 de lei); i) Colecția de lucru manual (550 de bucăți, în valoare de 89.584 de lei). Total general la 31 august 1931: 1.353.943 de lei.

Sunt prezentate apoi, succint, *Societatea culturală „Spre Ideal”* a elevilor, „sora” mult mai mică a vechii Societăți de lectură „Virtus Romana Rediviva” de la Gimnaziul năsăudean; *Reuniunea elevilor greco-catolici „Sf. Pavel”*; *Colecte, contribuțiuni, donațiuni* (printre care, câte 5.000 de lei, din partea Ministerului Instrucțiunii - pentru cărți și Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor

Sociale – pentru cantină); *Muzeul etnografic* (organizat de Prof. Tănase Pușcă și conținând 609 piese de mare valoare, procurate de elevii școlii); *Excursiuni* (în jurul Năsăudului și participări la două Cercuri culturale – Salva și Nepos); *Serbări* (școlare și naționale) și *Mulțumită publică*.

Partea mai consistentă a anuarului este reprezentată de situația școlară a elevilor (pag. 23–36): *Elevii premiați* (XIV), *Elevii claselor* și *Date statistice* (XV) și *Examenul de capacitate* (XVI). Vom evidenția elevii din cele șase clase, amintind și diriginții lor: cls. I, Diriginte Andrei Plaian (I. Dumitru Pop – 8,65; II. Ioan Ciceu – 8,26; Ioan Tober – 8,19); cls. a II-a, Diriginte Horațiu Păcurariu (I. Dumitru Mureșan – 9,01; II. Dumitru Oltean – 8,67; III. Emilian Enescu – 8,38); cls. a III-a, Diriginte Constantin Albu (I. Teodor Bura – 8,36; II. Dumitru Simionca – 8,28; III. Dumitru Nițoiu – 7,96); cls. a IV-a, Diriginte Ilarion Boțiu (I. Ilie Duică – 8,15; II. Vasile German – 8,00; III. Dumitru Titieni – 7,97); cls. a V-a, Diriginte Iuliu Morariu (I. Marin Păunescu – 8,21; II. Dănilă Columban – 8,06; III. Ilie Nedelciu – 7,81); cls. a VI-a, Diriginte Gheorghe Tomescu (I. Ioan Dascălu – 8,33; II. Gavrilă Dologa – 7,64; III. Liviu Monarcă – 7,57). Elevul Dumitru Mureșan, cu media 9,01, a luat Premiul I pe școală, iar Premiile I au fost „cu cunună”; s-au mai acordat mențiuni pe materii (Religie, Purtare, Lucru manual). Câteva nume de rezonanță în Ținutul Năsăudului și al Bistriței se impun a fi amintite: Vasile Gotea, Dionisie și Leon Piciu, Dumitru Silivan, Vasile Vranău, Aurel Bugnar, Vasile Mizgan, Nicolae Mreneș, Ioan Drăgan, Gavrilă Bălan, Augustin Astalâșu... Interesante sunt datele statistice pe anul școlar 1930–31 după număr, confesiune și naționalitate, după ocupația părinților și după ținuturile de origine; astfel, din totalul de 247 de elevi înscriși, 81,38% au fost clasificați, 97,98% erau români, după confesiune: 61,13% erau greco-catolici, 36,44% erau ortodocși, reformați – 1,21%, luterani – 0,81% și romano-catolici – 0,41%, apoi 97,27% erau fii de agricultori, 74,50% provenind din Transilvania, 13,76% din Muntenia și 4,86% din Oltenia etc.

Examenul de capacitate în vederea obținerii diplomei de învățător (din serii anterioare, căci în acest an nu au fost absolvenți) s-a ținut într-o sesiune extraordinară în zilele de 15–25 iunie 1931 (Ordinul Nr. 65659 al Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor), în fața unei Comisii formate din Director Dionisiu Maior – președinte (Pedagogie), Gheorghe Tomescu (Lb. română), Mihail Lipan (Istorie), Iuliu Morariu (Șt. naturale), Emil Mărcușiu (Matematică), Teodor Șimon (Desen) și Constantin Albu (L. manual). S-au înscris 51 de candidați și au reușit în final 46; cei mai bine pregătiți s-au dovedit a fi Dorel Maiorean (9,50), Nețica Manoliu (8,75) și Florica Istrate (8,75), printre ceilalți aflându-se și Florica Lichi (7,50) și Vasile Coptil (7,50).

Spre curiozitatea absolvenților de azi ai Liceelor Pedagogice, redăm câte un subiect dat la Lb. română și Matematică în acel an (1931): c) „Rolul bisericii și al școlii în păstrarea, întărirea și propășirea vieții românești atât în Ardeal, cât și în Principate”; a) „Cineva depune cu 10,80% un capital pe care-l retrage după $3\frac{2}{3}$ ani, cu dobânda convenită pe acest timp. Acești bani – capitalul și dobânda – sunt puși într-o întreprindere, care-i procură un beneficiu de

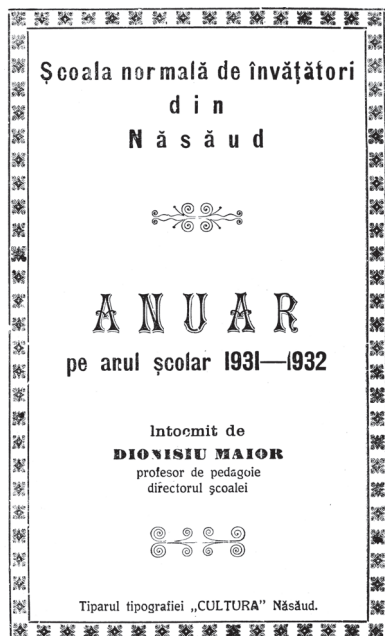
12%, ceea ce-i dă anual 7538 de lei. Care-i capitalul pus în întreprindere? Care-i capitalul inițial?”.

Inspecții (XVII) au efectuat la Școala Normală Augustin Cosma (didactic) și Emil Pitea (administrativ-contabil), ambii inspectori apreciind favorabil activitatea desfășurată „peste tot în școală și internat”. Este prezentat apoi **Comitetul școlar** (XVIII). Acesta a suferit unele modificări în conducere: președinte – Sandu Manoliu, urmat de un interimat al Prof. Ștefan Scridon, după care este ales avocatul Ioan Șerban; secretar (de acum, directorul școlii) – Prof. Emil Mărcușiu (1 noiembrie 1929 – 1 noiembrie 1930) și mai departe Prof. Dionisiu Maior; membri – vicarul foraneu episcopal Dr. Titus Mălai, primar Ștefan Piciu, Prof. Ștefan Scridon, Prof. Ilarion Boțiu, director al Școlii prime de stat „Vasile Nașcu” Teodor Zăgreanu, medic și profesor Dr. Teofil Tanco; cenzori – Prof. Emil Ștefănuțiu, succesiv Prof. Ioan Tomuța și Prof. Aurel Șorobetea din partea Casei Școalelor, Prof. Teodor Șimon. Activitatea sa se manifestase printr-un „viu interes purtat tuturor chestiunilor și problemelor de ordin gospodăresc (...), depline garanții pentru progresul acestei instituții”: contribuie anual cu 100.000 de lei pentru hrana elevilor, se îngrijește de localul și averea școlii, acordă ajutoare elevilor săraci, a înființat și susține o cantină gratuită pentru 36 de elevi ai Școlii de Aplicație; întocmește Contul de gestiune anual, care este aprobat de Casa Școalelor, inventariază averea școlii și a internatului.

„Copilul cel mai mic și mai drag” al lui Sandu Manoliu, **Școala de Aplicație** (XIX, pag. 41–46), încheie anuarul pe anul școlar 1930–31. Era organizată din 1928–29 pe 7 clase, cls. V–VII constituind „cursul complementar”, care însă se va dovedi ineficient (se va reveni la 4 clase în 1931–32). A fost „laboratorul” psiho-pedagogic al Școlii Normale. Personalul didactic a constat din director, de la 1 noiembrie 1930 Dionisiu Maior, 2 institutori: Titu Vlădoianu (cls. III–IV) și Nicolae Enescu (cls. I–II), și 3 profesori: Înv. Leontina Maior, Lucru de mână (I–IV), Constantin Albu, Lucru manual (V–VII) și Andrei Plaian, Religie greco-catolică, la toate clasele. Din totalul de 124 de elevi (fete și băieți), 50 erau din Lușca (40,32%) și 36 din Năsăud (29,03%), de unde rezultă pronunțatul caracter rural-agricol al ei. Dintre elevi s-au remarcat: Dorina Maior, Tiberiu Mălai, Emil Măluțan, Claudiu Moldovan, Liviu Bichigean, Ligia Mălai, Grigore Cleja, Olimpia Mărcușiu... Material, a fost susținut din bugetul Școlii Normale; avea cantină proprie, participa activ la toate serbările școlare, era inspectată separat sau simultan cu Școala Normală, fiecare două deținea „o casă de economie”, acorda ajutoare copiilor săraci.

Al doilea anuar are pe cele două coperte menționate: *Școala Normală de învățători din Năsăud. Anuar pe anul școlar 1931–1932. Întocmit de Dionisiu Maior, profesor de Pedagogie, directorul școlii.* Tiparul Tip. „Cultura” Năsăud.

Ca și precedentul, și acesta se deschide cu un nou studiu, de mai mare întindere, al lui Dionisiu Maior, sub titlul *Educația națională* (pag. 1–17). Aici, autorul pleacă de la premisa că întreaga pedagogie are în centrul său educația morală, care o includea pe cea națională, adică educația întregii națiuni și educația cu caracter național a indivizilor, ca membri ai unei societăți. Se ajunge

în acest punct plecând de la considerațiile pedagogiei sociale, potrivit cărora educația elevilor este determinată de societate, iar viața societății depinde de educația celor ce o compun. Este vorba despre întreaga societate umană? Nu în mod direct, afirmă Dionisiu Maior, ci pentru elev societatea ca întreg este națiunea, care calitate apoi conștientizează apartenența sa la societatea umană; numai prin intermediul națiunii indivizii aparțin colectivității umane.

Națiunea este totalitatea acelor care, în organizarea popoarelor, formează o unitate. Și-l citează pe Dimitrie Gusti (1880-1955): „Națiunea trăiește ca atare în fiecare membru al ei, iar voințele conștiente individuale, reunite într-o vastă sinteză, dau națiunii individualitatea” (Apud *Problema națiunii*, „Arhiva pentru știința și reforma socială”, București 1919, pag. 562-563). Și

atunci, individul, națiunea și umanitatea, ale cărei interese sunt servite de națiune, determină scopul educației: general, național și individual, dar cum individul este umanitatea întruchipată în națiune, se confundă scopul general cu cel național.

Scopul național al educației constă, după Dionisiu Maior, în păstrarea și dezvoltarea însușirilor specific naționale, acele însușiri comune, determinate de individualitatea națională, care se moștenesc și evoluează sub influența mediului, a împrejurărilor istorice, a raporturilor de viață, care au valoare general-umană. Până la urmă, educația națională este „educația sentimentelor”, asigurată de educația și instrucția primite sistematic în școală, unde se resimte influența personală a educatorului. Acesta contribuie nemijlocit la formarea conștiinței individuale și naționale, iar instrucția conduce la dezvoltarea capacității de muncă și hotărâre în acțiune, caracterul lor național decurgând din însușirea obiectelor de învățământ: limba națională, istoria și geografia, care determină cunoașterea de sine a națiunii, iar cele aplicative, științele naturale, chimia, fizica, matematica și cunoștințele profesionale, generează „dorul de muncă” al națiunii.

Educația națională individuală trebuie să se extindă asupra tuturor membrilor națiunii, unitară între granițele ei, fără nici o deosebire de etnie, de confesiune, de stare socială, căci pune bazele programului național și deschide drumuri noi; prin legi politico-sociale, statul este chemat să asigure cetățenilor săi dreptul de a se cultiva, pornind de la caracterul și necesitățile culturale naționale. Educația națională nu trebuie să conducă la o izolare națională și la îngustarea orizontului cunoașterii, pentru că fiecare națiune este membră a umanității.

În sfârșit, autorul încheie cu nominalizarea unor „dușmani”, care tind să destrame educația națională și, în consecință, națiunea ca unitate: spiritul de castă (diferite clase sociale, din interese proprii, se unesc excluzând altele), internaționalismul „roșu” (bazat pe sloganul lui Karl Marx, 1818–1883: „Proletari din toate țările uniți-vă!”), internaționalismul „negru” sau ultramontanismul (unirea tuturor intențiilor politice de un anume fel), internaționalismul „de aur” sau liberalismul democratic (toți oamenii sunt egali, indiferent de diferențierea națională), exagerarea tendințelor individualiste (apariția unui „supraom” și constituirea unei elite viguroase, liberă de prejudecățile morale, salvatoare ale civilizației, după filozoful german Friedrich Nietzsche, 1844–1900) și regionalismul.

În *Cronica* (I, pag. 8–20) și *Personalul* (II, pag. 20–24, Profesorii; Personalul administrativ) se prezintă datele informative legate de Școala Normală în anul școlar 1931–32, al 8-lea de la deschiderea școlii, când a funcționat cu 6 clase, căci cls. I a fost suprimată (se va reînființa de la 1 septembrie 1932), și a absolvit prima serie cu 7 clase. Cursurile au început la 1 septembrie 1931, iar examenele de corigență și amânate s-au ținut în zilele de 1–3 septembrie.

Schimbările în structura corpului didactic și administrativ față de anul precedent au fost:

1. Prof. Dionisiu Maior (Științele pedagogice și Practica pedagogică), director al Școlii Normale și al Școlii de Aplicație, în urma alegerilor din 10 octombrie 1931 (Ordinul Nr. 179437/1931 al Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor);
2. Constantin Albu (L. manual);
3. Ilarion Boțiu (Religie ortodoxă);
4. Ioan Filimon (Șt. agricole și Practica agricolă);
5. Samson Cozonac (profesor la Liceul grăniceresc „George Coșbuc”, Șt. fizico-chimice);
6. Ioan German (profesor la Liceul grăniceresc „George Coșbuc”, Șt. naturale);
7. Vasile Mihordea și apoi Natalia Tomescu (Istorie);
8. Adrian Olinic (Lb. Română și Lb. latină);
9. Elena Panaitescu (Lb. franceză);
10. Nicolae Roșu (Geografie și Drept);
11. Octavian Salvan (Ed. fizică și Ansamblul de gimnastică);
12. Ioan Seplecan (Religie greco-catolică, viitorul director al Școlii Normale (1936–1940));
13. Ioan Silași (Matematică și Contabilitate);
14. Dr. Teofil Tanco (Igienă, medicul școlii);
15. Elena Tăzlăuanu (Șt. fizico-chimice);
16. Ioan Tăzlăuanu (profesor la Liceul grăniceresc „George Coșbuc”, Șt. naturale și Șt. fizico-chimice);
17. Alexandru Tohăneanu (Desen și Caligrafie);
18. Gheorghe Tomescu (Lb. română);
19. Robert Trausch (Muzică, Violină și Ansamblul coral-instrumental).

Profesorii suplینitori au fost numiți de către Serviciul Local de Învățământ din Cluj (Inspector-șef Dr. Valeriu Seni), iar cei provizorii de către Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor. Cursurile s-au ținut regulat, materia era predată după manualele în vigoare; viața școlară propriu-zisă, religioasă, sportivă, starea sanitară s-au prezentat mulțumitor. Cadrele didactice au dezvoltat o intensă activitate extrașcolară, susținând conferințe cultural-științifice în cadrul cercurilor învățătoarești (Dionisiu Maior, Adrian Olinic, Gheorghe Tomescu, Elena Panaitescu, Ioan Tăzlăuanu, Alexandru Tohăneanu, Ioan Filimon). Unii dintre profesori și-au completat norma didactică la Școala de

Aplicație, Liceul grăniceresc „George Coșbuc”, Gimnaziul de fete „Principesa Elena” și la Școala de Arte și Meserii. S-au ținut serbări școlare și naționale; pe lângă cele prevăzute în regulament, au fost sărbătorite zilele de 16 octombrie (aniversarea nașterii Regelui Carol II, 1893), 31 octombrie (sărbătoarea Economiei), 1 Decembrie, 24 Ianuarie, 10 Mai. Câțiva profesori au fost medaliați: Dionisiu Maior, Ilarion Boțiu, Ioan Filimon, Ioan German, Vasile Mihordea, pentru merite deosebite în învățământ. Și în acest an școlar au avut loc inspecții, simultan și la Școala de Aplicație. Personalul administrativ s-a simplificat simțitor: director – Dionisiu Maior; secretar-contabil – Gheorghe Zambra; ajutor de secretar-casier – Iosif Dindelegan și, până la 1 ianuarie 1932, trei pedagogi (Nicolae Cârțu, Vasile Prădan și Valeriu Ceuca).

Mijloacele de învățământ (III, pag. 24–26) au rămas aceleași, dar au sporit cantitativ și valoric, până la 31 august 1932. A crescut numărul de volume ale bibliotecii la 8892, în valoare de 377.346 de lei; spectaculos s-au îmbogățit Colecția de fizico-chimice, la 418 bucăți în valoare de 107.248 de lei, și Colecția de lucru manual, la 681 bucăți în valoare de 101.054 de lei, astfel că totalul general la data menționată era de 1.451.710 lei. Din acest an școlar apare titlul de custode, însărcinat cu paza și păstrarea bunurilor: Constantin Albu – custodele Atelierului de Lucru manual și Ioan Tăzlăuanu – custodele Muzeului de Științe naturale și fizico-chimice; va funcționa mai departe *Muzeul etnologic* (IX), alcătuit din piese (609) adunate de elevii școlii, „exemplare demne de luat în considerație și care pot figura chiar într-un muzeu de dată mai veche”.

Succint, și de această dată sunt prezentate Societatea culturală „Spre Ideal” și Reuniunea elevilor greco-catolici „Sf. Pavel”, apoi obișnuita rubrică de *Colecte, contribuțiuni, donațiuni* (VI), remarcându-se Casa Școalelor din București (3000 de lei pentru cantină), Ioan Șerban, președintele Comitetului școlar, cu donația de 1000 de lei, beneficiile de pe urma serbărilor Școlii Normale și ale Școlii de Aplicație, „simbolica donație” a Dr. Valeriu Seni (1884–1936), inspector-șef al Serviciului Local de Învățământ din Cluj, constând din 5 tablouri reprezentând pe iluștrii pedagogiei moderne Jan A. Comenius, Friederich A. Diesterweg, Friedrich Fröbel, Johann Fr. Herbart și Johann H. Pestalozzi. Tuturor donatorilor particulari și instituțiilor de stat li se aduce *Mulțumită publică* (X).

Subcapitolele *Excursii* (VII) și *Activitatea extrașcolară* (VIII), oarecum complementare, ocupă un larg spațiu (pag. 27–32), căci au fost însemnate realizările menite să îmbogățească nu numai orizontul de cunoștințe al elevilor, dar și să întărească legăturile sufletești dintre școala pregătitoare de „apostoli ai neamului” și viața satelor; acolo unde vor trebui să cunoască cerințele acestor locuri de muncă și să stăpânească mijloacele necesare satisfacerii lor, întru luminarea culturală a mediului rural.

S-au organizat în acest an școlar două ample manifestări în cadrul activităților Cercurilor culturale ale învățătorilor Nr. 10 Mintiu și Rodna. Activitatea Cercului cultural al învățătorilor Mintiu (condus ca președinte de învățătorul și directorul Școlii primare, Ioan Drăgan, bun cunoscător al satelor) s-a desfășurat cu elevi din cls. a VII-a, conduși de directorul Dionisiu Maior,

însoțit de profesorii Adrian Olinic și Alexandru Tohăneanu, ca și de învățătorii Școlii de Aplicație, Gheorghe Caraman și Nicolae Enescu: la Nimigea de Jos (6 decembrie 1931); Dumitra (7 februarie 1932, unde elevul Liviu Monarcă a ținut reușita lecție de istorie „Matei Basarab și Vasile Lupu”; s-a sfințit școala românească, ridicată prin strădaniile învățătorului Spiridon Fetti); Caila (6 martie 1932, unde s-a rulat filmul „Cooperarea românească”) și Nimigea de Sus (17 aprilie 1932, elevul Dionisie Bodiu ținând și el aici o lecție apreciată cu „foarte bine”). Cu Adresa Nr. 30/26 aprilie 1932, Ioan Drăgan mulțumește directorului Dionisiu Maior pentru reușitele ședințelor, invitându-l să ia parte și la alte acțiuni culturale „pentru binele și progresul învățământului primar și înălțarea iubitei noastre patrii”. Părții oficiale a manifestărilor de la Rodna, unde discuțiile pedagogice s-au situat la un înalt nivel cultural-științific, i-a urmat un adevărat „festival literar-artistice”, susținut de elevii Școlii Normale, conduși de Dionisiu Maior, împreună cu profesorii Adrian Olinic, Alexandru Tohăneanu, Robert Trausch, Ilarion Boțiu, Ioan Filimon și aceiași învățători de la Școala de Aplicație. Piesa de teatru „Trei doctori”, jucată de talentații elevi Nicolae Vlădescu, Ieronim Guzu, Ioan Sima, Liviu Harșianu, Nicolae Diaconu, Gheorghe Pârvulescu, Eftimiu Mărgulescu și Constantin Țarineanu, toți din cls. a VII-a, corurile aranjate cu măiestrie de Robert Trausch, dansurile populare executate de echipa școlii au încheiat activitatea Cercului cultural al învățătorilor Rodna, din 28 februarie 1932, avându-l ca președinte pe directorul Școlii primare din Maieru, Ioan Barna (secretar Maxim Domide). Cei doi învățători vor semna Adresa Nr. 22/29 februarie 1932 către directorul Dionisiu Maior, în care i se aduc „cele mai adânc simțite mulțumiri”, totodată precizându-se că „Participarea Dvs. și a distinsului corp profesoral la ședința Cercului cultural, ținută în Comuna Rodna, în ziua de 28 februarie 1932, a cauzat o adevărată înviorare sufletească”. În zilele de 7–11 mai 1932, șapte elevi au participat la Concursul Național organizat de Societatea literar-științifică „Tinerimea Română” din București (1877–1943), unde, sub conducerea directorului Dionisiu Maior, au reușit să câștige Premiul III, prin elevul Dumitru Mureșan (cls. a III-a).

În continuare, anuarul pe anul 1931–32 al Școlii Normale ne dezvăluie *Situația elevilor* (XII) și *Elevii premianți* (XI), pag. 33–40; cls. a II-a, Prof.-diriginte Natalia Tomescu (I. Dumitru Pop; II. Alexandru Sauca; III. Ioan Ciceu); cls. a III-a, Prof.-diriginte Alexandru Olinic (I. Dumitru Mureșan; II. Emilian Enescu; III. Dumitru Oltean); cls. a IV-a, Prof.-diriginte Ioan Tăzlăuanu (I. Teodor Bura; II. Dumitru Nițoiu; III. Dumitru Simionca); cls. a V-a, Prof.-diriginte Ilarion Boțiu (I. Ilie Duică; II. Vasile German; III. Alexandru Centea și Dumitru Titieni); cls. a VI-a, Prof.-diriginte Nicolae Roșu (I. Marin Păunescu; II. Ilie Nedelciu; III. Gheorghe Petrescu); cls. a VII-a, Prof.-diriginte Gheorghe Tomescu (I. Ioan Dascălu; II. Aurel Gales; III. Liviu Monarcă); pe școală, Premiul I, diplomă cu medalie de aur – Dumitru Mureșan; Premiul II, diplomă cu medalie de argint – Teodor Bura; Premiul III, diplomă cu medalie de bronz – Ioan Dascălu și Emilian Enescu.

Date statistice (XIII) – din totalul de 219 înscriși, au fost clasificați 174 (79,45%); după religie – greco-catolici 136 (62,80%), ortodocși 78 (35,62%),

luterani și reformați câte 2 (0,91%) și romano-catolici 1 (0,46%); după ocupația părinților – agricultori 206 (94,06%); după ținuturi – Transilvania 162 (73,97%), Muntenia 27 (12,33%), Oltenia 14 (6,39%), Bucovina 5 (2,28%), Basarabia 4 (1,83%).

La *Examenul de capacitate* (XV) pentru obținerea diplomei de învățător, desfășurat în perioada 5-14 iunie 1932, s-au prezentat absolvenții primei serii cu 7 clase (39), 2 din seria 1930 și 2 de la alte școli normale, în total 43 de absolvenți, din care au reușit 23 (53,49%). Comisia a fost formată în conformitate cu Ordinul Nr. 72883/1932 al Ministerului Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor astfel: președinte – directorul Dionisiu Maior (Pedagogie), iar ca membri profesorii Gheorghe Tomescu (Lb. română), Ioan Silași (Matematică), Mihail Lipan (Istorie), Samson Cozonac (Fizico-chimice), Constantin Albu (L. manual) și Alexandru Tohăneanu (Desen).

Dintre subiectele probei scrise la Lb. română și Matematică, fixate de Minister, transcriem întru actualizare câte unul: a) „Scriitorii noștri, cari au cunoscut și au redat mai bine firea țăranului nostru în opera lor” și b) „Un trapez isoscel are unghiurile adiacente bazei mari de câte 45° , suprafața de 3552 m^2 și înălțimea de 24 m. Să se afle volumul corpului rezultat din rotația acestui trapez în jurul bazei mari”.

S-au remarcat candidații: Ioan Dascălu (9,12), Gavrilă Dologa (8,75), Nicolae Diaconu (8,50), Aurel Galeș (8,37), printre alții și Liviu Monarcă (8,25), Ieronim Guzu (8,12), Leon Cârțu (8,00), Augustin Astalășu (7,87), Nicolae Piciu (7,62). Alte nume de normaliști care se vor fi afirmat ca învățători: Nicolae Mreneș și Vasile Vranău (cls. a III-a), Gavrilă Bălan și Gheorghe Țâra (cls. a V-a), Aurel Bugnar și Leon Piciu (cls. a VI-a) etc.

Comitetul școlar (XVI) avea aceeași alcătuire; și-a îndeplinit cu prisosință sarcinile privind bunul mers al Școlii Normale și al Școlii de Aplicație. A acordat elevilor săraci ajutoare de 12.988 de lei, iar elevilor bolnavi le-a asigurat medicamente în valoare de 13.459 de lei. A contribuit la sporirea capacității de producție a Fermei din „Valea Runcului”; s-au cheltuit 417.873 de lei pentru Uzina electrică, 30.681 de lei pentru material didactic, 13.530 de lei pentru bibliotecă, 13.508 lei pentru Școala de Aplicație și altele, după cum rezultă din *Contul de gestiune* aprobat de Casa Școalelor la 5 mai 1931. A stabilit inventarul Internatului, al Fermei și Uzinei electrice, acesta cifrându-se la suma de 2.944.836 de lei.

Școala de Aplicație (XVIII, pag. 49-53) a funcționat în anul școlar 1931-32 numai cu 4 clase, având ca personal didactic pe Dionisie Maior – director; Nicolae C. Enescu, învățător la cls. I și a II-a; Gheorghe Caraman, învățător la cls. a III-a și a IV-a; Leontina D. Maior, învățătoare pentru Lucru de mână; Prof. Ioan Seplecan, Religie greco-catolică. Din totalul de 77 de elevi, din Lușca erau 33 (42,85%), iar din Năsăud 28 (36,36%); 36 de elevi au beneficiat gratuit de cantină (prânz) din partea Comitetului școlar.

Menționăm elevii premianți: Premiul I cu Diplomă și medalie de aur – Ioan Borșa și Georgeta Tomuța (cls. I), Petre Anton și Dorina L. Maior (cls. a II-a), Tiberiu Rus (cls. a III-a), Maria Grivase și Ilaria Tofan (cls. a IV-a); Premiul II cu

Diplomă și medalie de argint – Lucreția Moldovan (cls. I), Octavian Pop (cls. a II-a), Iulian Bichigean, Gavrilă Ceuca și Emilia Măluțan (cls. a III-a), Claudiu Moldovan și Ioan A. Pop (cls. a IV-a); Premiul III cu Diplomă și medalie de bronz – Gavrilă Știopu (cls. I), Saveta Ilovan (cls. a II-a), Denis Béreilh (Franța) și Gavrilă Mititean (cls. a III-a), Nicolae Dărăban și Ion Istrate (cls. a IV-a).

Școala de Aplicare deținea două biblioteci, una a elevilor (434 volume) și alta a învățătorilor și normaliştilor practicanți (408 volume). Elevii au organizat șezători săptămânale pe clase, serbări literar-artistice cu diferite prilejuri, au participat la sărbătorile naționale cu „producțiuni” comune celorlalte școli din Năsăud; fiecare clasă avea „casă de economie”. Elevii normalişti din cls. a VII-a au ținut „lecții ordinare și de probă” în cadrul practicii pedagogice, din toate materiile de învățământ, iar în două ore pe săptămână, elevii de clasa a VI-a au asistat la lecțiile învățătorilor, Școlii de Aplicație și ale normaliştilor anului terminal.

Atât Școala Normală, cât și Școala de Aplicație au fost cercetate de inspectorii generali Victor Păcală și N.P. Longinescu (didactic) și Emil Pitea (administrativ-contabil). Semnificative sunt cuvintele inspectorului general N.P. Longinescu, inserate în Procesul-verbal din 19 mai 1932, încheiat cu ocazia asistenței la lecția unui normalist și a inspecțiilor speciale efectuate învățătorilor (pentru gradația I) și directorului Dionisiu Maior (pentru definitivat): „Peste tot și într-un cuvânt cred că Școala Normală din Năsăud și cu Școala ei de Aplicație se găsesc pe un drum înfloritor atât prin firea elevilor, copiilor, cât și conducerea și pregătirea date de Dl. Dionisiu Maior și colaboratorii săi”.

Iar *Înștiințarea* (XIX) pentru anul școlar 1932–33 a fost îmbucurătoare: „Onoratul Minister al Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor, convins că Școala Normală de învățători din Năsăud este foarte necesară pentru acest ținut, cu Ordinul Nr. 88490/2 iulie 1932, a binevoit să reînființeze cls. I la această școală, pe ziua de 1 septembrie 1932”.

Cuvine-se ca la încheierea acestui anuar, ultimul din istoria învățământului pedagogic năsăudean interbelic și până astăzi, să reamintim numele directorilor care și-au adus aportul în fruntea colectivelor de cadre didactice la formarea atâtor promoții de învățători în acest „colț de țară românesc”: Vasile Bichigean (18 septembrie–15 octombrie 1923), Toma G. Bulat (1923/24), Sandu Manoliu (1924–1929), Emil Mărcușiu (1929/30), Dionisiu Maior (1930–1936), Ioan Seplean (1936–1940), în perioada 1940–1945, Școala Normală este desființată, Filip Pop (1945/46), Octavian Ruleanu (1946–1950), Ioan Gâlici (1950/51), Ludovic Ilieșiu (1951/52), Ioan Șerban (1952–1955), Maria Cotu (1955/56); mai departe Liceul Pedagogic, Ieremia Burcezan (1969–1974), Grigore Marțian (1974–1982) și Ieremia Burcezan (1982/83), după care devine Profilul Pedagogic în cadrul Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud.

**LES ANNUAIRES DE L'ÉCOLE NORMALE DE NĂSĂUD
POUR LES ANNÉES 1930-31 ET 1931-32**

- Résumé -

Le but de cet ouvrage historique est de présenter les deux annuaires de l'École Normale de Năsăud, écrits par le directeur d'école Dionisiu Maior (1930-1936). Ces annuaires sont les successeurs « timides » de l'œuvre „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc”, publiée par le précurseur de Dionisiu Maior, le directeur d'école Sandu Manoliu (1924-1929).

Les deux annuaires restent les dernières publications de la vie et de l'histoire de l'enseignement pédagogique de Năsăud jusqu'à nos jours.

CHIABURUL, CA SURSĂ A TUTUROR RELELOR - OGLINDIT ÎN PRESA COMUNISTĂ A REGIUNII RODNA

Alexandru DĂRĂBAN

Pe baza fenomenului de permanentă fărâmițare a micilor proprietăți de teren agricol și a crizei agriculturii din perioada războiului, liderii comuniști erau convinși că micile proprietăți agricole sunt inerent nerentabile, că sunt condamnate la înapoiere tehnologică și că nu se pot moderniza. De asemenea, ei considerau că soluția acestei probleme o constituie exploatarea agricolă pe suprafețe mari și că singura entitate capabilă să adune aceste proprietăți mari și să le administreze eficient este statul¹.

În perioada 1945-1949, Partidul Comunist, la nivel declarativ, susținea mica proprietate agricolă — așa cum arată broșurile electorale din anul 1945 — deși rezoluția Partidului Muncitoresc Român (PMR) din februarie 1948 recomanda deja cooperarea ca mijloc de ameliorare a situației economice². În realitate, comuniștii erau adepții dogmei marxist-leniniste conform căreia „mica proprietate generează capitalism zi de zi, ceas de ceas, spontan și în proporții de masă”³.

În 1951, Ana Pauker concluziona că „e și azi un mic capitalist în felul lui țăranul individual mic burghez”⁴. Pentru a sparge solidaritatea socială din mediul rural, strategia inițială a comuniștilor a fost de a cuceri adeziunea politică și susținerea țăranilor săraci, îndreptându-i împotriva celor mai înstăriți. În acest sens, pentru a compensa lipsa de alimente din orașe și necesitatea plății de despăgubiri de război Uniunii Sovietice, dar și pentru a ruina gospodăriile țăranesti înstărite, a fost introdus sistemul cotelor. Prin acest sistem, țăranii erau obligați să predea statului o parte semnificativă din producția gospodăriilor lor. Dimensiunile acestui impozit în natură au variat. De multe ori, țăranii erau lăsați doar cu grâul de sămânță pentru anul următor, iar uneori nici cu acesta. Prin sistemul cotelor, multe gospodării agricole mari din zona rurală au

¹ Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (în continuare C.P.A.D.C.R., de acum încolo), „Raport Final”, Editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007, p. 239.

² Victor Frunză, „Istoria Stalinismului în România”, București, Editura Humanitas, 1990, p. 43; C.P.A.D.C.R., „Raport Final”, p. 240.

³ C.P.A.D.C.R., „Raport Final”, p. 241.

⁴ *Ibidem*, p. 242.

fost duse la ruină, ceea ce a cauzat sărăcirea satelor românești în ansamblul lor (inclusiv a țăranilor săraci, pe care comuniștii îi sprijineau declarativ)⁵.

Procesul de colectivizare a început violent în martie 1949, cu decretul nr. 84/2 martie 1949, prin care se expropriau proprietățile mai mari de 50 ha. Decretul a intrat efectiv în vigoare chiar din noaptea următoare, fiind aplicat pe loc. Proprietarii au fost luați noaptea din casele lor și li s-a fixat, ilegal, domiciliu forțat în diverse localități. Proprietățile au fost confiscate în întregime, cu tot cu animale, mașini agricole și clădiri. Multe dintre cele câteva mii de foste locuințe ale proprietarilor au fost transformate în sedii de Gospodăria Agricole de Stat (GAS-uri), Gospodăria Agricole Colective (GAC-uri), posturi de poliție⁶. Propaganda vremii a prezentat pe cei expropriați ca fiind „moșieri”, dar în realitate în multe cazuri era vorba de ferme mecanizate și modernizate⁷. În zilele imediat următoare, plenara CC al PMR a hotărât „transformarea socialistă a agriculturii”. Agricultorii au fost împărțiți în cinci categorii: țăranii fără pământ, țăranii săraci, țăranii mijlocași, țăranii înstăriți (etichetați drept „chiaburi”) și moșieri⁸.

Cum prima interacțiune a funcționarilor partidului cu țăranimea, cu ocazia colectării cotelor, nu i-a pus pe primii într-o lumină favorabilă în ochii celor din urmă, în multe locuri inclusiv țăranii săraci s-au solidarizat cu așa-numiții „chiaburi”, sprijinindu-i pe aceștia. Astfel, începutul colectivizării s-a caracterizat prin numeroase ezitări, uneori țăranii înstăriți fiind lăsați cu o mică proprietate, dar în unele cazuri chiar și țăranii mijlocași fiind deposedați de întregul avut. În unele momente, represiunea a fost deosebit de dură, dar alteori autoritățile au dat înapoi⁹.

În primele decenii ale comunismului românesc în Regiunea Rodna, procesul de aplicare a schimbărilor și înnoirilor a fost susținut și oglindit de către ziarul regional „Lupta Rodnei”, al cărui prim număr a apărut în data de 2 februarie 1951. Acest ziar a fost organul de presă al Comitetului regional al PMR Rodna și al Sfatului popular regional. Redacția și administrația au fost stabilite la Bistrița, orașul de reședință al regiunii. Tot în acest oraș era și tipografia unde se tipărea acest ziar¹⁰. Coordonatele ideologice și politice ale ziarului, ca ale întregii prese comuniste de acest gen, au fost trasate și subliniate în editorialul semnat de Mihuț Vasile, primul secretar al Comitetului de Partid Regional Rodna. În titlul ziarului intervine o schimbare, de la numărul 22 din 30 iunie 1951, numindu-se „Rodna Muncitoare”, fără a-și modifica nimic din conținut¹¹.

În primii ani după instaurarea regimului comunist, „dușmanii” poporului erau cei mai vrednici cetățeni ai satelor. Unii dintre ei, înfierăți chiar

⁵ *Ibidem*, pp. 241–242.

⁶ Ghiță Ionescu, „Comunismul în România” (traducere de Ioan Stanciu), Editura Litera, București, 1948, p. 218; C.P.A.D.C.R., „Raport Final”, p. 242.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 243.

⁹ *Ibidem*, p. 244.

¹⁰ Teodor Tanco, „Virtus Romana Rediviva”, vol. II, Bistrița, 1974, pp. 174–175.

¹¹ *Ibidem*, p. 176.

în presa vremii, apar în documentele Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (CNSAS) în special ca „mici burghezi și „chiaburi”. Circa 29.000 de români, printre care și câteva zeci de țărani din Țara Năsăudului, vor fi trimiși după 1952 în unități sau colonii de muncă. După informațiile de la CNSAS, „dușmanii regimului” erau internați în lagăre de muncă forțată în baza unor acte normative abuzive sau pe baza unor anchete și decizii ale Ministerului Afacerilor Interne.

În toate numerele apărute ale oficiosului PMR Rodna se găsesc mai multe articole care condamnă „vigilent” pe chiaburi. În „Lupta Rodnei”, apoi în „Rodna Muncitoare”, cele mai multe articole amintesc de așa-zise „acte de sabotaj ale chiaburilor”.

În articolul „Nu prind crezare vorbele chiaburilor” semnat de corespondentul Burza Gheorghe se menționa că „în timp ce țărani muncitori din comuna Rebrîșoara dau cu drag la colectare, chiaburii caută prin toate mijloacele să saboteze. Lipitoarea de chiabur Doboca Macedon se plângea, la cine avea timp să-l asculte, că n-are bob de grâu, că n-are de unde da cota. Dar vorbele chiaburului n-au prins crezare. Țărani muncitori, îndrumați de partid, știu câte parale plătește vorba veninoasă a chiaburului. Cât de tâlhar este chiaburul s-a dovedit la controlul care i s-a făcut. Avea chiaburul grâu dosit în fân. Întreaga cantitate a fost confiscată, iar chiaburul înaintat justiției. Țărani muncitori din comună au demascat fapta mârșavă a chiaburului Doboca Macedon în fața comunei întregi”¹². Într-un alt articol, semnat de același corespondent, se făcea cunoscut condamnarea unui chiabur pentru sabotarea colectărilor. Era vorba despre „chiaburul Runcan Vincențiu din comuna Chintelnic, raionul Beclean, proprietar a peste 31 ha. pământ, care trebuia să dea la colectare 1.215 kg. porumb, 1.608 kg. fân și 381 kg. alte produse. Nepredându-și cotele, acest chiabur a fost demascat în fața țăranilor muncitori și trimis în judecată pentru sabotaj. El a fost condamnat la 6 luni închisoare și 20.000 lei amendă”¹³.

Corespondentul Pinteia Anchidim condamna pe „chiaburul” Catarig Vasile din Năsăud că „a vrut slugă fără bani și că îi era gândul numai la ticăloșii. Acest chiabur a angajat acum vreo cinci luni un om de serviciu. Muncă cerea chiaburul din zori și până în noapte, dar salariul se cam codea să-i deie angajatului. Ba mai mult, chiaburul n-a făcut niciun contract de angajare pentru ca, astfel, să scape de plata impozitului pe salariu. Numai că această ticăloșie nu i-a mers chiaburului. Sindicatul Agricol din Năsăud i-a descoperit fapta mârșavă și l-a obligat pe chiabur să plătească impozitul majorat de 5 ori, iar salariatului să-i plătească 28.000 lei pentru timpul cât a muncit. Chiaburul a venit la sindicat milogindu-se să i se mai scadă din suma ce a fost stabilită s-o dea. Dar milogeala lui a fost degeaba. Să știe toți chiaburii că nu le merge cu ticăloșiile lor, că țăranii muncitori educați de partid vor pune capăt pentru totdeauna fărădelegilor ticăloșilor de chiaburi”¹⁴. Tot același corespondent făcea cunoscut că în comuna Salva se sabotau însămânțările de primăvară de

¹² „Lupta Rodnei”, Bistrița, Anul I, nr. 1, 2 februarie 1951, p. 1.

¹³ *Idem*, nr. 4, 25 februarie 1951, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*.

către chiaburi. Astfel, „chiaburul Nașcu Ion a căutat să-și vândă vitele și nici gând să iasă la arat și însămânțat. Dar nu numai atât. Acest ticălos de chiabur s-a dat și la o mârșăvie și mai mare. El a făcut o răsadniță numai de mântuială acoperind-o cu spini pentru ca să nu poată răsări și crește semințele. Numai că aceste mârșăvii au fost descoperite de țăranii muncitori din comună, chiaburul fiind demascat în fața satului. Sfatul popular comunal l-a obligat pe chiabur să-și însămânțeze pământul, iar pentru sabotaj i s-au întocmit acte de dare în judecată”¹⁵.

Unii chiaburi au fost demascați că au rămas acționari în conducerea cooperativelor. Un astfel de caz a fost dezbătut în 25 februarie 1951 la adunarea generală a cooperativei din comuna Rebra, unde au luat parte 570 țărani muncitori. În această ședință se făcea mențiunea că din „lipsă de vigilență a cooperatorilor mai rămaseră ca acționari chiaburii Pop Onisim, Vartolomei Ioan, Toader Saveta, Burdea Ștefan, Cârțu Raveca, Nedelea David și Suciu Onisim care, din păcate, au trecut neobservați de țăranii muncitori... Sub pretextul că sunt acționari, s-au strecurat în adunarea generală a cooperativei. Numai că de data aceasta li s-a înfundat chiaburilor. Tovarășii Gavriiloaie Ioan, Bacăș Ioan și încă vreo opt țărani săraci din comună, care în trecut au simțit jugul acestor chiaburi, i-au demascat în fața adunării generale, arătându-i pe fiecare în parte cu numele, precum și felul cum au exploatat în trecut, cum și-au făcut averi și mori de pe spatele țăranimii sărace și mijlocașe din comună. Pe măsură ce tovarășul Gavriiloaie îi demasca împreună cu ceilalți țărani săraci, creștea tot mai mult mânia țăranilor muncitori din sală față de chiaburi, începând să strige și să fluiera plini de ură împotriva lipitorilor. Chiaburii, când au văzut ce întorsătură au luat lucrurile, au luat-o la sănătoasa, parte pe ușă, iar unii care n-au încăput, au sărit pe ferestre, abia putând să scape cu ciolanele întregi. Odată cu fuga, le-a pierit și pofta de a se mai bate cu pumnii în piept că sunt acționari ai cooperativei”. Aceste fapte au fost trimise ziarului de corespondentul Coman Ioan¹⁶.

Au fost și cazuri de condamnare a unor femei care au fost acuzate de sabotarea colectărilor. Este și cazul „chiaburoaicei Pop Paulina” – așa era denumită de corespondentul Donciu Simion – „din satul Tăure, raionul Beclean, proprietară a 38 ha pământ care n-avea nici gând să-și predea cota. Ea se văicărea că n-are niciun bob de grâu sau de porumb. Țăranii muncitori din sat cunoșteau ticăloșiile acestei chiaburoaice și au demascat-o în fața tuturor muncitorilor din sat. Pentru sabotarea planului de colectări, chiaburoaica Pop Paulina a fost dată în judecată unde și-a primit pedeapsa cuvenită, fiind condamnată la 6 luni închisoare și 40.000 lei amendă”¹⁷.

O altă femeie, „chiaburoaica Gliga Paraschiva” din satul Buduș, comuna Budacul de Jos, era acuzată că nu vrea să seceră. „Numai că țăranii muncitori o cunoșteau pe această viperă care a sabotat și campania de colectări și însămânțări, pentru care fapt a fost dată în judecată. Încercarea chiaburoaicei de a sabota secerișul s-a izbit și de data aceasta de vigilența țăranilor muncitori și a

¹⁵ *Idem*, nr. 10, 8 aprilie 1951, p. 3.

¹⁶ *Idem*, nr. 5, 4 martie 1951, p. 4.

¹⁷ *Idem*, nr. 9, 1 aprilie 1951, p. 3.

sfatului popular comunal, care a obligat-o să secere neîntârziat grâul. Ticăloșia chiaburoaicei a fost demascată și la gazeta cetățenească de către tovarășul Baba Ioan, salariat al sfatului popular comunal”¹⁸.

Manciu Maria, chiaburoaică din comuna Șintereag, proprietară a 11 ha., a unei mori și a unei batoze, „s-a încârdășit” cu chiaburul Suciul Ioan unel-tind cum să facă ca să se întârzie treieriișul. Acești „ticăloși, vipere de chiaburi”, au fost descoperiți fiind trimiși în judecată¹⁹.

Corespondentul Harosa Nicolae a scris despre chiaburul Todoran Ioan din comuna Telciu că a fost demascat de țărani muncitori pentru că „în timpul seceriișului ședeu acasă, lăsând holda de pe o suprafață destul de mare să se răscoacă pentru a avea pierderi de recoltă”. În urma acestei reclamații i s-au întocmit acte de dare în judecată²⁰.

Tot pentru acte de sabotaj „chiaburul înrăit Luca Toader” din satul Șoimuș, raionul Bistrița, a fost demascat de către țărani muncitori pentru „ticăloșiile lui” pentru că „nu și-a reparat la timp uneltele, n-a însămânțat o suprafață de 3,79 ha., nu și-a predat cota către Stat și acum chiaburul a refuzat să primească obligațiile de predarea cotelor. Vipera de chiabur a fost demascat în fața întregului sat ca un dușman înrăit al țărani muncitoare, care caută să saboteze campania de vară”. Pentru fărădelegile lui, Comitetul Executiv al Sfatului Popular din comuna Șieu i-a întocmit acte de dare în judecată²¹. Despre Luca Toader mai relatează și corespondentul Turicea Gavrilă menționând că „ticăloșul de chiabur s-a tot codit și n-a dat din cotele cuvenite... Numai că nu i-a mers chiaburului. Tovarășul Celean Larion, secretarul Sfatului popular l-a demascat în fața întregului sat”²².

Tot în perioada desfășurării campaniei de vară chiaburii erau acuzați de tot felul de „mârșavii și că manifestau o ură turbată împotriva poporului muncitor”. Erau dați exemple Tămaș Anton din Bistrița, Pușcaș Victoria din satul Tăure, Lang Vili din satul Tărpiu, care au fost acuzați că și-au stricat intenționat batozele pentru a nu fi întrebuințate la treieriiș, fiind trimiși în judecată²³.

Pentru a scăpa de cotele mari, unii țărani au încercat a-și declara suprafețe mai mici de pământ atunci când s-a făcut recensământul în anul 1948. Printre cei care au făcut acest lucru s-a numărat și Burduhos Leon din comuna Rebrîșoara. Acest fapt va fi interpretat ca un „act de ticăloșie” de către tovarășul Catarig Ștefan, secretar al organizației de bază, demascându-l în fața întregii comune. Comitetul Executiv al Sfatului popular comunal a încheiat acte de dare în judecată a chiaburului, pentru a primi pedeapsa cuvenită²⁴.

Uneori era acuzată și lipsa de vigență a Comitetelor executive locale, un asemenea caz fiind consemnat pentru comuna Bidiu, unde chiaburul

¹⁸ „Rodna Muncitoare”, Bistrița, Anul I, nr. 24, p. 2.

¹⁹ *Idem*, nr. 26, p.1.

²⁰ *Idem*, nr. 27, p. 2.

²¹ *Idem*, nr. 23, p. 3.

²² *Idem*, nr. 47, p. 2.

²³ *Idem*, nr. 28, p. 1.

²⁴ „Lupta Rodnei”, Bistrița, Anul I, nr. 12, 22 aprilie 1951, p. 2.

Părăscan Ion, din satul aparținător Enciu, nu și-a declarat întreaga suprafață de grâu însămânțată. Acesta i-a declarat agentului agricol Păltinean Ioan că a însămânțat numai două hectare, el având 5 ha, fiindu-i aduse acuze agentului agricol că n-a verificat acest lucru. El a fost demascat în fața întregului sat de către țăranul muncitor Colaci Traian. Ca urmare a fost obligat să mai predea încă 5.241 kg. de grâu²⁵.

Cei care se sustrăgeau sau nu predau cotele erau „considerați dușmani de moarte ai regimului de democrație populară”, un asemenea exemplu fiind chiaburul Godel Lazar din comuna Jelna, proprietar a 13,81 ha pământ și două case, care nu avea de gând să predea cota de 1.401 kg. porumb și 48 kg. floarea soarelui. spunând că n-are niciun grăunte. Chiaburul a fost demascat în fața organelor de stat de către țăranii muncitori Martin Dionisie și Lupescu Timoftei, fiind trimis în judecată, unde a fost condamnat la două luni închisoare, 20.000 lei amendă și 173.900 lei, reprezentând valoarea produselor pe care trebuia să le predea²⁶.

„Un dușman înverșunat al țăranilor muncitori” – menționa corespondentul Borșa Ioan – „era și ticălosul de chiabur Szekely Martin din comuna Nușeni, care în nenumărate rânduri a sabotat planul de colectări. Vipera de chiabur văzând că țăranii muncitori își predau cu drag cotele de lapte către stat, a pus la cale o nouă ticăloșie. Ascunzându-și separatorul de ales smântână și unt sub podelele casei, țăranii muncitori erau nevoiți a parcurge o distanță de peste 10 km. cu cota de lapte pentru prelucrare. Pentru fapta lui mârșavă, Comitetul executiv al Sfatului popular i-a adresat acte de dare în judecată, pentru a-și primi pedeapsa cuvenită”²⁷.

V. Nichita relata despre „chiaburul ticălos Buta Vasile a lui Grigore din Șieu-Măgheruș că, în timp ce-și cântărea cota de 1.556 kg. de porumb la baza de recepție din Bistrița, a dosit un sac plin de porumb din cota statului, cu intenția să-l ducă acasă. Dar paznicul Hanghel Ioan, vigilent față de uneltirile dușmanului de clasă, a demascat mârșăvia chiaburului”²⁸. Despre un alt dușman înverșunat al poporului din comuna Ilva-Mică, relatează Saicu Petru. Era vorba despre „vipera și lipitoarea de chiabur Prangate Mihail, care având pământ în afara comunei a dosit snopi de grâu, orz și ovăz pentru a nu-i duce la batoză. A fost descoperit de tovarășul Moraru Nicolae, colector, în timp ce bătea snopii în ascuns, după care l-a demascat în fața satului”²⁹.

Erau urmăriți și cei care lucrau la bazele de recepție unde se depozitau produsele agricole, precum și cei care verificau și reparau cântarele. Astfel, reparatorul Gross Gustav a fost reclamat de magazinerul Hersch Izidor că ar fi furat o piesă, fiind demascat ca un sabotor al campaniei de colectări³⁰.

²⁵ „Rodna Muncitoare”, Bistrița, Anul I, Ediție specială, 25 septembrie 1951, p. 2.

²⁶ „Lupta Rodnei”, Bistrița, Anul I, nr. 3, 18 februarie 1951, p. 1.

²⁷ „Rodna Muncitoare”, Bistrița, Anul I, nr. 37, p.2.

²⁸ *Idem*, nr. 42, p. 2.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ „Lupta Rodnei”, Bistrița, Anul I, nr. 10, 8 aprilie 1951, p. 3.

Continuăm exemplele de așa-zisele acte de sabotaj care s-au lăsat cu darea în judecată și condamnarea celor în cauză. Este cazul lui Gâlici Ioan din Telciu, proprietar a 6,9 ha. pământ, două vaci, cal, porci, moară țărănească, joagăr de tăiat scânduri, căruia i s-au întocmit acte de trimitere în judecată, fiind condamnat la un an închisoare și confiscarea a peste 2.200 kg. cereale³¹.

Au mai existat alți chiaburi, din alte sate, care au fost acuzați că nu și-au predat cotele. Este cazul lui Țărmure Ioan, zis „Americanul”, din Căianul Mic, Seităuar Vasile din Beudiu, Balaș Vira din Bozieș, Mureșan Gheorghe din Nușeni³².

În această perioadă s-a înființat gospodăria colectivă „Valea Ilvei” din comuna Ilva-Mare, raionul Năsăud, unde s-a observat că treburile nu mergeau prea bine. Organizația de bază, menționează corespondentul Mirică Aurel, a descoperit rădăcina de unde pornea răul. A avut loc convocarea unei adunări generale în care s-a arătat colectivștilor și, mai apoi, satului întreg că „lupii de chiaburi Oul Pavel și Maxim Pamfil, sub masca mieluşeilor blânzi, s-au furișat ca membri în gospodăria lor colectivă sabotând bunul mers al gospodăriei”³³. În cadrul acestei adunări generale s-a dat în vileag că „Oul Pavel, chiaburul, a avut 86 ha. pământ pe care le-a adunat pe timpul când a fost primar și căpitan de arcași legionari”³⁴, iar prietenul său, „Maxim Pamfil, era proprietar de batoză, a fost geambaș de vite (speculant)”³⁵ și că „în timpul secetei vindea țăranilor cu bani grei făina mucegăită din rămășițele de la batoză, au hotărât excluderea acestor ticăloși de chiaburi din gospodărie”³⁶.

Alt caz de alungare din G.A.C. a fost și acela a „chiaburilor și cozilor de topor” Szilagyi Mihai, Szilagyi Alexandru, Hener Feri, Zăgrean Ioan, Ciorvași Avram și Ciorba Ioan din comuna Jimbor, care au fost excluși din rândul membrilor deoarece tot timpul au sabotat munca și au lansat fel de fel de zvonuri mincinoase. Purtătorul de cuvânt privind demascarea celor menționați a fost colectivistul Palfy Alexandru³⁷. De asemenea excluderi au avut parte și chiaburii Mureșan Teodor, Andrași Alexandru și Suket T. Andrei din comuna Uriu, după cum menționa corespondentul Ivan Iulius³⁸.

Au fost cazuri în care gospodării satului au „recidivat” în refuzul de a preda cotele. Este și cazul lui Suci Ioan din satul Tărpui, care a fost judecat într-un proces public ce a avut loc în localul școlii. „Ticălosul de chiabur” a căutat să se ascundă pe la diferite rude ale lui, însă a fost demascat de Măerean Gavril. A fost condamnat la un an închisoare și la plata cheltuielilor de judecată, amintindu-le celor prezenți că a fost condamnat și cu un an înainte la o amendă de 20.000 lei, tot pentru asemenea fapte. Corespondentul Bodea

³¹ „Rodna Muncitoare”, Bistrița, Anul I, nr. 48, p. 4.

³² *Idem*, nr. 49, p. 3.

³³ *Idem*, nr. 24, p. 2.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Idem*, nr. 50, p. 2.

³⁸ *Idem*, nr. 69, p. 2.

Nicolae, prezent la acest proces, mai menționa că țăranul muncitor Lăpuște Dumitru, „cu cuvinte pline de ură”, a spus: „Ne-a exploatat chiaburul ani de-a rândul, iar acum când să-și predea cotele, ticălosul a ascuns două care de porumb, unul de cartofi, 3.000 kg. fân, 700 kg. borceag, grâu, floarea soarelui și alte cereale, numai să nu predea cotele statului, dar i s-a înfundat”³⁹.

Pentru nepredarea cotelor au mai fost condamnați, de data aceasta cu închisoare corecțională, chiaburii Ceuca Ignat din Târpiu, Pop Onisim din Rebra, Pop Nicolae și Mureșan Sever din Telciu, Puica Gavrilă din Blăjenii de Jos, Crișan Ioan și Pop Andrei din Zagra, Simionca Vasile din Sebeș⁴⁰, precum și Vultur Zaharia din satul Șirioara⁴¹.

S-au trecut la pedepse și mai drastice, ajungându-se chiar la trei ani de închisoare, cum este cazul lui Todoran Emil din satul Feleac, raionul Beclean. Ne relatează acest fapt corespondentul Ivan Iulius, spunând că „ticălosul de chiabur a dosit însemnate cantități de cereale... Se tot văicărea vipera de chiabur, la cei care aveau timp să-l asculte, că nu i s-a făcut grâul, că nu are de unde da cota, nici măcar un bob de grâu sau de porumb”⁴². A mai fost amendat cu 50.000 de lei, precum și obligat la plata cheltuielilor de judecată⁴³. Mai menționa corespondentul că țăranul sărac Roman Ioan a demascat cu tărie toate tâlhăriile chiaburului. Acest țăran spunea că „de multe ori ieșea plângând din ograda chiaburului împreună cu cei trei servitori pe care îi mai avea pentru că nu le plătea sâmbria”⁴⁴.

Un alt chiabur judecat în fața obștii a fost Jucan Vasile din satul Șirioara, comuna Chiraleș, raionul Beclean, care a refuzat să le prezinte batoza organelor locale de partid. Aceștia au intrat în curtea lui, la care acesta a ripostat, lovindu-i pe cei ce au îndrăznit să-i calce proprietatea. În fruntea organelor de control au fost Solanghi Ștefan, președintele Sfatului popular raional Beclean, împreună cu Bodea Nicolae, fiind de fapt cei care l-au trimis în fața justiției. Jucan Vasile a fost condamnat la doi ani de închisoare și la plata unor despăgubiri. Au fost de acord cu această decizie unii țărani săraci care au luat cuvântul, condamnându-l pentru ticăloșiile lui. Printre aceștia s-au numărat Moldovan Grigore din Șieu-Odorhei, Ucsan Grigore din Șirioara și Ciuta Aron din Chiraleș⁴⁵.

Corespondenții oficiosului local de partid transmiteau știri și despre însămânțările de toamnă atunci când „ticăloșii de chiaburi” căutau pe orice cale să saboteze planul însămânțărilor. Grecu Ioan, un alt corespondent credincios partidului, reclama pe „chiaburii Cătană Aurel, Lucescu Toader, Călugăr Ioan, Griga Paraschiva și Șirlincan Maria din Budacul de Jos ca dușmani înrațiți ai poporului muncitor. Viperele de chiaburi au fost demascați de tovarășul Popovici Iuliu în fața satului ca sabotori”⁴⁶.

³⁹ *Idem*, nr. 51, p. 3.

⁴⁰ *Idem*, nr. 52, p. 2.

⁴¹ *Idem*, nr. 67, p. 2.

⁴² *Idem*, nr. 53, p. 2.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Idem*, nr. 60, p. 2.

⁴⁶ *Idem*, nr. 40, p. 4.

Pentru a scăpa de darea cotelor, mai mulți țărani din comuna Chiuza, dintre cei etichetați ca și chiaburi, s-au strecurat în rândurile țăranilor mijlocași. După cum menționa corespondentul Rusu Teodor, „acești dușmani ai poporului au fost trecuți în categoria chiaburilor, aplicându-li-se cu strictețe măsurile de îngrădire prevăzute de legile statului pentru dușmanii operei de construire a socialismului”⁴⁷. Aceștia erau „ticăloșii Sabadaș Ioan, Căinari Vasile, Bingea Ioan zis Bindeanu, Moldovan Iacob, Bindea Ioan zis Misarășu și Plăian Ioan, care și-au agonisit batoze, cazane de fierț țuică, măcelării, pământ, etc. din jefuirea țăranilor muncitori”⁴⁸.

Într-unul din ultimele apariții ale oficiosului regional al partidului, atâta timp cât a existat Regiunea Rodna, a fost prezentat articolul semnat de A. Lupu și G. Burza, „Nici o îngăduință față de cei ce acoperă sau ocrotesc pe chiaburi”⁴⁹, în care se menționa că țara noastră era condusă de PMR și cu sprijinul frățesc al Uniunii Sovietice. Astfel, „măreața construcție socialistă se ridică în condițiile ascuțirii luptei de clasă împotriva uneltirilor criminale ale foștilor exploatare și ale chiaburilor care născocesc fel și fel de metode mârșave...”⁵⁰.

Era dată ca pildă comuna Chiraleș, unde a fost angajat ca referent fostul legionar Otviș Dezideriu din satul Țigău, iar colectorul satului era unealta lui, Matei Alexandru. Tot ca „mijlocaș” era socotit și Soci Carol din Țigău, care a fost timp de 24 ani primar. Era acuzat că în această perioadă a jefuit țăranii muncitori, înjghebându-și o avere de 13 ha. pământ. Un alt chiabur camuflat în rândurile mijlocașilor a fost Morar Ioan a lui Iacob, care a sabotat în continuu planul de colectări. Tot dintre chiaburi s-au strecurat în rândurile mijlocașilor Soci Laurențiu zis „Frunză”, Pop Iosif, Soci Iosif zis „Senior”, Hari Ferent, Ferent Alexandru, Borcaru Timoftei, Bodani Ecaterina, Sabo Francisc, Suci Ioan și alți „ticăloși foști proprietari”. După constatarea acestui fapt, s-a trecut de îndată la curățirea de „elemente dușmănoase” și la o muncă temeinică de aplicare cu „sfințenie(!)” a liniei partidului în problemele luptei de clasă⁵¹.

Toate aceste fapte se petceau în lumina raportului prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej la ședința plenară a PMR din 3–5 martie 1949, în care se preciza că: „politica noastră față de țăranime trebuie deci să fie clară, ne sprijinim pe țăranimea săracă, strângem alianța cu țăranimea mijlocașă și să ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburilor”⁵².

Lupta împotriva chiaburimii va continua cu înființarea coloniilor de muncă, prevăzută în art. 1 al HCM nr. 1554 din 22 august 1952. Noul act normativ preciza și categoriile de persoane care erau pasibile de internare în coloniile de muncă, printre aceștia numărându-se și „chiaburii care sabotează

⁴⁷ *Idem*, nr. 75, p. 1.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 76, p. 2.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

măsurile luate de guvern”⁵³. Mulți dintre cei enumerați mai sus vor fi internați în aceste lagăre de muncă, fiind acuzați că au fost împotriva creării de GAC-uri și pentru nepredarea cotelor agricole. Urmare acestui fapt, o parte dintre ei nu se vor mai întoarce niciodată acasă, găsindu-și sfârșitul în aceste lagăre sau colonii de muncă.

**CHIABURUL, CA SURSĂ A TUTUROR RELELOR - OGLINDIT
ÎN PRESA COMUNISTĂ A REGIUNII RODNA -**

- Rezumat -

⁵³ Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coordonatori), „Forme de represiune în regimurile comuniste”, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 64-65.

PRESTAȚIILE MANAGERIALE ALE PROFESORULUI OCTAVIAN RULEANU LA LICEELE PEDAGOGIC ȘI „GEORGE COȘBUC” DIN NĂSĂUD ÎNTRE 1946 ȘI 1958

Gheorghe PLEȘ

Timp de 6 ani și 8 luni din cei 12 ani menționați, în trei ipostaze: *director al Liceului Pedagogic* (1946–1950, sub denumirile: Școala Normală între 1946–1948 și școala Pedagogică Mixtă după 1948); *director adjunct* (1951–1953) și în trei rânduri *director suplinitor* pentru Ștefan Man și Felicia Popescu (în 1952 respectiv 1957, 1958) al Liceului „George Coșbuc” din Năsăud (sub denumirile de Liceul Mixt, 1951–1952, Școala Medie Mixtă, 1952–1953, și Școala medie Nr. 1 „George Coșbuc, 1957–1958), **Octavian Ruleanu** s-a dovedit a fi un *conducător de liceu* profesionist, merituos, altruist și modest, dornic să slujească cu devotament cetatea școlară a Năsăudului, indiferent de unitatea școlară sau funcția încredințată¹.

Octavian Ruleanu (8 septembrie 1910 – 5 noiembrie 1993) a rămas în memoria generațiilor de absolvenți năsăudeni ca un profesor eminent, apreciat și îndrăgit deopotrivă:

– *un dascăl cu valoare de simbol* (Simion Chiș, promoția 1950, Școala Normală de Băieți);

– *tezaur de suflet românesc* (Ioan Mititean, promoția 1954, Liceul Mixt);

– *literatul rasat* (Emil Bălăi, promoția 1962, Școala Medie nr. 1 „George Coșbuc”);

– *profesorul care ne-a predat, cu ușile închise, poeziile lui Lucian Blaga și Tudor Arghezi* (Ioan Mircea Prahase, promoția 1964);

– *un om al timpului modern – mereu actual* (Livia Petri, promoția 1965);

– *există o „stare de grație” a adevăratei culturi, pe care mi-a arătat-o cândva, plutind în neființa grăitoare a gândului, Octavian Ruleanu, om pe care n-am apucat, poate, să-l cinstesc cum s-ar fi cuvenit atunci când trăia* (Ion Istrate, promoția 1966);

¹ Adresez mulțumiri doamnei Lucia Butaciu-Grad din Năsăud; grație amabilității domniei sale au putut fi elucidate, până la cel mai mic detaliu, secvențe biografice controversate ale lui Octavian Ruleanu, prin informații prețioase și accesul la arhiva personală a marelui profesor și director năsăudean.

– profesorul care a dăruit elevilor, o dată cu înțelepciunea și dragostea pentru literatură, și o fărmă din sufletul său, care va rămâne în amintirea tuturor ca o comoară de suflet românesc (Saveta Bachiș, Liceul „George Coșbuc” promoția 1967).

I. Etapizare biografică

– **18 ani** la Năsăud, 1910–1928: copilăria, adolescența școlarizarea preuniversitară (mentori: Nicolae Drăganu, Vasile Bichigean, Ioan Partene);

– **4 ani** la Cluj, 1928–1932: student la Universitatea Regele Ferdinand Facultatea de litere și filozofie (mentor Nicolae Drăganu);

– **7 ani în județul Satu Mare**, 1933–1940,

• ca pedagog școlar și profesor suplinitor: Școala Normală din Careii Mari (1933–1934) și la Liceul Mihai Eminescu la Satu Mare (1934–1939);

• ca profesor suplinitor cu normă întreagă la Liceul Comercial de Băieți, Satu Mare (1939–1940);

– **5,5 ani la București**, 1940–1943 și septembrie 1944–1946 în Centrala Ministerului Învățământului: ca *funcționar superior* la Direcția Personal – Cadre – Serviciul Contenciosului: (1940–1943); *șef de cabinet al Ministrului Ștefan Voitec* (1944–1945); *Consilier tehnic școlar* Direcția de învățământ românesc de peste hotare (1945–1946);

– **6 luni la Vârșet** (Iugoslavia) ca profesor de literatură la liceele cu limba de predare română din localitate (ianuarie-iulie 1944);

– **27 de ani la Năsăud**, între 1946–1973: 4 ani la Școala Normală, ca profesor și director (1946–1950) și 23 de ani (1950–1973) la Liceul – azi Colegiul Național „George Coșbuc” – dintre care 2 ani ca director adjunct (1951–1953) și în trei rânduri ca director suplinitor cu delegație, până la pensionarea din 1973;

– **20 de ani** (1973–1993) ca profesor pensionar, implicat permanent în devenirea culturală a Năsăudului, conservarea și dezvoltarea instituțiilor sale culturale.

Precizări

– **ca student**: a fost bursier al Fondurilor Școlare Grănicerești Năsăudene, cumulând cu funcția de pedagog școlar la Internatul Școlii Normale (1930–1932), sub direcția lui Dionisie Maior și a Președintelui Fondurilor – jurist Nicolae Rognean); tot ca pedagog a funcționat în anul școlar 1933/1934 la Careii;

– **ca profesor suplinitor** la Satu Mare în regim de plată cu ora: parțial între 1934 și 1939 și integral în 1939/1940, pe catedra lui Vasile Scurtu, ajuns vice-primar al orașului 1933–1937 și director al Liceului comercial 1937–1941, cu sprijinul permanent al inspectorului școlar șef al județului Sătmar, năsăudeanul Dariu Pop;

– **la Satu Mare** a devenit un colaborator asiduu al celor doi mentori în plan socio-cultural (ASTRA) și jurnalistic-literar contribuind cu determinare și pasiune:

– cu reportaje și eseuri la publicațiilor locale: „Granița – ziar pentru afirmarea românească” (1934), „Frontul Românesc, Informativ și Antirevizionist” (1935), „Gazeta, pentru afirmarea românească” și „Conștiința”;

- redactor al revistei „Afirmarea” (1936–1940), unde a publicat cele mai multe creații în proză;

- corespondent al ziarelor centrale „Dimineața” și „Adevărul”, fiind remarcat de Mihail Sadoveanu, directorul celor două cotidiene.

Debutul jurnalistic s-a petrecut în publicațiile clujene „Biruința” și „Lumea și țara” în 1926, iar cel literar în 1933 la revista „Abecedar” din Brad. De-a lungul a 6 decenii a publicat peste 400 de articole, eseuri și creații în proză, în 30 de reviste și ziare, la 10 dintre ele având calitatea de redactor: cele mai dragi fiind „Afirmarea”, din Satu Mare și „Plaiuri năsăudene” (1943–1946 la București și 1990–1993 la Năsăud), activitate pentru care a fost nominalizat în 1985 de istoricul literar George Călinescu².

Avea însă să se îndepărteze treptat de activitatea revuistică și literară, începând cu 1 septembrie 1939, în urma numirii ca profesor suplinitor (pentru întâia oară cu normă întreagă) la Liceul Comercial din Satu Mare, urmată de transferul său la București, la propunerea Fundației „Regale Carol”, când a fost numit ca funcționar guvernamental: „Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri, nr. 838 din 23 martie 1940, ați fost repartizat în centrala MEN cu data de 1 aprilie 1940”³.

II. Director al Școlii normale din Năsăud (1946–1950)

În vara anului 1946, la întoarcerea din misiunea ministerială derulată în școlile românilor din Banatul Sârbesc, Octavian Ruleanu a avut bucuria de a primi răspuns pozitiv la solicitarea sa de a fi transferat de la Gimnaziul Industrial de Băieți din Breaza – Prahova (unde fusese titularizat la 1 septembrie 1944), la unul din cele 3 licee din Năsăud.

A fost promovat la 15 septembrie 1946 ca director cu delegație al Școlii Normale de Băieți din Năsăud, obținând la 1 decembrie 1946 și numirea ca profesor titular definitiv⁴. Se împlinea astfel propria profeție, enunțată cu un an și jumătate în urmă într-un editorial al revistei „Plaiuri năsăudene”: „... Să ștergem vâlul negru al înstrăinării și să ne ascultăm glasul inimii pline de chemarea străbunilor, întorcându-ne la vetrele părinților noștri. Este datoria ceasului de față, o datorie scumpă, vrednică de noi, românească și frățescă”⁵.

Octavian Ruleanu a debutat ca director, preluând conducerea Școlii Normale din Năsăud de la profesorul de „fizico-chimice” (în limbajul vremii) și preot catehet unit (detașat de la Blaj) – Filip Pop, care o redeschisese la 1945.

² George Călinescu, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, paragraful *Revistele „Noii generații”*, Editura Minerva, București, 1985, pag. 967, 968.

³ Fundația Regală „Carol”, adresa nr. 2041/1 IV 1940, Arhiva personală Octavian Ruleanu.

⁴ Ministerul Educației Naționale, Direcția cadre – București, *Adresa nr. 297216/1946*, respectiv *Ordinul 405302/1946*, în temeiul Decretului 3598/1946, publicat în Monitorul Oficial nr. 15/18.I.1947 (Arhiva personală a profesorului Octavian Ruleanu).

⁵ Octavian Ruleanu, *Sufletului bătrânului Liceu „George Coșbuc”*, în „Plaiuri năsăudene”, an III, Nr. 34–35, București, 15–28 februarie 1945, pag. 1.

a) Realizări:

- încadrarea școlii cu cadre didactice tinere și de valoare, printre care: dr. Mihai Găisseanu și Cornel Sântimbreanu de pedagogie, scriitorii Lucian Valea și Ioan Cutova la limba română și Nicolae Crișan, la educație fizică (și animator cultural);

- repunerea în stare de funcționare a edificiului Școlii Normale;

- reorganizarea și eficientizarea fermei agrozootehnice de 35 de hectare de la Valea Runcului – Rebrîșoara (administrată de școală între 1924–1940);

- promovarea unei pedagogii a sufletului: elevii săraci din satele grăni-cerești și chiar de mai departe, care nu puteau să aducă de acasă cantitățile de alimente cerute pentru cantină, prestau zile de muncă în timpul vacanțelor – unii elevi basarabeni rămăneau la fermă toată vacanța de vară, reușind astfel să își atingă visul de a deveni învățători;

- asigurarea unui bun nivel al culturii generale și pregătirii pedagogice a absolvenților, încurajându-i pe cei mai valoroși să urmeze și studii superioare.

b) Dificultăți

Începând cu 1947 a fost declanșată imixtiunea tot mai agresivă a autoritățile politice în derularea procesului de învățământ, ceea ce a condus la *alterarea echilibrului și autonomiei actului educațional în școlile românești*.

Strategiile oficiale vizau:

- *marginalizarea finalităților manageriale tradiționale de tip instructiv* (formarea și dezvoltarea culturii generale), respectiv *educativ* (cultivarea atașamentului elevilor față de valorile naționale și patriotice românești, familiare cadrelor didactice și fundamentale pentru directorii de școli);

- *impunerea bruscă și directivă a priorităților de tip nou, prin presiuni ideologice comuniste*: ordinele ministeriale impuneau desfășurarea de informări politice și de propagandă vizuală;

- *supraîncărcarea cadrelor didactice în plan social-politic* (multe sarcini din domeniul în care nu puteau avea, prin formare, vreo competență): să sprijine acțiunile de diseminare a măsurilor de stabilizare monetară, să activeze în teren în comisii de recensământ, în problema însămânțărilor de toamnă și în campania plantării de arbori; să realizeze epurarea fondului de carte al bibliotecii elevilor prin eliminarea publicațiilor care promovau monarhia (ianuarie-martie 1948);

- *subminarea autorității directorului*, care trebuia să se subordoneze chiar și organizației orașenești a Uniunii Tineretului Muncitor și să participe la acțiunile acesteia, uneori cu întreg corpul profesoral și elevii școlii;

- *standardizarea și monitorizarea activităților de educație comunistă după model sovietic*: începând cu februarie 1948 au fost prezentate în conferințele profesionale instrucțiuni de aplicare în practică a documentului *Îndrumătorul educativ*, care reglementa modul de organizare și funcționare a Consiliilor educative și a unei *Comisiei de coordonare a muncii de pavoazare* a școlii la nivelul standardelor fixate de Secția de propagandă a Partidului Muncitoresc Român;

- *marginalizarea muncii metodice*, așezându-se în prim plan activitățile ideologice cu elevii și informările politice ale cadrelor didactice.

În plan administrativ-gospodăresc, directorul se confrunta cu *lipsa de sprijin material și financiar din partea autorităților locale și județene, în condițiile deposedării abuzive de resursele tradiționale ale Fondurilor Grănicerești Năsăudene*, – confiscate prin Legea naționalizării din iunie 1948, după ce pădurile fuseseră etatizate prin Constituția din februarie 1948.

Fiind pus în imposibilitatea de a angaja lucrări de reabilitare și adaptare a fostei prime clădiri grănicerești a gimnaziului, cu rol de școală de aplicație, a fost nevoit să ia, în cealaltă calitate a sa – de președinte al Fondurilor Grănicerești Năsăudene –, decizia dureroasă de demolare a acesteia: „Edificiul vechi al Liceului, unde a învățat Coșbuc ... a ajuns grajd de cai, cuib de infecție, fără acoperiș, cu pereții degradați, cu murdărie insalubră și nu a mai putut fi salvat”⁶.

c) Forme de rezistență

– *temporizarea acțiunilor de confiscare a unor clădiri de interes școlar*: a partenerului școlii normale, a clădirii liceului de fete (azi Colegiul silvic Transilvania), a sediului Fondurilor Grănicerești Năsăudene, a sălilor de sport) solicitate imperativ de primărie și organele de partid pentru utilizări nedidactice;

– *colaborare la nivel managerial cu directorul Liceului „George Coșbuc”, profesorul Ion Mărginean, prin:*

- formule de cooperare caracterizate de altruism și sinceritate în cadrul activităților sindicale, prin promovarea voalată a unor forme tradiționale, aproape centenare, specifice Reuniunii *Mariane*, Societății *Virtus Romana Rediviva* și Despărțământului Năsăud al ASTRA;

- în cadrul Consiliului Interșcolar Năsăud, pentru asigurarea de condiții termice și de bază didactică cât mai bune Școlii Normale, Liceului „George Coșbuc” și Liceului de Fete „Principesa Ileana”;

- în Comisia Administratoare a Fondurilor Grănicerești Năsăudene (din care amândoi făceau parte de drept prin natura funcțiilor lor și a căror bursieri fuseseră în anii '20), în cel mai critic moment al existenței instituționale a acestora.

Au fost obligați să practice aplicarea unei drastice autocenzuri asupra tuturor faptelor și spuselor proprii în activitățile cu elevii, în sala profesorală și societate – riscul de a fi urmăriți și cercetați de organele de securitate fiind foarte mare.

„Ca student, mi-am dat seama că, obligat fiind să predea și creații lipsite de valoare reală, profesorul nostru a știut să nu insiste pe substratul politic și social pentru care fuseseră „alese” ci pe modalitățile de realizare artistică – atâtea câte erau (Emil Bălăi, promoția 1962)”⁷.

Conlucrarea celor doi excepționali profesori devotați tradițiilor pedagogice năsăudene a fost stopată de evenimente bulversante pentru ambii

⁶ Octavian Ruleanu, *Școala normală din Năsăud în primii ani după eliberare*, în „Arhiva Someșană”, 1976–1977, pag. 234.

⁷ Emil Bălăi, *Domnului profesor, cu dragoste*, în „Himere din Țara cu Dor”, Ediție îngrijită de Ioan Lăpușneanu, Grigore Marțian și Vasile Șt. Tutula, Editura „George Coșbuc”, Bistrița 2010, p. 322.

directori: în luna ianuarie 1948 au fost amândoi supuși unor cercetări administrative, generate de reclamații montate chiar prin subalterni, în legătură cu gestionarea așa-zis frauduloasă a unităților lor școlare.

În etapele următoare s-a trecut la acuze politice, care au dus la demiterea din direcțiune a lui Ion Mărginean în 21 februarie 1948, iar în cazul lui Octavian Ruleanu la excluderea lui din Partidul Muncitoresc Român în 1949, ca un preambul al demiterii din funcția de director în 1950.

d) Ancheta și marginalizarea politică

Nici formulările laudative, exprimarea dorinței ca școala să progreseze, și nici acceptul său de a deveni membru și fruntaș al Partidului Muncitoresc Român (PMR) nu au fost suficiente pentru stabilitatea pe funcție a directorului Ruleanu.

De îndată ce, în 1949, protectorul său, Ștefan Voitec, și-a pierdut funcțiile politice și guvernamentale, tăvălugul epurărilor a ajuns și în spațiul Școlii Normale nășăudene, una dintre victime fiind chiar directorul, demis din PMR în ședință publică la nivel de oraș.

„Acuzațiile” aduse:

1. A scris articole șovine ca student la gazeta „Nășăudul”, iar apoi după promovarea licenței în 1933, ca pedagog și profesor la Școala Normală din Satu Mare, în ziarele „Granița”, „Frontul”, „Gazeta”, „Conștiința Română”;

2. Refugiat după august 1940 în România, a funcționat în timpul guvernării lui Antonescu la Direcția Contenciosului a Ministerului Educației Naționale din București, conlucrând astfel cu dictatura militaro-fascistă;

3. În 1943 a editat împreună cu Boșca-Mălin și Ceuca Gavrilă la București ziarul „Plaiuri Nășăudene”, publicație șovină, care sprijinea regimul antonescian;

4. Ca președinte al PSD a înlesnit intrarea în partid a elementelor cele mai „reacționare” din Nășăud, Valea Lucian și Cutova Ioan, legionar notoriu (dar care fusese promovat de comuniști ca primar al orașului între 1 aprilie 1947–1948, n.n.);

5. A avut atitudine împăciuitoare ca activist și s-a înscris în partid numai pentru a-și menține postul de director al Liceului Mixt (eronat – corect era Școala Pedagogică Mixtă, n. n.) din Nășăud⁸.

Textul include nu mai puțin de 16 erori, mistificări și minciuni, toate defavorabile lui Octavian Ruleanu, enunțate virulent și neargumentate.

A. a) Meteorica gazetă „Nășăudul” nu își propunea „... scopuri politice ..., nici îmbogățirea ..., năzuiește doar să dea din ce are, chiar dacă ar fi și sărăcie ... Sfioși ridicăm acest stindard, sub umbra căruia să se adune toți cari simt în sensul de mai sus și pioși îl închinăm în memoria celor cari au făcut cunoscut numele Nășăudului”⁹.

Proiectat de directorul revistei, pr. prof. Ilarion Boțiu, dornic să dea o replică jurnalistică Bistriței în care apăreau în acei ani „Săptămâna” (din 1928),

⁸ Viorel Rus, „Rezistența anticomunistă în Județul Bistrița-Nășăud”, Edit. Ioan Cutova, Bistrița 2005, pag. 23.

⁹ Teodor Tanco, „Virtus Romana Rediviva”, Vol. II, Bistrița 1974, pag. 106.

bilunara „Gazeta Bistriții” (din 1921) și revista „Răsunetul” (din 1930), chiar dacă doar sub forma unui săptămânal „ce apare în fiecare joi”¹⁰, Năsăudul a văzut lumina tiparului la 18 decembrie 1930 și s-a stins la al treilea număr, în ianuarie 1931.

Prim-redactorul Octavian Ruleanu, la cei 22 de ani, cumula calitatea de student clujean cu cea de pedagog al Școlii Normale din Năsăud. A fost, deci, redactor și jurnalist la Năsăud doar pentru trei săptămâni ale vacanței sale de Crăciun, din anul III al Facultății de Litere și Filozofie clujene.

Etichetarea ca șovinism a *patriotismului său local și dorinței de afirmare jurnalistică a Năsăudului era gratuită, imposibil de demonstrat.*

b) *Nu a existat în acei ani o Școală Normală la Satu Mare*, iar Octavian Ruleanu nu avea drept de predare, deoarece examenul de licență pe care îl susținuse în 1932 *era insuficient pentru a fi încadrat pe postul de profesor.*

Astfel că, binefăcătorul său, revizorul-șef al învățământului din Județul Sătmar – Dariu Pop, l-a putut încadra, în 1933, doar ca pedagog la Școala Normală din Careii Mari. Resursele obținute l-au ajutat să-și finanțeze studiile la Seminarul Pedagogic al Universității din Cluj. Între anii 1934 și 1938, *încadrarea de bază a lui Octavian Ruleanu fusese în continuare cea de pedagog.* Calitatea de student seminarist, începând cu septembrie 1933, iar din 8 februarie 1935 ca posesor al Certificatului de absolvire Nr. 533/1935 (media generală 8,50 pentru specialitatea principală – limba română și 8,00 pentru cea secundară – limba latină) i-au permis să suplinească o parte din catedra năsăudeanului Vasile Scurtu – detașat ca viceprimar al Orașului Satu Mare – la Catedra de limba română a Liceului „Mihai Eminescu” din localitate.

B. a) În anul școlar 1939/1940, Octavian Ruleanu a fost transferat de la Liceul Comercial de Băieți din Satu Mare, unde a fost pentru întâia oară încadrat ca profesor calificat (suplinind din nou pe Vasile Scurtu – în noua ipostază de director întemeietor al noului liceu), tocmai în Centrala Ministerului de resort.

Apreciind calitățile profesionale, stilul ordonat, riguros și militant dezvoltat în activitatea culturală și jurnalistică și capacitățile sale organizatorice, Fundația Regală „Principele Carol” l-a propus, la 1 martie 1940, pentru a fi încadrat în aparatul Ministerului. Și-a preluat postul în Centrala Ministerului Educației Naționale (MEN) după încheierea anului școlar (*deci nu a părăsit orașul în calitate de refugiat*).

b) La momentul Dictatului de la Viena, Octavian Ruleanu funcționa în MEN ca impiegat definitiv la Direcția Contenciosului. Activitatea sa avea caracter administrativ și juridic, *fără tangență cu actul de guvernare al dictaturilor regale sau antonesciene.*

C. a) Revista (doar 8 numere în primele 6 luni), deci *nu ziarul Plaiuri năsăudene* și-a lansat primul număr la 1 iulie 1943, „... din inițiativa și sub egida Cercului Cultural Năsăudean din București și a „Asociației scriitorilor și gazetarilor năsăudeni”¹¹, având ca proprietar și conducător pe Emil Boșca-Mălin,

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Octavian Ruleanu, „Himere din Țara cu Dor”, Ed. îngrijită de Ioan Lăpușeanu, Grigore Marțian și Vasile Șt. Tutula, Edit. „George Coșbuc”, Bistrița 2010, pag. 11.

iar ca secretar de redacție pe Emanoil Cobzalău, ambii măiereni și absolvenți ai Liceului grăniceresc năsăudean.

Octavian Ruleanu *nu a fost editorul acesteia.*

Nu a existat nici un redactor sau publicist cu numele Gavrilă Ceuca. Deliberat sau nu, s-a făcut o confuzie cu Gavril Pop (tatăl scriitoarei Sânziana Pop), care în revista brașoveană „Tribuna” atacase virulent, în vara lui 1943, ocupația germană, fiind condamnat la închisoare pe viață – dar nu sub Ion Antonescu, ci în 1946. În editorialul programatic, obiectivele publicației nu includeau nici susținerea guvernului și nici propagarea de idei fasciste sau hitleriste, dorindu-se să devină „... tribuna refugiaților transilvăneni din anii de tristă memorie ai ocupației temporare horthyste”¹².

b) Octavian Ruleanu a publicat din primele numere evocări pline de nostalgie și tristețe a frumuseții sărbătorii elevilor năsăudeni „Maialului tinereților de altădată” (Nr. 1/iulie 1943), iar în Nr. 10/ianuarie 1944, a străvechiului obicei „Puiul târgului”. A fost cooptat în redacție începând cu numărul 6/noiembrie 1943, publicând povestirea „P-o-t-o-p” (evocând ruperea de nori din vara lui 1922), dar și articole pline de speranța renașterii culturale pur românești a Țării Năsăudului: „Suntem ai tăi, Năsăudule (Nr. 29/30, februarie 1944), „Sufletului bătrânului liceu” (Nr. 34–35, februarie 1945) și „Pentru Năsăudul de mâine” (Nr. 36–37, aprilie-mai 1945)”¹³.

„Lungi ni s-au părut cei patru ani de pribegie! În Capitala țării purtam nostalgia pământului natal căzut sub negurile urgiei. Tânjeam după Țara cu dor și-mi vărsam aleantul în publicația «Plaiuri năsăudene», publicația noastră de suflet!”¹⁴.

Pentru activitatea sa la această publicație, Octavian Ruleanu ar fi trebuit felicitat și nicidecum acuzat. Din nou, dragostea de ținutul natal și instituțiile sale emblematice au fost *tratate, sub presiuni ideologice staliniste, ca șovinism.*

D. Octavian Ruleanu a devenit membru al Partidului Social-Democrat „Constantin-Titel Petrescu” (PSD) în 1945, la solicitarea ministrului Educației Naționale Ștefan Voitec, al cărui șef de birou fusese numit la 18 noiembrie 1944, după încheierea misiunii sale pedagogice la Liceul cu limba de predare română din Vârșeț – Serbia (unde fusese detașat din ianuarie 1944, în contul serviciului militar).

Urmare a titularizării sale, începând cu data de 1 septembrie 1944, la Gimnaziul Industrial de Băieți din Breaza¹⁵, Octavian Ruleanu a fost „... considerat demisionat din postul de șef de secție ...”, prin Decizia Nr. 151187/1945¹⁶. A fost apoi redetașat în Centrala MEN, cu data de 1 octombrie 1945, dar pe postul de consilier tehnic școlar pentru învățământul românesc de peste hotare. La întoarcerea din misiunea efectuată în Serbia în iulie-august 1946, a avut

¹² „Plaiuri Năsăudene”, Seria nouă, Nr. 1/1990, Năsăud.

¹³ „Plaiuri Năsăudene”, Seria veche, 1943–1945, București.

¹⁴ Octavian Ruleanu, „Himere din Țara cu Dor”, pag. 275.

¹⁵ Ordinul de numire Nr. 116850/1 septembrie 1944, în baza Legii Nr. 79/944 (Arhiva personală a lui Octavian Ruleanu”.

¹⁶ „Monitorul Oficial”, Nr. 143/I din 28 iunie 1945.

plăcuta surpriză de a fi fost numit profesor titular și director la Școala Normală de Băieți din Năsăudul natal, începând cu 1 septembrie 1946¹⁷.

Încredințându-i-se printre alte funcții (membru al Comisiei Interimare a Județului Năsăud, membru în Comisia Administratoare și președinte al Fondurilor Grănicerești Năsăudene) și cele de membru al Biroului Plasei Năsăud, al Comitetului Județean Năsăud și de președinte al Filialei PSD a Orașului Năsăud, *a acționat pentru întărirea organizației locale prin atragerea unor cadre didactice tinere, de valoare*, printre care Ioan Cutova (numit de Guvernarea comunistă ca primar al orașului, între februarie și august 1948) și Lucian Valea (promovat și el, în 1948, pe postul de îndrumător cultural al Județului Năsăud), ambii viitori scriitori de valoare.

După unificarea PSD cu Partidul Comunist și crearea la 21 februarie 1948 a Partidului Muncitoresc Român (PMR), în cadrul campaniei de epurare internă, cei susținuți anterior de PSD au devenit brusc vulnerabili, fiind etichetați ca „elemente reacționare, ... legionari notorii”. „Acuzațiile aduse celor doi profesori ... erau vădit tendențioase, dar nu trebuie să fim mirați pentru că ... foștii comuniști, «considerându-se trecuți puntea» începuseră o adevărată vânătoare a foștilor social – democrați pentru a-i exclude și chiar pedepsi”¹⁸.

E. a) Ca director, Octavian Ruleanu a promovat *obiective ambițioase* și un stil de muncă bazat pe *implicare și muncă în echipă*, contrar atitudinii împăciuitoare care i se reproșa. A știut să îndeplinească, după modelul lui Sandu Manoliu, *înțelegerea și exemplul personal* cu necesitatea de readucere a școlii la parametric ridicată de calitate, în contextul agitației, suflului nou și al riscurilor perioadei istorice traversate.

Nu s-a înscris în partid pentru a-și *menține* postul de director, pentru că acest gest politic se petrecuse la București, *cu un an înainte de venirea sa la Năsăud și numirea sa ca director*.

b) Chiar și instituția fusese consemnată eronat: Liceului Mixt în loc de Școala Pedagogică Mixtă din Năsăud¹⁹.

Iată cum relatează evenimentul Simion Chiș, prezent ca UTM-ist în sala adunării:

„Mic de statură, iute în mișcări, ager în a da replici, ... coborând sprâncenele groase, reuși să vorbească sistematic de activitatea sa ... motivând că în coloanele ziarului respectiv pentru refugiați a scris despre tradițiile și obiceiurile năsăudenilor și se referise la articolele legate de «Puiul târgului» ... Că a fost în străinătate ca inspector pentru limba română, a fost o problemă de stat și chiar una patriotică ... După deliberare, în uimirea tuturor se aduce la cunoștință că tovarășul Ruleanu se exclude din partid pentru participare activă la presa hitleristă și neprincipialitate. Cu ochii plini de lacrimi, elevii care au participat la adunare ca și năsăudenii au părăsit sala cu convingerea că adevărul va ieși la iveală, odată și odată, ca untdelemnul deasupra apei ...

¹⁷ *Ibidem*, Cf. Ordinului Nr. 297216/1946.

¹⁸ Viorel Rus, *op. cit.*, pag. 23–24.

¹⁹ *Ibidem*, pag. 23.

Domnul Ruleanu a rămas în post până la încheierea anului școlar, apoi și-a asigurat catedra la Liceul «George Coșbuc»²⁰.

Așa s-a încheiat după 4 ani cariera de director și de profesor al Școlii Normale, a lui Octavian Ruleanu, „... omul cel mai cult și mai moral din Năsăud, după părerea unora, la vremea aceea”²¹.

Direcția Cadrelor din cadrul Ministerului Învățământului Public (de care Octavian Ruleanu se despărțise cu 3 ani în urmă și în care funcționase pe posturi importante între 1940–1946), îi comunică: „D-lui Octavian Ruleanu, Vă facem cunoscut că în urma raportului, Ministerul v-a aprobat pedeapsa „avertisment confidențial” pentru lipsă de vigilență și energie în conducerea școlii”²².

Forța morală deosebită și înalta competență pedagogică au făcut ca eficiența muncii instructiv-educative să fie afectată: „Lecțiile de limba și literatura română erau adevărate sărbători spirituale, erau dezbateri impresionante pe teme de limbă, literatură sau critică literară, totdeauna depășind conținutul manualelor școlare și totdeauna lăsând spațiu pentru meditație, pentru reflecție”²³ (Grigore Marțian, absolvent 1951).

III. Director adjunct al Liceului Mixt (1951–1953)

La începutul deceniului al V-lea al secolului XX, odată cu înființarea regiunii administrative Rodna (cu capitala la Bistrița), s-a declanșat o campanie de împrosptare managerială pentru școlile secundare din Bistrița și Năsăud, orașe care deveniseră și reședințe de raioane. Cu acest prilej de la Liceul Mixt din Bistrița, la 1 septembrie 1950, a fost transferat ca profesor titular de matematică și fizică și instalat ca director al Liceului Mixt din Năsăud, Ștefan Man.

Liceul avea nevoie de măsuri ferme de redresare, deoarece în anii școlari 1948/1949 și 1949/1950, ca efect al docilității exagerate față de comanda politică și a indiferenței față de calitatea încadrării didactice specifice mandatului directorului Pavel Deleanu, au părăsit unitatea un mănunchi de profesori valoroși (deveniți ulterior profesori universitari (3) și membri ai Uniunii Scriitorilor (4), înlocuiți în mare parte de suplinitori fără licență universitară.

A fost o șansă deosebită pentru elevii timpului, dar mai ales pentru clasa a XI-a terminală, preluată la limba și literatura română și dirigenție de către Octavian Ruleanu, iar la matematică de către însuși directorul Man. Felul în care dirigențele Ruleanu conduseseră în anul școlar 1950/1951 clasa a XI-a (terminală) a impresionat pe toată lumea.

Clasa fusese întărită numeric și mai ales calitativ cu cei mai buni 7 elevi ai fostei clase a IX-a, cărora li se permiseseră să promoveze clasa a X-a prin

²⁰ Simion Chiș, *op. cit.*, pag. 45–46.

²¹ Grigore Marțian, *După o jumătate de secol*, în „Tribuna Ideilor”, Năsăud, Nr.29/1999, pag. 31.

²² Ministerul Învățământului Public, Direcția cadrelor, București, *Adresa Nr. 51429/1949*, Arhiva personală a profesorului Octavian Ruleanu.

²³ Grigore Marțian, *S-a mai stins o lumină* – cuvânt la înmormântare, în „Răsunetul”, 7 septembrie 2010.

sesiune de examene în august 1950, ajungând la 43 elevi, din vara lui 1951. Au fost cu toții declarați reușiți la examenele de admitere în facultăți.

Dintre absolvenții acestei serii s-au remarcat profesional în domenii umaniste: conferențiarul universitar Nicolae Raus – filozofie la București, inspectorul-șef de la Secția de Învățământ a Regiunii Cluj, Ioan Bindea, scriitorul Valeriu Varvari, și medicul Angelușiu Virgil, iar din seriile următoare: scriitorii Vasile Rebreanu, Ioan Mititean, Anton Buta, Emil Bălăi, criticii și istoricii literari: Domițian Cesereanu, Ioan Mircea Prahase, Constantin Rocco Catalano, dr. Ioan Istrate, alături de un mare număr de profesori de limba și literatura română.

După numai un an de directorat și de cooperare eficientă în plan pedagogic, Ștefan Man a reușit să și-l asocieze și în actul managerial pe cel mai potrivit dintre subalternii săi – Octavian Ruleanu, scoțându-l din conul de umbră unde îl plasase excluderea din PMR și demiterea din calitatea de director al Școlii Normale.

Ca director adjunct, dar și experimentat conducător de școală, Octavian Ruleanu – instalat la data de 15 septembrie 1951 – s-a angajat imediat la redresarea calitativă a actului instructiv-educativ:

- a elaborat și prezentat, la 3 octombrie 1951, în Consiliul pedagogic, o analiză critică detaliată a prestației corpului profesoral din anul școlar precedent, în care el însuși debutase cu afecțiune ca profesor în liceul pe care îl absolvisese cu două decenii în urmă;

- în scopul activizării responsabile a profesorilor și învățătorilor, cei doi directori au inovat în direcțiile îndrumării, autoevaluării și mobilizării cadrelor didactice prin demersul intitulat *raportul săptămânii*, inclus în ordinea de zi a consiliilor pedagogice;

- în scopul creșterii implicării și eficienței didactice au elaborat și diseminat un *șablon de plan didactic* cuprinzând: materia de învățământ, tema lecției, scop (instructiv, educativ), metode, materiale didactice și desfășurarea lecției²⁴;

- a fost instituită analiza în ședințele de consiliu pedagogic a abaterilor disciplinare ale elevilor, care – în stilul promovat de Sandu Manoliu în deceniul al 3-lea – erau convocați la ședința respectivă, provocați să își analizeze și să explice faptele și sfătuiți cum să își îndrepte comportamentul.

Fidelitatea lui Ruleanu față de istoria măreață a școlii s-a manifestat printr-o inițiativă curajoasă – rămasă neasumată de autorități – a lansat chiar de Ziua Școlii, la 4 octombrie 1951, propunerea de elaborare a unui memoriu către Ministerul Învățământului Public pentru schimbarea denumirii școlii din Liceul Mixt Năsăud în Liceul de băieți „George Coșbuc” iar „în ziua de 7 noiembrie 1951 să se dezvelească bustul poetului”²⁵, lucrările de amenajare urmând a fi suportate dintr-o subvenție de 250.000 lei de la Fondurile Grănicerești.

²⁴ Arhiva Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud (ACNGC-N) Registrul de procese verbale Număr curent 13, Indice nomenclator. II-27, Proces verbal al Consiliului pedagogic din 5 noiembrie 1951, pag. 38.

²⁵ ACNGC-N, Registrul de procese verbale, nr. 13, Ind. nom. II -27, Proces verbal nr. 1 al Consiliului pedagogic din 8 septembrie 1951, pag. 8.

Activitățile politico-ideologice cu cadrele didactice au continuat în forme noi:

Octavian Ruleanu a prelucrat din ziarul *Scânteia* articolul: *Răspunsurile tov. Stalin la întrebările corespondentului ziarului Pravda, cu privire la arma atomică* (17 octombrie 1951);

- la 31 martie 1953 în Consiliul pedagogic se prelucra din ziarul „Scânteia” articolul *Să sprijinim întrecerea între gazetele de perete*; directorul Ștefan Man însuși a citit recomandări din carnetul agitatorului.

Modificările de priorități ale politicilor școlare au generat asupra Școlii medii mixte nășăudene un efect parazit greu asimilat de nășăudeni: odată cu transformarea Școlii pedagogice în Școală medie mixtă (nr. 2) s-a impus începând cu 1954 și redenumirea fostului Liceu grăniceresc, devenit Școală medie mixtă cu clasele I-X, nr. 1, din Nășăud.

Demersurile tandemului Man – Ruleanu de proiectare a muncii școlare în regim de activizare și creștere a eficienței învățării s-au finalizat prin reșezarea în prim plan a componentei instructive și atitudinale a cadrelor didactice, atât prin consolidarea pregătirii lor pedagogice și psihologice pe calea completării și finalizării studiilor academice, cât și prin acțiuni specifice interne sau locale.

Cu data de la 1 octombrie 1953, în cadrul unei noi etape de epurare politică a intelectualilor de marcă, Octavian Ruleanu a fost din nou, subit și fără multe explicații, îndepărtat din funcția managerială și înlocuit de o persoană înregimentată politic și devotată politicii PMR, profesoara de biologie-chimie Felicia Popescu Constantinescu, nou adusă de pe poziția de director al Școlii Elementare din Telciu, unde venise, tot prin transfer ministerial, cu doar un an înainte, din București.

IV. Director suplinitor al Școlii Medii Mixte nr. 1 „George Coșbuc” (1952, 1957-1958)

a) 15 octombrie – 15 decembrie 1952:

În octombrie 1952, directorul Ștefan Man fiind trimis la cursurile Institutului de perfecționare a Cadrelor Didactice (ICD) de la București pentru reciclarea directorilor în spiritul implementării noii structuri prin care liceele urmau să devină școli medii cu doar 10 clase, agendele de director au fost repartizate cu delegație experimentatului Octavian Ruleanu.

Acesta a continuat să acționeze curajos și ferm pe direcțiile prestabilite prin Planul activității pentru anul școlar 1952/1953, acordând prioritate calității instruirii, perfecționării metodice a cadrelor didactice și mobilizării elevilor spre învățatură și comportament disciplinat.

Directorii trebuiau însă să aibă grijă să promoveze și mobilizatoarele lozinci ideologice. Pentru îmbunătățirea activității școlii și a disciplinei elevilor în 14 decembrie 1952, la ședința cu cei 150 de părinți prezenți la apelul său, directorul suplinitor Octavian Ruleanu afirma: „*Trebuie să cultivăm*

*la copiii dragostea de popor și clasa muncitoare, unirea tovărășească, cinstea, curajul și dragostea de muncă*²⁶.

Chiar și rezervatul director Ștefan Man, după întoarcerea din stagiul de perfecționare de la Ministerul Învățământului, a început să fie mult mai preocupat de realizarea obiectivelor ideologice ale demersurilor educaționale.

Pe plan național, era în curs de desfășurare, începând din 1952, o nouă „vânătoare de vrăjitoare”, acțiune complexă, radicalizată, îndreptată împotriva intelectualității, care a dus și la redeschiderea de dosare politice ale unor cadre didactice. De la Cluj pleca în închisoare dr. Vasile Scurtu; de la Bistrița Ștefan Lupu și Lucian Valea, de la Școala normală din Năsăud, unde fusese adus de la Feldru – cu șanse de a fi numit director – Octavian Scridon, iar din liceu era în pericol și libertatea lui Octavian Ruleanu.

b) 27 martie – 1 mai 1957 și 25 septembrie 1957 – 24 ianuarie 1958);

La timona liceului se afla din 1 septembrie 1955, Felicia Popescu, după ce îndeplinise funcția de director adjunct doar un an școlar și revenise la catedră, iarăși pentru un an școlar.

Cea mai importantă reușită a mandatului său managerial de 2 ani și jumătate a constituit-o materializarea inițiativei din 1947 (a directorilor Ion Mărgineanu și Octavian Ruleanu) de *reatribuire* la 14 octombrie 1956 a denumirii „George Coșbuc” unității școlare și de instalare a unui nou bust al poetului la intrarea în edificiu.

Felicia Popescu a primit și sarcini ideologice, participând, ca delegat sindical, în comisia regională de evaluare a cadrelor didactice din raioanele Bistrița, Năsăud și Beclean.

Starea sa de sănătate nu a favorizat-o pentru a ridica sau măcar menține ștacheta performanțelor didactice din liceu la nivelul anterior. A fost nevoită să renunțe complet la ore în anul școlar 1956/1957.

Atmosfera în cadrul colectivului școlii începuse să fie defavorabilă imaginii de liceu foarte serios și bine organizat, așa cum era fixată, de decenii, în mentalul colectiv someșan și grăniceresc.

S-a luat măsura numirii ca director suplinitor cu delegație, de trei ori în numai 8 luni, a experimentatului profesor Octavian Ruleanu. Dificultatea sarcinii reiese clar din Procesele verbale ale echipelor de control ale Secțiilor de învățământ raionale și regionale, care zugrăveau în culori sumbre starea instituției formulând ca și concluzii: „Apreciem că școala are toate condițiile materiale și dispune de cadre didactice și de personal cu care se pot obține rezultate mai bune. Pentru aceasta este necesar însă să se pornească la muncă cu dragoste față de școală, față de elevi, și să se unifice toate forțele pe linia realizărilor și a redării Năsăudului a unei școli vrednice de înaintașii cu care se mândresc localnicii, dintre care unul este dătătorul numelui acestei instituții”²⁷.

²⁶ ACNGC – N, *Registrul de procese verbale* Nr. crt. 3, Ind. nom. II-27, Proces verbal nr. 13 al Consiliului pedagogic din 14 decembrie 1952, pag. 26.

²⁷ ACNGC – N, *dosar 538 Registrul de procese verbale ale Consiliului pedagogic 1957–1959*, pag. 92

În condițiile nedegrevării de ore a directorului suplinitor, înlăturarea amplelor deficiențe consemnate nu s-a putut realiza decât în mică măsură în cele 8 luni acoperite de delegațiile acordate lui Octavian Ruleanu.

Organele superioare au luat decizia numirii unui nou director. Din nevoia de a elibera fotoliul directorial fără a genera convulsii, abilitățile diplomatice și creative ale autorităților vremii au fost puse la grea încercare; soluția adoptată s-a materializat, spre surprinderea generală, prin promovarea cu data de 17 ianuarie 1958 a profesoarei Felicia Popescu ca inspector șef al Secției raionale de învățământ Năsăud.

Astfel a fost posibil ca pe 21 ianuarie 1958 să fie instalat ca director, profesorul de filozofie și limba română Grigore Găzdac (avea să devină directorul cu cel mai lung mandat din istoria Liceului, până la 31 august 1958), căruia Octavian Ruleanu a știut să-i fie mereu alături un deceniu și jumătate, până la pensionarea sa din 1973.

Ioan Mircea Prahase, absolvent al promoției centenarului, își aduce aminte cu drag de cei doi dascăli pe care-i vedea drept modele adevărate de oameni: Grigore Găzdac, care i-a predat gramatică în gimnaziu și Octavian Ruleanu, care i-a dat lecții de română.

„Cei doi m-au învățat multe. Octavian Ruleanu mi-a fost și diriginte. Deși în acele vremuri era interzis, el totuși ne-a predat, cu ușile închise, poeziile lui Lucian Blaga și Tudor Arghezi. Pe lângă toate acestea, el ne-a învățat cum să ne comportăm în societate și să avem grijă de ținuta noastră”²⁸.

Elevii aceluși timp nici nu am știut, până la festivitatea de premiere din iunie 1958, că profesorul nostru de literatură și gramatică îndeplinea funcția de director.

Activitatea la clasă continua să decurgă în aceeași atmosferă plină de însuflețire și mister, dominată de bucuria cunoașterii împletită cu vraja metaforelor, „... de dăruirea, de iubirea cu care ni se adresa, de felul cum îi vibra întreaga-i ființă, dărâmand bariera dintre profesor și elevi, sensibilizându-ne sufletele, purtându-ne pe tărâmul minunat al prozei și poeziei, printre cei mai de seamă scriitori și poeți ai neamului” (Saveta Bachiș)²⁹.

Împletea cu mare măiestrie, dar și cu o circumspecție pe care nu i-am înțeles-o decât mult mai târziu, elementele de educație intelectuală, estetică, civică și națională, de simțire românească și – periculosul pe atunci – patriotism local.

„Ca profesor, ne vorbea mereu cu ochii luminați despre ținutul grăniceresc năsăudean. Pe bună dreptate îl numeam „un tezaur de suflet românesc”. Venea în clasă cu geanta plină de cărți, ca materiale în completarea lecției, citindu-ne diferite paragrafe, îndemnuri, vorbe înțelepte. Noi îl ascultam cu mare admirație. Era un dascăl extraordinar de comunicativ, de parcă ne știa de când lumea, era legat de noi prin zeci de fire tainice, sub imperiul miraculos al dragostei față de elevi (Ioan Mititean)”³⁰.

²⁸ Florina Pop, *Mircea Prahase studiază graiul bistrițenilor*, Adevărul.ro, 3 mai 2010.

²⁹ Saveta Bachiș, alias Dora, Alina Romanescu – manuscris 2013.

³⁰ Ioan Mititean, *Octavian Ruleanu – un tezaur de suflet românesc*, în „Răsunetul”, 1 septembrie 2010.

*

După pensionare, Octavian Ruleanu s-a implicat cu pasiune și determinare în ridicarea neconținută a performanțelor instituțiilor culturale existente și nou create în Năsăud:

- activând prin continuitate la *Sfatul Muzeului* (1957–1987), *Redacția revistei Arhiva Someșană*, seria a II-a (1972–1977), *Societatea de Științe Istorice și Filologice* (fiind președinte în etapa premergătoare 1957–1968, în formula de *Subfilială*), și

- excelând ca promotor al demersurilor locale privind perfecționarea activității *Bibliotecii documentare din Năsăud a Academiei Române*, înființată în 1957, membru al echipei de redactare a *Micromonografiei Liceului „George Coșbuc”* în 1988 și al comitetului de inițiativă pentru resuscitarea *Despărțământului Năsăud al ASTRA* și al revistei *Plaiuri năsăudene*, ambele în 1990.

O NAVĂ CU NUMELE „NĂSĂUD” ÎN FLOTA MARITIMĂ COMERCIALĂ A ROMÂNIEI

Dan Lucian VAIDA

Odată de notorietate, astăzi este aproape uitat sau chiar necunoscut pentru năsăudeni faptul că în flota maritimă comercială a României de dinaintea căderii regimului comunist în decembrie 1989 se afla și un cargou care purta numele orașului lor¹.

Nu cunoaștem împrejurările prin care nava a primit acest nume. Era o practică obișnuită ca vapoarele românești să fie botezate cu nume preluate din geografia țării (localități, munți, ape etc.) sau care făceau trimitere la momentele de glorie din trecutul țării. Nu este exclusă în cazul nostru o legătură sentimentală între persoana care a propus ca o navă comercială să fie botezată astfel, dar este cert că acceptarea denumirii în timpul regimului comunist se datorează în mare măsură prestigiului istoric și cultural de care se bucura Năsăudul.

În completare, trebuie menționat că începând cu anul 1955 toate navele Marinei comerciale românești s-au aflat în proprietatea Intreprinderii de Navigație Maritimă și Fluvială Navrom, cu sediul la Constanța. La 10 ani de la înființare, compania Navrom a fost subordonată Direcției Navigației Marine (DNM), care la rândul ei se afla sub tutela Ministerului Transportului. În 1978 Navrom a fost divizată în două companii de stat de navigație: una care avea în exploatare flota maritimă – Navrom Constanța, iar cealaltă care avea în subordine flota fluvială – Navrom Galați, cele două activând până în 1990, când au fost divizate într-o serie de alte companii mai mici².

După anul 1960 s-au alocat sume importante în domeniul construcțiilor de vapoare și pentru achiziționarea de nave din șantiere străine, astfel încât, în anul 1989, Flota Maritimă românească număra aproape 300 de nave, majoritatea cargouri de mărfuri generale, urmate ca număr de mineraliere, nave specializate și tancuri petroliere; iar cea fluvială peste 650 de unități³.

¹ Paginile de față au avut ca punct de pornire un lot de documente scrise, fotografii și obiecte în legătură cu nava Năsăud, dăruite cu generozitate Muzeului Grăniceresc Năsăudean de către d-na Ruxandra Căileanu, soția viceprimarului Năsăudului din anii '70, Octavian Căileanu.

² Dan Mihăiescu, *Navrom – O flotă pierdută în furtuna tranziției*, www.magazin-nautic.ro

³ Carmen Irene Atanasiu, „Marina comercială română – scurt istoric”, p. 27.

Potrivit Repertoriului Companiilor Românești de Navigație din 1996⁴, cargoul Năsăud a fost construit în 1973 la șantierul naval de la Marea Baltică „A. Zhdanov”⁵ din Leningrad (azi Sankt Petersburg); lungime 129,96 m; lățime 17,83 m; pescaj 7,83 m; viteza 16,60 noduri; motor 7DKRM/110-2, 4.900 BHP, 170 rotații pe minut, fabricat de Brianski Zavod⁶; indicativ radio – YQCM; GRT (tonaj brut) – 5.922; NRT (tonaj net) – 2.947; DWT (capacitate de încărcare) – 8.290. În flota românească mai existau două așa-zise „nave surori” construite la șantierul din Leningrad, după același proiect, și anume cargourile „Dâmbovița” (1971) și „Sălaj” (1972).

Lansarea la apă a unei nave cu numele „Năsăud”, care a avut loc la data de 15 iunie 1973, nu putea trece neobservată de ziarul „Ecou”, organul oficial al Comitetului Județean Bistrița-Năsăud al PCR și al Consiliului Popular al județului, care consemna⁷:

„În amplul program de dezvoltare multilaterală a României socialiste, un loc aparte revine relațiilor economice pe care țara noastră le-a dezvoltat și le dezvoltă cu toate țările lumii. În acest vast domeniu al schimburilor economice, un rol deosebit îl joacă transporturile, printre ele pe un loc de prim rang situându-se flota comercială.

Vasele flotei noastre comerciale duc cu ele în lungile lor călătorii faima României, transportă produse de uz larg, și duc cu ele rezonanța unor mari înfăptuiri ale unei țări aflate în plin progres.

Numele vaselor comerciale, purtate de diferite orașe, sau provenind de la evenimente istorice deosebite devin nume rostite cu respect și simpatie în toate porturile lumii. România devine astfel și mai mult cunoscută.

Recent apele line sau învolburate ale mărilor au fost despicate de un vas ce poartă numele de „Năsăud”, nume drag locuitorilor județului nostru.

„Năsăudul” va duce cu el peste mări și țări mărfuri românești și va purta totodată cu el gândul de prietenie și pace resimțit adânc de locuitorii acestor străvechi meleaguri românești”.

Primii ani de navigare a cargoului au constituit totodată o perioadă de sincere legături de prietenie între membrii echipajului și oficialitățile locale năsăudene. Această prietenie începe la scurt timp după lansarea la apă și părăsirea șantierului naval cu o telegramă expediată din Finlanda de către căpitănel George Rohan, adresată primarului Năsăudului, Vasile Mureșan⁸:

⁴ Informațiile ne-au fost oferite cu amabilitate de dl. Cristian Munteanu, administratorul web site-ului www.marinarii.ro, la realizarea căruia participă voluntar o echipă independentă de specialiști, istorici și entuziaști în domeniul naval.

⁵ În prezent figurează cu numele de Șantierul Naval „Severn”, care este parte a Companiei „Severnaya Verf Production Association”.

⁶ Brianski Mashinostroitelny Zavod (Brianski, vestul Federației Ruse) – uzină fondată în 1873, la această dată aparținând de Compania Transmach.

⁷ *Nava Năsăud pe drumul de ape al mărilor*, în ziarul „Ecou”, Anul VI, nr. 914, marți, 6 noiembrie 1973.

⁸ Arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean, fond *Cargoul Năsăud*.

„Uusukaupunki 27.10.1973

TOVARĂȘE PRIMAR

Avem deosebita cinste și onoare de a vă aduce la cunoștință, că începând cu data de 14.10.1973 Flota maritimă comercială Română a fost dotată cu un nou vapor – vapor ce poartă numele frumosului Dumneavoastră oraș „NĂSĂUD”, care va naviga pe toate mările și oceanele lumii, ducând cu el departe faima țării, a marinei comerciale precum și a orașului Dumneavoastră.

Construit în Leningrad, la 21.10.1973 a plecat în primul său voiaj cu escală pentru încărcare mărfuri generale din țara celor 1.000 de lacuri, aproape de țara Vikingilor – în Finlanda portul Uusukaupunki, de unde va coborî spre însoțita Turcie pentru operațiuni de descărcare.

Nava noastră la sfârșitul lunii Noiembrie va acosta pentru prima dată în portul de înmatriculare – CONSTANȚA, unde i se va face o frumoasă primire, prilejuită de prima acostare în acest port.

Cu această ocazie, dacă vă face plăcere, vă invităm să luați parte la această frumoasă sărbătoare a navei ce poartă numele orașului Dumneavoastră.

*Cu deosebită stimă,
Comandant de lungă cursă M/N Năsăud
George Rohan”.*

Ca urmare a invitației, o delegație formată din reprezentanți ai orașului a ajuns în luna decembrie la Constanța, unde au avut loc câteva întâlniri, mai mult sau mai puțin protocolare, s-a vizitat nava și s-a participat la o succesiune de alte activități. Prima publicație care a relatat despre această acțiune a fost săptămânalul de specialitate „Portul”⁹:

„Echipajul de pe „Năsăud” a avut oaspeți în ziua de 10 decembrie a.c. din orașul căruia îi poartă numele. În rândul lor s-a aflat Octavian Căileanu, vicepreședinte al Comitetului executiv al Consiliului popular al orașului Năsăud, Ovidiu Toma, locțiitor al secretarului Comitetului orașenesc de partid Năsăud și Vasile Herța.

Întâlnirea între echipaj și oaspeți a fost emoționantă. După ce au vizitat nava, comandantul ei Gheorghe Rohan s-a întreținut cu oaspeții, în care timp cei din Năsăud au înmănat cadouri: păpuși în port național, mileuri cusute pe motive naționale și 16 tablouri, reprezentând imagini din oraș. Ei au oferit gazdelor și un album cu imagini din trecutul și prezentul orașului. Comandantul a oferit oaspeților o frumoasă tavă din ceramică și o casetă cu o plachetă înfățișând punerea primei table la navă”.

Salutul oficial al delegației năsăudene a fost rostit de Octavian Căileanu, vicepreședinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al orașului Năsăud¹⁰:

⁹ Pe nava care le poartă numele orașului, în revista „Portul”, sâmbătă, 15 decembrie 1973, nr. 48 (838).

¹⁰ Arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean, fond Cargoul Năsăud.

*„Stimate tovarășe comandant,
Dragi marinari,*

Vă mărturisim – cu mare emoție – că pentru noi, cetățenii orașului, este o cinste deosebită faptul că numele orașului nostru, cunoscut în România prin cei doi mari clasici ai literaturii, va fi cunoscut de acum înainte în toată lumea prin noul vas al flotei române – NASAUD.

Vestea prin care Dvs. tovarășe comandant, ne-ați făcut-o cunoscută că noua navă românească poartă numele orașului nostru, ne-a pătruns de mare bucurie pe toți cei ce ne spunem năsăudeni.

Suntem mândri că de acum, printre navele care vor brăzda apele sărate ale mărilor și oceanelor, de la nord la sud, de la est la vest, frumosul vas Năsăud va lega micul oraș din nordul Ardealului de marile porturi în care Dvs. veți acosta.

Noi vă considerăm ca fiind ai noștri; cu mândrie spunem: vaporul nostru, marinarii noștri; să fiți siguri că oriunde veți naviga gândurile locuitorilor acestui ținut al Năsăudului vă însoțesc pe mare, alături de Dvs. în înfruntarea cu furtunile și uraganele mării. Vă vor însoți la drum pescărușii și gândurile noastre, visele cutezătoare al adolescenților și chibzuința liniștită a bătrânilor.

Să duceți Dvs. în toată lumea, în toate porturile și țărmurile uscatului, gândurile noastre cele mai bune dorința noastră de pace, de prietenie, de înțelegere cu toate popoarele acestui pământ.

Permiteți-ne să vă transmitem din partea Comitetului județean de partid, a Comitetului orașenesc de partid, a Comitetului executiv al orașului și a tuturor cetățenilor Năsăudului:

Vânt bun și toate pânzele sus!”.

Același Octavian Căileanu își nota în timpul șederii la Constanța, pe câteva pagini, o serie de date privind caracteristicile tehnice ale navei „Năsăud”, completate cu informații legate de echipaj sau cu referire la vizita delegației din care făcea parte¹¹:

„11.12.1973, orele 11

Nava „Năsăud” – Caracteristici:

- 1. Tonajul vasului este de 8.280 To.*
- 2. Lungimea este de 131 m și 17,89 m lățime.*
- 3. Nava are: careu pentru ofițeri (sală de mese) care este prevăzută cu pianină fixată în perete, mese pentru săli etc. Are careu pentru restul echipajului. Este dotată cu telefon automat, stație de amplificare, radio, televizoare și instrumente muzicale. La fiecare nivel (etaj) pe platforme lângă scări sunt puncte fixe de unde se poate servi apă sau sifon.*
- 4. Viteza navei este de 16,5 noduri pe oră.*

¹¹ *Ibidem.*

5. Motorul principal are 4.900 CP plus trei motoare auxiliare. Motoarele auxiliare sunt folosite: unul pentru producerea luminii electrice, iar celelalte sunt rezervă în cazul în care se defectează motorul principal. În plus față de cele trei motoare auxiliare mai are încă unul rezervă, motor care intră în funcțiune numai dacă sunt defecte celelalte patru.

6. Aparatura de navigație și radio sunt din cel mai moderne și sunt deservite de ofițeri cu pregătire superioară.

7. Nava este cargou și transportă mărfuri generale în toate zonele de navigație.

8. Nava este construită cu cinci guri de magazii, respectiv cinci coridoare deservite fiecare de câte un cranic (macara de punte).

9. Nava are rază de acțiune 35 zile (fără escală).

10. Nava este prevăzută cu camere – frigider pentru carne, pește și vegetale și o cambuză pentru alimente nealterabile. Bucătăria navei este dotată cu aparatură electrică foarte modernă (totul se pregătește cu ajutorul curentului electric). Provizia de alimente se face pe toată durata voiajului.

– Pe navă se fac activități culturale, la bord au aparat de filmat.

– Căpitanul navei Rohan Gheorghe născut la 13 aug. 1934 este din București, iar soția din Constanța. Au o fetiță și un băiat.

– Căpitanul secund: Șerban Gheorghe – are 40 ani.

– Șeful mecanic: Stetenco Dumitru – are 35 ani.

Primul voiaj din portul Constanța: pleacă cu încărcătură de 2.988 tone (mărfuri generale) pentru Dar-es-Salam, Mogadiscio, Hodeidam și Port Sudan. În Port Sudan va încărca mărfuri pentru Europa. Primul voiaj este cca 150 zile.

– Adresa navei pe mări și oceane este:

NAVA „NĂSĂUD” Y.Q.B.C.

Amănunte:

În ziua sosirii delegației de năsăudeni la navă am fost așteptați de comandant în gară.

Două zile am fost oșpeții marinarilor de pe vas (am mâncat și o noapte am dormit-o pe navă, iar alta la un cămin al Navrom).

Din partea secretarului comitetului de partid (comitet de grad I) Simion Petre și a directorului de exploatare a portului Constanța, – tov. Vîlsan Gheorghe, președintele comitetului sindical Navrom Constanța a primit sarcina să ne însoțească.

În prima zi la ora 18 am fost primiți de directorul general a Navrom Constanța – Nicolae Zeicu.

Primirea a avut un caracter de lucru, schimburi de informații cu privire la activitatea din portul Constanța și în legătură cu dezvoltarea județului și a orașului Năsăud.

Directorul general a dispus pentru ziua următoare să ni se pună la dispoziție o șalupă pentru a vizita portul. Vizita a fost splendidă (șantierul de constr. a navelor, far etc.)”.

Bineînțeles și ziarul „Ecoul” abordează, câteva zile mai târziu, subiectul în paginile sale, articolul încheindu-se cu publicarea unei telegrame expediată

de năsăudeni către membrii echipajului, cu prilejul ridicării ancorei pentru prima călătorie efectuată cu plecarea din portul de înmatriculare¹²:

„Portul Constanța a înregistrat recent o nouă premieră. Încărcat cu mărfuri, a plecat în prima sa cursă modernul cargou „Năsăud” care pe întinderile de apă – în primul său voiaj – face escale pentru descărcare la Dar es Salaam, Mogadiscio, Hodei-Dan și Port Sudan, urmând ca de aici să încarce mărfuri pentru Europa.

Navă modernă, cu o capacitate de încărcare de 8.290 tone „Năsăudul” va duce cu el în porturile lumii produse românești și va aduce alte mărfuri fiind totodată un mesager al simțământului de prietenie atât de scump al poporului nostru.

Deservit de un echipaj ce numără 35 de marinari, cargoul are o lungime de 131 m și o lățime de 18 m și este în proporție de 80–90 la suta automatizat.

Încă un vas românesc a pornit pe oglinda de ape. Duce cu el sentimente calde, de frățească colaborare între toate popoarele lumii și alături de ele va face cunoscut în cele mai îndepărtate colțuri încă un nume românesc: „Năsăud”.

Tocmai de aceea, la 10 decembrie 1973, reprezentanți ai orașului de pe malul Someșului au făcut o vizită marinarilor de pe vasul cu nume atât de drag locuitorilor județului nostru.

Au dus cu ei cadouri – amintiri, menite să țină mereu proaspete în sufletul echipajului gândurile că vor purta cu ei căldura locuitorilor orașului al cărui nume îl poartă nava.

Și marinarii, la rândul lor, dornici să ducă mesajul de pace al locuitorilor de pe meleagurile Someșului, au trimis năsăudenilor în dar, o frumoasă tavă de porțelan și gâtul tradiționalei sticle de șampanie care se sparge în momentul lansării la apă. Mâna prieteniei între marinari și locuitorii Năsăudului a fost strânsă.

În cele 150 de zile cât va dura acest prim voiaj pe apele mărilor, năsăudenii vor însoți destoinicul echipaj cu gânduri sincere izvorâte de altfel și din telegrama expediată vasului cu prilejul ridicării ancorei pentru prima sa călătorie.

O reproducem:

„Dragi marinari,

Cetățenii orașului Năsăud, vă urează succese și drum bun în primul voiaj din Portul Constanța și vă doresc multă sănătate. „Năsăudul” să fie mesagerul gândurilor noastre de pace și înțelegere cu popoarele pe care le veți întâlni în calea voastră.

Să vă întoarceți cu bine la cei care vă așteaptă cu drag”.

Gânduri calde, gânduri adresate celor care vor face cunoscut Năsăudul pe coordonatele lumii. Fie ca prestigiul tinerei nave și a vechiului oraș să crească neîntrerupt”.

Evenimentul a fost reflectat și în unele publicații cu acoperire națională, cum a fost revista „Flacăra”, poate cea mai populară publicație a vremii, la a cărei conducere se afla din 1973 poetul Adrian Păunescu. În numărul din 12 ianuarie 1974 în paginile sale se putea citi următoarele¹³:

¹² *Navei „Năsăud” „VÂNT BUN” în prima sa călătorie, în ziarul „Ecol”, anul VI, nr. 952, joi, 20 decembrie 1973.*

¹³ *Revista „Flacăra”, anul XXIII, nr. 3 (971), 12 ianuarie 1974.*

„Luna decembrie 1973 a marcat o nouă premieră navală românească: plecarea în prima sa cursă a cargoului „Năsăud”. Inimșii reprezentanți ai orașului de pe Someș au ținut să-și manifeste dragostea lor pentru marinarii noului vas cu un nume atât de drag lor. Astfel, o delegație a orașului a fost prezentată la plecarea navei pe mările lumii, urând echipajului tradiționalul „vânt bun!” și oferindu-i daruri și amintiri. La rândul lor marinarii „năsăudeni” au trimis „confraților” din nordul Transilvaniei, printre altele, gâtul tradiționalei sticle de șampanie, spartă la lansare”.

În următorii ani nava Năsăud a străbătut cu adevărat mările și oceanele lumii. Atât George Rohan cât și cei care i-au urmat, comandantul de cursă lungă Gheorghe Șerban și comandantul de cursă lungă Petre Cârcei, au continuat să păstreze legătura cu năsăudeni. Ca dovadă stau telegramele de felicitare trimise, de o parte și de alta, cu diferite ocazii, câteva dintre acestea fiind reproduse în continuare¹⁴:

„Loc. 12 din m/m Năsăud nr. 3

Primarul orașului Năsăud Mureșan Vasile

Cu ocazia noului an echipajul navei urează cetățenilor orașului Năsăud succese, fericire, sănătate.

Comandant”.

*

„Loc 61 din Constanța

Primarul orașului Năsăud pentru locuitorii orașului Năsăud

Dragi cetățeni admirația, dragostea și urările sincere pe care ni le transmiteți vor fi veșnic prezente în activitatea noastră pentru prosperitatea patriei, prestigiul ei, precum și al onorabililor cetățeni ai orașului al cărui nume nava îl poartă.

Vă mulțumim. Să vă găsim sănătoși.

Echipajul”.

*

„Către:

Nava „Năsăud” Y.Q.B.C.

Dragă tovarășe Comandant Rohan, dragii noștri marinari,

Cu prilejul Anului Nou vă dorim multă sănătate, fericire, succese și rezultate foarte bune, realizarea tuturor dorințelor.

¹⁴ Arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean, fond Cargoul Năsăud.

În noaptea de revelion vom închina un pahar în sănătatea Dvs., pentru succesul Navei Năsăud.

La mulți ani!

Comitetul executiv al Consiliului Popular al orașului Năsăud".

*

„Către:

Nava „Năsăud” Y.Q.B.C.

Stimate Rohan, stimați marinari,

De fiecare dată când primim câte o veste de la Dvs. ne bucurăm mult și urmărim pe harta Africii drumul pe care-l parcurgeți.

În fiecă moment suntem alături de Dvs. și dorim să vă reîntoarceți cu bine pe pământul patriei noastre dragi.

Primarul orașului Năsăud

Vasile Mureșan".

*

„Către:

Nava „Năsăud” Y.Q.B.C.

Stimate Tov. Comandant Rohan

Dragi marinari

Cu ocazia sosirii Dvs. pe pământul patriei noastre dragi din lungul voiaj, conducerea orașului Năsăud, întregul județ, Vă urează bun sosit, multă sănătate Dvs. și familiilor care v-au așteptat cu drag.

Totodată vă adresăm invitația ca Dvs. și membrii echipajului să ne vizitați orașul.

Comitetul executiv".

*

„Către:

Nava „Năsăud” Y.Q.B.C.

Dragă tovarășe comandant, dragi marinari

Cu prilejul Anului Nou Vă dorim Dumneavoastră și familiilor Dumneavoastră multă fericire și sănătate.

Ca întotdeauna și în noaptea de Revelion, gândurile și sentimentele noastre vor fi alături de voi.

Să vă întoarceți cu bine pe pământul patriei dragi.

*Prietenii Dumneavoastră din orașul Năsăud
25.XII.1974".*

Pe de altă parte, se păstrează zeci de ilustrate poștale expediate năsăudenilor din diferitele locuri de pe glob unde a ajuns echipajul românesc: Cape Town (Africa de Sud), Mogadishu și Hargeisa (Somalia), Kuşadasi (Turcia), Tanzania, Split (Croatia), Veneția și Geneva (Italia), Gibraltar, Port Sudan (Sudan), Massawa (Eritreea), Lisabona (Portugalia), Panama (America Centrală), Heraclion (Creta), Alexandria (Egipt), Hull (Anglia), Bangkok (Thailanda), Fort Lauderdale (SUA), Gran Canaria (Insulele Canare), Dalian (China) etc.

Cum era de așteptat, pe parcursul călătoriilor au avut loc și evenimente mai puțin plăcute. Astfel, la data de 24.12.1978, sub comanda lui Petre Cârcei, „Năsăud” a avariat estacada în Nouackhott (capitala Mauritaniei), din cauza schimbării bruște a condițiilor meteorologice. Imediat după aceasta nava a ieșit în larg, în afara apelor teritoriale, în așteptarea ameliorării vremii, primind ulterior ordin de la Navrom să se deplaseze în următorul port de descărcare, Dakar în Senegal. Autoritățile au considerat că „Năsăud” a fugit de la locul accidentului și în consecință au arestat traulerul Sinoe și alte nave românești aflate în zona de pescuit mauritanieză. Ulterior discuțiile nu s-au dovedit eficiente, pentru rezolvarea problemei implicându-se în primăvara anului următor și Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România; reparațiile portuare fiind finalizate la 1 august 1979¹⁵.

Pentru perioada următoare materialul documentar referitor la cargoul Năsăud este cu mult mai sărac pentru noi. Ultima ilustrată poștală primită de năsăudeni din partea echipajului este înregistrată în 3 martie 1980, comandant fiind Petre Cârcei. Alte două vederi semnate de Petre Cârcei au fost trimise în cursul anului 1981, dar la acea dată semnatul avea funcția de comandant pe cargourile „Foișor”, respectiv „Feleac”; iar o a treia a fost expediată în anul 1985, când expeditorul se afla pe nava „Tg. Secuiesc”.

Cu toate acestea „Năsăud”-ul a continuat să navigheze, după cum o arată inspecțiile tehnice periodice eliberate de către Registrul Naval Român¹⁶: *Raport de inspecție pentru eliberarea/innoirea certificatului de siguranță a materialului de echipament pentru nava de mărfuri* – 14 ianuarie 1981; *Raport pentru inspecția periodică a bordului liber* – 13 aprilie 1983; *Certificat internațional de bord liber* – 24 octombrie 1986; *Certificat de siguranța construcției* – 21 mai 1987; *Certificat de siguranță radiotelegrafică pentru nava de mărfuri* – 5 septembrie 1987.

Ultima informație de care dispunem privitor la cargoul Năsăud datează, după cum s-a arătat anterior, din anul 1996, când figura ca navă Navrom. Cu siguranță, soarta „Năsăud”-ului a fost aceeași cu a celorlalte nave din flota maritimă comercială a României. Așa-zisul proces de „reorganizare” a flotei de

¹⁵ Sursă Cristian Munteanu (vezi nota 3).

¹⁶ Documentele, păstrate în arhivele portuare, ne-au fost transmise de comandantul de cursă lungă Emil Pantelemon Gușă, născut la Rodna-veche, jud. Bistrița-Năsăud, absolvent al Institutului de Marină „Mircea cel Bătrân” din Constanța – promoția 1984; în prezent șef Serviciu Trafic Maritim Constanța, în cadrul Autorității Navale Române și profesor la cursurile de masterat ale Universității Maritime Constanța, specializarea „transport maritim”.

după 1990 a demarat având ca bază juridică Hotărârea Guvernului României nr. 494 din 9 mai 1990, care a prevăzut divizarea Intreprinderii de Exploatare a Flotei Maritime Navrom în trei companii de navigație independente: Navrom, Romline și Petromin¹⁷. Ulterior, aproape toate navele au fost vândute, arestate prin porturi străine sau date la fier vechi. În februarie 2011 rămăseseră doar cinci nave, care și acestea au fost cuprinse de rugină, în vreme ce pavilionul românesc a ajuns să fie arborat doar de flota maritimă militară și de câteva companii private.

UN NAVIRE, NOMMÉ D'APRÈS LA VILLE DE NASAUD, DANS LA FLOTTE DE NAVIRES DE COMMERCE DE LA ROUMANIE

- Resumée -

On a presque oublié qu'il y avait, dans la flotte de marine marchande de la Roumanie, avant la disparition du régime communiste en décembre 1989 et quelques années après cet événement, un navire nommé d'après la ville de Năsăud.

Le navire a été construit en 1973 sur le Chantier de Construction navale „A. Zhdanov” de Leningrad (aujourd'hui Saint-Petersbourg), et il est arrivé dans le port d'immatriculation de Constanța à la fin du mois de novembre de la même année.

Pour faire suite à une invitation lancée par le capitaine George Rohan, le mois de décembre 1973, une délégation de Năsăud a voyagé à Constanța pour visiter le navire et rencontrer l'équipage.

Ensuite, le navire Năsăud a traversé les mers et les océans, en transportant des marchandises dans les pays et sur les continents du monde.

Les cartes postales illustrées, envoyées par les commandants du navire aux autorités de la ville de Năsăud, pendant les années 1973-1981 et gardées nos jours au Musée Grăniceresc de Năsăud, sont de véritables preuves.

¹⁷ Carmen Irene Atanasiu, *op. cit.*

Lista ilustrațiilor:

1. Nava „Năsăud” în lucru pe șantierul naval „A. Zhdanov” din Leningrad.
2. Nava „Năsăud” pregătită pentru testele pe mare.
3. Cargoul „Năsăud” primește botezul tradițional. Îndatoririle de nașă au fost îndeplinite de Nina Borisova.
4. În timpul efectuării testelor pe mare (prova și pupa).
- 5-6. În timpul efectuării testelor pe mare (babord și tribord).
7. Cargoul „Năsăud” a trecut testele cu brio.
8. O parte din puntea navei.
- 9-10. Imagini din timpul ceremoniei de recepție și predare a navei către contractor.
11. Solemnitatea semnării actelor de recepție a navei „Năsăud”; din partea română comandantul de cursă lungă, căpitan George Rohan (primul din dreapta, în rândul de jos).
12. Momentul ridicării tricolorului pe catargul „Năsăudului”.
13. Înaintea părăsirii definitive a șantierului din Leningrad.
- 14-15. Comandantul George Rohan prezintă delegației orașului Năsăud pupitrul de comandă a navei – 10 decembrie 1973.
16. Comandantul George Rohan oferă viceprimarului orașului Năsăud, Octavian Căileanu, o farfurie decorativă și o casetă dedicate cargoului „Năsăud” – 10 decembrie 1973.
- 17-18. Delegația orașului Năsăud oferă daruri comandantului George Rohan –10 decembrie 1973.
19. Membrii delegației de năsăudeni pe puntea navei „Năsăud” – 10 decembrie 1973.
20. Farfuria decorativă executată cu ocazia lansării la apă a cargoului „Năsăud”.
21. Casetă destinată păstrării gâtului sticlei de șampanie spartă de prova cu ocazia botezului navei. Pe capac este scris: „Lansată la apă în 15 iunie 1973 – Leningrad”.
22. Cargoul „Năsăud” în golful Veneției (în spate Palatul Dogilor din Veneția).

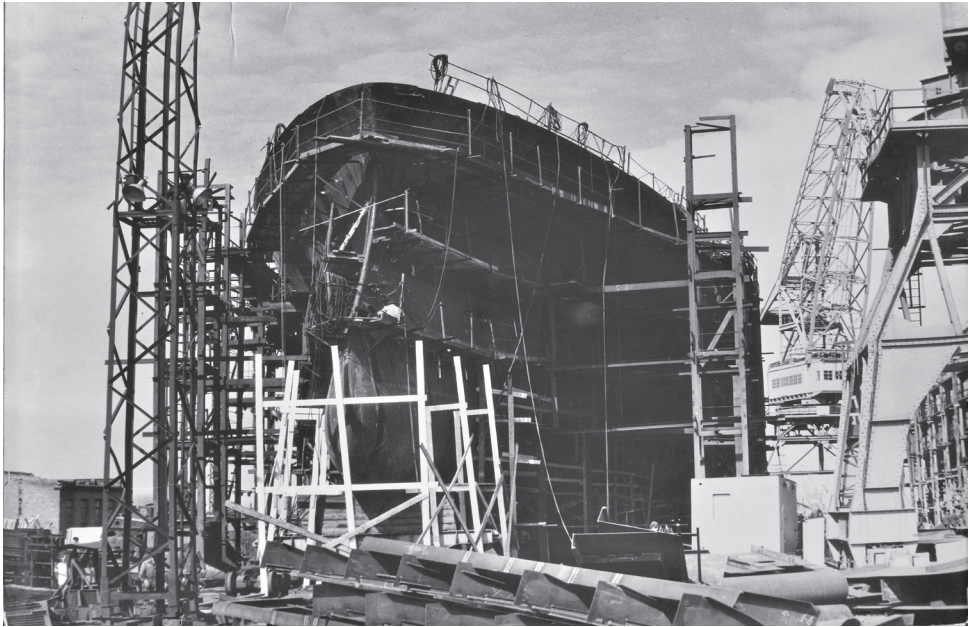

Foto 1

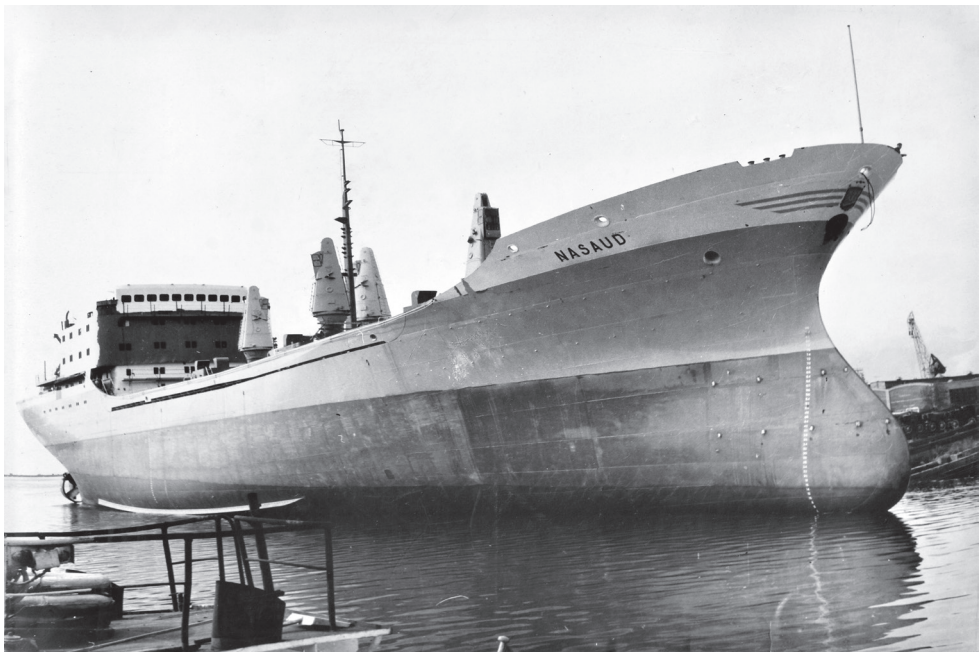

Foto 2

Foto 3

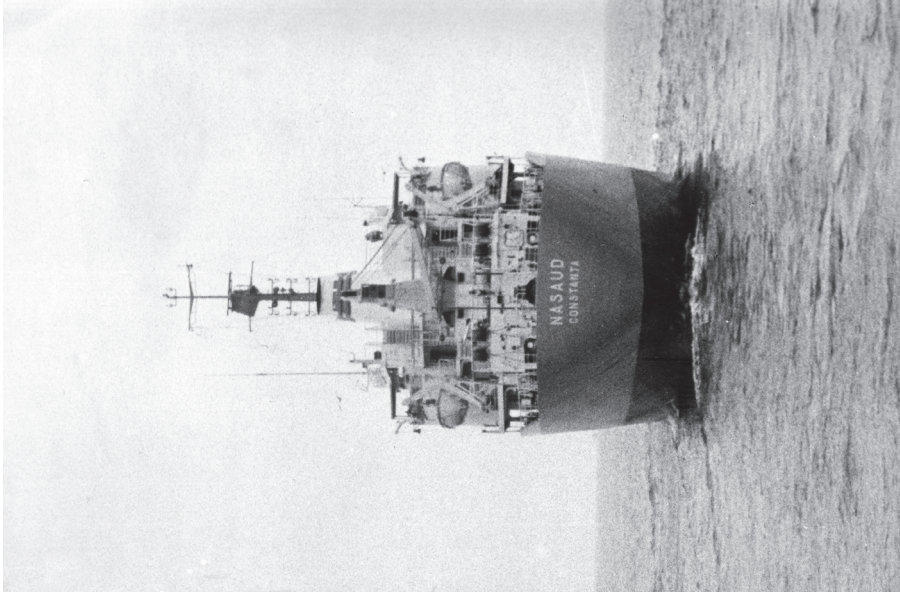

Foto 4

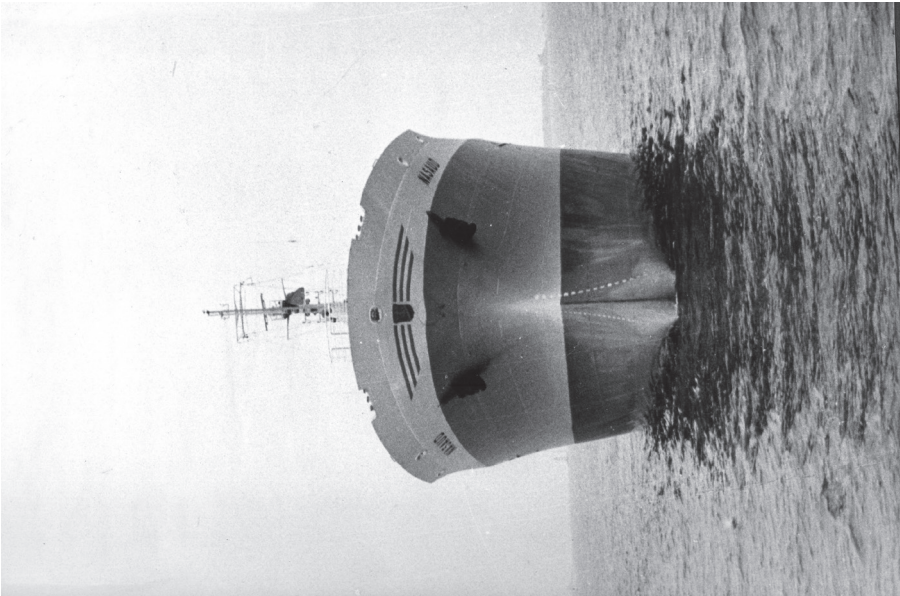

Foto 5

Foto 6

Foto 7

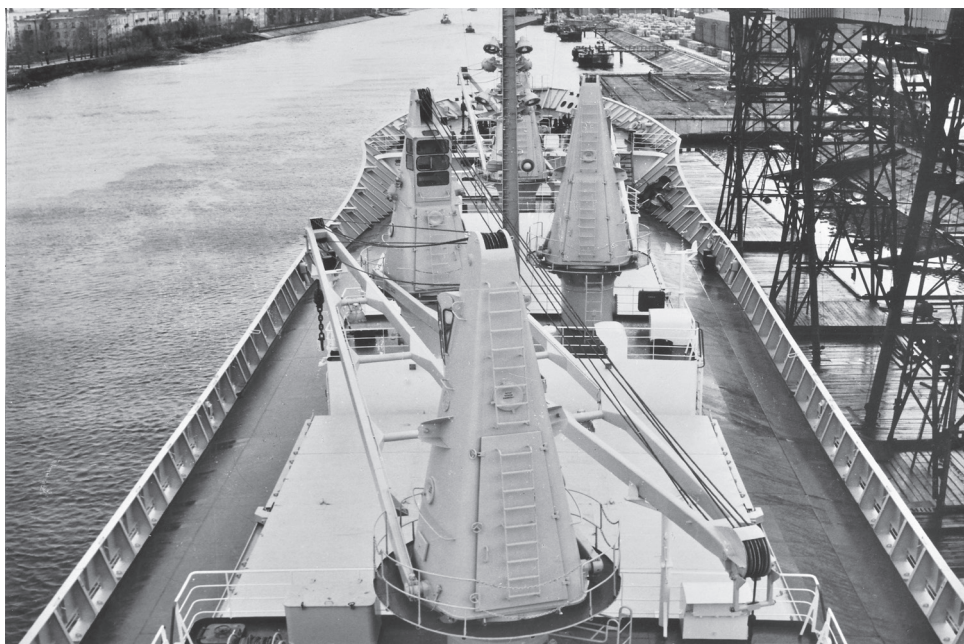

Foto 8

Foto 9

Foto 10

Foto 11

Foto 12

Foto 13

Foto 14

Foto 15

Foto 16

Foto 17

Foto 18

Foto 19

Foto 20

Foto 21

Foto 22

II. VARIA

SPOVEDANIE ȘI EUHARISTIE. CONVERTIREA REGINEI MARIA A ROMÂNIEI LA ORTODOXIE

Paul-Ersilian ROȘCA

Keywords: monarchy, Queen Marie, Eucharist, Romanian Orthodox Church, Miron Cristea.

Una dintre dimensiunile definatorii ale monarhiei, indiferent de perioada istorică la care facem referire, este raportul acesteia cu religia. Puterea monarhilor, adeseori mistică pentru marea masă a oamenilor, a determinat, în marea majoritate a cazurilor, și religia poporului. *Cuius regio, eius religio* – apăsarea în istorie. Spațiul românesc a cunoscut, cu mici excepții, generații de voievozi, prinți și conducători pentru care ortodoxia nu constituia doar religia majorității sau propria credință, ci o componentă majoră, metafizică, a domniei lor. Dinastia de Hohenzollern a întrerupt însă, pentru două generații, prin Regele Carol I și Regele Ferdinand, tradiția monarhului ortodox într-o țară ortodoxă. Cei doi regi catolici au fost exceptați de la prevederile unei Constituții care marca clar confesiunea ocupantului tronului – ortodoxă. Studiul nostru își propune analiza succintă a unui caz aparte, a unui destin unic în istoria românilor: Regina Maria. Protestantă din naștere, căsătorită cu un prinț catolic, Maria a dat naștere la cinci copii pe care i-a botezat în credința ortodoxă. Cu timpul, s-a apropiat și a iubit din ce în ce mai mult spiritualitatea românească al cărei filon central, fără îndoială, era ortodoxia. A ajuns să se identifice astfel, într-o mare măsură, cu o credință care o fascinase încă de mică și pe care o simțea din ce în ce mai aproape sufletului ei. După cum ea însăși mărturisea, și-a dorit să se unească deplin cu poporul său și cu copiii ei. Astfel, în 1926, s-a convertit la ortodoxie într-un mod aparte, personal și intim, prin acceptarea Sfintelor Taine ale Spovedaniei și Euharistiei. Pentru ea, acesta a fost momentul „botezului”, nu prin apă, ci prin împărtășania pe care a primit-o din mâna primului Patriarh al României, Miron Cristea.

Regina Maria și Ortodoxia românească

Cuius regio, eius religio a devenit pentru multe state europene un principiu de bază în fundamentarea vieții religioase, un astfel de principiu fiind imposibil de pus în practică în România dinastiei de Hohenzollern. Moștenirea istorică era una extrem de importantă și rămânea tributară faptului că, puține

decenii mai înainte, „domnitorii și mulți dintre boieri, împreună cu înaltul cler, erau profund conștienți de locul deosebit pe care îl ocupau în rândul creștinătății răsăritene, care, cu excepția Rusiei, căzuse sub dominație musulmană. Aceștia și-au asumat cu înflăcărare răspunderea de a sprijini Locurile Sfinte din Răsărit și de a oferi refugiu numeroșilor clerici, în special greci, care fugiseră din teritoriile ocupate de către otomani”¹. Sprijinul nețărnut pe care domnitorii români l-au acordat diverselor biserici și instituții ortodoxe i-a transformat, în percepția biblică, în cei mai reprezentativi exponenți ai ortodoxiei sud-est europene.

De altfel, nici Biserica nu a rămas datoare rolului ei de structură statală fundamentală, particularitatea constând în aceea că, chiar și în cele mai delicate și întunecate episoade ale istoriei noastre naționale, „biserica a avut un rol important de-a lungul întregii perioade de formare a națiunii și identității românești, nefiind cantonată la o perioadă istorică bine delimitată”².

Carol I a înțeles și a asumat pe deplin această sensibilitate aparte a românilor pentru dimensiunea spirituală a societății și a încercat, pe cât posibil, să se integreze în orizontul de așteptare pe care-l aveau supușii vizavi de monarhul lor. Dacă, în particular, cazul lui era unul excepțional și provizoriu raportat la confesiunea ocupantului tronului, Constituția din 1866 nu lăsa dubii asupra ortodoxismului viitorilor regi ai României. Carol și-a asumat importanța pe care o juca credința în consolidarea și asumarea de către români a noii dinastii. Astfel, la trei ani de la urcarea pe tron, în 1869, căsătoria sa cu principesa protestantă Elisabeta de Wied a fost înfăptuită cu toată opoziția papei. Tradiția catolică afirma necesitatea botezării copiilor rezultați în credința Romei, ori această măsură ar fi condus la încălcarea prevederilor constituționale românești. Prin urmare, în 1870, unicul copil al cuplului princiar, Maria, a fost botezat în credința ortodoxă. Din păcate, această tânără copilă ce se născuse româncă din multe puncte de vedere a murit la o vârstă fragedă, indirect amânând, cu încă o generație, momentul în care un rege ortodox se va înălța pe tronul României.

În ultimele zile ale vieții, Regele Carol a simțit nevoia de a redacta un testament, importante pagini din care reiese grija și atenția pe care a avut-o monarhul în respectarea tradiției ortodoxe, indiferent de propria sa confesiune. Astfel, Regele statua următoarele: „Am rămas credincios religiunii mele, însă am avut și o deosebită dragoste pentru biserica răsăriteană, în care scumpa mea fiică Maria era botezată. Bindecuvântarea corpului meu se va face de un preot catolic, însă doresc ca clerul amânduror bisericilor să facă rugăciuni la sicriul meu”³. Regele a fost înmormântat și-și doarme somnul de veci la Curtea de Argeș, într-o catedrală emblematică pentru întreaga ortodoxie, ctitorie a Sfântului Voievod Neagoe Basarab.

Venirea lui Ferdinand în România constituia singura soluție viabilă în contextul numeroaselor tensiuni care măcinau societatea românească. Lipsa

¹ Keith Hitchins, *România 1866–1947*, București, Ed. Humanitas, ediția a IV-a, 2013, p. 17.

² Mirel Bănică, *Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30*, Iași, Ed. Polirom, 2007, p. 33.

³ Mihail Polihroniade, „Viața politică a României sub Carol I”, în: Nicolae Iorga, Mircea Vulcănescu et al., *Regii României – o istorie adevărată*, București, Ed. Tess Express, 1998, p. 31.

unui moștenitor masculin îi punea în față Regelui Carol I perspectiva eșecului dinastiei de Hohenzollern în România, întregul travaliu depus în constituirea unui stat independent și puternic, modern și respectat fiind, în condițiile date, problematic. Cuplului princiar format din Ferdinand și Maria îi revenea datoria împlinirii orizontului de așteptare pe care România îl avea. Totul avea să intre pe o pantă a normalității în momentul în care, la 15 octombrie 1893, devenea limpede că „prințul Carol, fiul unui catolic și al unei protestante, va fi de religie ortodoxă. Această clauză constituțională va permite foarte bine liniștirea clerului ortodox care nu-i ierta lui Carol I că a rămas fidel credinței strămoșilor săi. Astfel că – în sfârșit! am putea spune – România va avea într-o zi un Rege de aceeași credință cu poporul său”⁴. Această „naturalizare religioasă” evita multe dintre conflictele sau stările de tensiune care se puteau naște și oferea o platformă solidă de continuitate a dinastiei și dincolo de cei doi Hohenzollerni germani.

Paradoxal însă, cea care avea să schimbe definitiv imaginea și chiar istoria monarhiei românești nu era o fiică naturală a țării, ci o principesă străină, o principesă protestantă, o principesă aparținând unui popor și unei culturi aflate la apogeul gloriei și strălucirii mondiale. Maria, prințesă engleză și nepoată a reginei și împărătesei Victoria, avea să devină imaginea de neconfundat a monarhiei române, întruchipând cel mai bine arhetipul reginei iubite de popor. O regină care și-a câștigat iubirea în tranșee, în mijlocul răniților și al morților⁵, dar și în strălucitoarele saloane pariziene luptând pentru întregirea țării, nu putea avea decât un destin unic.

Maria a venit în România ca principesă moștenitoare, fiind anglicană prin botez, căsătorită însă cu un catolic și menită a naște copii ortodocși. Această formulă, în aparență ireconciliabilă, avea în timp să sufere o transformare radicală. Încă de mică, Maria a privit la mama sa, Marea Ducesă Maria Alexandrovna Romanov – unica fiică a Țarului Alexandru al II-lea al Rusiei, ca la modelul clasic al principesei ortodoxe cufundate într-o religiozitate sinceră și suferind după Rusia pravoslavnică. Însăși Maria, la începuturile educației sale, a cunoscut eticheta princiară și în dimensiune religioasă, astfel încât, „cu sau fără cetirea complementară a lui Shakespeare, Biblia fu cartea de toate zilele și inspiratoarea de gânduri, îndreptătoarea de viață a tinerei Prințese, care și în această privință continua tradițiile seculare ale Angliei. Scriptura, în

⁴ Guy Gauthier, *Missy, regina României*, trad. de Andreea Popescu, București, Edit. Humanitas, 2004, p. 61.

⁵ O mărturie grăitoare cu privire la cea supranumită „Mama răniților”, o avem de la Mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu. Acesta, într-o pastorală din 1918, referindu-se la numărul mare de soldați răniți, de orfani și văduve, îi încuraja pe păstoriții săi amintindu-le că: „Jertfele de vieți omenești ale vitejilor noștri vor fi veșnic pomenite; iar răniții și bolnavii, precum și văduvele și orfanii, sunt îngrijiți în spitale și așezăminte de binefacere. În acest scop societăți s-au înființat și inimile bune dau îngrijirea și ajutorul lor; iar ca pildă strălucitoare avem pe M.S. Regina-milostivă însoțită de scumpele noastre Prințese, care cercetează pe răniți și bolnavi în spitale și ajută pe văduvele și orfanii din orașe și sate depărtate” – Pimen Georgescu, *Din vremea Marelui Război*, București, Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate anonimă, 1919, p. 21.

vechea și atât de frumoasa, nu mai puțin exacta traducere din veacul al XVI-lea, care e puțințel și o interpretare în stilul lui Spenser și Shakespeare, îi ajunge așa de familiară, încât în ea a putut să-și afle mângâierea în zilele triste de înfrângere la Iași, și când nu putea vorbi altfel de durerile morale care o sfâșiau. Maria, Regina României, trimetea pentru a se tipări în românește versete biblice care cuprindeau tristețile, mâniile și speranțele ei”⁶. Maria mărturisea, mai târziu, că primul contact pe care l-a avut cu spiritualitatea ortodoxă rusă a fost unul impresionant, marcant și profund: „În visurile acestea imperiale, bisericile aveau un mare rol. Multe biserici, capele și preoți. În cupole boltite am auzit multe cântări minunate, iar glasurile adânci ca niște clopote de bronz umpleau tăcerea extatică de emoții divine. Văd și acum scânteierea aurului și a pietrelor prețioase ca și strălucirea discretă a bătrânelor icoane, și mă minunez de coloanele uriașe, tăiate din blocuri rare de porfir, de malahit sau de lapis. Și în lumina mistică a miilor de lumânări zăresc preoți bătrâni și diaconi tineri în odoare de brocart, săvârșind rituri stranii, neînțelese de mintea abia deșteaptă, însă umplând copilăria mea de idolatră adorare”⁷.

Aceste imagini din copilărie vor prinde viață în România. Atracția Reginei Maria pentru tot ce era românesc a trecut, în cele din urmă, și prin filtrele artistice, extrem de fine ale Reginei. Aceasta, o mare iubitoare de frumos, de artă, de muzică, de armonie, se regăsea adeseori în postura de a analiza o slujbă, un lăcaș sfânt, o persoană, dintr-o perspectivă poetică, artistică. De altfel, pentru Regina Maria, tot universul ei interior se baza pe echilibrul și armonia tuturor simțurilor și trăirilor.

Jurnalele sale sunt înțesate de trăiri și imagini pe care penița fină a scriitoarei monarh le surprinde în cele mai puțin așteptate locuri și situații. Iată bunăoară cum descria Regina Maria experiența avută într-o mănăstire veche de călugări, în care, adeseori, se nimerea să poposească în timpul lungilor partide de călărie: „Îmi aduc aminte de o mănăstioară cuibărită la picioarele unui munte amenințător, înconjurată de păduri de brad, întunecoase și tainice. Drumul într-acolo era întortocheat, pietros, greu de făcut, dar locul, el însuși, era un mic rai de liniște, înconjurat de livezi, verde și odihnitor ca un vis de pace. Ciudați călugări bătrâni îl locuiau: pustnici tăcuți, îngroșați departe de lume, stafii de umbră, aproape siniștri în răzlețirea lor, cu ochii lor care au luat căutătura locuitorilor de păduri, nedepriși să se mai uite în ochii oamenilor. Fără zgomot, ei mă urmau oriunde mergeam, cu capetele plecate, dar urmărindu-mă cu privirea de sub sprâncenele stufoase, mâinile fiindu-le ascunse în largile mâneci ce atârnav: pare că umbre întunecate îmi pândeau fiecare pas. M-am întors de am privit în fețele lor obscure: cât de departe păreau a fi! Cine erau ei? Care le era povestea? Care fusese copilăria lor, speranțele lor, iubirile lor? În cea mai mare parte, cred eu, erau numai ființe umile, ignorante, fără idealuri mai vaste, fără viziuni îndepărtate de mai înalte lucruri. Unii erau așa de bătrâni, așa de gârbovi, încât nu-și mai puteau ridica frunțile să privească

⁶ N. Iorga, *Regina Maria cu prilejul încoronării*, București, Ed. Cartea Românească, 1923, p. 8.

⁷ *Ibidem*, p. 11.

sus spre cer; bărbile lor lungi, sure, luaseră înfățișarea mușchilor ce cresc pe copacii căzuți”⁸.

Permanenta căutare a liniștii și armoniei interioare a condus, inevitabil ar spune mulți, și la contactul cu religia Baha’i, extrem de atrăgătoare prin „romantismul” și „generozitatea” ideilor sale.

Regina Maria și învățăturile lui Baha’u’llah

În cazul Reginei Maria, chestiunea religioasă a fost mereu un element de discuții, tensiune și chiar conflict, fiind prinsă mereu între confesiunile diferite ale membrilor propriei ei familii. Crescută de o mamă ortodoxă, botezată la protestantism și căsătorită cu un catolic, regina Maria a fost ușor atrasă de religia Baha’i, credință care promova pacea și fraternitatea universală. De altfel, un rol important în evoluția concepției religioase a suveranei l-a avut și evanghelistul american Frank Bukhman, fondatorul „Grupului Oxford”. Acesta devenise unul dintre confidenții și intimii Reginei, sosit la București într-un moment în care dinastia română trecea prin momente dificile din cauza renunțării la tron a Principelui Carol. Tensiunea pe care o resimțea Regina Maria reiese limpede din însemnările sale zilnice, și este ușor de înțeles faptul că Bukhman a găsit un teren fertil pentru ideile sale. Astfel, analizându-și propriul comportament față de cei cu care intra în contact, Regina constata faptul că „trebuind să fac față la atât de multe, este absolut firesc să am un fel de superioritate, care poate cu ușurință să se transforme în grosolănie, și un fel de a nu ține seama de sentimentele și susceptibilitățile celorlalți. Așa cum spune Buchman: mi-am înlăturat lanțurile, sunt un spirit eliberat [...]. Însă, în ciuda acestui sentiment de eliberare, a „piedicilor” pe care viața mi le pune, nu trebuie să îngădui să devin mojiică sau „lipsită de înțelegere” față de cei mai timizi, mai neîncredători în sine, mai dependenți decât mine. Mi-am eliberat propriul spirit, propria personalitate, dar m-a ajutat Bukhman, ținând în fața mea o oglindă. Am totuși ceva păgân. Spiritul meu nu este pe deplin creștin”⁹.

Dar se naște, pe bună dreptate, întrebarea: ce resorturi declanșaseră starea sufletească fragilă pe care Regina o arăta? Cu siguranță începutul anului 1926 adusese cel mai puternic șoc: Carol renunțase la tron și se părea, cum de altfel s-a și dovedit, că nu era doar o toană de o noapte. Spectrul destrămării familiei pentru care luptase atât de mult era unul îngrozitor și „disperată și aproape pe punctul de a-și pierde credința, regina s-a orientat pentru o vreme spre învățăturile religiei Baha’i, pe care o descoperise cam la o lună după plecarea lui Carol. Apelurile religiei Baha’i la unirea întregii umanități într-o singură credință o făcea să vibreze intens, ea răzvrătindu-se întotdeauna împotriva regulilor de soluție care îi împărțeau familia în trei religii”¹⁰.

⁸ *Ibidem*, pp. 38-39.

⁹ Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. VIII, trad. Sanda Ileana Racoviceanu; ed. îngrijită, introd. și note de Vasile Arimia, Iași, Ed. Polirom, 2013, p. 63.

¹⁰ *Ibidem*, p. 6.

Oprindu-ne puțin asupra Bahaimului¹¹ constatăm că acesta nu este de dată recentă în România, ci-și face simțită prezența tocmai cu începere din anul 1926 când, Regina Maria a României, a cunoscut, împreună cu fiica sa Ileana, o călătoare americană Baha'i, pe nume Martha Rooth¹².

Citind din ce în ce mai mult cartea lăsată de misionara americană, Regina Maria a început să se simtă atrasă de această religie care, în aparență, reprezenta soluția miraculoasă într-o lume în care nici una dintre tabere nu era dispusă să cedeze în fața celeilalte. Asistând la o slujbă anglicană, Regina nu s-a ferit să remarce că „mă rog mai bine acasă, cu cărțile mele de învățături ale lui Baha'u'llah, care mi-a adus un mesaj deosebit în ultimul timp – de fapt, mesajul pe care l-am așteptat atât de mult și care mi-a adus bucurie, liniște și, în cele din urmă, pe Dumnezeu. Pentru prima dată am simțit religia. Fiecare principiu din Baha'u'llah este acceptabil pentru mine, ușor de înțeles și de cel mai mare ajutor. Toate dorințele și gândurile mele confuze s-au concretizat brusc prin această învățătură. Răspunsurile sufletului meu se potrivesc cu ea”¹³.

Regina Maria își declara astfel simpatia și aprecierea față de bahaim și adăuga, cu o altă ocazie, că: „învățăturile Baha'i aduc pace și înțelegere. Ele sunt aidoma unei vaste îmbrățișări care-i strânge laolaltă pe toți cei ce îndelung au fost în căutarea unor cuvinte de speranță. Ele acceptă pe toți marii profeți din trecut, ele nu distrug nicio credință și lasă toate ușile deschise. Întristată de lupta continuă între credincioșii diferitelor confesiuni și obosită de intoleranța lor reciprocă, am descoperit în învățăturile Baha'i adevăratul spirit al lui

¹¹ Întemeietorul bahaimului este iranianul Baha'u'llah (1817–1892). Acesta a fost unul dintre cei 20.000 de discipoli ai lui Mirza Ali Mahomed (1819–1849), părintele babismului. Religia Baha'i susține ideea unui Dumnezeu unic, universal și prezent în ipostaturile tuturor zeilor, dornic de a conduce omenirea spre o unitate universală într-o singură religie. Lumina Revelației Divine a fost, încă de la început, oferită oamenilor în funcție de capacitatea lor spirituală. Tocmai de aceea, istoria a cunoscut o pleiadă de profeți, fiecare relevând o parte a învățăturii dumnezeiești. În acest sens, Bahaimul recunoaște fiecare profet, dar îl consideră a fi incomplet, singurul care poate să cuprindă și să transmită întreaga învățătură este Baha'u'llah. În esență, putem sesiza în identitatea Baha'i un amestec bizar de religii monoteiste, amestec care nu duce însă la disoluția celorlalte teologii. Această unitate și universalitate stă la baza amestecului de practici și idei în sânul Bahaimului. Fără a manifesta o simpatie deosebită față de religiile anterioare, Baha'i pune însă o mare prețuire pe respectarea învățăturilor celorlalți profeți. Convertirea este una cât se poate de simplă: recunoașterea lui Baha'u'llah ca profet suprem. De altfel, privind cu atenție cultul Baha'i, putem observa, încă din prima clipă, simplitatea și capacitatea integratoare de care dă dovadă, fundamentul fiind pus pe o serie de citiri și incantări din scrierile *sacre* ale lui *Baha'u'llah* și *Abdu'l-baha*, precum și din cărțile sfinte ale celor nouă mari religii pe care le apreciază, îndeosebi, Baha'i.

¹² Episodul este relatat chiar de către Regina Maria: „Am primit o tânără americană modestă, o anume Miss Root, care merge peste tot, încercând să stabilească relații bune între națiuni. Este o mare susținătoare a Esperanto, fiind convinsă că o limbă universală învățată de toți ar promova sentimente bune și înțelegere în rândul tuturor națiunilor, și firește că este ceva adevăr în asta. Curios este faptul că ea este interesată de aceleași lucruri ca Roxo, și mi-a adus chiar cartea pe care Roxo o ținea întotdeauna lângă patul ei, alături de obiectele pentru ceai, a unui anume Baha'u'llah, mort acum, dar care a fost unul dintre cei mai înțelepți oameni de pe pământ.” – Regina Maria a României, *op. cit.*, p. 35.

¹³ Regina Maria a României, *op. cit.*, p. 56.

Hristos, atât de des tăgăduit și greșit înțeles: unire în loc de luptă, speranță în loc de condamnare, dragoste în loc de ură și multă încurajare pentru toți oamenii”¹⁴.

Relația Reginei Maria cu divinitatea a fost cu siguranță una personalizată. Căutându-și mereu drumul propriu, creându-și propriile rugăciuni, Regina a căutat toată viața un echilibru al credinței, o armonie și o comuniune care să elimine barierele și diferențele între oameni impuse prin religie. A fost o fire romantică, o fire curioasă și aventurieră, o personalitate care adesea se simțea închisă într-o colivie de aur. Cine putea oare să o elibereze și să-i readucă liniștea în suflet? În cele din urmă s-a dovedit că spiritualitatea ortodoxă i-a oferit acel spațiu de reculegere, locul în care treptat a găsit răspuns întrebărilor și frământărilor sale. Cu siguranță că relația specială pe care o avea cu Patriarhul Miron Cristea și prezența constantă, intimă a celei mai mici fiice, Ileana, au determinat în timp apropierea de Biserica Ortodoxă Română și altfel decât în slujbele și situațiile cu caracter oficial.

Convertirea prin Euharistie

Trecerea la ortodoxie a Reginei Maria s-a făcut în taină, tocmai de aceea a trecut neobservată de majoritatea celor care i-au analizat viața și au fixat-o în paginile istoriilor oficiale. Nu a existat un botez, nu a existat o mirungere, a existat o alipire la Biserica Ortodoxă prin Euharistie. De altfel, păstrăm până astăzi doar mărturiile celor direct implicați în momentul pe care mulți cercetători îl consideră pasager din punct de vedere al transformării interioare a Reginei.

Patriarhul Miron Cristea surprinde, în memoriile sale, acest moment extrem de important și-i acordă o atenție deosebită, înțelegând importanța gestului pe care Regina l-a făcut. Iată ce consemnează patriarhul în jurnalul său: „25 martie 1926 – Bunavestire. Era în cursul liturghiei în biserică, având a sfinți arhiereu pe preotul Titu Sinedrea, când sunt întrebat când pot primi pe principesa Ileana. Am poftit-o după 12 ore. Eram la masa în onoarea p. Titu, când sosi. Mă roagă să-i spun dacă aş putea cumineca pe M. S. Regina Maria, mama sa. I-am spus ‘cu plăcere’ dacă crede în sacramentul nostru. De altă parte noi avem cu anglicanii bune raporturi. Prințesa mi-a răspuns: ‘Mama se va bucura nespuse de mult de aceasta, fiindcă dorește foarte mult să o cuminece Î. P. Sfinția Ta’. Dar trebuie să se spovedească dacă vrea și la preotul anglican, dacă n-a plecat din București. După masă prințesa Ileana îmi scrie: ‘Mama e încântată de vestea ce i-am dus’, dar mă roagă ca tot eu să o spovedesc, mergând la palat, a doua zi, la orele șapte seara. M-am dus. Regina mi-a declarat: ‘Am avut multe zbuciumări sufletești în ultimul timp și simt trebuința sufletească de a găsi un reazim sufletesc, o mângâiere. De aceea vreau să fiu una cu sufletul copiilor mei și prin aceasta cu sufletul poporului’. Se poate o mai frumoasă apropiere de ortodoxism și o declarație de contopire cu el? S-a

¹⁴ Constantin Cuciuc, *Religii noi în România*, București, Ed. Gnosis, 1996, p. 63.

pus în genunchi. I-am pus omoforul pe cap. Am citit rugăciunile pregătitoare. S-a spovedit. Am dezlegat-o cetind rugăciunea prescrisă. La urmă mi-a sărutat cu evlavie mâna, spunând că se simte ușurată. A doua zi, sâmbătă, 27, a asistat la sfânta liturghie, în paraclisul meu. Slujeau un preot și doi diaconi, frumos, lin cum era necesar pentru sufletul în curățire. I-am cuminecat eu la priceasă pe regina Maria, pe principesa Elena și pe prințul Nicolae, pe care tot eu l-am spovedit la Cotroceni, imediat după mamă-sa. La ieșire, regina mi-a declarat: 'Mă simt foarte mângăiată sufletește, că sunt una cu copiii mei', iar eu m-am gândit: 'Sunt eu foarte mișcat că mi-a succes și mi-a fost dat să fac și această cucerire pentru biserica, odată atât de disprețuită în regat'¹⁵.

Dacă în cazul Patriarhului satisfacția și bucuria erau evidente, Regina Maria a consemnat momentul într-o notă ceva mai sobră și mai expeditivă, punctând parcă în plus o dimensiune a datoriei materne pe care o avea față de copiii ei: „Am luat o decizie în ceea ce mă privește: m-am hotărât să mă duc cu copiii la Sfânta Comuniune la biserica lor. Ileana s-a dus la patriarh ca să-l întrebe dacă ar permite acest lucru. El și-a dat acordul cu plăcere, întrucât ei acționează în sensul unei apropieri între Biserica Ortodoxă și cea Anglicană. Așa că la ora 7 a venit să mă pregătească pentru asta, spunând o rugăciune și primind spovedania mea, fără a intra în detalii, ceea ce nu se potrivește cu credința protestantă. Am îngenuncheat în fața crucifixului din cămăruța mea. A fost un moment de profundă emoție. Voiam ca în acest an să fiu cât mai aproape posibil de copiii mei"¹⁶. A doua zi, după ce în seara precedentă a fost spovedită și a primit dezlegarea, Regina Maria s-a împărtășit împreună cu Ileana și Nicolae¹⁷.

Regina Maria a rămas până la sfârșit apropiată de spiritualitatea românească în plenitudinea ei. Vechiul ei vis din copilărie s-a împlinit în țara care a înfiat-o și pe care ea a integrat-o deplin. S-a atașat de oamenii și locurile ei, tocmai de aceea visurile, dorințele și trăirile ei au prins contur sub diferite forme. Un astfel de exemplu l-a constituit Balcicul, acolo unde, în curtea castelului pe care l-a iubit atât de mult, a ridicat o bisericuță, Stella Maris, „din piatră de Balcic, pictată în 1930 de A. Demian și Papatrindafil și închinată Maicii Domnului. Pe un perete al bisericii era pictată Regina Maria înfățișată ca o înaltă suverană bizantină, îmbrăcată într-o manta de zibelină și cu coroana de aur și pietre scumpe. De cealaltă parte era pictată principesa Ileana, cu o corabie în mână, în timp ce regina purta în mâini bisericuța în miniatură"¹⁸. Aici și-a găsit pentru un timp odihna inima reginei, inima Mariei.

¹⁵ Elie Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale (1885–1937)*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1999, pp. 103–104.

¹⁶ Regina Maria a României, *op. cit.*, p. 90.

¹⁷ „M-am trezit devreme și m-am dus la Sfânta Comuniune cu copiii mei. Am fost toți trei foarte emoționați. A fost un moment solemn și fericit și, în plus, eu am ajuns la crezul sufletului meu, unitate în fața lui Dumnezeu. Aici, noi, care eram de diferite confesiuni, îngenuncheam în fața mesei Domnului. Unii m-ar condamna pentru asta – dar am simțit mâna lui Dumnezeu asupra noastră, binecuvântându-ne”; Idem.

¹⁸ Ștefania Ciubotaru, *Viața cotidiană la curtea regală a României: (1914–1947)*, București, Edit. Cartex, 2011, p. 270.

CONFESSION AND EUCHARIST. THE CONVERSION OF QUEEN MARIE OF ROMANIA TO ORTHODOXY

- Summary -

It is a well-known fact that, irrespective of the historical period we may refer to, one of the defining dimensions of monarchy is its relation to religion. Although it was considered mystical, the power of the monarchs often determined the religion of the people they ruled („cuius regio, eius religio”). For several generations of waiwodes, princes and leaders in the Romanian space, Orthodoxy was not only the religion of the majority, or their own faith, but a major, metaphysical component of the reign. However, the Hohenzollern dynasty interrupted the tradition of the Orthodox monarch in an Orthodox country for two generations (king Carol I and king Ferdinand). As a consequence, the two Catholic kings were excluded from the provisions of a Constitution that clearly indicated the confession of the throne ascendant - Orthodox. Our paper concentrates above all on the analysis of a special case which represents a unique destiny in the history of Romanians: Queen Marie of Romania. Being a Protestant from birth, she married a Catholic prince, giving birth to five children baptized in the Orthodox Church. In time, she approached the Romanian spirituality, whose main root was Eastern Orthodox Christianity. She easily identified herself with Orthodoxy which has fascinated her since she was a child. In her memories, Queen Marie confessed that, in time, she wanted to share the same confession with her people and her children. This wish came true in 1926, when she converted to Orthodoxy in a special, personal and intimate manner. After the confession, she accepted the Holy Mystery of Eucharist from the hands of the first patriarch of Romania, Miron Cristea.

CONTRIBUȚIA REGIMENTULUI DE GRANIȚĂ NĂSĂUDEAN LA CAMPANIA ANULUI 1815

Dan PRAHASE

În anul 2015 se împlinesc 200 de ani de la căderea definitivă a Primului Imperiu Francez. Unul dintre adversarii care au dat cel mai mult de furcă armatelor lui Napoleon I a fost Regimentul II Românesc de Graniță de la Năsăud. În continuare vom încerca să reamintim câteva aspecte din campania dusă de acest regiment împotriva Franței în cursul anului 1815. Drept sursă principală de informații vom utiliza lucrarea lui Adrian Onofreiu și Ioan Bolovan intitulată „Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean”, carte care conține relatările lui Karl Klein despre faptele de arme ale acestui regiment.

Conform acestor relatări, în data de 26 februarie 1815 Napoleon I părăsește insula Elba unde fusese exilat și debarcă la Cannes la 1 martie. Deoarece trupele franceze trec de partea sa, regele Ludovic al XVIII-lea părăsește Parisul în 18 martie, iar Napoleon I intră în Paris la data de 20 martie. Apoi el mobilizează un număr de 375.000 de soldați.

Evident că armatele țărilor care făceau parte din coaliția împotriva lui Napoleon I sunt puse pe picior de război. La data de 26 martie 1815, Comandamentul militar general transilvănean emite Decretul presidial nr. 50, în baza căruia Regimentul năsăudean mobilizează primul batalion de infanterie care trebuia să plece imediat la armata din Italia.

Reunirea batalionului se face la Năsăud la 11 aprilie 1815, iar de acolo batalionul (cu un efectiv de 1.153 de oameni) pornește în campanie sub comanda maiorului Ștefan Schaitinski¹.

În pofida înfrângerii lui Napoleon I la Waterloo, la 18 iunie 1815, francezii au continuat să lupte împotriva armatelor aliate, așa încât era nevoie de eforturi suplimentare în vederea obținerii capitulării trupelor franceze. Și la aceste eforturi a contribuit și regimentul năsăudean, prin acel batalion plecat în campanie.

Batalionul intră în Arona, lângă Lacul Maggiore, la data de 25 iunie, iar acolo este repartizat brigăzii conduse de generalul-maior Bogdan, aparținând diviziei generalului de divizie conte Crenneville.

În continuare, la data de 29 iunie batalionul ia în stăpânire înălțimile de la Carouge. Una din companiile batalionului pleacă spre Dingy (pentru

¹ Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, „Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2015, pp. 132-133.

a observa fortul l'Ecluse, pe malul stâng al Ronului) împreună cu o coloană de dragoni din Regimentul nr. 6. O altă coloană de dragoni însoțește celelalte două companii din batalion spre Seissel.

La data de 6 iulie are loc lupta de la Pisse-Pache, bătălie dură la care participă două companii din batalionul grăniceresc, cărora li se alătură pe jos căpitanul de cavalerie von Sternfeld. Pierderile celor două companii românești constau într-un mort și patru dispăruți².

În seara zilei de 10 iulie grosul armatei este deplasat spre Maximieux de către generalul de divizie contele Hardegg.

Maiorul de la dragoni Pelikan întâlnește inamicul dincoace de localitatea Cabarets, odată cu înaintarea avangardei spre Lunette și împrejurimi. Pornesc la atac o aripă de dragoni și patru companii din batalionul românesc. Francezii sunt nevoiți să se retragă pe înălțimile de la Cabarets Dangereux, unde se desfășoară un foc de trăgători. Sunt răniți 8 soldați din batalionul grăniceresc, dar inamicul este obligat să se retragă. Lupta se oprește deoarece se întunecase.

Contele Hardegg, auzind focul trăgătorilor, pornește în ajutor cu un escadron de dragoni, dar la sosirea lor lupta era deja terminată.

La orele 5, în după-amiaza zilei de 11 iulie 1815, avangarda trupelor austriece (din care făcea parte batalionul român și corpul de rezervă) se pregătesc pentru atac. Francezii, poziționați la Monteul, își retrag puțin frontul stâng³.

Comandantul armatei habsburgice era generalul de cavalerie baron Frimont. La Monteul au loc negocieri cu francezii în scopul predării orașului Lyon. Pentru finalizarea acestor negocieri Frimont îi trimite pe generalul-maior Ficquelment și pe colonelul baron Koudelka, șeful statului său major. Frimont însă consideră că francezii doresc să câștige timp prin faptul că emisarul lor întârzie și-i ordonă lui Ficquelment să se înapoieze împreună cu ceilalți ofițeri, spre a putea începe atacul. Are loc deschiderea focului, eveniment soldat cu câțiva răniți. Însă conflictul încetează imediat, iar în acea noapte se hotărăște convenția pentru părăsirea orașului Lyon. Această convenție este pusă în practică în perioada 14–17 iulie.

Așadar, după doar 22 de zile de la plecarea din Lombardia, armata din Italia a reușit să dobândească Lyon-ul, a doua capitală a imperiului francez și centrul Franței meridionale⁴.

În continuare are loc un mic schimb de focuri la La Pape, după care batalionul se deplasează spre Maçon, unde trei companii fac serviciu de garnizoană, iar celelalte trei ocupă tabăra în aer liber în fața orașului. Apoi batalionul ajunge la Auxonne la Dole, pentru observare.

La 29 august 1815 batalionul pătrunde în Leroux și ocupă posturi pe linia de demarcație de pe Allier de la Ris și până la Perigneat. Apoi primește

² *Ibidem*, p. 133.

³ *Ibidem*, pp. 133–134.

⁴ *Ibidem*, p. 134.

ordinul de întoarcere în patrie, datorită dificultăților intervenite în cadrul aprovizionării⁵.

Astfel, batalionul se găsește în marș spre Lyon la 16 septembrie, iar la 13 octombrie sosește în Milano. Aici îi este adusă la cunoștință preainalta scrisoare (către principele Schwarzenberg) datată Dijon, 7 octombrie 1815, prin care era lăudată vitejia armatelor habsburgice.

La data de 14 octombrie batalionul pleacă din Milano și intră în Năsăud la data de 12 ianuarie 1816, după 119 zile de marș⁶.

În continuare câteva cuvinte despre comandamentul armatei habsburgice în această campanie, și anume baronul Frimont. Concret, ne referim la relațiile sale cu spațiul românesc.

Johann Maria Philipp Frimont, conte de Palota și principe de Antrodocco se naște la 3 februarie 1759 la Fénétrange/Finstingen, în Lorena și decedează la 26 decembrie 1931 la Viena.

Acest general de cavalerie din armata austriacă a fost numit, la 1 septembrie 1819, conte de Palota. A primit încă cinci sate împreună cu această localitate. Palota era pe atunci o așezare mică în Comitatul Bihor⁷. Actualmente Palota se găsește în comuna Sântandrei, jud. Bihor⁸. În această localitate Frimont a investit o parte din cei 220.000 de ducați. A contribuit la ridicarea bisericii, a școlii, precum și a altor clădiri. Biserica la care se face referire a fost construită în perioada 1825–1829, iar prin aportul lui Frimont ea a primit clopote, orgă și mobilier. În 22 noiembrie 1829 biserica a fost sfințită cu hramul Sf. Anton de Padova⁹. Conform dorinței lui Frimont slujbele în această biserică se țin alternativ, în limbile germană și maghiară.

Deși dorea ca după ani de războaie să se retragă cu familia la Palota, Frimont nu izbutește aceasta întrucât moare la Viena în anul 1831. Este înmormântat într-o criptă din beciul bisericii ctitorite de el¹⁰. Acest locaș de cult se numește Biserica Romano-Catolică „Sf. Anton de Padova”, Palota, com. Sântandrei¹¹.

Este de remarcat, în încheierea acestei lucrări, vitejia de care au dat dovadă grănicerii în campania – deloc ușoară – purtată împotriva Franței, în anul 1815. Și este de datoria noastră să subliniem contribuția regimentului năsăudean la căderea orașului Lyon, cea de a doua capitală a imperiului francez.

⁵ *Ibidem*, pp. 134–135.

⁶ *Ibidem*, p. 135–136.

⁷ www.wikipedia.ro

⁸ www.biserici.org

⁹ www.biserici.org

¹⁰ www.wikipedia.ro

¹¹ www.monumentebihor.ro

**CONTRIBUȚIA REGIMENTULUI DE GRANIȚĂ
NĂȘĂUDEAN LA CAMPANIA ANULUI 1815**

- rezumat -

III. RESTITUIRI

MIHAIL DOMIDE – PRIMUL AUTOR AL MONOGRAFIEI COMUNEI ȘANȚ

Mihail DOMIDE

Notă.

Lucrarea lui Mihail Domide „Monografia comunei Șanț”, scrisă în anul 1896 și păstrată într-o formă dactilografiată în arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean, a fost pregătită pentru publicare de către Onisim Filipoiu, cel care a și alcătuit o scurtă introducere, cuprinzând câteva date biografice ale autorului. Foarte posibil s-a dorit ca textul să vadă lumina tiparului în seria a II-a a revistei „Arhiva Someșană”, apărută sub egida Muzeului Năsăudean între anii 1972–1977. Probabil din cauza criteriilor de selecție a timpului textul de față nu se regăsește în cuprinsul celor patru volume din intervalul de timp menționat și nu avem știre privind publicarea lui în altă parte. Ca urmare, a revenit actualilor editori ai publicației misiunea de a oferi publicului larg această lucrare, pe care o considerăm valoroasă și deosebit de interesantă. În continuarea intervenției noastre reproducem textul lui Onisim Filipoiu:

„Cea dintâi monografie tipărită a comunei Șanț, după câte se știe, este lucrarea întocmită de Pamfil Grapini (Pamfiliu Grapini, „Monografia comunei mari Rodna nouă, din fostul district al Năsăudului”, Bistrița, 1903), publicată în anul 1903. La apariție, cartea a făcut epocă și a fost considerată, la vremea ei, una din cele mai bune lucrări de acest gen. Dar, în urma noilor cercetări întreprinse în acest domeniu s-a constatat însă că preocupări de a alcătui un studiu monografic al comunei Șanț sunt semnalate încă din anul 1860 dată când învățătorul Mihail Domide, așa cum precizează el în lucrarea sa, a început să facă investigații și să adune material documentar privind trecutul acestei comune.

Rod al unei îndelungate munci de cercetare în anul 1896 deci cu șapte ani înaintea apariției lucrării lui P. Grapini Mihail Domide termină lucrarea care cuprinde în 16 capitole, pe o extindere de 48 pagini Monografia comunei Șanț (Originalul acestei monografii se păstrează în colecția Onisim Filipoiu și a fost descoperit în casa lui Clement Domide frate cu autorul de către Florea Filipoiu, nepot al lui).

Înainte de a publica în întregime textul original al acestui interesant manuscris rămas nepublicat considerăm că sunt necesare câteva date privind viața și activitatea autorului acestei prime monografii a comunei Șanț.

*Mihail Domide (1842–1898), (***, „Memorialul reuniunii învățătoricești gr. cat. Mariana (...)\”, Năsăud, 1901, pp. 71–73), învățător, directorul Școlii Triviale*

din Sângeorz, s-a născut în comuna Șanț la 22 septembrie 1842. Era fiul lui Ilisie Domide (1815–1881), fost primar, și nepotul lui Mihail Domide (1769–1869), luptător la Arcole și cel dintâi primar al comunei.

A urmat școala poporană din comună între anii 1849–1851, apoi Școala Trivială din Sângeorz iar în 1859 îl găsim înscris la Preparandia din Năsăud, elev a lui Moise Panga și Vasile Petri. Ca învățător a funcționat la școlile din Borgo Tiha, Maieru și Sângeorz, după aceea director al Școlii Triviale din Sângeorz (1869–1890), (***, „Arhiva Someșană”, 1934, nr. 24, p. 181).

Mihail Domide a avut ca soție pe văduva lui Maxim Halită (1826–1893), Ileana Haliță, născută Ciocan-Isip (1831–1913), mama lui Alexandru și Solomon Haliță.

Odată cu desființarea Școlii Triviale, în anul 1890, a cerut pensionarea. A fost membru fondator al asociației Mariana și președinte al acesteia la Filiala din Sângeorz. S-a distins ca unul din cei mai iscusiți pomologi de pe Valea Someșului și unul din cei mai buni învățători pe care i-a avut districtul pe vremuri (***, „Memorialul reuniunii ...”, p. 72). Pentru activitatea desfășurată a fost laureat al unui premiu acordat de Asociațiunea Transilvană.

Lucrările sale, mai cunoscute, sunt: „Ce poate face școala poporală pentru lățirea culturii pământului (1885)”; „Observări în contra obiceiului de a schimonosi limba”; „Doine de pe Valea Rodnei (1870)”; „Poezii populare de pe Valea Rodnei (1869)”; „Doine din Ardeal (1870)”; „Cununa (1871)”. Lucrarea sa cea mai de seamă este „Monografia comunei Șanț (1896).

A decedat în anul 1898. Este înmormântat în cimitirul Sângeorz-Băi”.

Redacția.

I.

Nu stăruiesc a arăta lipsa și folosul monografiei unei comune pentru că acest lucru este constatat și îndeobște bine cunoscut, cu toate acestea trec ani după ani, ba zeci și sute, se trec rânduri de oameni, printre care și cărturari, care ar trebui să lase generațiilor viitoare însemnări privitoare la comună și totuși nu o fac.

Astfel, lucru se învechește, întâmplările se uită, bătrânii care știu câte ceva din trecut, se petrec, se sting, iar cei tineri de unde să știe trecutul îndepărtat și de unde să-l știe următorii noștri.

Cu câtă plăcere citim astăzi hârtii și hrisoave care cu atât ni se par mai interesante cu cât sunt mai vechi, mai simple în concepție și în limbă. Cine știe cât de curios se va părea stilul și modul scrierii noastre de azi peste o sută de ani.

Ce n-ai da astăzi să afli niște însemnări cât de simple despre începutul comunei, despre cel dintâi muritor care s-a așezat mai întâi „la șanțuri”, despre stările de atunci, despre naționalitatea lui, despre locul de unde a venit, despre împrejurările sub care s-au așezat, despre cei ce l-au urmat etc.

Iată ce m-a îndemnat să scriu acum, la începutul anului 1896, monografia comunei Șanț, unde m-am născut, unde au trăit părinții și bunicii mei,

căci străbunii au trăit în Rodna veche; iată pentru ce vreau să las următorilor unele însemnări despre trecutul istoric și prezentul acestui sat.

În descrierea aceasta nu mă pot folosi de documente scrise pentru că o parte din cele ce vor fi fost s-au pierdut în anul revoluției din 1848 în arhiva regimentului din Năsăud, care a ars, iar altă parte vor fi, poate, în arhiva orașului Bistrița și iar altele în Viena. Ci scriu celea ce urmează după cum le-am auzit de la bătrâni, care s-au stins sau trăiesc, și după câte știu eu iar ca un bătrân.

II.

Comuna Șanț (Rodna nouă, Uj-Rodna, Neu Rodna) e o comună nouă, care abia numără 120–130 ani, ceea ce nu-i mult în viața unei comune.

Numirea „Șanț” se trage de la șanțurile cele multe, frumoase, strategice trasate pe muchia unui platou – podeiu – mare de-a lungul „Cobășelului” pe partea dreaptă, tocmai din „piatra Țicșei” de la nord spre sud peste șosea, prin sat, până în râul Someș, în dreptul unei stânci ce se află cam 500 metri spre apus, la îmbucătura râulețului Cârțibav în Someș. Aici – spune tradiția – că au fost în vremurile vechi o poartă de fier și șanțurile s-au făcut pentru apărare în veacul XIII, când se purta războaiele între Ungaria și principii Moldovei, care se făcuseră stăpâni și pe orașul și ținutul Bistriței.

Aceste șanțuri cam 2 kilometri lungi din „piatra Țicșei”, unde Cobășelul iese mai la larg, conservate foarte bine până la anul 1860, se cunosc încă bine, dar se strică prin plug și sapă, pe când ar trebui cruțate, ca șanțurile și reductele de la „Hoituri” și din vârful muntelui „Cucureasa”. Platoul cel mai mare spre apus de la „Șanțuri”, la început acoperit cu tufiș și pădure, astăzi este câmp deschis.

Din coapsele Ineului, înalt de 2.263 metri¹, izvorăște și se rostogolește spre sud Cobășelul, un râuleț cu apă cristalină, care trece prin comună și se varsă în Someș unde a fost poarta de fier.

Acest râuleț atât de mic și neînsemnat a format odată granița între Austria și Moldova, până la anul 1777, când sub Vodă Grigore Ghica partea Moldovei numită Bucovina s-a încorporat la Austria, prin intrigi turcești.

Atunci granița Austriei s-a împins spre Moldova până la Suceava, spre apus până la Bistrița Aurie la piatra Cibăului, până la râurile Coșna și Teșna, iar munții și teritoriul de la Bistrița Aurie, de la Coșna și Teșna până la Ineu și în Cobășel, în mijlocul comunei Șanț, s-au împărțit din nou prin erar grănicerilor Regimentului II din Năsăud. Astăzi comuna Șanț stă jumătate pe pământ vechi austriac și jumătate pe pământ rupt din pământul Moldovei.

III.

Din jos de Cobășel îndată, pe pământ vechi austriac, statul a ridicat în jumătatea a doua a veacului XVIII vreo 12 case de piatră pentru funcționarii de

¹ În prezent vârful Ineu este înregistrat cu o înălțime de 2279 m?

vamă (Dreisigtzollant), instituită aici la gura pasului „Plaiul Moldovei”, ce duce în Bucovina (atunci ducea în Moldova). În preajma acestor case au început să se așeze și alți locuitori, cei dintâi veniți din Rodna veche pe la începutul veacului al XVIII-lea. Locuitorii din Rodna veche când își duceau vitele la pășune, când mergeau să lucreze la fânaș sau aveau alte daravere² cu cei de la vamă, nu ziceau: „mă duc la vamă”, ci „mă duc la Șanțuri” sau „mă duc la Șanț”, de aici numele comunei, care oficios se mai numește Rodna nouă, dar poporul îi zice numai „Șanț”, chiar și în satele învecinate precum și în cele mai depărtate, chiar și în Bucovina.

Vorbind despre casele de vamă îmi vine în minte un episod glumeț, păstrat în tradiție, ce se povestește că s-ar fi întâmplat pe la anul 1782, când Iosif al II-lea a vizitat locurile, de la un loc „pe Plaiul Moldovei”, neplăcându-i împăratului să vină călare din cauza scoborâșului prea mare, s-a dat jos de pe cal și-a luat-o pedestru înaintea celorlalți. Ajungând la casa funcționarului de vamă, unde i se pregătea cvartir³, a intrat din curte de-a dreptul în bucătărie, unde o bucătăreasă frumușică învărtea la foc frigare de purcel. Fiind tânăr, a început a glumi cu bucătăreasa, a o prinde de bărbie, ba a o și pișca; iar ea, neștiind cu cine are de-a face, îi zice: „ai putea să-mi dai bună pace, mai bine ai face să învărți la frigare până să aduc eu apă de la fântână, căci acuși sosește împăratul și eu nu-s gata”. Iosif nici nu mai așteaptă să-i zică a doua oară ci se și apucă a învărți la frigare și învărtind l-au aflat consorții de drum și suita sa, care într-aceea sosiră și ei.

IV.

Cu întoarcerea „Cătuniei” a instituției grănicerești, a sistemului militar sub Maria Theresia și a trecerii administrației în mâinile comandai militare s-a desființat oficiul vamal din Șanț, care acum nu mai avea înțeles, căci nu era la graniță, iar casele statului au trecut în mâinile locuitorilor noi veniți din Rodna. Câteva din acelea se mai află și azi, dar în stare rea. Cea mai mare și mai bună a cuprins-o parohul Vasile Moisil, iar alta – nu știu să spun – cumpărată sau donată, au cuprins-o locuitorii de atunci și au făcut din ea biserică, care stă și astăzi; din una care era lipită de biserică și avea două odăi au făcut școală, în care am învățat și eu în anii 1849–1851.

a) Biserica de la un timp devenind neîncăpătoare, la anul 1869 s-a mai mărit și s-a renovat; s-a făcut altar nou spre nord, s-a înălțat turnul; căci cel vechi era scund și în forma unui glob, ca o cupolă.

În anul 1894 o creștină evlavioasă, Ileana Andrei Sângeorzan a dăruit un clopot mare în greutate de 200 kilograme, în valoare de peste 300 f.v.a.⁴, iar alți credincioși au împodobit-o cu diferite odăjdii.

Cel dintâi paroh în Șanț a fost Vasile Moisil, care a murit la anul 1849. De la acest an până la 1855 parohia a administrat-o parohul Rodnei Clement

² Daravere =

³ Cqvartir = cartier.

⁴ f.v.a. = Florini valută austriacă.

Lupșai, fost mai târziu protopop onorariu, iar la anul 1855 sfințindu-se ca preot Ilarion Filipoiu au luat păstoria turmei sufletești și o duce și azi cu toată vrednicia ca un bărbat, cu puțină carte, dar cu multă rutină și istețime firească, câștigată în școala vieții.

La anul 1881 i s-a dat ca ajutor cooperatorul Pamfil Grapini, preot tânăr cu studii academice, cu zel înflăcărat pentru binele obștesc, cu un trecut care ne îndreptățește a spera la un viitor rodnic și plin de cinste pentru binele bisericii și neamului.

b) Școala cea dintâi, lipită la colțul bisericii, fiind scundă și prea mică, s-a dat jos și s-a ridicat alta ceva mai departe de biserică; dar fiind de la un timp și aceasta prea mică instrucția s-a dat într-o casă a bisericii clădită la gura uliței Cobășelului, în care un timp a fost birt, apoi cancelarie comunală. La anul 1883 comuna bisericească a ridicat iar aproape de biserică o școală frumoasă, mare, corespunzătoare, cu două săli de învățământ și s-a mai luat un învățător, căci numărul celor obligați a cerca școala s-a ridicat la 180, pe când la anul 1850, când am umblat eu la școală, abia eram 30 școlari.

Școala noastră este confesională gr.-cat., spre deosebire de școlile poporane comunale, sau școlile poporane de stat, și se susține parte din procente sau bani plătiți anual de către confesional, parte dintr-un fond al ei propriu de 8.000 f., adunat în timpul graniței de părinții și strămoșii noștri și administrat astăzi la Năsăud de către o comisiune școlară conf. gr.-cat., sub controlul Episcopatului din Gherla.

Cel dintâi învățător în Șanț a fost Iacob Moisil pe la anul 1846, a urmat apoi Andrei Morar din Zagra, fost mai târziu la „Norma” în Năsăud; după el Gavrilă Ruști din Măgură, apoi Cosma Cotul de la 1860–1882. De aici s-au perindat mai mulți și s-au înșchimbât mai des.

V.

Să mă întorc acum iar la început și să însemn cele ce mi le povestea bunicul Mihăilă Domide, un venerabil bătrân mort la anul 1869, în vârstă de aproape 100 ani, om umblat la începutul acestui veac prin războaiele lui Napoleon I „Bunăparte”, prins și purtat prin „Frânciă” până la Paris, întors apoi acasă, trecut de aici în Moldova, unde și-a lăsat o soră, întors acasă iar și așezat în Șanț.

El îmi spunea că pe la anul 1810 când s-a așezat în Șanț, era aici afară de vămășie vreo 15 case, adică familii și au ocupat un loc fără stăpân, unde i s-a părut; și pe vremea aceea, dar și ceva mai târziu, ar fi putut cuprinde cât de mult, căci „domnii” în mai multe rânduri l-au îmbiat să-i scrie⁵ cutare și cutare loc. Pe atunci se vorbea despre introducerea dării de pământ și oamenii se temeau a-și scrie locuri ca să nu plătească dare; dar și avea destul și nu credea că va veni odată un timp când nu ar strica să ai cât de mult.

Închegându-se și aici societatea, el fu ales cel dintâi primar și servi mai mulți ani, dar fu și arăndaș de sare, tutun și vinars.

⁵ Să-i întăbule.

Ca arăndaș de vinars plătea la an o arândă de 16 husoși de argint a 33 cr. = 5 f. 28 cr. sau peste 10 coroane, și vindea câte 6–8 ferii (80 litri) într-un an. Și astăzi arenda face la 2.500 f. și se vinde la 5.000 ferii.

Vinarsul îl aducea în două rânduri, în balirce, budești (butoiăș până la 10 litri) călare tocmai din comuna Piatra, din jos de Mocod, cale de 80 kilometri, căci căruța nu avea și nu era în toată comuna, ba nici în comunele învecinate.

Drumurile erau rele, din Șanț până în Rodna abia era cărare de mers pedestru și aceea în unele locuri era de-a coasta, când era uscat mai puteai străbate și cu carul.

După doi ani arăndașul din Piatra, de la care lua vinars „de căldare”, i-a vândut o căruța pentru un cal, cu care căra vinars și sare de la Ocna Dejului. Această căruța a servit apoi de model după care au început a mai înciripa⁶ cine și cine. Dar nici nu prea era trebuință de ele căci aici în Șanț era „capătul lumii”, aici se sfârșeau drumurile. Șanțul fiind comuna cea mai în fund, mai la capăt, sub poalele munților, nu avea legătură cu alte comune, decât în jos cu Rodna, departe de 7 kilometri, de unde puteau aduce și în spate celea ce le trebuia.

Pe vremea aceea în Șanț nu se pomenea arături, locuitorii se ocupau cu creșterea vitelor, pentru aceasta pășunea și fânațele erau aproape în jurul satului și nu trebuia adunate cu carul.

Era și pe atunci „Plaiul Moldovei” peste „Cucureasa”, care duce azi în Bucovina, iar mai de mult ducea în Moldova, dar acest drum nelucrat, netocmit de nimeni niciodată era ușor de străbătut călare sau pedestru, dar foarte greu de trecut cu carul din cauza înălțimii munților, care se ridică până la 1778 metri de la nivelul mării (înălțimea Cucuresii la ređută) și mai cu seamă în timpuri ploioase, când e „mâzgă”, iarna nici vorbă de străbătut.

Cu toate acestea, pe acest plai în toată vinerea se urcau sute de care, care treceau după cucuruz în Dorna sau Câmpulung și veneau în miercurea următoare îndărăpt⁷. Bucovina, care importa și ea din Moldova, devenise între anii 1830–1860 grănarul de bucate a Someșenilor; de acolo aduceau ei sute de mii de „merțe” (30 litri) de cucuruz și plăteau în fiecare an sute de mii de florini, căci în vremea aceea nu numai în Șanț, dar în nici o comună până către Mocod de-a lungul Someșului și pe celelalte văi nu semănau cucuruz decât „de dor” sau de leac, prin acele grădini bune lângă casă – sub cuvânt că nu se face și nu se coace din cauza răcelii și a brumelor, care cădeau primăvara târziu și toamna devreme.

Și era ceva în lucru! Întreg ținutul era oarecum sălbatic, acoperit cu o mulțime de tufișuri și păduri, care se întindeau alocurea până lângă sat; aceste păduri țineau locul și clima pururi umede și reci. Poate din această cauză comanda militară luase dispozițiuni între anii 1830–1840 să se taie și să se rărească pădurile.

După cât știu eu tocmai din pricina greutății drumului de peste Cucureasa și pentru a înlesni importul de bucate din Bucovina s-a făcut în anii

⁶ Înfiripa.

⁷ Îndărăt, înapoi.

1855–1858 drumul peste Rotunda, începând din drumul ce duce la Coșna, pe „Soarte” pe valea Someșului până la Bistrița Aurie, unde se leagă cu drumul ce leagă Marmația cu Bucovina.

Acest drum numit și „Schwarzenbergian” pentru că principele Schwarzenberg era guvernator al Ardealului în timpul acela, l-au lucrat cu brațele lor locuitorii de pe valea Someșului, a Ilvei și a Bârgăului și statul abia a plătit funcționarii care au condus lucrul. Dar ce să vezi! Acest drum foarte puțin s-a folosit pentru scopul pomenit, se pare că s-a făcut anume ca o stavilă în calea aceasta, vreau adică să zic că în scurt timp după deschiderea lui someșenii nu-au mai avut lipsă a importa bucate din țări străine. Locuitorii au început, ca mânași de o putere magică, a ara din greu, a semăna bucate și cucuruz, au început a cultiva arăturile, au început a folosi gunoiul, care până atunci îl aruncau pe apă ori îl țineau cu zecile de ani grămezi în locuri îndosite, până se făcea una cu pământul; și n-au trecut nici două decenii când toate grădinile, toate șesurile, ba și unele coaste erau semănate cu cucuruz, care priește foarte bine și se coace până și la dealuri, la înălțime de 5–700 metri.

Pe locuri sălbatice, chiar în jurul casei noastre, unde erau bărcuri⁸ cu sălcii și arini, unde culegeam ca și copil macriș și coceni căprești azi se face cel mai frumos cucuruz. Astfel în timp relativ scurt locuitorii de pe Valea Someșului au izbutit a produce acasă cât le trebuie, și le trebuie mult, dar tot le mai rămâne și pentru export ovăz și orz.

Tot în acest timp scurt puținele care grele, proaste, cu roți „desculțe” cu obede⁹ late și groase și fără pic de fier sau înlocuit cu care ușoare, sprintene, tari, înferecate și legate cu fier, s-au sporit din an în an căruțele și plugurile. care cam de la anul 1886 s-au înlocuit cu plugurile de fier, ușoare. Așa s-a îmbunătățit până la un loc și soiul vitelor, cele mici moldovenești s-au înlocuit cu vite de rasă mare, frumoase și de preț.

În timpul de când m-am trezit am apucat în comună tot oi frumoase, capre frumoase și multe, care însă s-au stins în anii aceștia din urmă pentru că s-a aflat că strică pădurile.

Ochiul ager a putut observa că progresul arătat s-a făcut numai din propriul îndemn, unul urmând exemplul altuia, a început unul și ceilalți au mers după el, ba s-au silit a pași și mai înainte. Semn că poporul nostru este accesibil pentru progres, pentru lucruri bune și folositoare.

Sunt însă vreo 10 ani acum de când iar stăm pe loc. Bogăția și capitalul poporului se socotesc cam după numărul vitelor și a averii sale mișcătoare și deși în anii aceștia din urmă poate numărul lor n-a scăzut așa de mult, a scăzut sigur valoarea lor, căci de unde mai înainte de-a rândul vedeai boi mari, bătrâni, frumoși de preț, acum de-a rândul vezi boi tineri, mărunți, fără preț. Așa și cu celelalte. Lipsa a silit pe om să tot „rotunzească”, să vândă mari și să cumpere mai mici, ca să-i rămână bani, până rămâne cu nimic.

⁸ Bărcuri =

⁹ Obede =

Dar cea mai mare ciumă pe capul poporului sunt datoriile. Omul dator e un adevărat sărăntoc; el nu este al lui ci sclavul altuia. Omul fără datorii este bogat și dacă n-are altceva decât brațele sănătoase.

Și oamenii noștri sunt plini de datorii, nu numai cei din Șanț, dar toți de-a rândul din toată țara. Locuitorii din Șanț –cu puține excepții – poartă azi pe capul lor datorii de cel puțin 50.000 f. v. a. Aceasta este enorm de mult la o mie cinci sute de suflete de plugari care n-au nici un capital.

Pe la anul 1860 datoriile lor nu se ridicau la suma de 2.000 f. v. a. Și de unde vine această diferență? Vine de acolo că băncile le-au deschis credit ipotecar, lucru care mai înainte nu se întâmpla, căci nu erau bănci și societăți de împrumut și păstrare.

Poporul nostru nu prea se știe uita la viitor departe, n-are datină și creier destul ca să se întrebe: oare cum și când voi putea eu plăti ceea ce iau azi împrumut? Dacă capătă cu ușurință el ia și cheltuiește și-i bun bucuros că i se cere capital zeci de ani; el nu face socoteală de câte ori plătește capitalul numai în procente și în cheltuieli. Banul împrumutat el nu-l știe plasa într-o întreprindere care să-i aducă și lui oarecare folos pe lângă procentele ce le dă la creditor. Capitalul l-a tocat și mulți lasă datoriile ca moștenire la copii până într-a șaptea viță. Mă întreb ce s-ar întâmpla azi dacă societățile ar da a scoate dintr-o dată datoriile. Cred că ar veni capital străin și ar pune mâna pe averea poporului dator.

Și când va fi în stare poporul să plătească datoriile? Când vor veni timpuri mai bune? Și când va fi aceea? Până atunci el să fie tot sclav, de plătit cameți grele? Iată pentru ce sunt eu dușman societăților de împrumut? Acelor societăți care pretind a fi scos poporul din ghearele cămătarilor evrei, de fapt însă și-au împlântat ele ghearele în gâtul poporului.

Sau doară ele vor ierta odată datoriile și nu vor duce execuția pe averea poporului tot ca și jidanii? Atunci da!

Proprietarii banilor împrumutați care s-ar supăra azi pentru aceste observări îmi vor da dreptate mai târziu când poate nu voi fi aici. Și dacă nu vor da ei drept și vor susține că-s omul regresului, voi afla aprobare la cei ce vor plăti scump și la cei nepreocupați, la cei ce lasă interesul lor la o parte și mă gândesc și la sărmanul popor.

Am zis că de un timp încoace nu dăm înainte; cauzele sunt felurite: au intrat timpuri grele, de o parte luxul și îmbuibarea în băuturi, de altă parte dările și greutatea publice, apoi fel și fel de piedici puse în calea progresului de către stăpânire cu scop de a ne sărăci?

Mai înainte plăteam două trei soiuri de dare, astăzi acelea s-au înzecit căci pentru toate trebuie plătit: pentru cap, pentru pământ, pentru casă, pentru venit și câștig de orice fel, pentru drum, pentru păduri, pentru pășuni, pentru armă, pentru vite, pentru școală, pentru miliție, ca pedeapsă că n-ai fost sănătos și când ai tras la sorți nu te-au înrolat pe doi-trei ani, ca să pierzi timpul prin cazarme curățând armele de rugină, iar brațele tale să fie atât timp sustrate de la o muncă mai rodnică în folosul familiei și societății etc. Mai adaug la aceste dări alte cheltuieli ca: timbre, taxe de atâtea soiuri pentru orice întreprindere,

greutățile ce le întâmpini în proces cu care adesea „cheltuiești vaca ca să câștigi vițelul” cum zice românul. Apoi să mai dai înainte!

VI.

Comuna Șanț așezată pe un loc deschis între dealuri și munți la înălțime de 628 m peste nivelul mării, brăzdată de râuri cristaline, cu o climă curată și sănătoasă, se mărginește spre apus cu Rodna veche, spre sud cu hotarul Ilvei Mari, la sud-est cu muntele Cucureasa pe sub care se întinde hotarul până în Suhard și muntele ei propriu Făgețel, care formează un lanț cu muntele Stânișoara ce se oprește în Bistrița Aurie, iar la nord hotarul comunei cuprinde muntele propriu Ineuț, trece de-a coasta pe sub Ineuțul Poienarilor, pe sub Găgi și pe sub Rotunda. Hotarul ei deschis, afară de cei trei munți, face 12.000 de jug. cât a 1.600 orgi pătrați, iar terenul acoperit cu păduri este 16.000 jugăre.

Peste acest teren vast, peste această comoară, comuna a fost singura proprietară și dispunătoare până la anul 1882, când Statul s-a instituit singur administrator al pădurilor grănicerești.

Comuna înconjurată de atâția vecini a fost mult hărțuită și trasă în procese de comuna Ilva Mare, Poiana, Maieru și Fondurile Centrale din Năsăud, dar cu ajutorul bărbaților ei devotați s-a apărat cu bărbăție și i-a succes a respinge atacurile îndreptate contra proprietății sale.

Până către anul 1860 locuitorii comunei Șanț puțini și-au dat seama de valoarea cea mare a pădurilor, mult dacă tăiau din ea pe seama caprelor s-au umblau la vânat, căci pădurile seculare erau pline de urși, lupi, jderi, capre sălbatice, ba și cerbi prin fundul Măriei Negre, de unde au prins pe cel mai de pe urmă la anul 1854; ei n-aveau idee și cunoștințe despre negoțul cu lemne și foarte puțină praxă¹⁰ și îndemănare la purtatul lemnelor, cum povesteau bătrânii.

Zice că la Anieș – între Rodna și Maieru – se clădise pe la anul 1830 o moară de scânduri care tăia scânduri, poște, lețuri și pe seama „Regimentului” când era de clădit ceva „curți”, adică cvartir pentru ofițeri, cancelării, școli etc. Comunele erau îndatorate de a aduce în tot anul pentru acest scop un anumit cvant¹¹ de lemne, mai cu seamă trunchi de 6 metri și până la 18-20 țoli, 40-50 cm de groși, tot așa cum erau îndatorate a duce până la Năsăud la tisturi – cale de 40-50 kilometri – lemne de focărit, ca și cum pe acolo n-ar fi fost destule păduri și destule lemne.

Destul că comuna Șanț încă trebuia să ducă în tot anul câțiva trunchi de brad sau de molid. Cum făcea? Mai întâi trimitea pentru fiecare lemn câte 4-5 lucrători ca să-l taie în pădure și să-l scoată „la loc de boi”. A doua zi trimitea după fiecare trunchi câte 4-6 perechi de boi și oameni ca să-l aducă până în sat, de unde în altă zi îl trimitea iar cu 6-8 perechi de boi până la moară, cale de o poștă (13 kilometri). Pe trunchi era ridicat un steag, ceva năframă, în contra

¹⁰ Praxă =

¹¹ Cvant =

deocheatului, pe lângă lemn de ambele laturi mergeau câte 4-5 oameni cu pari de-a umăr ca să ridice balaurul dacă avea poftă să se dea jos. Apoi când duceau lemne mai mari, de grinzi sau cununi de poduri sau la clădiri mari, feri doamne. Cei ce se întorceau cu isprava făcută și cu folos erau întâmpinați, ca și cum s-ar întoarce din tabără. Atunci și acum! Astăzi acest fel de lemne le poartă cu ușurință un băiețandru cu doi bouleni.

După deschiderea și întocmirea drumurilor care le făcea și ținea în rând toți oamenii noștri cu brațele lor – locuitorii din Șanț au început, cam pe la anul 1860, „a lucra la pădure” și a urni negoțul cu lemne, dar într-un mod foarte puțin practic și rațional, ba la această epocă s-a început devastarea pădurilor pe o scară întinsă.

Fiecare intra în pădure unde vroia fără nici o împărțire, fără nici un plan, alegea numai ramura dintr-un arbore de 20 metri de lung, folosea 6-10 m și restul rămânea să putrezească lângă tulpină; dărâma zeci de arbori într-o zi ca să sature caprele cu muguri iar lemnul se topea acolo, tăia sute și mii de arbori ca să deschidă câmp de fânaș sau arătură, iar lemnul scos pentru negoț îl vindea cu prețuri de batjocură, căci ei își socoteau numai lucrul dar nicidecât materialul pe care într-adevăr îl aveau „de pomană”.

Mi-aduc aminte că pe la anul 1871-1872 a venit în Șanț un negustor să cumpere „frasin creț” și plătea „majea veche” (50 kilograme) cu 2-3 fl. v. a. Frasinul „creț” e foarte frumos și tare, din el se pot face cele mai frumoase mobile și ornamente, are figuri frumoase simetrice, și lustruit îți fug ochii pe el, se vinde și cu gramul și încă foarte scump pe piața cea adevărată.

Într-un salon al Castelului Peleş din Sinaia am văzut căptușiți pereții într-un mod artistic cu frasin creț. În scurt timp oamenii au umplut pădurile, au cutreierat văile, au străbătut toate unghiurile, au adus și cu boi și cu spatele bucăți mai mari și mai mici de frasin creț. Dar frasinul creț se află rar și nici un arbore de frasin mare sau mic nu este întreg „creț” ci numai o fâșie sau o bucată ici colea, mai sus sau mai jos; ba în alt frasin fie cât de mare nu se află nici un gram „creț”. Dar ca să afle cum trebuie n-au lăsat un frasin neciopârțit, netăiat într-un loc sau altul, mulți i-au dat jos numai pentru o bucată din el, iar testul acolo a rămas și s-a topit; astfel este pagubă nu numai pentru că cel „creț”, scos cu atâta muncă, s-a vândut cu un preț de batjocură, dar mai mult pentru că s-a stricat o mulțime de lemn. Astăzi nu se află așa frasin și va trece mult până se va afla. Apoi să nu simți durere pentru că averea națională se chivernisește în așa mod?!

Destul că odată negoțul de lemne urnit a dat cu încetul înainte, oamenii au început a scoate din păduri bârne, trunchi, la început puțin, apoi tot mai mult, pe lângă râuri au început a ridica „mori de firez”; pe la anul 1865-1875 erau deja ridicate 15 mori cu 24 „cuțite” dintre care 4 în Cobășel și 11 în Someș, până în sus la „Izvorul Smeului”; lemnul scos din pădure și materialul tăiat în mori a început a se plutări până pe la Dej, Sătmar etc., în Ungaria.

Cu acest negoț dintru început s-au ocupat singuratici locuitorii pe socoteala lor și în folosul lor, apoi au dat în mâna capitaliștilor singuratici, cum a fost Nikl, un Simsens Reiter, Kauf Maschler, care au ridicat cea dintâi moară cu

vapori pe „Soarte”, sub „Pripoarele Flămenilor”; mai apoi au intrat în negoț societăți acționare care au luat complexe întinse de păduri în mai multe locuri, au ridicat fabrici, au regulat râul Someș și au făcut stăvilare.

Astfel negoțul de lemne pornit, în Șanț au venit din toate părțile o mulțime de lucrători și comuna, odată așa liniștită, mișuna acuma de mulțimea străinilor. Mulți dintre acei străini, căpătuiți acum, nu s-au mai întors acasă, ci s-au stabilit aici, cei mai mulți s-au căsătorit, luând cu fata și o bucățică de loc și astfel s-a făcut moșnean. Acestei împrejurări se atribuie creșterea comunei și sporirea locuitorilor în mod uimitor.

VII.

După recesiunea cea mai nouă din anul 1890 numărul locuitorilor din Șanț este 1.500 suflete, între care români, evrei, țigani și alte limbi.

La anul 1860, de când port oarecare însemnări despre mișcarea populației în Șanț era (...) ¹² suflete, va să zică în 35 de ani un spor de (...) suflete sau un crescământ de (...) %.

Comuna Sângiorzu d. e. unde trăiesc ca învățător-prim – de 32 de ani – o comună foarte veche și mare avea la anul 1860 ceva peste 2.900 de suflete și azi după 35 de ani abia are 3.100 suflete adică un spor de 200 de suflete.

Adevărat, că aici în Sângeorgiu în 1866 și 1873 a bătuit colera ¹³, care a dus peste 200 dintre bărbații cei mai vigoși și dintre femeile cele mai bune de trăit și de produs; a mai luat și anghina difteritis ¹⁴ în trei rânduri multe victime dintre copii, boli care în Șanț nu s-au arătat decât în măsură mică, difteritis la 1886.

VIII.

Famiiliile cele mai vechi băștinașe grănițere, azi foarte ramificate și subîmpărțite iar în familii de sine stătătoare sunt: Cottu – Cotenii, Grapini – Grăpinarii, Domide – Domidenii, Filipoi – Filipanii, Pătrășcan – Pătrășcanii, Sot – Soteni, Sângeorzan – Sângeorzenii, Pop – Popenii (veniți din Maieru), Pomohaci – Pomohăcenii, Moșil – Moșenii, Olariu- Olărenii, Iugan – Iuganii, Tudose – Tudosenii, Nistor – Nistoreni, Scripeți, Popârțac, Țicsa, Duca, Luchi ș.a.

Casele vechi din lemn înșirate toate de-a lungul drumului principal azi nu mai sunt, căci s-au făcut în locul lor altele noi și comuna are acum înfățișarea unui sat nou. Mai stau câteva din casele de vază dar sunt numai ruine.

Familii ca: Câmpean, Căinean, Sas, Sabău, Ferenz, Acu, Mihai, ... sunt familii de „jeleri”, zilieri, oameni veniți mai târziu cu bațul în mână ca lucrători zilieri, rămași aici ca servitori, mai apoi căsătoriți și stabiliți aici.

¹² Text lipsă.

¹³ Holera.

¹⁴ anghina difterică.

Grănițerii băștinași numeau „jeleri” pe străinii pripășiți între ei, nume de ocară, cam aceea deosebire care era la țară în jos, între *nemeș* sau *nobil* și între *iobagiu*. Jelerii nu aveau drept sau parte la avere și bunurile grănițerești, până după anul 1885, când averea grănițerească a devenit avere comună.

Evreilor și țiganilor pripășiți și veniți în sat nu le ziceau niciodată „jeleri”, bag seamă pentru că și cei mai vechi băștinași tot ca jeleri erau considerați.

IX.

Locuitorii comunei Șanț sunt oameni zdraveni (Avram Popârțac, Cifor Cottu aveau o înălțime de un stânjien (190 centimetri); bărbați până la 170-180 cm înalți sunt și azi ca Trofim Domide, Alexa Sângeorzan, Ioan Sângeorzan, Vasile Cottu ș.a.), robuști, bine făcuți, cei mai mulți cu semnele și pecetea tipului roman pe față. Unele tipuri și nume ca: Pomohaci, Popârțac, Tudose ș.a. s-ar părea de origine slavică; Grapinii de origine italiană; Domide – grecesc. Dar purtătorii acestor nume sunt români și s-ar afla vătămați când le-ai contesta romanitatea lor. Familii cu astfel de nume se află băștinași în Rodna, care este o comună foarte veche (poliglotă), acolo au putut să se stabilească și slavi, italieni, care însă cu timpul s-au romanizat deplin.

Locuitorii din Șanț sunt oameni muncitori, buni lucrători, cruțători și în stare bună (dacă n-ar avea atâtea datorii după cap). Au fost și sunt și astăzi economi, care au până la 10-20-30 capete de vite, 100-300 oi, cai, porci etc. Astăzi – după numărătoarea cea nouă din noiembrie 1895 – sunt în toată comuna (...) boi, (...) vaci, (...) oi (caprele s-au stins), (...) cai, (...) porci, (...) stupi.

Împrejurarea că terenul și hotarul a rămas același, iar locuitorii s-au înmulțit și au trebuit să trăiască, i-a silit a munci și a-și câștiga teren; ei au și cumpărat și cuprins toate locurile rodnenilor și ale altor străini foste în hotarul Șanțului, au deschis – prin „lăzuitori” – moșii întregi până la 10, 20-40 jug. din pădurile comunale. Dacă la acestea au avut drept sau ba, nu este datoria mea să constat aici, una stă: păduri sunt multe și vaste, altele puse sub scut se fac și cresc, dar sunt și locuri deschise, care ajută la ținerea și creșterea vitelor, un ram în economia națională cu mult mai prețios astăzi, decât negoțul cu lemne, care este în mâini străine.

Din negoțul cu lemne au putut să se susțină un rând de muncitori, dar nu au putut să-și facă stare, mai cu seamă de la epoca când n-au mai lucrat pe socoteala lor ci pe a capitaliștilor și societăților străine; folos a avut numai un evreu care a purtat negoțul acesta, în strânsă legătură cu negoțul de vinars, care a ruinat pe mulți dintre locuitori și care-l purta atunci când un jugăr de pădure se vindea cu 20-30 f. și nu 2-3 sute f. ca azi.

X.

Deși nu în măsura în care s-ar pretinde de la oameni cu stare bună și deștepți, totuși locuitorii din comuna Șanț și în trecut, ca și în timpul de față, au

iubit și prețuit școala, dovadă că din sânul lor au ieșit mai mulți cărturari și oameni cu poziție frumoasă în societate ca: preoții Vasile Moisil și fiul său Grigore Moisil – vicar în Năsăud, Ilarion Filipoiu – parohul actual Pamfiliu Grapini – cooperatoriul, Octavian Domide – dr. De Roma, astăzi rector și profesor la Seminarul Teologic în Gherla; profesori și învățători ca: Emil Domide – la Gimnaziul din Năsăud, Iacob Moisil (fost mai târziu comisar de drum), Cosma Cottu, fiul său Mihail, Lazăr Domide – fost și notar, Mihail Domide și alți funcționari administrativi și judecătorești ca: Leontin Pop, Anton Cottu ș.a.; militari ca: Pantelimon Domide – căpitan, fiul său Leon Domide – maior, apoi mulți subofițeri și soldați care au luat parte la toate luptele purtate de Austria în veacul acesta; cantori ca: Grigoraș Moisil, Luca Olari, Anton Domide; primari, totdeauna aleși de popor ca: Mihăilă Domide, Echim Filipoiu, Ioan Cottu (în mai multe rânduri), Ilisie Domide (în mai multe rânduri), Tănase Olari, Tănasa și Alexsa Sângeorzan, Andrei Grapini, Nechita Cosma și Clement Cottu, Onisim Domide ș.a.

Și desigur numărul cărturarilor ar fi mai mare, dacă Blajul cu școlile sale n-ar fi așa de departe, căci gimnaziul din Năsăud a început a se deschide numai la anul 1863. Între anii 1830–1860 a duce copii la școlile din Blaj câte 6–8 zile cu trăsura (căci de căi ferate nu era pomană) acolo a-i ținea cu cheltuială și iar a-i aduce în tot anul, era foarte greu mai cu seamă pentru oamenii de rând.

XI.

Astăzi sunt în comuna Șanț 160 de familii (fumuri) și tot atâtea case așezate de-a lungul drumului de la capătul *Cubavului* până jos la *Strâmtură*, apoi de-a lungul Cobășelului de la *Piatra Țicșii* până la Someș, pe *Cârțibav* până către *Vâltoare*, vreo 8 pe podereie și câteva pe Someș în sus *Pe soarte*. Casele precum și clădirile economice, aproape toate din lemn, sunt frumoase și bine clădite de înșiși locuitorii, căci sunt între ei buni lemnari, deprinși în școală proprie.

XII.

Comuna Șanț, una din cele 44 comune din fostul Regiment de graniță nr. II de la Năsăud – cât a sustat granița s-a ținut de comanda militară din Năsăud și a fost împărțită la compania 7 a Rodnei. În capul regimentului sta atunci un colonel și un subcolonel, iar în capul companiei era un căpitan.

Comanda militară pe lângă administrația militară era investită și cu atribuțiuni civile și de justiție.

Ea aducea sentințe de moarte, ea dicta și executa pedepse trupești de felul celor de prin evul de mijloc, de a inchișiției spaniole. Purta pe păcătosul osândit de trei, șase sau nouă ori prin 300 nuiiele sau vergi de mesteacăn muiate în slatină, până când toată carnea de pe spate cădea în bucăți, sau măsura câte 25–50 de bețe la fund, adesea pentru mici greșeli sau abateri, pentru care azi te lasă să te duci mai departe.

În cele administrative tot comanda militară prin organele sale și cu ajutorul funcționarilor comunali purta grijă de bunurile și averile comunale, bisericești, școlare, orfanale, controla socotelile, ținea în rând drumurile, casele publice etc.

După desființarea graniței militare la 1851 și până la 1860 sub așa numitul absolutism, comuna Șanț s-a ținut de cercul („Bezirk”) Rodnei vechi, unde era și referent judecătoresc; de la 1860 până la 1876 cât au susținut Districtul Năsăud, și decât acest district s-a împreunat cu Districtul Bistriței sub numirea de Comitatul Bistrița-Năsăud, comuna Șanț, în cele administrative s-a ținut și se ține tot de cercul Rodnei, iar în cele judecătorești un timp au fost sub judecătoria singulară și Tribunalul din Năsăud, apoi sub Judecătoria cercuală a Rodnei, care și-a avut scaunul și în Borgo-Prund, și de Tribunalul Reg. din Bistrița după ce s-a strămutat din Năsăud la 1875.

XIII.

În revoluția din anul 1848, care a costat atâtea vieți și a lăsat urmele unui vandalism înfiorător, comuna Șanț a fost scutită de aceste nenorociri, poate din cauză că a fost depărtată de centrul operațiilor militare, poate din cauză că era cea mai aproape de „muscani”¹⁵ care îi puteau lesne surprinde și lovi, ori poate din alte cauze, aici au ajuns numai ca patrulare câțiva insurgenți unguri, găinari, care în calea lor culegeau cu baioneta câte o găină, rață sau gâscă și apoi totdeauna se întorceau către Rodna, aducând veste că „vine musca”, căci cu aceste cuvinte îi speriau până și copii.

Dar în această revoluție purtată de maghiari contra împăratului, contra dinastiei, mulți dintre feciorii și bărbații noștri au luat parte la luptele purtate, au dat piept cu fierul dușmanului pentru a-și apăra tronul și libertatea sa proprie națională, mulți au fost parte împinși în Ungaria, parte înfundăți în Galiția, ca să nu poată fi de ajutor celor din țară. Lucru mai însemnat este venirea muscalilor (rușii) pe aici.

Un despărțământ din grosul trupei ce avea să intre în țară pe pasul Bârgăului, aflat sub comanda generalului Pavloff, s-a abătut de la podul Coșnei pe pasul de peste Cucureasa și condus de locotenentul Pantelimon Domide, pe atunci adjutant al colonelului Urban, a scoborât în valea Someșului.

Mi-aduc aminte că generalul obosit de drum, la îndemnul adjutantului-conducător s-a abătut în casa noastră, care era cea dintâi în calea lor, ca să ospăteze ceva și să ia de la tatăl meu, care era atunci primar, informațiuni despre insurgenți. Aici Pantelimon Domide, care era frate cu tata, și alții care mai erau cu ei au ospătat în grabă câte ceva, dar generalul n-a voit să primească nimic, ci a tras o dușcă de Vutky¹⁶ din plosca lui și a plecat mai departe până pe șesul din jos de sat, unde a tăbărit¹⁷.

¹⁵ Cuvânt care făcea în mod generic referire la soldații armatei țariste ruse (muscali - locuitori din Moscova și împrejurimi).

¹⁶ Votcă.

¹⁷ Și-a așezat tabăra.

Ei au stat o noapte la Cucureasa unde se cunosc încă gropile făcute pentru căldări de fier și când a doua zi s-au ivit la „Vârful bouului” tot satul era în picioare ca să vadă pe ruși, oameni așa străini și de departe; ei scoborau fără șir, care pe unde apuca, cântând și făcând un vuiet și zgomot cu armele lor grele, cu trăsurile și carele pe care duceau câteva tunuri pe care o mulțime de soldați le ținea și sprijinea, căci era greu și rău de scoborât și numai liber, dar apoi cu așa povară. Ca copil mă uitam – de frică – numai prin gard la ei și totuși parcă azi îi văd cum erau de îndesați, roșcovani, cu nasul gros – ridicat, greoi și cu cojoace lungi până în pământ, îmbrăcați în august. În cealaltă zi au străbătut până pe șesul Feldrului, unde au avut un mic atac cu ungurii.

XIV.

În Șanț, ca și în comunele învecinate și în tot ținutul acesta, a fost bine și ușor de trăit și nu cunosc oameni care în cursul timpului să fi emigrat, să fi „luat lumea în cap”, cum emigrează atâția alții din alte părți, ca din Marmăția ș.a.

Din contră mulți au venit din alte părți, s-au așezat aici, s-au „dat după păr”, au adoptat limba, legea, obiceiurile satului și azi nu mai umblă cu gândul să se întoarcă de unde au venit.

XV.

În timpuri foarte vechi, poate chiar pe timpul romanilor se vede că în muntele Beneș, în parte de sud, au fost mine de fier și de plumb, căci sus către munte se mai cunosc în două locuri urme de drumuri făcute anume, iar jos în sat în câteva locuri au fost dâlme de zgură, din care multă s-a pus pe drumuri și multă mai este încă. Unde au fost stabilimentele și cuptoarele în care se topea piatra brută scoasă din pământ ne se știe, că zgură este și din jos de sat *După strâmturi* și pe Cârțibav și în sat prin grădini.

Pe plaiul Moldovei la *Hoituri* mai este un drum, cam de 600 metri lung anume lucrat din timpuri vechi, poate tot atunci când s-au făcut șanțurile și redutele, sau poate de pe timpul mongolilor sau tătarilor, care au avut trecătoare pe aici în mai multe rânduri.

Peste tot numele topografice a locurilor, a văilor, a pâraielor, munților ș.a. sunt curat românești ca: *Pe soarte, Izvorul smeului, Izvorul caprafoiului, Făgețel, Stânișoara, Arșița gândacului, Vârful omului, Izvorul omului, Someșel, Valea mare, Între plaiuri, Poiana Zânelor, Dealul zânelor, Jocul lui Pinte*a (pe muntele Stânișoara un mic platou, spre apus cu niște scaune naturale de piatră pe care se odihnea Pinte a și de unde privea la jocurile tovarășilor lui, precum și la sași, care jucau de frică alungați dezbrăcați printre urzici de haiduci, când acești sași își duceau turmele de vite și caii la munte la pășunat” ș.a.

XVI.

Aflu de lipsă să însemn la acest loc câteva cuvinte despre limba, obiceiurile-datinile și îmbrăcămintea locuitorilor de aici.

a) Limba. Șanțenii – peste tot – vorbesc rar, lung-tărăgănat, în contradicție cu cei de pe la Brașov, Sibiu sau din România, care vorbesc iute, repede-scurt; precum brașoveanul zice d.p. „m’ăr la moară s’ac un sac” șanțanul zice: „mă duc la moară s-aduc un sac”, el nu zice văzt în loc de văzut ș.a. Zice însă „măta” în loc de mamăta, încoa în loc de încoace, dar are foarte puține de acestea. Apoi zice bostan nu harbuz, poartă nu vraniță ca d. p. cei din Sângiorgiu.

El vorbește tot limba din descălecat, întrebuințează cuvintele curat române, precum și cele străine apucate; n-au stricat dar nici n-au curățit nimica, tot acel dialect, tot acea pronunțare care este falsă și rea în multe locuri; ei zic: „trupcină”, „opcincă”, „cept”, „ceptar”, „copcil”, „copcii”, „stupcină”, „stupci”, „pcită”, (...), în loc de: „trupină”, „copil”, „copii”, „opincă”, „piept”, „pieptar”, „stupină”, „stupi”, „pită”, (...); zic: „tâmp”, „tânăr”, „tâmpit”, „zâuă”, „zână”, „zâcală”, „zi” (...), în loc de: „timp”, „tânăr”, „tâmpit”, „ziuă”, „zână”, „zicală”, „zi” (...). Apoi: „tyină”, „tyndă”, „tyine”, „dyal”, „dye”, „dyin” (...), în loc de: „tindă”, „tină”, „tine”, „deal”, „de”, „din” (...).

Mai au ei, ca toți locuitorii din acest ținut un sunet propriu al lor care nu se poate arăta în scris, un ce și un ci moale, tocmai ca ch al germanilor în Milch, Štiech, sich (...), mai moale ca s; ei zic: „șine”, „șe”, „veșin”, „șiară”, „șir”, „șiapă”, „șumă”, „șubăr”, „șută” (...) în loc de: „cine”, „ce”, „vecin”, „ceară”, „fir”, „ceapă”, „ciumă”, „ciubăr”, „ciută” (...).

Ei între ei nu vreau și nu pot pronunța, ba pare că nu le vine bine, li rușine a se îndrepta, căci cel ce ar pronunța cum trebuie ca „în carte” s-ar face de răs, ca țișganul întors de la cătănie între ai săi.

În școală vorbesc și în carte cetesc și pronunță foarte corect, dar cât ce ies la larg ei sunt tot cei vechi.

b) Datinile la nașteri, botez, nunți, înmormântări, clăci șezători sunt tot cele vechi și s-au păstrat cu sfințenie, cu deosebire că la unele se fac cu mult mai multe cheltuieli și lux ca înainte, dar acestea se explică prin împrejurarea că românului îi trebuie timp ca să-și facă întreg cheful și să se sature de veselii, acum, când sufletul lui e mult amărât și dosădit¹⁸.

Pe când în ziua de astăzi, mai cu seamă la nunți, unele lucruri se fac mai cu „forfoi” pe atunci altele le abandonează, le părăsesc, cum este d.p. „pomul” și „ulcica”.

Mai înainte, rar și acum se făceau nunți cu pom, la cei mai cu dare de mână. Pomul era la mire așezat pe masă în frunte, înaintea nănașilor. El era cam în felul pomului de Crăciun, un arbore cam de 140-150 centimetri lung împlântat într-un colac mare cât o roată de plug și încărcat cu turte mai mari și mai mici, apoi cu mere, nuci etc. lângă pom mai erau două scări tot din aluat, apoi un ciubăraș mic cu apă. Acest pom, care era prezentat de mire nănașilor se sfințea cu ceremonie și starostele rostea „versul pomului”, un vers anume

¹⁸ Osândit.

potrivit. „Ulcica” era alt obicei. Din câteva rude legate bine se făcea una lungă de la 18-20 metri, în vârful căreia se lega o „ulcică” sau o oliță mică. Această rudă se ridica la casa miresei, la intrare și mirele trebuia să doboare ulcica cu pușca. Se da și altor nuntași voie să puște dar era greu, căci ulcica era mică și ruda subțire în care era pusă, nu sta nici o clipită în loc și trebuia multe lovituri până zbură jos, iar în timpul acela se făceau o mulțime de glume. Acest obicei s-a șters dar era bine să se păstreze ca să se deprindă mirii a da la țel și la „mir”.

c) Îmbrăcămintea și portul în genere curat, tare, practic și potrivit pentru poporul muncitor, dar în unele privințe nu mai seamănă cu cel de demult.

Pe când mai înainte, atât bărbații cât și femeile se îmbrăcau din tălpi și până în cap cu haine făcute în casă de mâna lor: cu opinci, ațe, cioareci, cămeși, sumane, mantele, căciule sau năfrâmi, mănuși ș.a., astăzi poartă multe și din „șatră”, mai cu seamă femeile.

Își îmbracă și acum femeile noastre familia și casa cu tot felul de veșminte și e proverbială hărnicia lor în ale industriei de casă. Țesăturile lor de tot felul, începând de la cel mai simplu ștergar până la cel mai frumos covor ar face onoare și celui mai luminat popor. Unele au și fost apreciate după merit la expoziția din Sibiu în două rânduri.

Sunt sigur că în industria de casă femeile noastre se vor ținea tari și vor face progres dar ni frică că în zelul lor de a face „tot mai frumos” vor corci îmbrăcămintea, portul și țesăturile atât de frumoase și pe când introduc câte ceva străin pe atunci scot „din modă” cele originale bătrânești.

Mai înainte femeile în vârstă purtau ca broboadă stergare cu vârste, sau învelitoare de pânză foarte albă, curată, iar nevestele purtau „Sovon” un fel de turban rotund, foarte frumos încrețit din pânză curată, albă, fină, de doi metri lungă și un metru lată, cu care mai întâi se „înbălța” adică se îmbrobodea în seara cununiei după ospăț, când se începea „jocul miresei în bani”, iar de aici în acolo acel „sovon” încrețit și împodobit cu flori îl purta în sărbători la biserică, la joc, sau la petreceri.

Nu se știe de unde și când s-a împământenit acest turban aici, probabil că e oriental, căci în jos la țară nu se poartă. Acum începe a ieși „din modă” cum au ieșit și broboadele cele albe, cum a ieșit și „barta” cea frumoasă cusută cu mărgelă, care o purtau miresele pe cap.

Tot așa dispar și sumanele cele negre, lungi, frumoase din pănură de lână, cu „cline” și „sărăd” (șnururi rotunde, subțiri, din lână, cusute în figuri pe sumane la piept în jos, la guler și mâneci). În locul lor se poartă acum sumane scurte, albe sau sure numite în Șanț „lecăr”, în Sângiorgiu „chiton”.

Mai era un veșmânt bun, tot din lână sau pănură albă, numit „căpeneag”, o măntea ca toga romanilor, acest căpeneag era lung, aproape până la pământ și foarte larg de la mijloc în jos dar fără mâneci. El avea un guler lat, din care o parte mai îngustă sta în sus și acoperea grumazul, iar o parte lată era dată în jos până la mijlocul corpului și acoperea umerii și spatele. Unele erau cu flori sau pene cusute din postav, bumbac, sau lână colorată. Fiecare june sau bărbat îmbrăca acest veșmânt când se cununa, dar el era foarte practic și bun „la drumuri” în călătorii, căci era călduros și bun de scuteală. Astăzi se

află numai puține căpeneghe, au ieșit din modă și s-au înlocuit cu mantele din pânură sură rău făcut și rău croite.

Bărbații se poartă rași pe barbă și cu părul tăiat scurt ca militarii. Feciorii poartă pălării ușoare din lână neagră, cu ciucuri de mătase galbenă și un mic buchet de flori. Mai înainte purtau pălării mai mari cu 3-4 rânduri de petele pestrițe.

Fetele își împleteau părul în două coade, care în ceafă la un loc se leagă într-una. În sărbători se poartă cu capul dezvelit și cu flori. O găteală frumoasă numită „bartă”, cusută cu mărgelile mărunte de felurite culori cu „spilce” sau „bumbuști din aramă”, unele mari ca oul de porumb și în forma buzduganului, apoi cu petele pe care mai înainte le purtau miresele cu druștele sau chemătoarele. Astăzi au ieșit din modă, cum încep a se scoate din uz și mărgelile și banii de argint care-i purtau la grumaz fetele și femeile tinere.